T.C

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

IRAK TÜRKMEN ATASÖZLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

TEZİ YÖNETEN
Prof. Dr. MUSTAFA ÖZKAN

TEZİ HAZIRLAYAN
RASHEED ALİ HASSAN

250 10 20 749

Düzeltilmiş Tez

İSTANBUL, 2006

ÖZ

Irak'ta yüzyıllardan beri varlık gösteren Türkmen toplumu, köklü geçmişine, lkede bıraktığı zengin tarihi ve kültürel mirasa, günümüzde bile hala canlığını koruyan gelenek-görenek, folklor ve halk müziği ürünlerine rağmen, bilinçli veya bilinçsiz biçimde göz ardı edilmekte, varlıkları yok sayılmak istenmektedir. Bu duruma, bir çok sayıda münevver kişi meydan okuyarak kendi halkının kültürünü ve gelenegini muhafaza etmekteye çalışmaktadır. Ben de eskiden beri Irak'ta kullanılmakta olan atasözlerini çeşitli kaynaklardan derleyerek bir tez haline getirmenin faydalı olacağı inancındayım. Bu tezin içeriğinde ilk olarak Irak'ta varlığını koruyan Türkmenlerin tarihçesini, aslını, aşiretleri, ağız özellikleri hakkında kısa bilgiler vermeyi önemli buldum. İkinci bölümünde ise Irak Türkmen Atasözleri ve Türkiye Türkçesi ile benzer, karşılıkları olanları ve farklı olanları ile beraber Türkmenlerin kullandığı deyimleri ele aldım.

ABSTRACT

Despite its rich history of centuries, cultural achievements, customs, musical products, consciously or unconsciously some tries to make Turkmen's disappear from Iraq. Part of the Turkmen society, are fighting back to this and trying to defend their culture and customs. I believe that gathering all the idioms by using wide and various sources and create a thesis from the Iraqi idioms will be very useful. In the first part of my thesis, I thought that it is very important to describe the present Turkmen's history, their roots, tribes and accent properties. In the second part, I wanted to give the Turkmen idioms, the idioms that are same with Turkey Turkish, in addition to the different ones.

ÖNSÖZ

Irak, Türkiye'nin en yakın komşularından biridir. Binlerce Iraklı ve özellikle Türkmenlerin, Türkiye'ye gelip birkaç yıl kaldıktan sonra Irak'a dönmelerine rağmen hâlâ iyi Türkçe konuşmakta ve anlamakta zorluk çektiklerini gözlemledim. Bir Irak vatandaşı ve bir Türkmen annenin çocuğu olarak, Irak'ta yaşayan Türkmenlerin ve çocuklarının iyi Türkçe tahsil imkânı bulamadıklarını biliyorum. Bütün bunları düşünerek, Türkmenlerin iyi Türkçe öğrenmelerine katkıda bulunmak için yüksek tahsilimi Türkiye'de yapmayı ve yüksek lisans derslerini alırken ve tez konusunu seçerken Irak Türkmenleri hakkında olmasını tercih ettim.

Yüksek lisans tezimi Irak Türkmenlerinin atasözleri ve deyimleri üzerinde hazırladım. Türkmenlerin dil hazinesinde bugüne kadar sürmekte olan atasözleri ve deyimlerini, uzun yıllardan beri yayınlanan kitap, dergi ve gazetelerden derlemeye çalıştım. Ancak Türkmenler yazılarını Arap alfabesi ile yazdıklarından, bazı atasözleri ve deyimleri yeni harflere aktarırken zorlandım. Bu sebeple bunları Türk alfabesine çevirirken ve bazı atasözlerinin anlamını belirleyebilmek için yaşlılara başvurmak zorunda kaldım. Onların bir kısmı bile bazı deyim ve atasözlerini bilemiyorlardı. İstanbul'da merkezi bulunan Kerkük Vakfının Türkmenler hakkında yayınladığı bazı kitaplardan da yararlandım.

Tezimiz bir giriş ve dört bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde Irak Türkmenlerinin Irak'a nasıl ve ne zaman geldikleri, hangi bölgelere yerleştikleri üzerinde durulmuştur.

Birinci bölüm, Irak Türkmenlerinin ağız özellikleri üzerinedir. Bu bölümde, Irak Türkmen Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasındaki benzerlikler ve farklılıklar üzerinde durulmuştur.

İkinci bölüm, Irak Türkmenlerinin atasözleri hakkındadır. Derleyip tespit ettiğimiz atasözleri, Türkiye Türkçesindeki atasözleri ile karşılaştırılarak, Türkçede karşılığı olanlar ve karşılığı olmayanlar belirtilmeye çalışılmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda pek çok atasözünün ortak olarak kullanıldığı görülmüştür

Üçüncü bölüm, Irak Türkmenlerinin kullandığı deyimlere ayrılmıştır. Burada da, atasözlerinde olduğu gibi, deyimler Türkiye Türkçesindeki deyimlerle karşılaştırılarak, benzer ve farklı olanlar belirtilmeye çalışılmıştır. Bu karşılaştırmada birçok deyimin benzer şekilde kullanıldığı görülürken (Örnek: "*Hâli vakti yerinde*" deyimi, Irak Türkmenlerinde "halı vahtı yerinde" biçiminde kullanılmaktadır).

Bazı deyimlerin de farklı anlamlarda kullanıldığı görülmüştür (Örnek: "*Yağlı müşteri*" deyimi Türkiye Türkçesinde bol para harcayan kimse için kullanılırken, Kerkük ve dolaylarında çok inceleyip ancak bir şey satın almayan ve para harcamak istemeyen müşteriyi ifade eder).

Dördüncü bölüm, atasözlerinde ve deyimlerde kullanılan sözcükleri ihtiva eden sözlükten oluşmaktadır. Türkmen dilinde, belki de şive olarak veya Türkmenlerle Türkiye Türkleri arasında coğrafi ve toplumsal olarak farklı sözcükler kullanıldığı için, atasözleri ve deyimlerde geçen sözcüklerin anlamını vermenin faydalı olacağı düşünüldüğünden, tezin son kısmına sözlük eklenmiştir. Sözlükte yer alan kelimelerin hangi atasözünde ve deyimde geçtiği de o atasözü ya da deyimin numarasını göstermek suretiyle belirtilmiştir.

Tezimi hazırlarken bana çok yardımcı ve destekçi olan çok değerli hocam Sayın Prof. Dr. Mustafa Özkan'a ve Kerkük Vakfının Türkmenler hakkında yayınladığı bazı kitaplardan yararlanmamı sağlayan Vakıf Başkanı Sayın İzzettin Kerkük'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Ayrıca yüksek lisans dersi aldığım sırada ve onun devamında, tez aşamasına ulaşıncaya kadar maddi ve manevi yardım ve destekte bulunan Hakikat Vakfı kurucusu Muhterem Ömer Öngüt'e ve vakıf çalışanlarına da sonsuz teşekkürlerimi dile getirmek istiyorum.

Bu tezin hazırlığına maddi ve manevi destekte bulunan, Bağdat'ta teröristlerce kaçırıldığımda fidye vererek canımı kurtaran, kendisiyle çalışmaktan gurur ve şeref duyduğum kardeşim Bülent Kılınçarslan ile en yakın dostlarımdan, tezimin bir kısım kaynaklarını temin eden Süheyla Reşid Hanıma da teşekkürü bir borç bilirim.

Tezimi, özellikle bazı bilemediğim atasözlerinin açıklamasında yardımcı olan, birkaç ay önce Allah'ın rahmetine kavuşan rahmetli anneme ithaf ediyorum.

Son olarak, bu mütevazı çalışmanın Irak Türkmen kültürüne katkısı olmasını ümit ediyorum.

Rasheed A. Hassan

İstanbul 2006

Düzeltilmiş Tez

İÇİNDEKİLER

ÖZ ..... **III**
ABSTRACT ..... **III**
ÖNSÖZ ..... **IV**
İÇİNDEKİLER ..... **VI**
KISALTMALAR ..... **VII**

GİRİŞ **1-10**

BİRİNCİ BÖLÜM **11**

1. Irak Türkmenlerin Ağız Özellikleri **11**
1.1. Türkmen Lehçesi **11-13**
1.2. Irak Türkmenlerin Kullandıkları Alfabe **13-15**
1.3. Irak Türkmenlerinde İmlâ Durumu **15-42**

İKİNCİ BÖLUM **43**

2. Irak Türkmenlerin Atasözleri **43-44**
2.1.Türk atasözleri ile benzeri ve karşılıkları bulunanlar ... **45-127**
2.2. Türkçede Karşılıkları Bulunmayanlar **128-154**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM **155**

3. Irak Türkmenlerin Deyimleri **155-158**
3.1 Türk deyimlerinde benzerleri ve karşılıkları Bulunanlar **159-260**
3.2.Türk Deyimlerinde Benzeri ve Karşılıkları Bulunmayanlar **261-302**

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM **303**

4. Sözlük **303-319**

SONUÇ **320-321**

KAYNAKÇA **322-324**

KISALTMALAR

A : Atasözü
a.g.e : Adı geçen eser
BKZ : Bakınız.
D : Deyim
H : Hicri yıl
M : Milâdi yıl
S : Sayfa
vs : Ve saire

GİRİŞ

Bu çalışmada sadece Irak Türkmen atasözleri ve deyimlerinden bahsedilirse eksik kalacaktır. Böyle bir milletin veya topluluğun Atasözleri ve Deyimlerine geçmeden önce, Türkmenlerin Irak'a nasıl yerleştiği, Türkmenlerin kim olduğu, Irak'ta Türkmenlerin kaç devir yaşadığı, hangi boydan geldikleri, Türkmen sözcüğünün kökeni ve anlamı kısa bir şekilde birkaç kaynaktan yararlanılarak anlatılmıştır. Ayni zamanda Türkmen gerçeğini ve yaşadığı toprağın üzerinde insan olarak ne kadar hakları olduğunu ve gerektiğinde bu vatanı nasıl müdafaa ettikleri belirtilmektedir.

IRAK'TA İLK TÜRKLER

Bugünkü bilgilerimize göre, Türklerin Irak'a ilk girişleri hicrî 54 (674) yılına kadar uzanmaktadır. Emevi Halifesi Mu'aviye tarafından Horasan'a gönderilen Ubeydullâh bin Ziyad 20.000 kişilik ordusu ile Ceyhun Nehri'ni geçerek Buhara'ya yönelir. Beykent'i de geçen komutan Ubeydullâh'ın Buhara'ya yaptığı saldırılar karşısında, Buhara prensesi Hatun emrindeki Türk kuvvetleri ile şiddetli çarpışmalardan sonra sulh yapmak zorunda kalır. Böylece Ubeydullâh sulhtan sonra yanına aldığı Türk askerlerini Irak'a götürerek, Basra'ya yerleştirir[1].

Tarihî kaynaklar, Basra'ya yerleştirilen Türk askerlerinin 2000 kişi kadar olduklarını ve bunların ok atmakta pek mahir bulunduklarını, bu semte de Buhariyye denildiğini kaydeder. Bu Türk okçularından, Yamame'de asi Arap bedevilerinin bastırılmasında yaralanıldığı biliniyor. Basra'da Ubeydullâh bin Ziyad'ın gözde adamlarından biri olan Reşidü't-Türkî adındaki mevlâsının da, Basra'ya yerleştirilen Türkler arasından yükseldiği şüphesizdir.

Horasan ve Mâverâünnehirde oturan İslâm ordularına katılan Türk beyleri de Emevîler döneminde orduda önemli görevler almaya başlamışlardı. Türklerin üstün savaş yetenekleri ve ok atmaktaki maharetleri, İslâm kumandanlarının dikkatini çekmiş ve onları ordularına almalarına yol açmıştır. Böylece Türkler, henüz okçuluk sanatını bilmeyen Arap askerlerine eğitim veriyorlardı.

Hicrî 132 (749) yılında Yezid bin Ömer bin Hübeyra, birkaç ay kuşatmadan sonra, Ebu Cafer el-Mansur'a Vasıt şehrinde teslim olduğu zaman, yanında 2300 Buharalı Türk askeri bulunuyordu. Horasan Valisi Abdullah bin

[1] Suphi Saatçi, **Irak Türkmenleri**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2003, s.12.

Tahir, halifenin emri üzerine Türkistan'ın çeşitli şehirlerinden her yıl Irak'a 2000 Türk savaşçısı gönderiyordu. 755 yılında ise, Horasan valiliğinde bulunan Fazl bin Yahya el-Bermekî, Abbasî ordusuna hizmete alınmak üzere 20.000 Türk savaşçısını Irak'a gönderdi.

Türklerin Irak'a gelişlerinin, Abbasî döneminde ve özellikle Halife Me'mun ve halefi Mu'tasım'ın iktidarları sırasında meydana gelen birtakım siyasi gelişmelerden dolayı daha da sıklaştığını görüyoruz. Halife Me'mun'un tahta oturmasında büyük rol oynayan Türkler, Bağdat'a yerleştirmişlerdi, Abbasîlere cephe alan Şii Araplara karşı hilâfet makamını savunmak için, Türklere dayanmaktan başka bir çare bulamayan Me'mun, Türkistan'dan Türk askerlerinden oluşan yeni kuvvetleri hilâfet merkezi olan Bağdat'a getiriyordu.[2]

Abbasiler devrinde Türklere idarî ve askeri kadrolara yer vermiştir. Halife Mu'tasım zamanında (833–842) Türk nüfuzu hissedilmiştir.[3] Böylece Suğd, Fergana, Esruşene ve Taşkent bölgelerinden gelen deneyimli Türk subayları halifenin Hassa ordusuna alınıyordu. Hicrî 211(836) yılında Mu'tasım'ın emriyle Türk kumandanı Aşnas tarafından Türk Hassa askeri için Samerra şehri kuruldu, 70 bin mevcutlu olan Samerra, böylece yarım yüzyıl (836–884) kadar hilâfet merkezi olmuştur. Mu'tasım'dan sonra Türklerin sayıları ve nüfuzları arttığı gibi, bu durum, Türkistan'ın da hızla Müslümanlaşmasında büyük rol oynamıştır.

IRAK'TA TÜRKMENLERİN DEVİRLERİ

BİRİNCİ DEVİR

Gruplar hâlinde muayyen zamanlarda Irak'a gelen Türkmenlerin bu bölgeye yerleşmeleri uzun vadeli olmuştur. İlk Türkmen grubu Irak'a hicrî 32 (652) yılında girmiştir. Hicrî 54 (674) yılında Emevilerin kumandanı Ubeydullah, Buhara kuşatmasında Türkmenlerin yiğitliğini ve çok iyi silâh kullanmalarını görünce, Basra şehrine büyük bir Türkmen topluluğu yerleştirdi. Böylece Türkmenler daha sonra Emevi ordusunda önemli bir yer almışlardır. Ayrıca bunlara hicrî 132 (756) yılında Maşrık valisi Yezid bin Ömer bin Hüseyin, Buhara'dan gelmiş üç yüz kadar Türkmen'i de katmıştır. Hicrî 835 (1431) yılında Abbasî halifesi olan Mu'tasam genç Türkmenlerden oluşan bir muhafız birliği vücuda getirmiştir. Bu muhafız birliği adı geçen halifenin zamanında (h.833–842) gerek iç ayaklanmalarda gerekse dış savaşlarda önemli başarılar kazanmışlardır[4].

Böylece tarih boyu ve toplumsal olayların sonucu olarak Irak toplumuyla

[2] Nevzat Özkan, **Türk Dilinin Yurtları**, Akçağ Yayınevi, Ankara, 2002, s.169.
[3] Hüssein Şahbaz, **Kerkük Türkçesi**, İstanbul Üniversitesi, Yayımlanmış, Doktora Tezi, İstanbul, 1979, s.vı.
[4] Hidayet Kemal Bayatlı, **Irak Türkmen Türkçesi**, , T.D.K. Yayınları: 664, Ankara,1996, s. xvıı.

kaynaşmaya başlamış olan Türkmenler, zamanla nişanlanma, evlenme vs. insani girişmelerin de etkisiyle daha ziyade Bağdat ve Samerra gibi kültür merkezlerinde yerleşmişlerdir. Bu etkilere karşı kültürlerini korumada büyük bir gayret sarf etmişlerdir. Hatta yeni kurdukları mahalle ve semtlere dahi kendi adlarını vermişlerdir.

İKİNCİ DEVİR: BÜVEYHİLER (945- 1055)

Büveyhoğlu Ahmet'in tantanalı unvanla Bağdat'ta oturmasından birkaç hafta sonra, Ocak 945 tarihinde Büveyhoğullarının düşmanları ile anlaşma yapmakla suçlanan halife azledilerek gözleri oyuldu. Onun yerine Muktedir'in oğlu el-Muti lakabı ile tahta oturtuldu. Artık hilâfet tam bir çözülme dönemine girmiş ve halifeler Büveyhoğullarının elinde birer oyuncak olmuştu.

Bir yandan Büveyh hanedanının kendi aralarındaki taht çekişmeleri, diğer yandan Deylemler ile Türkler arasındaki sonu gelmeyen mezhep kavgaları, ülkeyi gittikçe anarşiye sürüklüyor ve halkı tamamen tedirgin ediyordu. 967' de Mu'izzüddevle'nin ölümü üzerine, oğlu İzzüddevle Bahtiyar Kirman, Huzistan ve Irak hükümdarı oldu. Fakat bu da ordudaki Deylemli ve Türk askerlerinin mücadelelerini önleyemedi.

Gerçekte Büveyhoğulları büyük bir devlet kurmalarına rağmen, orduları yağmacı asker özelliğini taşıdığı gibi, ismen de olsa, Bağdat halifelerini ortadan kaldıramamışlardı. Büveyh hükümdarları Şii olmalarına rağmen, ordularının en güçlü ve en disiplinli bölümünü oluşturan Türklerden vazgeçmiyorlardı. Esasen Mu'izzüddevle Ahmet Irak'a girdiği zaman, beraberinde önemli sayıda Türk askeri ve Sebüktekin gibi ünlü Türk komutanları vardı. Bağdat'ta imar işleri ile de ün yapan Sebüktekin'i Büveyhoğullarının Irak'ta en büyük övünç kaynağı olan kişi diye yazan tarihçiler bile vardır.

Selçukluların 23 Mayıs 1040 tarihinde kazandıkları Dandanakan Zaferi'nin ardından, Merv'de topladıkları kurultayda alınan karar gereğince, Tuğrul Bey'in imzası ile Bağdat'a Halife Kaim bi- Emrillâh'a hitaben bir fetihname gönderilmişti. Selçuklu elçisi, İshak el-Fukaî ile gönderilen bu fetihnamede Gazenli Sultan Mahmut ve oğlu Mesut'un Selçukoğullarına yaptığı kötülüklerden, Horasan ileri gelenlerinin Selçuklu himayesini istemelerinden ve artık bundan sonra adaletin geçerli olacağından söz edilmekte; Selçukluların eskiden beri halifeye duydukları saygı ve bağlıkları bildirilmektedir.

ÜÇÜNCÜ DEVİR: SELÇUKLAR (1118–1194)

Tuğrul Bey'in 25 Aralık 1055'te Bağdat'a girişi ile Irak, fiilen Selçukluların hâkimiyeti altına girmiş oldu. Böylece Türkmenlerin büyük bir çoğunluğu Irak'a gelerek yerleşti ve birçok Türk beyliği kuruldu. Meselâ: Atabeyler Musul'da, Zeyneddin Küçük Erbil'de Kıpçak (kıfçaklar) ise Kerkük'te varlıklarını göstermişleridir. Bu devirde Türkmen grupları, büyük

illerden, yine o illere bağlı başka bazı Türk topluluklardan ibaretti.

Şam, Musul ve Kerkük bölgelerinde yaşayan Türkmen aşiretleri, küçük oymaklardan ibaretti. Bu oymaklar arasında Oğuz boylarına mensup kabilelere de rastlanmaktadır. Türkmen kolunu teşkil eden boy ve kabileler Osmanlı hâkimiyetinin başlamasından önce kalabalık nüfuslu ve daha teşkilâtlı bir halde idiler. Doğuya doğru hızla gelişen Türkmen teşekkülü ve siyasi faaliyeti, Timur istilası ile zayıflamıştır.

Irak Selçuklu devleti, Sultan Mehmet Tapar'ın ölümünden sonra kurulmuş ve sultanlık onun oğullarından yürümüştür. Önce büyük Sultan Sencer'e tabi olan Irak Selçukları, onun ölümünden sonra 1157 yılında bağımsız olmuştur. Sultan Mehmet Tapar'ın ölümü üzerine 14 yaşındaki büyük oğlu Mahmut tahta çıktı, 1119'da Save Savaşı'nda "Büyük Sultan" unvanı Sencer'de kalmak ve yeğeni de buna tabi olmak şartı ile ülkenin batı tarafı Sultan unvanı ile Mahmut'a verildi. Sultan Mahmut kendinden daha küçük olan kardeşleri Tuğrul ile Mesut'un ihtiraslı atabeyleri ile mücadele etmek zorunda kaldı. Halife Müstarşid ile de arası iyi olmadığından, Bağdat'ta Selçuklu kuvvetleri ile halife taraftarları arasında şiddetli çatışmalar oldu. Bütün bu karışıklıklar, Sultan Mahmut'un otoritesini sarsmış ve gücünü zayıflatmıştır.

Sultan Mahmut'un 1131'de 31 yaşında ölümü üzerine diğer kardeşleri Tuğrul ile Mesut arasında taht kavgası başladı. Duruma müdahale eden Sultan Sencer, Tuğrul'un tarafını tuttu ve Mesut'un kuvvetlerini yendikten sonra onu 1132 yılının Mart ayında Hemedan'da sultan ilân etti. Sultan Mesut Tuğrul Bey'in ölümü üzerine rakipsiz Irak Selçuklu Sultanı olmuştur. Mesut'tan sonra Melikşah ile kardeşi Mehmet arasında kızışan taht mücadelesini, ikincisi kazandı. Ancak Sultan Mehmet, bu suretle Hille, Kûfe, Vasıt ve Tikrit'i ele geçiren Halife Muktafi ile giriştiği mücadelede başarılı olamadı ve 1155 yılında Bağdat kuşatması başarısızlıkla sonuçlandı. Irak Abbasî hanedanının yönetimine girdi ise de halifeler, yine Irak Selçuklu sultanlarının birer otonom valilerinden farksızdı. Sultan Mehmet'in 1159'da ölümü üzerine saltanat, Melikşah ile amcası Süleymanşah arasında taksim edildi. Fakat Melikşah Isfahan'da zehirletildi. Süleymanşah da 1161'de Hemedan'da öldürülünce Sultan Tuğrul'un dul zevcesi ile evli bulunan Azerbaycan Atabeyi İl-deniz, üvey oğlu Arslanşah'ı Hemedan'da tahta çıkardı. Böylece hâkimiyetini yalnız Irak-ı Acem'e sınırlı kalan Irak Selçuklu Devleti fiilen Atabey İl-deniz'in nüfuzu altına girdi.

DÖRDÜNCÜ DEVİR: TÜRKMENLERİN DEVRİ

Cengiz Han önünden kaçan, Hârzem Şah'ın ordusundan kalanlardır. Irak ve Cezire'ye dağılmış ve bozulmuş vaziyette geçen bu ordunun içinde Alâaddin'nin annesi Türkan Hatun'un aşireti olan Oymak aşireti de bulunmaktaydı. Bayat (Bayavut) ise bu aşiretin bir koludur. Bugün Kifri (Salahiye), Tuzhurmatı, Dakuk, Karatepe ve civarındaki bölgelerde bulunan ve bütünü Harzemşah'lardan olan Bayat aşiretinin, Türkan Hatun'un aşiretinin bir

devamı olduğu zannedilmektedir.

BEŞİNCİ DEVİR: MOĞOLLAR DERVRİ

Hicrî 656 (1258) yılında Bağdat Moğollar tarafından işgal edildikten sonra bütün Irak, Moğollar'ın eline geçti. Fakat Moğollar Türk ırkından olmamakla beraber önemli bir sayıda bir Türkmen topluğunu beraberlerinde getirmişlerdi. Gerek bu Türk topluluğu, gerek geldikleri yerlerdeki Türkmenler arasında kalan Moğollar Türkleşmeye başladılar. Yüzyıl sonra, yani XIV. yüzyılında artık bütün Moğollar Türkleşmişlerdi. Musul bölgesinde yurt tutmuş olan Moğol boyları arasında Oyratlar başta gelmektedir. Bunlar Kalabalık sayıda idiler. Bunların önemli bir kısmının Irak'ta yerleştiği anlaşılıyor. Bugün Irak Türkmenlerinin halk şiirlerine Hoyrat denilmektedir ki bunun Oyrat boyunun adı ile ilgili olup olmadığı iyice bilinmiyor. Celâyir devleti Moğol devletinin bir kısmı idi ve Timur İran'dan Irak'a geçtikten sonra birçok Türkmen topluluğu Irak'ta kalmıştı. Bu aşiretlerden Karatepe ve ona yakın diğer bölgelerde yerleşmiş olan Sarlu aşireti bugüne kadar varlıklarını korumuşlardır. Bu aşiret yazları Haleb'e, buradan da Kuzey batıya doğru Bağdat ve Musul'un Güney batısına Irak-ı Acem'e kadar inmekte, bu bölgelerde dolaşmaktaydılar.

ALTINCI DEVİR: AK KOYUNLU, KARA KOYUNLU

Sosyal ve siyasî faktörler yüzünden, diğer Türkmen zümreleri gibi, Irak toplumuyla kaynaşmış olan Akkoyunlu ve Karakoyunlu Türkleri genellikle Irak'ın kuzey ve kuzeydoğu bölgelerinde 813 ile 914 yılları arasında yerleşmişlerdir. Türkmen göçebeleri olan bu aşiretler, Irak ve Azerbaycan'ın nüfuzu altındaydılar. Gerek Akkoyunlu ve gerekse Safevî devletleri Irak'ın Türkleşmesinde herhangi bir sarsıntı geçirmemişti, tam tersine Türk unsurlarıyla nüfuzları artmıştır.

YEDİNCİ DEVİR: OSMANLI TÜRKLERİ

Bu devrin Türkleşmesi kuvvet ve şiddeti bakımından Selçuk devrine benzemekte olup etkisi bugüne kadar görülmektedir. 1032 yılında Safeviler Bağdat'ı işgal ettiler. Siyasi durum M. 1048 yılına kadar doğuda devam etti. IV. Murat zamanında Bağdat Osmanlılar tarafından fethedilmiştir. IV. Sultan Murat, doğuda Acem, batıda ise Irak arasında bir askerî karargâh yaptırarak bu bölgeye Türkmenleri yerleştirdi. Aslen Marağa Azerbaycan Türkmenlerinden olan Irak Türkmenlerinin bir kısmı da (1505–1524) tarihlerinde Şah İsmail tarafından Irak'a yerleştirilmiştir. Daha önce Nadir Şah'ın, (1447–1730) tarihlerinde Azerbaycan Türklerinden bazılarının Irak'a geçmelerinde büyük rolü olduğu görülmüştür. Bu durum, Bağdat'ı Kanuni Sultan Süleyman fethettikten hicrî 941 (1535) sonra da devam etmiştir. Türkmenlerin Irak'taki yerleşim bölgelerine gelince, bu alan Irak'ın kuzeyinde Telâfer şehrinden başlar Musul etrafındaki köyler, Erbil, Altunköprü, Kerkük, Dakûk, Tuzhurmatı, Kifri (Salahiye) Hanekin, Bedre'ye kadar uzamaktadır.

TÜRKMENLERİN ASLI

Türkmenler, Orta Asya'dan göç eden Oğuzlardır.[5] Çoğu tarihçilere göre İslamiyet'i kabul ettikten sonra Türkmen ismini alan bu Türk kavmi İslâm ülkelerine yayılmış, kurduğu devlet ve beyliklerle bu ülkelerin kaderini çizmiş ve tarihinde çok belirgin bir rol oynamıştır. Türkmenlerin, yani Orta Asya'dan göç eden Oğuzların bir kısmı kırsal alanlarda, diğer kısmı ise şehirlerde yaşamakta idi. Bunlardan konargöçer olanlar Maveraünnehir ve Horasan bölgelerine yakın yerlerde bulunurlardı. Oğuz boylarının ana vatanlarından çıkarak, Yakındoğu ülkelerine yayılmaları, bir hamlede meydana gelmemiş, birbirini takip eden göçler uzun yıllar sürmüştür. Tarihçilerin görüşüne göre doğudan Maveraünnehir bölgesine göç eden Selçukluların yanında, Osmanlı hanedanının mensup olduğu Kayı-Han aşireti de yer almış ve bir müddet orada kalmıştır. Daha sonra Gazneli Sultan Mahmut'un emri ile Horasan ve Merv'e göç ederek, Mohan'da oturmaya karar kılmışlardır.

Oğuzların tarihi çok eskilere dayanır. Orhun Abidelerine göre o dönemde Oğuzların Türk kavimleri arasında önemli yeri olduğu anlaşılmaktadır. Bu kitabeler Göktürk yurdunun kuzeyinde yaşayan Oğuzlara temas etmektedir. Oğuz boyları diğer bir Türk boyu olan Kırgızların baskısına maruz kalana kadar Anayurtları olan Orta Asya'da yaşadılar. Kırgızların tehdidi üzerine Oğuzlar Uygurlarla beraber anayurtlarını terk etmek zorunda kaldılar.

İslam Ansiklopedisi'ne göre Türkmenler, Orta Asya'da oturan bir Türk kavmidir. El-Biruni, Kaşgarlı ve diğer eski müellifler uygarlıkta ileri giden yerleşik Oğuzlarla Karluklar ve tarımla uğraşan Halaçlara Türkmen adını vermişlerdir.

Tarihî kaynakların çoğu 24 Oğuz boyunun efsanevi kimliği ile Türkler tarafından çok sevilen Oğuz Han'a intisap ettiğine işaret etmektedir. Bilindiği üzere Oğuz Han milattan önce ilk Türk İmparatorluğunu kuran Mete Han'ın resmi lakabıdır. Oğuz boyları da Oğuz Han'ın 24 torununa mensuptur. Selçuklu ailesi de Kınık boyuna mensuptur.

Abul-Fevz Muhammed Emin Bağdadî, Türklerin Yafes oğlu Kumer oğlu Türk'e intisap ettiklerini yazar. Barthold ise Hazar denizinden Çin sınırına yayılan Türk boylarının Türkmen Oğuz Karluk ve Dokuz-Oğuz olduğunu söyler. Barthold tarihte en büyük iki Türkmenlerin eseri olduğunu yazar, Türkmenlerin Irak'a girişleri birbirini izleyen çeşitli dönemlerde gerçekleşmiş, böylece sayıları çoğalarak önemleri artmıştır. Emevilerin ve Abbasilerin ordularında görev verdikleri Türkmenlerden çok faydalandıkları bilinmektedir.

---

[5] Erşat Hürmüzlü, **Türkmenler ve Irak**, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2003, s.54.

Türkmenler Ortadoğu'da büyük ve etkin rol oynamışlardır. Müteakip Haçlı seferlerinin yenilgiye uğramasında büyük rol oynamış ve Abbasi ordusunun bel kemiğini teşkil etmiştir. Halife Mutasım zamanında Ankara civarındaki Ammuriya'nın fethinde de etkin rolleri olmuştur.

Birçok tarihçinin, Türk göçleri konusunda değişik görüşlere sahip olmalarına rağmen, Irak'a artarak yapılan Türk göçlerine işaret ettiklerini görüyoruz. Iraklı tarihçi Abdurazzak el-Hasani de Türkmen boylarının birbirini takip eden devrelerde Irak'a yaptıkları göçlere temas etmiş ve bugün Kürt bölgesini Arap bölgesinden ayıran yerlerde yaşayanlara Türk ve Türkmen adı verildiğini yazmıştır. Bunlar kuzeybatıdan güneydoğuya uzanan bölge üzerinde yayılmaktadırlar. Bu bölge Musul'da Telafer'den başlamak üzere, Kerkük vilayetinde bulunan Altunköprü, Tuzhurmatu, Kızlarbat ve Diyale vilayetine bağlı Mendeli'ye kadar olan sahayı kapsamaktadır.

TÜRKMEN SÖZCÜĞÜNÜN KÖKENİ VE ANLAMI

Selçuklu fütuhatını müteakip Anadolu ve Irak'ta yerleşen, daha sonra Irak'ı vatan olarak benimseyen Türk boylarına Türkmen adı verilmiştir. Tarihçiler, Türkmen kelimesinin anlamı konusunda belirli bir görüş üzerinde birleşmemekle birlikte, Türkmenlerin Türk boylarından biri olduğu hususunda görüş birliğine varmışlardır. Bildiğimiz kadarı ile Türkmen kelimesi, Herth'in Alman Baverya İlimler Akademisi Kongresinde işaret ettiği gibi, ilk olarak 8.yüzyılda, Tong –tin Ansiklopedisi'nde Çince yazılışı ile Tokumenk biçiminde geçmektedir. Mukaddesi'nin eserinde coğrafya kaynaklarında (El-Mektebe el-Coğrafiyye, cilt3,s.274 vd.)ilk olarak Türkmen kelimesi zikredilmişse de, bunun hangi anlama geldiği belirtilmemiştir. Ancak Kaşgarlı'nın da işaret ettiği gibi bu ad, Oğuzlardan başka Karluklara da verilmiştir.[6]

Fars tarihçiler ise Türkmen adını hicri 5.yüzyıl (11.yüzyıl)dan beri Gerdizi'nin eserlerinde geçtiği gibi Farsça çoğul yapılarak "Türkmanan" biçiminde kullanılmışlardır. Ebul-Fazl el-Beyhaki de Türkmen kelimesini Oğuz-Arapça Ghez-karşılığında kullanmıştır.

Rus şarkiyatçı Barthold'a göre, Türkmen kelimesinin aslı ve kaynağı hâlâ bilinmemektedir. Zaten bu husus araştırıcı ve tarihçilerin kararsızlığından da belli olmaktadır.[7] Bu yüzden Türkmen kelimesinin kökeni ve anlamını tarihi kaynaklara dayanarak izah eden ve bizce önemli olan bazı görüşleri sıralayacağız:

1. Bazı tarihçilere göre "Türkmen" deyimi "Türk" ve Farsça "Manend''

[6] İzzettin Kerkük , "Türkmenlerin Atasözleri", **Kardaşlık Dergisi**, sayı: 4 (Mayıs 1998) Irak Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneğinin Yayınları, s. 32.
[7] Aydın Oy, "Atasözü", **DİA**, c.4, s.45,47.

kelimelerinin birleşerek "Türk'e benzer" anlamına gelen "Türkmanend"den doğmuştur. Bu görüşü benimseyenlere göre Müslümanlığı kabul eden Türkler bu adla anılmışlardır. Dorblue'nun ileri sürdüğüne göre Horasan yakınlarına göç eden Oğuz Han'a mensup bazı boylar kendilerine mahsus lehçelerini korumuşlardır. Bu yüzden Horasanlılar tarafından kendilerine "Türkmanend=Türk'e benzer" adı verilmiştir.

2. Prof. Dr. Faruk Sümer'in de benimsediği diğer bir görüşe göre Türkmen adı, 11. yüzyıldan itibaren İslam ülkeleri ile kurulan ticari ilişkiler sonucunda, çoğunlukla İslam dinine giren Oğuz boylarına verilmiştir. Bu tarihten iki yüzyıl sonraki dönemden itibaren Türkmen sözü Oğuz kelimesinin yerini alarak yaygınlaşmıştır. Tarihçi yılmaz Öztuna'ya göre, Türkmen adı Müslümanlar tarafından "İslamiyet'i kabul eden Türkler" anlamında Oğuzlar için kullanılmıştır. Ancak 11. yüzyıldan itibaren Türkmen sözü, Oğuz kelimesi ile beraber eş anlamda kullanılmış ve bu ad göçebe Oğuz boylarına verilmiştir.

3. İbn-i Kesir ve Mehmet Neşri gibi yazarlara göre ise Türkmen sözcünün "Türk" ve "İman" kelimelerinden meydana gelmiş bileşik bir deyimdir.

4. Ebul-Fida'ya göre Horasan Maveraünnehir bölgesinde yaşayan Türklerin Müslüman olanlarına Türkmen denilmiştir. İslam dinini benimseyen bu Türklere, Araplar arasına karıştıkları, bunlarla henüz Müslüman olmamış Türkler arasında tercümanlık etmekle tanındıkları için önceleri "Tercüman" adı verilmiştir. Böylece "Tercüman" kelimesi ağızlarda zamanla "Türkman" biçimine dönüşmüştür.

5. Deguignes'ye göre Selçuklu Türkleri İran, Suriye ve Anadolu'yu ele geçiren birçok Türk boyları yanında Kumanlar da bulunuyordu. Kıpçak bölgesinden akıp gelen Kumanlar iki bölüğe ayrılmışlardır. Bunlardan bir bölüğü İslam imparatorluğu ile Erminya ve Horasan sınırına dayanan Maveraünnehir bölgesine yayılmışlardır. Diğer Arap tarihçilerinin Ğuz dediği ve öbür bölüğü oluşturan Uzlar ise Avrupa'ya doğru yönelmişlerdir. Deguignes'ya göre Türkuman (sonradan Türkmen'e dönüşmüştür) kelimesi adı geçen Kuman boyundan kaynaklanmıştır.

6. Necip Asım ise Türkmen sözünün, Türk insanı veya Türk savaşçısını ifade eden (Türk + man) kelimelerinden oluştuğunu ileri sürmüştür.

7. Önem kazanan diğer bir görüş de J. Deny tarafından ileri sürülmüştür. Türk gramerine dayanılarak ele alınan bu görüşte "men" veya "man" takısının yücelik, ululuk veya sonsuz çoğunluk ifade ettiği üzerinde durulmuştur. Kısacası birleşik bir kelime olan "Türkmen" in asil veya saf kan Türk insanını ifade ettiği savunulmuştur.

8. Buna benzer bir görüşü de Türk müelliflerinden Hüseyin Hüsamettin ileri sürmüştür. Buna göre "man'' ekin yücelik veya büyüklük ifade eder. Böylece

“Türkmen” kelimesinin büyük veya yüce Türk anlamına gelmektedir.

9. “Osmanlı Türkiye’si” adlı eserinde Claude Cahen, Türkmen kelimesinin Türklerin İslamlaşma döneminde ortaya çıktığını ve böylece Müslüman olan göçebe Türkleri, Müslüman olmayan ve yerleşik düzende yaşayan Türklerden ayırt edebilmek için kullanıldığını söylemektedir.

Aslında özetlemek gerekirse, Türkmenler Orta Doğu, Anadolu ve Kafkaslarda yaşayan Oğuzlara verilen isimdir.

IRAK’TA TÜRKMEN AŞİRETLERİ

Iraklı araştırmacı Tamir Abdulhasan el-Amiri 9 ciltlik, Irak Aşiretleri Ansiklopedisi, eserinde Ural-Altay dil grubuna bağlı olan Türkmenlerin Kerkük, Musul, Diyale ve Erbil ile bu şehirlere bağlı bazı ilçe, kasaba ve köylerde yaşadıklarını yazarak çeşitli aşiretlerden oluştuğunu ve bunların Kerkük'te çoğunluk gösterdiklerine yer vermiştir.[8] Bunların arasında şu aşiretler bulunmaktadır:[9]

1. Bayat Aşireti
2. Kara Ulus Aşireti
3. Kanber Ağa Aşireti
4. Çayırlı Aşireti
5. Bend Ali Aşireti
6. İlhanlı Aşireti
7. Celilî Aşireti
8. Demirci Aşireti
9. Şah Seven Aşireti
10. Deli Veli Aşireti
11. Marağa Aşireti
12. Gülbanı Aşireti
13. Yakubi Aşireti
14. Dakra Aşireti
15. Saraylı Aşireti
16. Vendavi Aşireti
17. Pir Nadar(Pir Nazar) Aşireti
18. Ferhatlılar Aşireti
19. Seyitler Aşireti
20. İlhanlılar Aşireti
21. Tatran Aşireti
22. Hatlan Aşireti
23. Kasaplılar Aşireti

---

[8]Tamir Abdulhasan el-Amiri, **Irak Aşiretleri Ansiklopedisi**, 9 cilt, Genel Kültür İşleri Dairesinin yayınları, Bağdat, 1995, s.216.
[9] Suphi Saatçi**, a. g. e**, s, 78.

24. Huskeli Aşireti
25. Kâhyalar(Muratlı) Aşireti
26. Sufuk Aşireti
27. Şeyhler Aşireti
28. Çeçen Aşireti

Bayat aşiretinin Oğuz kabilelerinden biri olarak ve Oğuz Han'ın altı oğlundan biri olan Gün Han oğlu Beyat'a mensup bir boy olarak gösteren eser şimdiki Beyatlıların Sadiye, Şehraban, Mendeli, Zurbatiye, Kazanıya, Mansuriye, Bedre, Hanekin, Karatepe ve Kifri'de yaşadıklarına işaret etmektedir. Ancak yoğun olarak daha çok Tuzhurmatı ile Karatepe arasında ve Kerkük merkezinde yaşadıklarını belirtmektedir. El-Amiri Bayat boyunun Bastamlı, Karanaz, Biravcılı ve Hasdarlıları budunları olarak göstermektedir.

Ansiklopedi Telafer'de ve çevresindeki bütün aşiretlerin Türkmence konuştuğunu kaydederek, bu bölgedeki aşiretleri şöyle sıralıyor:

1. Ali Han Beg Aşireti
2. Pir Nadar Aşireti
3. Himmet Aşireti
4. Ferhat Aşireti
5. Davudi Aşireti
6. Hala ve Al Harbu Aşireti

Tuzhurmatı aşiretlerini de Bayatlılar yanında şöyle sıralıyor:

1. Bender Aşireti
2. Çayır Aşireti
3. Kanber Ağa Aşireti
4. Karanaz Aşireti
5. Assafi Aşireti

Tavuk aşiretleri arasında da Celili, İlhanlı, Demirci ve Şeyhler aşiretleri zikredilmektedir. Şebek aşireti ise Musul ve çevresinde yaşıyorlar. Yerleşim bölgeleri ve köyleri arasında: Abbasiye, Elbeg, Arpacı, Babinet, Basahra, Başika, Bavize, Bazvaya, Baybuğ, Bedne, Bilavat, Bisan, Bısatlı, Cilevhan, Çinçi, Deraviş, Gökçeli, Haraba Sultan, Hazne Bent, Hıdır İlyas, Karakoyun, Karaşor, Karatepe, Şebek, Karayatak, Kazıköy, Keberli, Kehriz, Göre Gariban, Minare Şebek, Ömer Kapcı, Yunus Peygamber, Selamiye, Şemsiyat, Şerehan, Tez harap, Yarımca, Yengi Bısatlı ve Zehre Hatun.

Ansiklopedik bilgilere, Cambridge Üniversitesi yayını olan " Dünyanın Yöresel Mimarîsi Ansiklopedisi" adlı eserin Kirkuk (Kerkük) maddesi, Kerkük'te çoğunluğun Türkmen olduğunu ve Irak'ta Türkmen nüfusunun 2,5 milyonun altında olmadığını yazıyor.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. IRAK TÜRKMENLERİN AĞIZ ÖZELLİKLERİ

1.1. Türkmen Lehçesi

İnsan hayvandan büyük bir sosyal özellikle ayrılır: Bu özellik de dildir. Bu durum, sosyologları, insanı "hayvan-ı nâtık" şeklinde tarif etmeye götürmüştür. İnsanın yaşama şartlarının tekâmülü için dillerin doğuşu kesin bir netice olmuştur. Zira tabiatın amansız şartları insanı, hemcinslerine yaklaşmaya; seller, yıldırımlar ve yırtıcı hayvanlardan gelen tehlikelere göğüs germek için onlardan yardım istemeye mecbur etti. Böylece ilk insanın tehlikeleri karşılamak için başvurduğu silâhların en önemlilerinden biri, sesler oldu. Bu sesler, zamanla manalar ve delâletler kazanarak "dil" kıvamına geldi.[10]

Türk dili de Asya'da bu şekilde doğdu. Göçmen Türkmen boyları çeşitli hicretlerinde onu batıya doğru taşıdılar. Şüphesiz ki, ilk önce Türkçe de diğer diller gibi ilkel idi. Hem basit hem de o devirlerde konuşanların ihtiyacını karşılıyordu.

İslâm'dan önce Türkçenin belli başlı yaygın iki lehçesi vardı: Göktürk lehçesi ve Uygur lehçesi. Türkmenler, İslam dinini kabul edince, Göktürk lehçesine "batı lehçesi" ve Uygur lehçesine de "doğu lehçesi" denildi. Bu isimlendirme şekli, birçok müsteşrikler ve Arap medeniyet tarihçileri tarafından kullanıldı.

Batı lehçesi Türkmenlerin ilk atası Oğuz Han'a nispetle "Oğuz lehçesi" denildi. Bu lehçeyi Selçuklular İran'a, küçük Asya'ya ve Irak'a götürdüler. Oğuz lehçesi, Arap ve Fars dillerinin etkisi altında gelişip canlandı. Bu lehçe sayesinde Türkler 13.yüzyılda Selçuklu İmparatorluğunu kurdular. Selçuklu İmparatorluğunun yıkılıp Osmanlı İmparatorluğunun kurulması, Oğuz lehçesinin ikiye ayrılmasına sebep oldu:

---

[10] İbrahim Dakuki, **Irak Türkmenlerin Dilleri, Tarihleri ve Edebiyatları**, Güven Yayınları, İstanbul 1970, s.17.

1.Osmanlı Lehçesi.
2.Azeri Lehçesi.

Irak Türkmen Lehçesine gelince, bu lehçe, her iki lehçenin de –izlerini taşıyan- orta bir lehçedir. Bu lehçeyi ilk kullanan Türkmen şairi 14.yüzyılda yaşayan Bağdatlı Nesimi'dir. Türk lehçeleri bölge bölge birbirinden ayrıldıkları gibi, aynı ayrılığı Irak'taki Türkmen ağızlarında da görüyoruz. Meselâ: Telafer ve etrafındaki köylerin lehçesi, Altunköprü lehçesi ve civarı, Kerkük, Dakuk ve komşu çevrelerin lehçesi, Bayat, Kifri, Karatepe lehçeleri... Hanekin, Kızlarbat, Şehraban, Mendeli, Karağan... Irak'ta Türkmenlerin kullandığı belli başlı lehçelerdir(ağızlardır). Bu lehçelerin en güzeli, Azerbaycan ve Yeni Türkiye lehçelerine en yakın olanı Kerkük lehçesidir. Bunun için bu lehçe Irak'ta Türkmen edebiyat ve kültür dili olarak kabul edilmiştir. Değişik tarihi olaylara sahne olan Irak, aralıklı zamanlarla yerleşen Türkmenlerin ağız özelliklerini de etkilemiştir. Bilindiği gibi Batı Türkçesi, Osmanlı Türkçesi (Batı Oğuzca) ve Azerî Türkçesi (Doğu Oğuzca) diye ikiye ayrılır. Osmanlı ve Azerî sahaları arasındaki ayrılıklar hem konuşma dilinde, hem de yazı dilinde görülür. Ancak bu ayrılıklar esas itibariyle sadece konuşma dilinde kalmıştır.

Irak Türkmenlerinin konuştukları ağız, Türkçenin Azerî ağzı (Doğu Oğuzca) sahası içine girmektedir. Azerî sahası dil coğrafyası bakımından: Doğu Anadolu, Güney Kafkasya, Kafkas Azerbaycan'ı, İran Azerbaycan'ı, Kerkük (lrak) ve Suriye Türkleri bölgelerini kapsar. Folklor değeri bakımından Türkçenin çok zengin ve çeşitli malzemesini taşıyan yine de Azerî ağızlarıdır. Kerkük bölgesinin hoyratları ve mânileri, Kafkas ve Kuzey Anadolu'nun halk hikâyeleri hepimizce bellidir. Bugün Kerkük ağzı dediğimiz ağız bütün Irak Türkmenlerinin konuştuğu ağızları kapsamamaktadır. Irak'ta konuşulan Türk ağızları genel olarak aynı çizgide olmasına rağmen; Irak Türkçesinde kimi ağız ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Bu ayrılıklar bazen aynı il, ilçe, bucak ve bazen de bunların iki ayrı mahallesinde bile göze çarpmaktadır. Bu da değişik zamanlarda bu bölgelere göç edip yerleşen Türk boylarının ağız ayrılıklarından ileri gelmektedir.[11]

Irak Türkmen ağızlarının belli başlı özelliklerinden biri: teklik 2.ve çokluk 2. kişi iyelik ekidir. Teklik 2. kişi iyelik eki (-v) ve çokluk 2. kişi iyelik eki(-vuz) ile konuşan bölgeler şunlardır: Kerkük, Erbil, Hanekin, Tavuğ (Dakuk) Kazaniye, Mendeli, Yayçı ve Kümbetler:

Seni babav çâğırrı (Seni baban çağırıyor)
Sizüv babavuz geldi (Sizin babanız geldi)

Teklik ikinci kişi iyelik eki (-y) çokluk 2. kişi iyelik eki (-yız) ile konuşan bölgeler de şunlardır: Kifri, Altunköprü, Telafer, Tuzhurmatı, Beşir,

[11] Hidayet Kemal Bayatlı, **a.g.e**, s. 329.

Tazehurmatı, İmamzeyne'l-âbidin ve Bayatlıların yerleştikleri, Emirli, Türkalan, Bastamlı, Aştöken, Yalançılar köyleriyle Süleyman Beg bucağının bir semtinde yaşayan Muratlılar ve Kerkük'ün güneybatısında bir semt olan Tisin mahallesidir.

Seni babay çağırrı
Siziy babayız geldi

Ayrıca Irak Türkmenleri ağızlarında görülen kişi zamirlerindeki ayrılıklar ise, Erbil ve Altunköprü dışındaki bölgelerde şöyledir:

		Teklik	**Çokluk**
1.	kişi:	men	biz
2.	kişi:	sen	siz
3.	kişi:	o	olar

Ancak bunların yerine bu iki bölgede (yani Erbil ve Altunköprü'de) kişi zamirleri şöyledir:

	Teklik	**Çokluk**
1.	kişi: bilem	bilemiz
2.	kişi: bilev (Erbil ağzı)	bilevuz (Erbil ağzı)
	biley (Altunköprü ağzı)	bileyiz (Altunköprü)
3.	kişi: bilesi	bileleri

1. 2. IRAK TÜRKMENLERİN KULLANDIKLARI ALFABE

Ulusumuz İslâmiyet'i gönüllü olarak sekizinci yüzyıl sonlarından itibaren kabul etmeye başladı. Dolayısıyla bu yeni dini daha yakından tanımak amacıyla kendi öz alfabesini bırakarak Kur'ân-ı Kerim yani Arap alfabesini olduğu gibi kullanmaya başladı. Buna ek olarak, dilimizde hiç yeri olmayan ve karşılıklarını ancak sesli harflerle verebildiğimiz, Arapçada sözcüklerin telâffuz açısından daha düzgün okunması için kullanılan harekeleri de zamanla bazı Türkçe metinlerde kullandılar.

Ayrıca Arap alfabesine, Farsçadan da dört harf daha ekleyerek alfabedeki harflerin sayısını otuz ikiye yükselttiler. Bunlara ek olarak Türkçedeki g sesini göstermek için " گ " yi, nazal "ن - n" veya sağır "ك ", işaretini ve kapalı "ﻫ -é" nin karşılığı olan işareti eklediler.[12]
Böylece yazı dilinde kullanılan alfabe otuz beş harfe yükselmiş oldu. Bunlar:

Arapçadan alınanlar sırasıyla:

1. آ
2. ب

[12] Çoban Hıdır Hayder, **Irak Türkmen Ağzıları**, İstanbul Üniversitesi, Yayımlanmamış, Doktora Tezi, İstanbul, 1979, s. 9

3. ت
4. ث
5. ج
6. ح
7. خ
8. د
9. ذ
10. ر
11. ز
12. س
13. ش
14. ص
15. ض
16. ط
17. ظ
18. ع
19. غ
20. ف
21. ق
22. ك
23. ل
24. م
25. ن
26. و
27. ه
28. ى

Farsçadan alınanlar:

1. پ
2. چ
3. ژ
4. گ

Üç ses de dilimizden eklenmiştir. Bunlar:

1. Kâf-ı nûniye veya nazal(n) , sağır kef (ك-k)
2. Yumuşak گ -ğ veya "ى'' sesi
3.kapalı e (ۂ -é)

Ne var ki Arapçadan alınan kimi seslerin karşılığını dilimizde tek sesle vermekteyiz. Örnek olarak: "س - ص - ث " seslerine karşı yalnız " s " sesini kullanmaktayız. Dolayısıyla dilimizde s/ ث harfi ile yazılan bütün sözcükler yabancı kaynaklıdır, yani Arapçanın etkisiyle dilimize geçmiştir. (ظ , ض , ز , ذ) seslerine karşılık da yalnız '' z/ز '' kullanmaktayız. Bu nedenle bu üç (ظ, ض, ذ) harfler yazı dilimizde yazılan bütün sözcükler dilimize Arapçadan geçmiştir, yani yabancı kaynaklıdır. Nazal n (n /ك) dediğimiz ses, telâffuz bakımından

Irak Türkmenleri ağızlarında görülmemektedir.

Bu durumdan anlaşılıyor ki her ne kadar bu Arap harfleri dediğimiz ve yüzyıllar boyunca milletimiz tarafından kuralsız olarak (yani ses uyumu kuralı dışında) kullanılmışsa da, dilimizde kullanılan birçok sözcüklerin yanlış yazılmasına neden olmuştur. Çünkü bu yazı, Arapların "zamme, fetha, kesre " adı verdikleri harekelere bağlıdır. Bu harekeler bizim dilimizde bulunmamaktadır, karşılıkları ise ünlülerle sağlanır. Buna göre yeni yazıda (Türkiye'deki Alfabe) bütün sözcükler, telâffuz olduğu gibi yazılır. Ayni zamanda yazıldığı gibi de telâffuz edilir. Bu durum sözcükleri yanlış yazılmaktan kurtarır. Bu da gösteriyor ki Arap alfabesi her ne kadar Türk milletinin elinde hat ve tezhip bakımından güzelleşmişse de ancak içindeki kimi sesler ve telâffuz bakımından Türk ses tellerinin ses özelliklerini karşılamamaktadır.[13]

1.3. IRAK TÜRKMENLERİNDE İMLÂ DURUMU

Ünlülerin sözcükler içinde durumlarını gördükten sonra Irak Türklerinin kullandıkları yazı ki buna Türkiye'de " Eski Yazı " veya " Osmanlıca " adı verilmekte bir klişe yazı olmaktan öteye gitmemektedir. Kullanıldığı zamandan şimdiye dek çok karışık bir imlâ biçimi göstermektedir. Yani zamanla aynı sözcüklerin imlâsı değişmektedir. Bugünkü Türkiye Türkçesinde ve yeni (Latin) harfleri sayesinde her sesli harfe karşı tek harf kullanılmakta ve dolaysıyla tam bir ünlü uyumu kuralı ortaya çıkmaktadır; ancak bu uyum, Osmanlıcada harflerin zorlukları karşısında kaybolmaktadır.

Irak Türkmenlerinin kullandıkları yazıya bir çeki düzen vermek amacıyla, yıllar önce (1984- 1986) kendi aralarında dilci ve araştırmacılardan on kişilik bir jüri kurdu. İki yıla yakın bilimsel bir çalışmadan sonra; son yıllarda Saddam rejiminin bir yan kuruluşu durumuna gelen "Türkmen Kardaşlık Ocağı" başındakiler tarafından baltalanarak bir sonuca varmadan dağıldı. Ayni kuruluş tarafından 1960'lardan beri yayınlanan yarı Türkçe yarı Arapça "Kardaşlık" dergisi hariç ki son yıllarda karışık bir imlâ üslûbu kullanıyordu. Ayrıca Irak Tanıtma Bakanlığı, Türkmen Kültür Müdürlüğü tarafından çıkarılan haftalık " Yurt " gazetesi ve Irak yazarlar Birliği tarafından üç ayda bir yayınlanan "Birlik Sesi" dergisi ise yazılarını az çok ünlü uyumu kuralına uygun sürdürmektedir.[14]

Bu durum "imlâ durumu" eskiden beri edebiyatçı hoca ve ağabeylerimiz tarafından da her ne kadar düzeltilmesi arzu edilmişse de ancak bu harflerin ses ve imlâsı karşısında çaresiz kalarak:

" Kimse ta'yin etmedi eşkâlini, imlâmızın

[13] "Irak Türkleri ve Dil Özleştirmesi", **Türkiye Dışında Türk Edebiyatları Antolojisi**, 6. cilt,, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1997, s. 446-447.
[14] Hidayet Kemal Bayatlı, **a.g.e**, s. 334.

Biz dahi hayranıyız, imlâ-yı bî – ma‘namızın !”

Beytini söylemekten başka bir şey yapamamışlar.

1.3.1. İMLÂDAKİ ÇELİŞKİLER

Eski harfler dilimizde kesinlikle uymamakta ve imlâ yönünden birçok aksaklıklar yaratmaktadır. Eğer eski harflerle ve yeni harfler arasında sözcük yazılışında bir karşılaştırma yaparsak ortaya enteresan bir imlâ biçimi çıkar. Ayni yazılış klişesini kapsayan eski yazıyla yazılmış bir sözcük, çeşitli anlamlar vermesine karşılık; ayni sözcük yeni yazıyla yazılınca sesli harflerin etkisiyle, her sözcük sadece kendi özel anlamını verir. Böylece okuyucuyu yanılmaktan kurtarır.

ÖRNEK: yeni yazıyla	**eski yazıyla**
1. göl	لگ
2. kül	لك
3. gül	لگ
4. kel	لك
5. kıl	لك
6. gül (gülmek)	لگ
7. gel (gelmek)	لك

Yukarıda görüldüğü üzere eski yazıyla yazılan “لگ ” sözcüğü altı çeşit okunmakta ve yedi ayrı anlam vermektedir. Aşağıdaki örnekler de ayni durumdadır:

ÖRNEK: Yeni yazıyla	**eski yazıyla**
1. o	ا و
2. av	ا و
3. ev	ا و

ÖRNEK: yeni yazıyla	**eski yazıyla**
1.at	تا
2.et	تا
3. it	تا
4.at (atmak)	تا
5.it (itmek)	تا

ÖRNEK: yeni yazıyla	**eski yazıyla**
1.dün	نود
2.dön (dönmek)	نود

3.don (iç çamaşır) نود
4.don (donmak) نود

Yine iki ayrı ve zıt anlamlı olan: “ oldu ” ve “ öldü ” sözcükleri eski yazıyla ayni imlâ, yani “ىدلوا ” biçiminde yazılırlardı. Ayrıca şu sesli harfler de: ı, i, u, ü eski yazıyla sadece “ى” harfiyle gösterilmektedirler: aldı, geldi, soldu, gördü. Bunlara benzeyen yüzlerce örnek verilebilir.

1.3.2. ÜNLÜLER

Irak Türkmenleri, yazı dilinde kullandıkları ünlüler şunlardır: a, e, ı, i, o, ö, u, ü. Ancak önceden de arz edildiği gibi bu Arap Alfabesi kesinlikle dilimize uymamakta ve sözcüklerin yazılışında aksaklık yaratmaktadır. Bu nedenle ses bakımından ayrı ayrı olan bazı harfler ayni biçimde yazılmaktadır. Bu duruma örnek olarak “ o – u ” seslerinin karşılığını başta ancak “وأ ” sesiyle, ortada ise yalnız "ى" sesiyle ve "ı – i" seslerinin karşılığını yalnız "يأ" sesiyle verebiliriz. Bu sesli harflerin sözcük başında, ortasında ve sonunda kullanış biçimleri şöyledir:

Normal “a” sesi

başta: (abla), (ad) , (ağac)
ortada: yazığ, bardağ, buğaz
sonda: dağa, sola, sağa

Uzun “ ā ”: āçıh veya āçuh (açık), ilān(yılan), hāppı(hepsi):

" Açuğ âğız ac ḳalmaz " A, 60

e sesi

başta: (esen) , elçi, ekmek
ortada: bu harf ortada (ه - ه) biçiminde yazılır güneş, gözel, özel
sonda: deyze, déve, heybe:

" Gözele kim bahmaz " (A 644)

Uzun “ ē ”: dērri(deri), gēlin, ēli:

"Donğuz dērrisi dabğ olmaz" (A 468)

Kapalı e (é): e ile i arası bir ses. Genellikle Türkçenin umumî bir temayülü olan e, Irak Türkmenlerinin ağızlarında da yer almaktadır. Irak Türkmenleri arasında çok kullanılan şu deyimdeki "bél" ve "yél" sözcüklerinde olduğu gibi:

“ Delliye yél vér, eline bél vér !” (A 1563)

Bunlara benzeyen bir de: éş-, ét, év, yémeğ- gibi bir çok sözcükler de vardır.

ı, i sesleri

Her ne kadar bu iki ses görev bakımından ayrı ayrı harf ise de, ancak yazı diline ve yeri geldikçe sözcükler içinde ayni biçimde yani (y) olarak geçerler:

“ İbinen yağıştan ne peki var-korhmaz-” (A 779)

başta: ılığ, ışığ, iş, irağ
ortada: ḳadın, ḳırıḳ, gelin
sonda: çalğı, yazı, eyyi

وا “ o ” sesi

başta: oyun, oḳ , oğlan
ortada: (و) biçiminde geçer: dolu , ḳol
sonda: bu sesin Türkçede olduğu gibi sözcük sonlarında bulunmaz, ancak kimi yabancı sözcüklerin sonlarına gelince yine ortada olduğu (و) biçiminde geçer:

“ Osrağdan hamam ḳızmaz ” (A 1037)

وا “ ö “ sesi

başta: özel, ördek, ölüm
ortada: çözüm, böcek, göl
sonda: bu harf Türkçede olduğu gibi sözcük sonlarında gelmez:

“ Özi düşen yığlamaz ” (A 1057)

وا “ u ” sesi

başta **(وا)**: (un) **نوا** ,(uzun) **نوزوا** (uymaḳ) **قاميوا**
ortada (و **):**(burun) **نوروب** (oyun)**نويوا** (doyum) **مويود**
sonda (و **):** (su) **وص** (doğu) **وغود** (kuyu) **ويوق**

"Uşağ oynamağtan yorulmaz, tembel yatmağtan" (A 1187)

وا “ ü ” sesi

başta (وا): (ütü)**وتوا** ,(üzüm) **موزوا** (üye) **هيوأ**
ortada (و **):**(ülkücü)**وجوكلوا** (dügün)**نوگود** (ürün) **نوروأ**
sonda (و **):** (ütücü) **وجوتوا** (büyücü)**وجويوب** (sözcü **وجزوس**)

“ Üzüni örter, dizini açar ” (A 1199)

Demek ki, (o) او , (ö) او, (u) او , (ü) أو harfleri, sözcüklerin orta ve sonlarında hep (او) biçiminde geçmekte ve imlâda zorluklar yaratmaktadırlar. Bu sesli harflerle birlikte değişikliğe uğramış aşağıdaki biçimleri de vardır:

Bulanık (á) آ : (a) ile (e) arası bir ses. Buna örnek olarak:

“ Adam olacağı uşağ, pohınnan me‘lumdi ” (A 74)

Kısa (ı) ٖ : (i) يٖ ile (ı) ٖ arası bir sestir.

“ Görmemiş zan éder ğerbil elek hacatti ” (A 638)

وا (o) ile ئو (ö) arası bir ses: gor be gor
وا (u) ile أو (ü) arası bir ses“Tülkinin” sözcüğinde olduğu gibi:

“Tülkinin fermanı ohınınca derisi dabahanaya gider”(A 1173)

1.3.2.1 Kalınlık – İncelik Uyumu (Büyük Ünlü Uyumu)

Bilindiği gibi büyük ünlü uyumuna göre: Türkçe bir sözcüğün ilk hecesinde kalın bir ünlü bulunursa, bundan sonra gelen bütün hecelerin de kalın ünlülerle; ince bir ünlü bulunursa, sonraki hecelerin de ince ünlülerle sürüp gitmesi gerekir. Bir kural gereğince Irak Türkmen ağızlarında kalınlık – incelik uyumu tamdır.

Bunlara benzeyen: alma "elma", almaz "elmas", ḳardaş " kardeş", adam "âdem" dallal "tellal" gibi eskiden beri dilimizde kullanıldığı için eski telâffuzlarını yitirerek dilimizin ünlü uyumuna tam olarak uymuştur.

1.3.2.3. Büyük Ünlü Uyumuna Aykırı Sözcükler

Bazı sözcükler Türkçe asıllı olduğu hâlde kalın ve ince ünlüleri birlikte taşırlar ve büyük ünlü uyumuna aykırı düşerler: deyzam, ḳatmer, ğalet...gibi:

"Ğalet işlemeğ" , (D 2470)
Yine bu ünlü uyumuna aykırı düşen bazı ekler de vardır:
-(i) ken: ahsırırken, alırken, ohurken, varken:

"Bağıvda gül varken, gül üzüve (ögüve) Bağıvda gül tükendi, kül üzüve (ögüve)" (A 230)

- ki: Almanya’daki, allındaki. Bu eklerin bağlandıkları köklerin ünlüleri, kalın da olsa, ince de olsa eklerin ünlüleri değişmez: onunki:

" Sendeki sende, mendeki mende" (A 2289)

- leyin ve –yor ekleri Irak Türkmen âğızlarında kullanılmaz.

1.3.2.2. Küçük Ünlü Uyumu

Türkçe bir sözcüğün ilk hecesinde düz ünlü varsa, diğer hecelerde de düz ünlüler bulunur: ḳazığ, piçağ, saçağ ... gibi:

" Piçağ öz sapını késmez" (A1072)

Türkçe bir sözcüğün ilk hecesinde yuvarlak bir ünlü bulunuyorsa, diğer heceler de yuvarlak ya da geniş –düz olur: görünenler, yohtan... gibi

1.3.2.4. Uzun Ünlüler

Irak Türkmen ağızlarının belli başlı özelliklerinden biri de uzun ünlülerdir. Bu uzamalar genellikle:
1. düz geniş : آ (a),أ (e)
2. yuvarlak geniş : وئ (ö) , وأ (o) ünlülerinde göze çarpmaktadır.

Ünlü uzama nedenlerinin açıklamasına gelince bunları şöyle tespit edebiliriz:

1. Geniş ünlüyü (آ - a ,أ - e, وا - o, وئ - ö) kök veya gövdesinde bulunduran sözcükler, çekim ve yapım eklerinde: dar ünlü (إ - ı, إى - i, وا - u, وا - ü) varsa; geniş ünlüde uzama görülür. Halk ağzında bunlara benzeyen daha birçok sözcükler vardır: apardığ (götürdük),başuv (başın), böyüg (büyük) gibi. Ancak buna karşılık bazı istisnalar da vardır: boyın (boyun), bozım (bozayım), boyı (boyu)...
" Boynımı vuran callad keşke bir merd olaydı" (A 1500)

2. Geniş ünlüsü olan sözcüklerin çekimi sırasında geniş ünlü gelince, sözcükte bulunan bu geniş ünlü uzamakta ve ardından gelen dar ünlüler kısalmaktadırlar. Bunlara benzeyen bir de: altun(altın), cigerimi (ciğerimi), hérhiz (hırsız) gibi sözcükler de vardır. Ancak buna karşılık bazı istisnalar vardır: ḳorhırı (korkuyor), ḳondı (kondu), tesbih (tespih) gibi:

" Altun torpağa düşse de ḳıymeti azalmaz" (A 145)

1.3.2.5 Kısa Ünlüler

Irak Türkmen ağızlarında uzun ünlülerin yanı sıra, kısa ünlüler de vardır ve oluşmaları şu sebeplere dayanır:

1. Bir ünlünün başka bir ünlüye yerini bırakması durumunda, bu örnekte bulunduğu gibi:

"Beyyüg (büyük) luḳma (lokma) yé, beyyüg söz ḳonışma (konuşma)" (A 272)

2. Geniş ünlülerden (a, e, o, ö) sonra gelince genellikle kısalmaktadır:

"Bayaz (Beyaz) cannan ḳere (kara) can, suya gédince (gidice) bilini" (A 257)

3. Kelime sonlarına doğru ı, i ünlülerinin bulunduğu durumlarda: derri(deri), çağırrı(bağırır).

4.Yuvarlaklaşma süresini tamamlayan u, ü ünlüleri, birinci heceden sonraki hecelerde kısa olarak okunur:

" Ḳoyın (koyun) öz ḳuzısın (kuzusunu) basmaz " (A 917)

1.3.2.6. Ünlü Değişmeleri

a > e değişmesi

Dilimize giren birçok yabancı sözcükteki a sesi e'ye dönüşerek, yazı diliyle konuşma dili arasında telaffuz bakımından değişikliğe uğramışlardır. Bu değişiklikler aşağıdaki sözcüklerde göze çarpar: رحب (bahr > behr),ثحب (bahs > behs), ديني (dünya >dinye), دمحأ (Ahmet > Ehmed), بعر(Arap > 'Ereb), قشع (Aşk > 'eşḳ),مغ (Gam > ğem), ىتح (hatta > hette), هتفح رل (haftalar > hefteler), نسح (Hasan > Hesen), ريخ (hayır > hér) ve şu atasöünde olduğu gibi:

" Başın sağlığı dinye varlığı" (A 255)

1.3.2.7. Ünlü Düşmesi

Irak Türkmen ağızlarında ister yabancı, ister Türkçe sözcüklerinde olsun ünlü düşmesi görülmektedir.

İç sesteḷ (ı) düşmesi:

"Çalsav elin *ḳapsını*, çalallar (çalırlar) ḳapıvı " (A 369)

Ortada (i) düşmesi: ḳallam, allam olduğu gibi. Bu iki sözcük yazı dilinde kalırım, alırım olarak geçerler.

İç sesteḷ (ü) düşmesi:

" Bilirsev seleş ders alsınlar, bilmesev sküt ol adam sansıllar" (A 1457)

1.3.2.8. Ünlü Birleşmesi

Ünlü birleşmesi Irak Türkmen ağızlarında birkaç sözcükte görülür. Bu da "nolı" sözcüğünde olduğu gibi. Tabi ki yazı dilinde "nolı" sözcüğü "ne olur?" biçiminde geçer. Bir de halk ağzında çok kullanılan şu deyimdeki "neylesin ?" sözcüğünde olduğu gibi:

"Vérmesin Ma'bud, neylesin Mahmud?" (A 1217)

" neylesin" sözcüğü yazı dilinde "ne eylesin?"olarak geçer. "néderem" sözcüğü yazı dilinde "ne ederim?" olarak geçer.

1.3.2.9. Ünlü Türemesi

Irak Türkmenleri ağızlarında ünlü türemesi sadece şu sözcükte görülür: Başta او (u) türemesi: Bu durum yalnız "وصصوا -ussu" sözcüğünde görülür. Bu sözcük yazı dilinde "وص -su " olarak geçmektedir.

" Ḳan ussu (su) olmaz" (A 1893)

1.3.3. Ünsüzler

Irak Türkmenlerinin yazı dilinde kullandıkları ünsüzler şunlardır:
ب (b), ج(c), چ(ç), د (d), ف (f), ق (ḳ), ح (h), ذ (z) ,خ (h), گ (g), ه(h), ژ (j), ك (k), ل (l), م (m), ن(n), پ (p), ر (r), س(s), ش (ş), ت (t), ع (ʿ), غ(ğ), ط (ṭ), و (v), ى(y), ز (z), ظ (z), ض (z), ص(s).

1.3.3.1. Ünsüz Değişmeleri

Irak Türkmen Türkçesinde farklı ünsüz değişiklikleri şunlardır:

ب (b)/ م (m) değişmesi: Dilimizde eskiden beri sözcük başındaki (b)'lerin aslî olduğunu, ancak bazı asimilasyon nedenleri ile başlayan birçok sözcüklerin (m)'ye döndüğünü eski Türkçe devresinden beri görmekteyiz. Bu değişme daha sonra Eski Anadolu Türkçesine de karışık olarak geçmiştir. Bu değişiklik daha sonra Osmanlı sahasında ب (b), Azerbaycan sahasında ise م (m) olarak yerleşmiştir. Irak Türkmenlerinin ağızları da Azerî ağzı sahasına girdiği için م (m)'yi seçmiştir. Ancak " men" sözcüğü yazı dilinde "ben" olarak geçer.

"Men diyerem bayram heftesi, o diyer manḳala tahtası" (A 977)

ب (b) پ (p) değişmesi: Irak Türkmenleri âğızlarında bu değişiklik bazı sözcüklerde göze çarpmaktadır. Ancak bu duruma karşı yazı dilinden ayrı olarak bazı sözcüklerde ب -b'li şekiller de görülmektedir:رازاب -bazar, غامراب - barmağ:,ر ەشيب - bişer, جيب - bic sözcüklerinde olduğu gibi. Bu sözcükler yazı dilinde sırasıyla Pazar, parmak, pişer, piç biçiminde geçerler:

“ Bişmemiş aş ḳarın ağırdı ” (A 319)

ت (t) -د (d) değişmesi: داش “daş” sözcüğünde olduğu gibi. Ayrıca derzi: terzi, dene: tane sözcüklerinde de olduğu gibi:

" Daşın beyyügü dosttan – yahınnan – geli" (A 399)

د (d)- ت (t) değişmesi: tiken: diken, tikmeğ: dikmek, tökemeğ: dökmek sözcüklerinde olduğu gibi:

" Tökülen su yığılmaz " (A 1171)

ك (k)-خ ( ) değişmesi: ḳırh, sıhındı, toh, sahlasın, yahun, yiher, açıh, duhtor sözcüklerini örnek olarak verebiliriz. Bu sözcükler yazı dilinde sırasıyla: kırk, sıkıldı, tok, saklasın, yakın, yıkar, açık, doktor biçiminde geçmektedir:

“Ḳırhınnan sora saz-söz- alışırı” (A 867)

ك (k)-پ (p) değişmesi: Buna örnek olarak “ tepme” sözcüğünde görülür. Bu sözcük yazı dilinde “ tekme” olarak geçer:

"Acı işletme, tohu terpetme" (A 44)

ك (k)-گ (g) değişmesi: Irak Türkmenleri arasında çok kullanılan şu deyimdeki “ géçi” sözcüğünde olduğu gibi:

“Géçinin ḳotırı bulağ başınnan su içer” (A 603)

Buradaki “géçi” sözcüğü yazı dilinde “keçi” olarak geçer. Bununla beraber k’lerin korunduğu görülür: kölge (gölge), köçmeğ (göçmek) sözcüklerinde olduğu gibi:

" Ağacın kölgesi dibine düşmez" (A 82)

ك (k)- غ (ğ) değişmesi: yemeğ (yemek), eyyiliğ (iyilik), girmeğ (girmek) sözcüklerini de örnek olarak verebiliriz:

" Ağlamağ ölini diritmez " (A 99)

ق (ḳ)- غ (ğ) değişmesi: Irak Türkmenleri arasında kullanılan şu atasözündeki “ ḳuyruğ” ve “irağ” sözcüğünde olduğu gibi:

“ Ḳurt bizden irağ ossın, yédiği ḳuyrığ ossın” (A 2050)

گ (g) -و (v) değişmesi: Bu değişme her ne kadar yazı dilinde bulunuyorsa, Irak Türkmenleri âğızlarında görülmemektedir, ancak: döger, dögüş, sögmez

sözcükleri ise yazı dilinde sırasıyla: döver, dövüş, sövmez biçiminde geçer:

" Sögme ḳul babamı, sögmiyim bey babavı" (A 1125)

ك (k)- غ (ğ) değişmesi: “savuğ” sözcüğünde olduğu gibi. Bu sözcük yazı dilinde “ soğuk” olarak geçer:

" Çoh açılma savuğ alasan" (A 382)

گ (g)- ى (y) değişmesi: Her ne kadar yazı dilinde geçiyorsa da bu değişme, Irak Türkmenleri âğızlarında görülmemektedir: beg, gene, girmi sözcüklerinde olduğu gibi. Bu sözcükler yazı dilinde bey, yine, yirmi olarak geçerler:

“Gene geldi faslı bahar ” (A 1707)

گ (g)-غ (ğ) değişmesi: Irak Türkmenleri arasında kullanılan şu atasözündeki “ḳarğa” sözcüğünde olduğu gibi:

“Ḳarğa besledim gözim çıharttı” (A 830)

“ḳarğa” sözcüğü yazı dilinde “karga” olarak geçer.

گ (g)- yumuşak ğ veya ى (y) değişmesi: Yazı dilinde görülen bu değişme, Irak Türkmenleri âğızlarında görülmemektedir. Aşağıdaki sözcükleri bu kurala örnek olarak verebiliriz: ciger(ciğer), degirman(değirmen), degi(değil), eger(eğer), igid(yiğit).

“İgid ondı, doḳḳızı ḳaçmağdı” (A 783)

ج (c)-چ (ç) değişmesi: Irak Türkmenleri arasında kullanılan şu atasözündeki “ḳarınça” sözcüğünde olduğu gibi:

“Ḳarınçadan ‘ibret al, yaziken ḳişi düşün” (A 835)

“ḳarınça” sözcüğü yazı dilinde “karınca” olarak geçer.

ح (h) -خ (h) değişmesi: Aslında bu iki ses Türkçede bulunmamaktadır. Ancak bizler Irak Türkmenleri olarak Araplar arasında yaşadıkları için, Arapçanın etkisiyle dilimize geçmiştir. Bu iki harf ile yazılan sözcükler yabancı kaynaklıdırlar., yâni aslî özelliklerini korumaktadırlar. Buna örnek olarak şu atasözündeki “ halal” sözcüğünde olduğu gibi:

“Halal zada öz sözünün üstüne geli” (A 683)

Buna benzeyen bir de hérhiz, herc, hencer, helve... sözcükleri vardır ki bunlar yazı dilinde şöyle geçerler: helal, hırsız, harç, hançer, helva.

چ (ç) -ش (ş) değişmesi: Irak Türkmenleri âğızlarında kullanılan şu deyimdeki “nişin” sözcüğünde olduğu gibi:

“ Leyle bilisen, nişin yatmısan?” (D 2899)

Buna benzeyen bir de aştı, ağaşta sözcüklerini örnek verebiliriz ki bu sözcükler yazı dilinde sırasıyla: niçin, açtı, ağaçta... biçiminde geçerler.

ش (ş)-چ (ç) değişmesi: Irak Türkmenlerin arasında çok kullanılan şu atasözündeki “çaşaır” sözcüğünde olduğu gibi:

“Çoh seleşen çoh çaşar ” (A 387)

ن (n)- م (m) değişmesi: Buna örnek olarak şu Irak Türkmenlerin arasında kullanılan şu deyimdeki “ ‘efferim” sözcüğünde olduğu gibi:

“ ‘Efferim nece üz, nece haya” (D 1617)

"‘efferim" sözcüğü yazı dilinde “aferin” olarak geçer.

ن (n)-و (v) değişmesi: Irak Türkmenlerin arasında kullanılan şu deyimdeki “gévil ” sözcüğünde olduğu gibi:

“Gévil var otluğa, gévil var toprağa ḳoyılır” (A 628)

Bu sözcüğün yazı dilindeki yazılış biçimi “ gönül” şeklindedir.

ن (n)- ی (y) değişmesi: Bu değişme genellikle Kifri, Telafer, Tuzhurmatı, Altunköprü, Tazehurmatı, Tisin, İmam Zeyne’l- ‘abidin, Karatepe, Beşir ve Bayat köyleri âğzında görülür. Buna örnek olarak şu atasözündeki “ yağıy” ve “başıya” sözcüklerinde olduğu gibi:

“ Eger yağıy çohıysa, başıya sürt” (A 1629)

Bu sözcükler yazı dilinde “yağın” ve “ başına” olarak geçerler.

ل (l)- ن (n) değişmesi: Buna örnek olarak şu sözcükte görülür: “ḳurtunmağ” yazı dilinde ise “kurtulmak” olarak geçer.

" Ucuzdan ḳurtunmağ" (D 1445)

ل (l)- ر (r) değişmesi: Buna örnek olarak şu Irak Türkmenlerin arasında kullanılan şu deyimdeki “ ceyran” sözcüğünde olduğu gibi:

“Ceyran ḳaç tazı geldi” (A 358)

Bu sözcük yazı dilinde “ceylan” olarak geçer.

م (m)- ن (n) değişmesi: “könek” sözcüğünde olduğu gibi. Bu sözcük yazı dilinde “gömlek” olarak geçer:

> "Gencliğ bir ḳuşıydı uçtu tuta bilmem, ihtiyarlığ bir könegiydi girdim soya bilmem" (A 616)

گ (g)- ی (y) değişmesi: “çeynemeğ” sözcüğünde olduğu gibi. Bu sözcük yazı dilinde “çiğnemek” olarak geçer:

> " Âğızda bir çeynem sakkız olmağ" (D 100)

چ (ç)- ج (c) değişmesi:Bu değişme: ac, ağac, cüt, sağduc ... gibi sözcüklerde geçer. Bu sözcükler yazı dilinde sırasıyla şöyle geçerler: aç, ağaç, çift, sağdıç:

> " Emegimiz sağduc emegine döndi" (A 539)

چ (ç)- ژ (j) değişmesi: Bu değişmeyi Irak Türkmenleri arasında çok kullanılan şu deyimdeki “ajdan” sözcüğünde görebiliriz:

> “ Ṭohın ajdan heberi yohtı!” (A 1168)

Yazı dilinde “ajdan” sözcüğü “açtan” olarak geçer.

س (s)- ط (ṭ) değişmesi: Bu değişmeyi “matal” sözcüğünde görebiliriz, zira bu sözcük yazı dilinde “masal” olarak geçer.

> " İlan matalına dönmeğ" (D 1100)

ز (z)- س (s) değişmesi: Bu değişmeyi konuşma dilindeki şu sözcükte bulabiliriz “rısḳ” yazı dilinde ise bu sözcük “rızḳ” olarak geçer:

> " Bayğuşın rısḳı ayağına geli" (A 266)

ن (n)- گ (g) değişmesi: Bu değişme “ögce” sözcüğünde görülür. Bu sözcük yazı dilinde “önce” olarak geçer:

> " Sennen ögce yıhılana gülme" (A 1107)

1.3.3.2. Ünsüz İkizleşmesi

Irak Türkmenleri ağızlarında ünsüz ikizleşmesi bol bol görülmektedir ve bu ağızlardan belli başlı özelliklerinden de biri sayılır. Şu atasözündeki

“dellüglü” sözcüğünde olduğu gibi:

“Dellüglü muncuğ yérinde ḳalmaz” (A 415)

Yine bu deyimde de “ ikki” ve “ dinne” sözcüklerinde olduğu gibi:

“İkki dinne, bir ḳonış” (A 872)

Bu sözcükler yazı dilinde delikli, iki, dinle olarak geçer.

1.3.3.3. Ünsüz Düşmesi

Irak Türkmenleri ağızlarında ünsüz düşmesi ister Türkçe, ister yabancı sözcüklerde olsun şu biçimde görülür:

Ortada “ف - f” düşmesi: Bu olayı şu deyimdeki “cüt” sözcüğünde görebiliriz:

“ Nenev seni cüt doğaydı” (D 2982)

Bu sözcük yazı dilinde “çift” olarak geçer.

Ortada “ك - k” düşmesi: Bu düşme olayı “tüken” sözcüğünde görülür. Bu sözcük yazı dilinde “dükkân” olarak geçer.

" Tüken oğruvcadı, ḳır tabaḳa tohınma" (A 2380)

Ortada “ل - l” düşmesi: Buna örnek olarak şu sözcükte görülür:

“ Hahın sözüne uyan arvadını tez boşar” (A 675)

Bu sözcük yazı dilinde ise “halkın” olarak geçer.

Ortada “ن - n” düşmesi: اروص " sora", bu sözcük yazı dilinde “sonra” olarak geçer:

" Neneden sora " (D 1258)

Ortada “ر - r” düşmesi: Şu cümledeki “bilisen” sözcüğünde olduğu gibi:

“Leyle bilisen nişin yatmısan?” (D 2899)

Aslında bu sözcükte bir soru anlamı vardır ve yazı dilinde “bilir misin?” şeklinde geçer. Çünkü Irak Türkmenleri ağızlarında soru edatı “mı” yoktur, ancak ses tonuyla ifade edilir.

Ortada “و - v” düşmesi: Irak Türkmenleri ağızlarında kullanılan şu

atasözündeki “Fir‘on” sözcüğünde olduğu gibi:

“Her Fir’onın bir Musa’sı var” (A 724)

Bu sözcük yazı dilinde “Fır’avun” olarak geçer.

Ortada “ى -y” düşmesi: Şu deyimdeki “ sele” sözcüğünde olduğu gibi:

“Hu sele Hüsénem, ḳelenderem” (A 1833)

Bu sözcük yazı dilinde “söyle” olarak geçer.

Başta “ى - y” düşmesi: Irak Türkmenleri ağızlarında**,** sözcük başında bulunan ى - y ünsüzü genellikle düşmektedir. Buna örnek olarak üreg (yürek), il (yıl), ilan (yılan), üz (yüz) üskeg (yüksek) sözcüklerinde görülür.

" Üz vérme ‘Ali’ye, sıçar ipek halıya" (A 1201)

Sonda “ل - l” düşmesi: Irak Türkmenlerin kullandığı şu atasözündeki “ge” sözcüğünde olduğu gibi:

“Ḳonşı ge dögişeğin, dalda ḳoy barışağın” (A 1994)

Buna benzeyen bir de “degi”(Kerkük âğzı), “dögi” (Kifri âğzı) ve “ge” Sözcüklerini örnek verebiliriz. Bu iki sözcük yazı dilinde “değil” ve “gel” olarak geçer.

Sonda “ن -n” düşmesi: Bu olayı şu deyimdeki “ neçi” ve “nişi” sözcüklerinde olduğu gibi:

“Neçi-nişi- men dağdan gelmişem?” (A 2168)

Bu iki sözcük yazı dilinde “niçin” olarak geçer.

Sonda “ر - r” düşmesi: Irak Türkmenleri ağızlarında çok kullanılan şu deyimdeki “ âlı” sözcüğünde olduğu gibi:

“Alçağ yerde yatma, sél âlı, üskek yerde yatma, yél âlı” (A 111)

Buna benzeyen bir de ḳalı, ḳaldırı, mege, ege sözcüklerini örnek verebiliriz. Bu sözcükler yazı dilinde sırasıyla: alır, kalır, kaldırır, meğer, eğer olarak geçer.

Sonda “ه - h” düşmesi: Bu da “ Alla” sözcüğünde olduğu gibi:

“Allâ kerimdi, ḳuyısı derindi” (A 132)

Buna benzeyen bir de “ inşalla” sözcüğünü de örnek verebiliriz. Bu iki sözcük

yazı dilinde Allah, inşallah olarak geçerler.

1.3.3.4.Ünsüz Türemesi

Bu olay Irak Türkmenleri ağızlarındaki kimi sözcüklerde görülür. Bu durum, başta, ortada ve sonda olmak üzere üçe ayrılır:

Ortada "د -d" türemesi: Bunu "péndir" sözcüğünde görebiliriz. Bu sözcük yazı dilinde "penir" olarak geçer:

" Péndir pıçağı " (D 3065)

Sonda "د - d" türemesi: "yémind" sözcüğünde olduğu gibi. Bu sözcük yazı dilinde "yemin" olarak geçer:

" Doğrı sözün yeminde ihtiyacı yoh" (A 463)

1.3.3.5. Ünsüz Yer Değiştirmesi

Bu olay Irak Türkmenleri ağızlarında kimi sözcüklerde geçer. torpağ, arvad, çarpaz, görset, yarpağ sözcüklerinde olduğu gibi. Bu sözcükler yazı dilinde (torpağ >toprak), (arvat >avrat) , (çarpaz >çapraz), (görset >göster), (yarpağ > yaprak) olarak geçer.

" Çarpaz göz, zinet olı" (A 1532)

1.3.4. SADALILAŞMA

Irak Türkmenleri ağızlarında sözcük sonunda bulunan: چ-ç, ك -k, پ -p,ت - t, ق -k ünsüzlerinin yazı dilinde de olduğu gibi iki ünlü arasına kalınca sedalılaştığı görülür. Bununla aynı durumda olan kimi sözcükler bu özelliği göstermezler. Örnek olarak: avraḳ, çomaḳ, ḳurt sözcükleri eğer ek olarak bir ünlü alırlarsa, bu sözcükler kurala göre şu biçimde telaffuz edilmeleri ve yazılmaları gerekir: evrağı, çomağı, kurdu; yani (ق-ḳ),(گ -g)'ye ve (ت -t) 'ye, (د -d) dönüşür. Ancak Irak Türkmenleri ağızlarında bu biçimde telaffuz olunmazlar. Çünkü bunlara benzeyen sözcükler, ünlü alınca kendilerini korurlar ve aynı durumda kalırlar: avraḳı, çomaḳı, ḳutru:

" Ḳurtu ḳarnında" (D 2853)

1.3.5. BENZEŞME (ASİMİLASYON) OLAYI

Irak Türkmenleri ağızlarında benzeşme olayı en çok şu ünsüzlerin arasında ve kimi sözcüklerde görülür:

س ل (L s)-س س (s s) arasında: Türkmenleri arasında çok kullanılan şu deyimdeki “ḳâssın’’ sözcüğünde olduğu gibi:

“Yaz divara, ḳâssın bahara!’’ (D 3462)

Bu sözcük yazı dilinde “ḳalsın” olarak geçer.
Tabiki yazı dilinde bu sözcük “olsun” olarak geçer. Bunlara benzeyen bir de “gessin” ve “össün sözcükleri vardır ki bunlar yazı dilinde " gelsin " ve "ölsün" biçiminde geçer.

د ن (n d)- ن ن (n n) arasında: “azannan, ayınnan ḳorhumnan, arınnan, evinnen” sözcüklerinde olduğu gibi. Bu sözcükler yazı dilinde sırasıyla: ezandan, ayından, korkumdan, arından, evinden... Olarak geçerler.

" Kör gözden yaş, mulla évinnen aş" (A 2030)

ن ل (n l)- ن ن (n n) arasında: ḳarannığ, reyhannığ, samannağ, gülüstannığ sözcüklerini örnek verebiliriz. Bu sözcükler yazı dilinde sırasıyla: karanlık, reyhanlık, samanlık, gülüstanlık biçiminde geçerler:

" Ayın on béşi işşiğdi, on béşi ḳarannığ" (A 208)

ر ل (r l)- ل ل (l l) arasında: gideller, édeller, séveller, véreller sözcüklerdeki olduğu gibi. Ancak bu sözcükler yazı dilinde sırasıyla: giderler, ederler, severler, verirler biçiminde geçerler:

" Paşanı da arhasınnan sögeller" (A 1071)

ز س (z s)- س س (s s)arasında: gelmesse, vérmesse, almassa, getirmesse sözcüklerini örnek olarak verebiliriz. Bu sözcükler yazı dilinde sırasıyla: gelmezse, vermezse, almazsa, getirmezse biçiminde geçerler.

" Reḳib olmassa bağ divarı nédiri" (A 1080)

1.3.6. EDATLAR

1.3.6.1. SORU EKİ

Irak Türkmenleri ağızlarında soru edatı “mı” bulunmamaktadır. Sorular, ancak ses tonuyla ve vurgudan anlaşılır. Şu deyimdeki olduğu gibi:

“Mısafır yemeğ yisen?” (D 2852)

Buradaki soru ifade eden ses tonu ve vurgu “ yisen” sözcüğü üzerine düşmektedir. Buradaki “yisen” sözcüğü yazı dilinde “yiyor musun?” anlamını vermektedir.

1.3.6.2. ÇOKLUK EKİ

Irak Türkmenleri ağızlarında çokluk eki, yazı dilinde de olduğu gibi ve ünlü uyumuna göre -lar (-ler)'dir:

" Adamı dostınnan soralar" (A 67)

1.3.6.3. AİDİYET EKİ

Irak Türkmenleri ağızlarında aidiyet eki, yazı dilinde de olduğu gibi –ki'dir. Şu deyimi de örnek olarak verebiliriz:

" Sendeki sende, bendeki bende" (A 2296)

1.3.7. AD (İSİM)

Irak Türkmen dilinde ad beşe ayrılır:

1.3.7.1. **Cins adlar:** "Gévilden gévile yol var" (A 624)

1.3.7.2. **Özel adlar:** " Kerkük'ün ḳel'esi var, yérlisine belasi var" (A 1953)

1.3.7.3.**Topluluk adları:** " İrağ yérin heberini kervan getiri" (A 809)

1.3.7.4. **Anlam(mana) adları:** " Kiminin atı öli, kiminin iti sévini" (A 881)

1.3.7.5. **Madde adları:** " Ḳış güneşi kimin hesretindeyem" (A 1963)

1.3.8. İYELİK BİÇİMLERİ (Teklik Adlar)

Teklik

1.kişi: -m: âdım, évim, arhaşım
2.kişi Kerkük âğzı –v: âdıv, évüv, arhadaşuv
Kifri âğzı -y: âdıy, éviy, arhadaşıy
3.kişi ünsüz ile bitenlere –ı: âdı, évi, arhadaşı
ünlü ile bitenlere de –ı: babası, dayısı, nenesi

Çokluk

1.kişi -muz: vatanımız, bayrağımız, ulusumuz
2.kişi: Kerkük âğzı –vuz: vatanuvuz, bayrağuvuz,
Kifri âğzı –yız: vatanıyız, bayrağıyız
3.kişi -ları: vatanları, bayrağları, ulusları

1.3.9. AD DURUM EKLERİ (İsmin Hâl Ekleri)

Irak Türkmenlerin ağızlarında Ad Durum Ekleri şunlardır:

1.3.9.1. İlgi Durumu (Genitif)

Ünsüzle biten adlardan sonra –ın(-in, -un, -ün) eki gelir. Şu atasözündeki "Allah'ın" sözcüğünde olduğu gibi:

"Allah'ın emri olmasa ağacdan yaprağ düşmez" (A 129)

Ünlüyle biten sözcüklerden sonra da –nın(-nin, -nun, -nün) eki getirilir. Şu atasözü örnek olarak verebiliriz:

"Babanın san'atı oğlına mirastı" (A 220)

1.3.9.2. Yükleme Durumu (Akuzatif)

Irak Türkmenlerin ağızlarında üç çeşit yükleme durumu ekinin kullanıldığını görmekteyiz. Bu ekler genellikle ünsüzle biten sözcüklerin sonuna gelir. Bu ekler şunlardır:
-ı (-i, -u, -ü): Şu atasözünde olduğu gibi:
"Kötü söz adamı dinnen çıhardı" (A 945)
-n: iyelik eklerinden sonra gelir: Şu atasözünde olduğu gibi:

"Köpegin ahmağı paḳlavadan pay ister" (A 924)

-nı (-ni, -nu, -nü): Bu ek ünlüyle biten sözcüklere gelir: bunu, onu ve şu atasözünde olduğu gibi:

"Ne dellini aldat, ne de delliye aldan" (A 1003)

1.3.9.3.Yönelme Durumu (Datif)

Irak Türkmenlerin ağızlarında yönelme eki ünlü uyumuna göre –a/-e'dir: Anavatan'a geldiğ, Kerkük'e girdiğ...

" 'Ereb neneye diyer yumma, sen bunı mennen umma" (A 545)

1.3.9.4. Bulunma Durumu (Lokatif)

Irak Türkmenlerin ağızlarında bulunma eki ünlü uyumuna göre –da/-de'dir: Erbil'de, Kifri'de, évde... gibi. Ayrıca p, ç, t, k gibi harflerle biten sözcüklere –ta/-te eki getirilir: Kerkük'te, kitapta gibi. Ayrıca bulunma eki + ki ekiyle de oluşan sözcükler de vardır: elimdeki, dilimdeki gibi.

" Horuz da vahtı vahtında baynar" (A 769)

1.3.9.5. Ayrılma Durumu (Ablatif)

Irak Türkmenlerin âğızlarında ayrılma eki ünlü uyumuna göre (–dan/-den) (-tan/-ten)'dir. Halk ağzında çok kullanılan şu deyimde olduğu gibi:

" Attan düşmeyen, atlı olmaz " (A 1381)

1.3.9.6.Vasıta Durumu (İnstrumantal)

Irak Türkmenlerin ağızlarında vasıta durumu eki, yazı dilinde de olduğu gibi –n olarak görülmektedir. Halk ağzında kullanılan şu deyimdeki "yayan" sözcüğünde olduğu gibi:

" Özi yayan, ekmegi atlı" (A 2223)

ayrıca ile, ilen anlamında –dan/-den eki de kullanılmaktadır: kimiyden(kimin ile - kiminle), ḳısrağdan (ḳısrağ ile – kısrakla) gibi.

1.3.9.7. Eşitlik Durumu (Ekvatif)

Irak Türkmenlerin ağızlarında teklik ve çokluk 3. kişi ekinde sonra –ca, -ce eşitlik ekinin –n'siz olarak getirildiğini görmekteyiz. Şu deyimdeki "ağrıyca" sözcüğünde olduğu gibi:

" Ağrıyca altuna deger" (D 104)

1.3.9.8. Yön Gösterme Durumu (Datif)

Irak Türkmenlerin ağızlarında yön gösterme ekini –ra, -re, -arı, -eri olarak görmekteyiz. Şu deyimde olduğu gibi:

" Burası menim orası seniv" (D 494)

1.3.11. ZARFLAR

Irak Türkmenleri ağızlarında beş çeşit zarf vardır:

2.3.11.1. Yer Zarfları: alt, aşşağı(aşağı), buyza(bu taraf), yanaşa(civar), yahun(yakın), oyza(o tarafa) ve deyimde de olduğu gibi:

" Aşşağı yuharı" (D 235)

1.3.11.2. Zaman Zarfları: ahşam(akşam), günarta(öğle), çohtan(çoktan), ögce(önce), indi(şimdi), dünen(dün) ve atasözde olduğu gibi:

" Evvel ferec bazirganıydı, indi igne saḳḳız satırı" (A 1673)

1.3.11.3. Durum(nasıllık-nicelik) Zarfları: bele(böyle), barabar(beraber), için, gözel(güzel),eyyi(iyi) gibi ve bu atasözde olduğu gibi:

"He çamırı bele yuğurulıptı" (A 1779)

1.3.11.4. Azlık-Çokluk Zarfları: artığ(artık), bitav(tam), bikez(biraz) gibi.

1.3.11.5. Irak Türkmen Türkçemsinde Soru Zarfları: ne? nece?(nası?), niçin? hanı?(hani?), he ḳeder?(he kadar?):

" Dilde sümüg yohtı, nece istesev döner" (A 447)

1.3.12. ZAMİRLER

Irak Türkmenleri ağızlarında beş çeşit zamir vardır:

1.3.12.1. Kişi Zamirleri

	Teklik	Çokluk
1.kişi	men	biz
2.kişi	sen	siz
3.kişi	o	olar(onlar)

1.3.12.2. Dönüşlük Zamirleri

Irak Türkmenleri ağızlarında dönüşlülük zamiri olarak sadece "öz" geçmektedir. Ancak bunun yanında yanız Erbil ve Altunköprü bölgelerinde "bile" sözcüğü yer almaktadır.

Teklik	Çokluk
1.kişi: özüm(Kerkük ağzı)	özümüz
bilem(Erbil, Altunköprü ağzı)	bilemiz
2.kişi: özüv(Kerkük ağzı)	özüvüz
öziy(Kifri ağzı)	öziyiz
bilev(Erbil ağzı)	bilevüz
biley(Altunköprü ağzı)	bileyiz
3.kişi: özü(Kerkük ağzı)	özleri
bilesi (Erbil, Altunköprü)	bileleri

1.3.12.3.İşaret Zamirleri

Irak Türkmenleri ağızlarında işaret zamirleri şunlardır:

Teklik	Çokluk
Bu	bular(bunlar)
O	olar(onlar)

"şu" işaret zamiri ise Türkiye Türkçesinin etkisiyle sadece yazı dilinde geçer,

halk ağzında kullanılamaz.

1.3.12.4.Soru Zamirleri

Irak Türkmenlerin âğızlarında soru zamirleri şunlardır: kim?, ne?

" Kim hekim(ţabib)? Başınnan géçen hekim(ţabib)" (A 878)

1.3.12.5. Belirsizlik Zamirleri

Irak Türkmenlerin ağızlarında belirsizlik zamirleri şunlardır: bazı, biri, filan, hepsi, kimse, şey, kimi, kimisi.

" Kimi su tapmaz içmeğe, kimi yol tapmaz géçmeğe" (A 880)

1.3.13.EDATLAR

Irak Türkmenlerin ağızlarında edatlar Türkiye Türkçesinde olduğu gibidir. Görev bakımından farklılık göstermezler. Yalnız fonetik farkları vardır.

1.3.13.1. Seslenme Edatları: ey, ay, ya, vüle, bire, hey..gibi.

1.3.13.2. Soru Edatları: hanı?, ‘eceb?, neçi?(ne için?), be?, ha?, ne? Nahsı?(hangisi?), nece?(nasıl?), neye?(kaça?), yavu?(neden?), ‘ecaba?..gibi.

" Her ay Receb olmaz, olsa da ‘eceb olmaz" (A 1792)

1.3.13.3. Gösterme Edatları: aha, işte, buta, butaha..gibi.

1.3.13.4.Cevap Edatları: yoh(yok), degi “Kerkük ağzı”(değil), dögi “Kifri ağzı”(değil), he(evet), beli(evet), beledi(böyledi).

" Suç ölendedi, öldirende degi" (A 1133)

1.3.13.5. Bağlama Edatları: Irak Türkmenlerin ağızlarında bağlama edatları şöyledir:

1.3.13.6. 1.Sıralama Edatları: “ile” ve “ve” ayrıca ayrılma eki biçiminde görülen ve ile anlamına gelen –dan (-den, -tan, -ten), -nan (-nen) biçimi de vardır.
Örnek:
Dinçer’den Türkan bacı ḳardaştı (Dinçer ile Türkan kardeştir).
Onuynan barabar geldiler(onunla beraber geldiler)
Mennen sen gidebiliriğ(Ben ve sen gidebiliriz)

1.3.13.5. 2.Karşılaştırma Edatları: ye..ye Irak Türkmenlerin

âğızlarında çok kullanılan şu deyimde olduğu gibi:

"Ya bu derdi çekmeli, ye bu köyden köçmeli" (A 1222)

hem..hem:"Hem satar, hem su ķatar, hem berber atar" (A 708)
ne... ne: "Ne falçıya inan ne de falsız ķal" (A 1008)

1.3.13.5. 3.Cümle Başı Edatları: ama(amma), ancağ, çünkü eger, yalğuz... sözcüklerinde ve şu atasözde olduğu gibi:

" Yalğuz ķalanı ķurt yer" (A 1230)

1.3.13.5. 4. Sonuç ve Açıklama İfade Eden Edatları: belki, hatta, hazır, indi, meger, zaten... ve şu atasözde olduğu gibi:

" Harab ķonşının haķķınnan meger Allâh gessin" (A 688)

1.3.13.5. 5. Şart ve Dereceye Bağlananlar: Şu atasözde olduğu gibi:

" Adam olana bir tek söz kâfidi" (A 75)

1.3.13.5. 6. Aksi Halde İfade Taşıyan Edatları: yohsa(yoksa) gibi:

" El düşendedi, yohsa yaķışandadı " (A 1639)

1.3.13.5. 7. Hele Edatı: " hele ":

" Birinnen sordılar: haralısan? Dédi, hele arvad almamışam" (A 1489)
1.3.13.5. 8. Sona Gelen Edatlar: bile, da, de, degi(değil), ise, ki, kim.

" Leyle bile yatmaz" (A 2074)

1.3.13.5. 9. Son Çekim Edatları: ara, başka, beri, bele, doğru, evvel, gibi, geri, için, ile, içeri, ķarşı, ögce, öte, sıra, sora, tek, taraf, üzeri... gibi.

" Ögce gülen sora yığlar" (A 2207)

1.3.14. Ünlemler: ah, ah, ay, vay, oy, of, aman, yazıh(yazık), saķın, 'efferim(aferin), hayi hey, oho, vuy...gibi.

" Yazığ olsun" (D 1545)

1.3.15. FİİL

1.3.15.1. Kişi Ekleri

Irak Türkmenlerin ağızlarında kişi zamiri kaynaklı birinci tip kişi ekleri şöyledir:

	Teklik	**Çokluk**
1.kişi	-am, -em	-mız,(-miz, -muz, -müz)
2.kişi	-san, -sen(Kerkük ağzı)	–sız(-siz, -suz, -süz)
	-say, -sey(Kifri âğzı)	
3.kişi	(yoktur)	-lar(-ler)

İyelik eki kaynaklı ikinci tip kişi ekleri de şöyledir:

	Teklik	**Çokluk**
1.kişi	-m	-g (-h, -k)
2.kişi	-v (Kerkük ağzı)	-vuz
	-y (Kifri âğzı)	-yız
3.kişi	(yoktur)	-lar(-ler)

Ancak çokluk birinci kişide emir ve istek ekleri
–gın'dır. Çokluk ikinci kişide ise bu ekler emirde:
Kerkük ağzı: -vun(-vün): gelmevün !(gelmeyin)
Kifri ağzı : -yın(-yin): gelmeyin! (gelmeyin)
Ayrıca teklik ikinci kişide:
Kifri ağzı: -san(-sen) ile birlikte: necesen? (nasılsın?)
-say(-sey) de kullanılır: necesey?(nasılsın?)

1.3.15.2. FİİL ÇEKİMİ

1.3.15.2.1. Şimdiki Zaman

Irak Türkmenlerin ağızlarında şimdiki zaman eki: -r, -ır, -ırı, -ir, -iri, -ur, -uru, -ürü'dür.

	Teklik	**Çokluk**
1. kişi	gédirem	gédiriğ
2. kişi	gédisen	gédisiz
3. kişi	gédiri	gédiller

Şimdiki zamanın olumsuzu ise şöyledir:

	Teklik	**Çokluk**
1. kişi	bilmirem	bilmiriğ
2. kişi	bilmisen	bilmisiz
3. kişi	bilmiri	bilmiller

1.3.15.2.2. Geniş Zaman

Irak Türkmenlerin ağızlarında iki çeşit geniş zaman ekinin kullanıldığı görülmektedir: - r ve –ar (-er)

	Teklik	**Çokluk**
1. kişi:	açaram, diyerem	açarığ, diyeriğ
2. kişi:	açasan, diyesen	açasız, diyesez
3. kişi:	açar, diyer	açallar, diyeller

Ancak geniş zaman ekinin –r ünsüzü çekim sırasında ikinci teklik ve ikinci çokluk kişilerde düştüğünü görmekteyiz. Geniş zamanın olumsuzu: teklik ve çokluk birinci ve ikinci kişilerde –ma, -me; teklik ve çokluk üçüncü kişilerde –maz, mez getirilerek yapılır:

	Teklik	**Çokluk**
1. kişi:	almam, vérmem	almarığ,vérmeriğ
2. kişi:	almasav, vérmesey	almasız, vérmesiz
3. kişi:	almaz, vérmez	almazlar, vérmezler

2.3.15.2.3. Görülen Geçmiş Zaman

Irak Türkmenlerin ağızlarında kullanılan görülen geçmiş zaman eki: (-di,-du,-dü), -tı (-ti,-tu-tü) dir. Kişi ekleri ile de kullanılışları şöyledir:

	Teklik	**Çokluk**
1. kişi:	bağladım	bağladığ
2. kişi:	bağladuv (Kerkük)	bağladuvuz
	bağladıy (Kifri)	bağladıyız
3. kişi:	bağladı	bağladılar

Olumsuz çekim ise şöyledir:

	Teklik	**Çokluk**
1. kişi:	bağlamadım	bağlamadığ
2. kişi:	bağlamaduv (Kerkük)	bağlamaduvuz(Kerkük)
	bağlamadıy (Kifri)	bağlamadıyız(Kifri)
3. kişi:	bağlamadı	bağlamadılar

1.3.15.2.4. Öğrenilen Geçmiş Zaman

Irak Türkmenlerin ağızlarında öğrenilen geçmiş zaman eki:(miş, -muş, müş) şeklindedir. Ayrıca ikinci teklik ve ikinci çokluk kişilerde ise: -ip (ıp-up,-üp) biçimindedir. Üçüncü teklik ve üçüncü çokluk çekimlerinde de böyledir. Ancak kimi zamanlarda –mış (miş-muş-müş) biçimi de yer almaktadır.

	Teklik	**Çokluk**
1. kişi:	durmuşam	durmuşuğ
2. kişi:	durnpsan	durupsuz
3. kişi:	durup, durmuş	duruplar, durmuşlar

	Teklik	**Çokluk**
1. kişi:	durmamışam	durmamışığ
2. kişi:	durmuyıpsan	durmuyıpsız
3. kişi:	durmuyıp(durmamış)	durmuyıplar (durmamışlar)

1.3.15.2.5. Gelecek zaman

Irak Türkmenleri ağızlarında gelecek zaman eki: acağ (h),- eceğ (h) dir.

Kişi ekleriyle kullanılışı şöyledir:

	Teklik	Çokluk
1. kişi:	gideceğem	gideceğiğ
2. kişi:	gideceğsen	gideceğsiz
3. kişi:	gideceğ	gideceğler

Olumsuz çekim ise şöyledir:

	Teklik	Çokluk
1. kişi:	gitmiyeceğem	gitmiyecegig
2. kişi:	gitmiyeceğsen	gitmiyecegsiz
3. kişi:	gitmiyeceğ	gitmiyecegler

1.3.15.2.6. Emir kipi

Irak Türkmenlerin ağızlarında emir kipi ekleri şunlardır:

Teklik

1. kişi:-ım(-um):Burada emir eki yerine teklik birinci kişi istek eki görülür: âlım (alayım), vérim(vereyim), görüm(göreyim)
2. kişi: al!, vér!, gör! Konuşma dilinde ikinci teklik kişi için ayrıca- ginen (-kinen) de kullanılır: âlginen, vérginen, çıhkinen, öpkinen...
3. kişi :-sın (-sun): alsın, vérsin, dursun, öpsün...

" Dünyede rehetliğ yohtı meger Allâh vérsin" (A 489)

Çokluk

1. kişi: Burada emir eki yerine çokluk birinci kişi istek eki yer almaktadır: alağ (alalım), danışağ (danışlaım)...
2. kişi : -n: bahın (bakın) (Kerkük ağzı)
   -vun: dişévun (ısırın) (Kifri ağzı)
3. kişi :-sinler veya –sinner: bissinner (bilsinler), küssünner (küssünler)...

Olumsuz çekim ise şöyledir:

	Teklik	Çokluk
1. kişi:	açmıyım (açmıyayım)	açmıyag
2. kişi:	açma	açmavun (Kerkük)
		açmayın (Kifri)
3. kişi:	açmasın	açmasınlar

" Sögme ḳul babamı, sögmiyim bey babavı" (A 1125)

1.3.15.2.7. Şart kipi

Irak Türkmenlerin ağızlarında şart eki : -sa (-sa) ’dir.

	Teklik	Çokluk
1. kişi:	çeksem	çekseg
2. kişi:	çeksev (Kerkük)	çeksevuz (Kerkük)
	çeksey (Kifri)	çekseyiz (Kifri)
3. kişi:	çekse	çekseler

"'Elemnen dişiv çeksev, 'elem seni séver, dünyeden eliv çeksev Allâh'ta seni séver" (A 1321)

Olumsuz çekim ise şöyledir:

	Teklik	Çokluk
1. kişi:	çekmesem	çekmeseg
2. kişi:	çekmesev (Kerkük)	çekmesevuz (Kerkük)
	çekmesey (Kifi)	çekmeseyiz (Kifi)
3. kişi:	çekmese	çekmeseler

1.3.15.2.8. İstek kipi

Irak Türkmenlerin ağızlarında teklik birinci, çokluk üçüncü kişi istek ekleri terine, emir ekleri yer almaktadır. Yani konuşma dilinde genellikle istek eki –a (-e) kullanılmaktadır.

Teklik	Çokluk
1. kişi: yıgliyim (aglayayım)	yıgliyeg (ağlayalım)
2. kişi: yıgliyesen (agliyasın)	yıgliyesiz (ağlayasınız)
3. kişi: yıgla (agla)	yıglesinler (ağlasınlar)

Olumsuzu ise şöyledir:

Teklik	Çokluk
1. kişi: yıglemiyim(ağlamayayım)	yıglemiyeg(ağlamayalım)
2. kişi: yıglemiyesen (ağlamayaın)	yıglemiyesiz(ağlamayasınız)
3. kişi: yıgleme (ağlama)	yıglemesinler (ağlamasınlar)

1.3.15.3.Gereklilik

Irak Türkmenlerin ağızlarında gereklilik kipi şöyledir: İstek kipinin önüne "gere" ve "gerek" sözcükleri getirilerek yapılır. Ancak -malı, -meli Biçiminde de geçer.

	Teklik	Çokluk
1. kişi:	gere (k) gelim	gere (k) geleg
2. kişi:	gere (k) gelesen	gere (k) gelesiz
3. kişi:	gere (k) gelsin	gere (k) gessinler

" Birsi polat olsa gerek birsi demir olsın" (A 1490)

Bununla beraber bir de " çekmeli'', " köçmeli'' sözcükleri de vardır ki bunlar, Irak Türkmenleri ağızlarında çok kullanılan şu deyimde geçerler: " Ya bu derdi çekmeli, ye bu köyden köçmeli!

"Ya bu derdi çekmeli, ye bu köyden köçmeli" (A 1222)

1.3.15.4.İmek Eki – Fiili(Bildirme)

Irak Türkmen Türkçesi'nde imek fiilinin dört çekim biçimi vardır
1. Şimdiki Zaman
2. Görülen Geçmiş Zaman
3. Öğrenilen Geçmiş Zaman
4. Şart

1.3.15.4.1. Bildirme Ekleriyle Şimdiki Zaman

	Teklik	Çokluk
1.kişi	-am (-em) : erkegem	-ıg (-ug): erkegiğ
2. kişi	-san (-sen) : erkegsen	-sız: erkegsiz
3. kişi	-dı (-tı) : erkegdi	-diler: erkegdiler

Olumsuz çekimi ise şöyledir: Bildirme ekleri önüne kerkük ağzında degi (değil), kifri ağzında ise dögi (değil) sözcüğü getirilerek yapılır: Suçlu degilem (Kerkük ağzı) Suçlu dögilem (Kifri ağzı)

1.3.15.4.2. Bildirme Ekleriyle Görülen Geçmiş Zaman

Teklik

1. kişi : ünlüyle biten sözcüklerde –ydım (-ydim, -ydun, -ydün) atlıydım, yolcuydum.... ünsüzle biten sözcüklerde ise: -dim(-dum), -iydim (-uydum), -tum (tüm) hayranıydım, toktum), böyüktüm...

" Altunnan âğırıydım, samannan yüngül oldum" (A 1362)

2. kişi: ünlüyle biten sözcüklerde: Kerkük ağzı:-yéduv: hestéyduv (hastaydın)
Kifri ağzı:-yédiy: göstéydiy (hastaydın)
Ünsüzle bitenlere:
Kerkük ağzı: -uyduv: gözêliyduv
Kifri ağzı:-iydiy: gözéliydiy

3. kişi: ünlüyle biten sözcüklere:-ydi (-ydu): altıncıydı, dokuzuncuydı...
Ünsüzle bitenlere:-iyid (-uydu): uzunuydı

Çokluk

1. kişi: -ydiğ, -uyduğ: öğrenciydiğ, yoğunıydığ
2. kişi: Kerkük ağzı:- iyduvuz: öğrenciyduvuz.
Kifri ağzı:- iydiyiz: öğrenciydiyiz.
3. kişi: -ıydılar (-uydular): öğrenciydiler.

1.3.15.4.3. Bildirme Ekleriyle Öğrenilen Geçmiş Zaman

Irak Türkmenlerin ağızlarında pek kullanılmadığı halde gösterilmesinde yarar gördük:

	Teklik	**Çokluk**
1. kişi	vezirmişem	vezirmişiğ
2. kişi	vezirmişsen	vezirmişiz
3. kişi	vezirmiş	vezirmişler

1.3.15.4.4. Bildirme Ekleriyle Şart

	Teklik	**Çokluk**
1. kişi:	gözelsem	gözelseğ
2. kişi:	gözelsev(Kerkük)	gözelseyiz(Kerkük)
	gözelsey (Kifri)	gözelseyiz(Kifri)
3. kişi:	gözelse	gözelseler

1.3.15.6. Zarflar-Fiiller (Gerundiumlar)

Bunlar eylem durumunu açıklayan fiil biçimleridir. Fiil çekimleri gibi biçime, kişi ve zaman kavramına bağlanmış bir eylem değillerdir. Irak Türkmenleri ağızlarında gerundium ekleri şunlardır:

-a (-e): Şu atasözü örnek olarak verebiliriz:

“Üzüm üzüme baha baha ḳereli” (A 1198)

-anda (-ende): duranda, gelende sözcüklerinde ve şu atasöünde olduğu olduğu gibi:

" Suç ölendedi, öldirende degi" (A 1133)

-anı (-eni): *Şu atasözünde olduğu gibi:*
“ Ḳaçanı tut, ḳalan malımızdı” (A 1882)

-b (-ıb, -ıp): Şu atasözünde olduğu gibi:

“Ḳalıbtı öz başına, örtüptü béz başına” (A 1889)

-dığca (diğce); -dıhça (-tihçe): ḳaldıhça, géttihçe... olduğu gibi.

-ınca (-ince, -unca, -ünce): çalınca, görünce ve şu deyimde olduğu gibi:

" Üz görünce astar istemeğ" (D 1481)

-ken: Şu atasözünde olduğu gibi:

"Dünye yaziken ḳışın tedbirine bah" (A 496)

1.3.15.7. Sıfat-Fiiller(partisipler)

Irak Türkmenlerin ağızlarında Sıfat-Fiil ekleri şunlardır:

-an (-en): Şu atasözünde olduğu gibi:

"Gelen aldı, giden aldı, bize ne ḳaldı" (A 1701)

-dığ (-diğ, -duğ, -düğ): Irak Türkmenlerin ağızlarında çok kullanılan şu deyimdeki "aldığıv" ve "ḳorhuttuğuv" sözcüklerinde ve şu atasözünde olduğu gibi:

"Âldığıv ebdes, ḳorhuttuğuv ḳollbaḳaya degmez" (A 1358)

-miş: Şu deyimde görüldüğü gibi:

"Géçmişe mazi diyeller" (A 606)

İKİNCİ BÖLUM

2. IRAK TÜRKMENLERİN ATASÖZLERİ

Irak Türkleri ağzındaki atasözlerini ele alan yazı ve kitaplar pek azdır. Kerkük'ün ünlü şairlerinden Dede Hicri'nin, 1928 yılında Kerkük'te basılan, "Yadigârı Hicri" adlı kitabında bulduğumuz " Durûb-i Emsal" başlıklı şiirde, atasözlerinin işlendiğini görüyoruz. Örnek olarak şiirden alınan birkaç mısrai aşağıya aktardık:

Sor mes'ele mes'eleye hekim ol
Su damlaya damlaya olur göl
Ey yari enis çare sazım
Elbette demir tavında lazım
Yağmacı nukudı verdi suya
Haydan ne gelirse gider de huya
Meyhor hiç şarabı zem eder mi?
Kimse ayranına turş diyer mi?[15]

[15] İhsan Vasfi, **Irak Türklerinde Deyimler ve Atasözleri**., İzzettin Kerkük Kültür ve Araştırma Vakfı (Kerkük Vakfı) , 2 bs , İstanbul, 2001, s.14.

Sonradan Irak Türeleri'nde söylenen atasözleri üzerine çıkan beş kitaba rastlıyoruz:

1. Avukat Ata Terzi başı'nın "Kerkük Eskiler sözü"
2. Şakir Sabır Zabit'in "Irak Türkmenleri Ağzında Atalar sözü"
3. Abdullatif Bender Oğlu'nun " Atasözlerimiz"
4. Mehmet Horşit Dakuklu'nun " Eski Sözler Bağçası"
5. İhsan S. Vasfi'nin " Irak Türeleri'nde Deyimler ve Atasözleri"

Deyimlerin atasözleriyle birlikte ele alınmasına ve kapsadıkları malzemenin azlığına rağmen beş eserde, birçok deyim ve atasözlerini bir araya getirip korumak bakımından önemli sayılır.

Irak Türkmenlerinin ağzında söylenen atasözleri, kendilerine göre ağız özelliği taşıyorlarsa da, dünyanın her yerinde söylenen Türk atasözlerine olan benzerliğini korumuş, hatta çoğunlukla ayni olduğu görülmüştü. Birçok atasözünün, deyimlerde olduğu gibi, tarihten kaynaklanan kökleri vardır. Örnek olarak, halkın, uzun süre haksızlıklara uğraması sonucu devlete küskün olduğunu ifade etmek üzere*" Gadir saraydadır"* denmiştir. Böylece halk, zulüm ve baskıları önlemeyen sarayı ince bir dille elettirmiştir. Görülüyor ki, atasözleri, tecrübe mahsulü olup, akıl ve düşünce yolları ile geçmişte yaşanan olayların sevinç ve acılarını da yansımıştır.

Geçmişinden kopan veya kopmuş olan bir milletin, uygarlığını koruma yolunda ve ilerlemede somut adımlar alması çok güç ve zordur. Türkmen milletin, Türk uygarlığında önemli konumu ve tarih boyu katkıları herkese açıktır. Bu katkılarda, çok derin ve geçmişe uzanan gelenek ve milli kalitemizden olan atasözleri, bazı yörelerimize göre de dedelerden kalan sözlerdir. Bu Atasözlerinin bir çağ veya döneme yahut bir kuşağa mal edilmesi çok güç sayılabilir.

Atasözlerimizi iyice inceleyip yorumlar yapılırsa, her bir atasözünün hakkında sayfalar yazılacak kadar parlak, harika bilgelik kokan eserler olduğu görülür. Kimselerde onu kendine mal edemez. Atasözlerin değeri ölçülemez. Milletimiz için, zamanın acı faktörleri ve değişim, ilerleyişin oluşumunda hiçbir şekilde yaşayan parlaklığını kayıp etmemiştir. Aksine her süreç içerisinde çağa uyar bir şekilde anlamını korumaktadır. Daha nice çağlar boyu denilen bu Atasözleri anlamlarında olgu ve gereklerden yana söylenen sözler olmuş geçmişin deneyiminden, toplumun ahlaki etkin değerlerinin yaşatılması için bugün Atasözlerinin anlamlarını anlayarak onları yaşam kılavuzu olarak ilerleme faktörü ve bizi saptırıcı konumlarından korumasını sağlayarak doğru yürüyüşümüze devam etmemizde en önemli etken olacaktır. Atasözleri iyi soy ve geçmişin kalıtımı kabul edilirse bu sözler bugünümüze rehberlik edecek

güçtedir.

Genellikle atasözlerinin ifade ettiği anlamlar belli olduğu için, onları açıklamaya gerek görmüyorum, özellikle Türk atasözleri ile karşılığı ve benzeri bulunanları, diğerleri ise, yani Türk atasözleri ile karşılığı bulunmayanların açıklamaları verilirse daha fazla vakit ve yer gerekmektedir, bu yüzden sadece okunuşu şeklini belirttim. Atasözlerinin sayısı 2506'dır, 1288'i Türkçede karşılığı ve benzeri olanlardadır, kalanı karşılığı ve bezerleri olmayanlardandır.

2.1 Türk atasözleri ile benzeri ve karşılıkları bulunanlar

Bu bölümde ilk satırda Türkmen atasözleri geçiyor onların altında da Türkçe karşılıkları ve benzerleri olanlarını belirtiyoruz:

1 ‘Abasına bah bézini, nenesine bah ḳızını al
Kenarına bak bezini al, anasına bak kızını al

2. ‘Adetli ‘adetinnen vazgéçmez
Huylu huyundan vazgeçmez

3. ‘Aḳıl ‘aḳıldan üstündü
Akıl akıldan üstündür

4. ‘Aḳıl başta olı, yaşta olmaz
Akıl yaşta değil baştadır

5. ‘Aḳıl bir dağdı üstünnen uzağ yérler görünü
Akıl bir attır, dizgini ârifin elinde gerek

6. ‘Aḳıl cevher daşıdı o da baştadı
Akıl olmayınca başta, ne kuruda biter, ne yaşta

7. ‘Aḳıl harda, devlet orda
Akıl neredeyse devlet ordadır

8. ‘Aḳıl insanın yarıdı
Akıl adama sermayedir

9. ‘Aḳıl paylanırken o sebet altında sahlanmıştı
Akıl dağıtılırken değirmene karpuz öğütmeğe gitmiş

10. ‘Aḳıl véren çoh, ekmek véren yoh
Adamak kolay, ödemek güçtür

11. ‘Aḳıllı o kimsedi hiçbir hileyden aldanmaz
Akıllı bir kere aldanır

12 ‘Aḳılsız başın zehmetini ayağ çeker
Akılsız başın cezasını ayaklar çeker

13 ‘Aḳıl yaşta degi, baştadı, ama ‘aḳlı başa getiren baştı
BKZ ‘Aḳıl başta olı, yaşta olmaz

14 ‘Aḳḳıl bir kere aldanı
Bk. ‘Aḳıllı o kimsedi hiçbir hileyden aldanmaz

15. ‘Aḳḳıl duşman, ‘aḳılsız – na dürüst – dosttan eyyidi
Akıllı düşman akılsız dosttan iyidir

16. ‘Aḳḳıl düşünüce delli vurar geçer
Akıllı köprü arayıncaya kadar deli suyu geçer

17 ‘Aḳḳıl işine bahar, cahil dişine
BKZ Dost başa, duşman ayağa bahar

18. ‘Aḳḳıl vaht bekler
Akıllı vakit bekler

19. ‘Ali’si delli, Veli’si delli, ḳırran ḳırsın hepsi delli
Ali’si deli, Veli’si deli gayrisinin hepsi deli

20. ‘Araba ḳırıldığdan sora, yol gösteren çoh olı

Araba devrilince yol gösteren çok olur

21. ‘Arabanaya minen ķetir osrağı ķohlar
BKZ Eşşegi süren gerek osrağını dayansın

22. ‘Arabanaydan av éder –édiri-
Araba ile tavşan avlanmaz

23. ‘Araķ beleş olsa mulla da içer
BKZ Beleş ‘araķı mulla da içer

24. ‘Ar eden kâr etmez, kâr eden ‘ar etmez
Ar eden kâr etmez

25. ‘Arın neden ‘arı var
Huylu huyundan vazgeçmez

26. ‘Arife bir gül yeter
Arif isen bir gül yeter kokmağa, cahil isen gir bahçeye yıkmağa

27. ‘Armut ağacı alma vérmez
Armut ağacı elma vermez

28. ‘Arnavuda dédiler: cehenneme gédisen? Dédi: aylığ nağartadı?
Arnavuda sormuşlar:“ cehenneme gider misin?” diye, “ Aylık kaç?” demiş

29. ‘Arsız neden ‘arlanı? Çul da girse sallanı
Arsız neden arlanır, çul da giyse sallanır

30. ‘Arsızı ķoydılar çuvala (sik)ini dellügünnen çıharttı
BKZ ‘Arsız neden ‘arlanı? Çul da girse sallanı

31. ‘Arsızın barmağına daş degse âh démez
Arsıza bir sille, iki sille kâr etmez

32. ‘Arsızın üzüne tifirdiler, hemdolsın yağış yağdı dédi
Arsızın yüzüne tükürmüşler, yağmur yağıyor demiş

33. ‘Aşıķ kör olı
Aşığın gözü kördür

34 ‘Attar yükündekin satar
BKZ Herkes öz yükündekin satar

35. ‘Attar, yohsıl olanda, ţorba dağarcuğ ahtarı

Batan bakkal eski defterleri kurcalar

36. ‘Ayran tökili yéri ḳalmaz, yoğurt tökili yéri ḳalı
BKZ Ḳaplan öli derisi ḳalı, insan öli şühreti ḳalı

37. Ac ‘ecci ḳavun da yer
Aç olana acı soğan baklava

38. Ac acdan yatsa, arada dilenci doğar
Aç ile aç yatınca arada dilenci doğar

39. Ac aman bilmez, çocuğ zaman bilmez
Aç aman bilmez, çocuk zaman bilmez

40. Ac ayı oynamaz
Aç ayı oynamaz

41. Ac bırahma hérhiz olı, çoh seleşme ‘arsız olı
Çok söyleme arsız, aç bırakma hırsız edersin

42. Ac donğuz mısra‘dan çıhmaz
Aç domuz darıdan çıkmaz

43. Ac esner, ṭoh gegiri
Aç esner, tok geğirir

44. Acı işletme, tohu terpetme
Toku depretme, açı işletme

45. Acın ḳarnı toh olu, gözi toh olmaz
Açın karnı doyar, gözü doymaz

46. Acın yuhusu gelmez
Açın uykusu gelmez

47. Ac imansız olı
Açın imanı olmaz

48. Ac ḳal dilenciliğe alışma
Aç otur da, dilenciliğe alışma

49. Ac ḳarına bulamac ne éder
Aç kursağa çörek dayanmaz

50. Ac ḳarınnan dıbılbaz çalınmaz
Aç karın katık istemez, uyku yastık istemez

51. Ac köpek ağtan ḳorhmaz
Aç köpek fırın deler

52. Ac köpek av étmez
Aç at yol etmez, aç it av almaz

53. Ac ḳurt aslanı parçalar
Aç kurt aslana saldırır

54. Ac ḳurt balasını yer
Aç kurt yavrusunu yer

55. Actan tohun heberi yohtu
Açın halini tok bilmez, hastanın halini sağ bilmez

56. Aç gözüvü, açallar gözüvü
Aç gözünü, açarlar gözünü

57. Aç gözüvü yohsa açallar gözüvü
BKZ Aç gözüvü, açallar gözüvü

58. Açma ḳutını, éşitme kötüni
Açtırma kutuyu, söyletme kötüyü

59. Açma sırrıvı kimseye
Açma sırrını dostuna, o da söyler dostuna

60. Açuğ âğız ac ḳalmaz
Allah deldiği boğazı aç koymaz

61. Adam, adamı bir kere aldadı
Adam, adamı bir kere aldadır

62. Adam, adamın şaytanıdı
Adam, adamın şeytanı, Adam, adamın rahmanı

63. Adam, adamnan ḳorhmaz hatır sayar
Adam, adamdan korkmaz, hatır sayar

64. Adam aclığdan hayâsını véri
Açlık utanmayı unutturur

65. Adam (beşer)çig süt emipti
Adam oğlu çiğ süt emmiş

66. Adam her düşende bir ‘aḳıl ḳazanı
Her düşüş, bir öğreniş (- tir)

67. Adamı dostınnan sorallar
Adam ahbabından bellidir

68. Adamın adama işi düşer
Adam adama gerek olur

69. Adamın bir dostı varsa, bin duşmanı da var
Bin dost az, bir düşman çok

70. Adamın (göt)i çıhsın adı çıhmasın
BKZ İnsan adı haraba çıhınca canı çıhsın

71. Adamı şat başına aparı susuz dönderi
BKZ Subaşına aparı susız dönderi

72. Adamı tanıyan (tanış) ḳurt yésin
Beni tanıyan kurt telasın

73. Adam işlemeyince dişlemez
İşi olmayanın aşı olmaz

74. Adam olacağı uşağ, pohınnan me‘lümdi
Adam olacak çocuk bokundan bellidir

75. Adam olana bir tek söz kâfidi
Adam olana bir söz yeter

76. Adam ondı, doḳḳızı dondı
Adam ondur, dokuzu dondur

77. Adı biçindedi, orağı ḳırığdı
İsmi var, cismi yok

78. Adım adım yol olı, damla damla göl olı
BKZ Damlıya damlıya göl olı

79. Ağaca balta vurmuşlar, sapı mennendi démiş
Ağaca balta vurmuşlar, sapı bendendir démiş

80. Ağaca dayanma ḳurur, adama dayanma ölür
Ağaca dayanma kurur, insana dayanma ölür

81 Ağac cennetten çıhıptı

Dayak cennetten çıkmıştır

82 Ağacın kölgesi dibine düşmez
Ağacın gölgesi dibine düşmez

83 Ağacın ḳurtı özinnen olmasa bin il yaşar
Ağacın kurdu bedeninde (içinde)

84. Ağac nağarta uzunsa, balta dibindedi
Ağaç ne kadar uzasa göğe ermez

85. Ağactan maşa olmaz, çingeneden paşa olmaz
Ağaçtan maşa (olmaz) abdaldan paşa olmaz

86. Ağac yaşken egili
Ağaç yaş iken eğilir

87 Ağac yaşken egilmese egilmez
BKZ Ağac yaşken egili

88. Ağac yoğunluğunnan ḳırılı
BKZ Ağac ḳabalığınnan ḳırılı

89 Ağ ağça ḳara gün içindi
Ak akça kara gün içindir

90 Ağ (götten) ḳere (göt) suda bilini
Ak göt (bacak), kara göt (bacak) geçitte belli olur

91. Ağır ayağ başa deger, yüngül ayağ daşa deger
Ağır taş batman döver (hafif taşa göt silerler)

92. Ağır ayağ ser basar, yüngül ayağ poh basar
BKZ Ağır ayağ başa deger, yüngül ayağ daşa deger

93. Ağır ḳazan géc ḳaynar
Ağır kazan geç kaynar

94. Ağır ol ağır désinler
Ağır otur ki bey desinler

95. Ağır yükün altına girme béliy ḳırılı
Ağır yük altına girme belin incinir

96. Âğız yerse, üz utanı
Âğız yerse, yüz utanır

97 Âğız yer, üz utanı
BKZ Âğız yerse, üz utanı

98. Ağladan Allâh, güldüren Allâh
Ağlatan da Mevlâ, güldüren de

99. Ağlamağ ölini diritmez
Ağlamakla yâr ele geçmez

100. Ağlarsa nenem ağlar, ğayrisi yalan ağlar
Ağlarsa anam ağlar, gayrisi yalan ağlar

101. Ağzımı bulamac yandırdı keşke bir aş olaydı
Ağzımı yaktığına göre aş olsa, başımı yardığına göre taş olsa

102. Ahan su geri dönmez
Atılan ok geri dönmez

103. Ahan su pisliğ tutmaz
Akan su yosun tutmaz

104. Ahan suya inanma
Akan suya inanma, eloğluna güvenme

105. Ahmaḳdı o adam bu dünyeçin ğem yer
Ahmak oldur (ki) dünya için gam yiye, ne bilirsin kim kazana kim yiye

106. Ahmaḳı işe gönder arhasıyca gét
BKZ Uşağı işe gönder, ardıca gét

107. Ahşamnan sora, ḳapıv ḳapa
Akşamdan sonra kapını kapa

108. Ahtaran tapar belesini de Mevlesini de
Arayan Mevlâsını da bulur, belasını da

109. Alan aldanmaz, satan aldanı
Alan aldanmaz, satan aldanır

110. Alan pişman satan da pişman
Bir alan pişman, bir almayan

111. Alçağ yerde yatma, sél âlı, üskeg yerde yatma, yél âlı
Alçak yerde yatma, sel alır, yüksek yerde yatma, yel alır

112. Aldıv bitti, sattıv itti
BKZ Alan aldanmaz, satan aldanı

113. Alırsa el aparı, yél aparı, sél aparı
BKZ Verirse el getirir, sel getirir, yel getirir

114. Alışmış ḳudurmuşdan beterdi
Alışmış kudurmuştan beterdir

115. Alış oğlı vérişdi, dünye ḳeriş ḳerişdi
Alış (-ın) oğlu veriştir

116. Alıştı yağlı dolmaya, ‘eceb bir gün olmaya
BKZ Her gün vurma dolmaya, beke bir gün olmaya

117. Alış vériş misḳaldandı, dostlığ ḳantardandı
BKZ Dostlığ ḳantardan, alış vériş misḳaldan

118. Allâh’a ḳullığ éle, Allâh sene ḳul olı
BKZ Allâh’ı helvette yad ét, Allâh seni hasrette yad éder

119. Allâh’a olmağ istersev ‘ası, ye mütevelli ol ye vası
Allah’a asi olmak istersen ya mütevelli ol ya vasi

120. Allâh’a tevekkel olanın yarı Haḳtı
Allah diyen açıkta kalmaz

121. Allâh bir ḳapısını bağlasa bir ḳapını açar
Allah bir kapıyı kaparsa bin ḳapıyı açar

122. Allâh bir ḳarınçasını unutmaz
Allah bir karıncasından bile geçmez

123. Allâh bu eli o ele muhtac étmesin
Allah sağ eli sol ele muhtaç etmesin

124. Allâh dağına göre ḳar yağdırı
Allah dağına göre kar verir

125. Allâh deveye ḳanat vérseydi, dam divarı yıhardı
Allah deveye kanat verseydi, damı taşı dağıtırdı

126. Allâh doğrı adamın yardımcısıdı
Allah doğrunun yardımcısıdır

127. Allâh herkesin gévline göre véri

Allah herkesin gönlüne göre verir

128. Allâh'ı helvette yad ét, Allâh seni hasrette yad éder
Allah, kulunun(kuluna) götüreceği kadar verir

129. Allâh'ın emri olmasa ağacdan yaprağ düşmez
Allah emretmeyince sırat geçilmez

130. Allâh'ın küçük sabrı ḳırh ildi
Allah kırkından sonra azdırmasın

131. Allâh'ın yıhmadığı évi bunda yıhmaz
Allah'ın öldürmediğini kimse (kul) öldürmez

132. Allâ kerimdi, ḳuyısı derindi
Allah kerimdir kerim, kuyusu (derindir) derin

133. Allâh kimseni dillere salmasın
Allah kimseyi baştan düşürüp kuyruğa baktırmasın

134. Allâh kimsenin évine ne kör mulla ne de sazlayan giritmesin
BKZ Allâh ne hekime ne hâkime işini salmasın

135. Allâh köpegin dü'esini tutsaydı gögden sümük yağdırırdı
Köpeğin duası kabul olsa, gökten kemik yağardı

136. Allâh ne hekime ne hâkime işini salmasın
Allah kimseyi hekime, hâkime muhtaç etmesin

137. Allâh sağ gözi sol göze ihtiyac étmesin
Allah sağ gözü sol göze muhtaç etmesin

138. Allâh tahtanı tahtaya uydırı, sora mihini çahar
Allâh bilir kulunu, giydirir çulunu

139. Allâh vérse Péğember de bir çenge ḳoyar üstüne
BKZ Alırsa el aparı, yél aparı, sél aparı

140. Allâh'tan gelen her şey hoştı
Allah'tan gelene kul da razı (olur)

141. Allâh'tan ḳorhmayan mennen ḳorhmaz
Kork Allah'tan korkmayandan

142. Almanın eyyisini dağda âyı yer
Armudun iyisini ayılar yer

143. Altta ḳalanın canı çıhsın
Altta ḳalanın canı çıksın

144. Altunı altunçı tanır
Altının kıymetini sarraf bilir

145. Altun torpağa düşse de ḳıymeti azalmaz
Altın çamura düşmekle kıymetini yitirmez

146 Al vér diyiple, al vérme demeyiple
Al, ver derler(diyorlar); al, verme değil

147. Amanat ata minen téz ener
Emanet at insanı yarım bırakır

148. Anlıyana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az
Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az

149. Arayan bular
Arayan geçidi bulur

150. Arhadaş dem (zor) günde gerek
Dost kara günde belli olur

151. Arhası olmıyanın arhası ḳırılı
Arkasız olanın ayağına vurmuşlar, “ vay arkam ’’ demiş, karnına vurmuşlar, yine “ vay arkam ’’ demiş

152. Arı çiçegden bal éder
Arı, bal alacak çiçeği bilir

153. Arının belesini çekmiyen, bal yemez
Arının belasını çekmeyen, bal yemez

154. Arpa eken buğda biçmez
Arpa eken buğday biçmez

155. Arpa ekmegi osırğan göte mahanadı
BKZ Osırğan (göt)e arpa ekmegi mahanadı

156. Arpa ekmegiv yohtı, barığ buğda dilüv olsın
Arpa unun (ekmeğin) yoksa tatlı (buğday) dilin de mi yok?

157. Artuh mal göz çıhartmaz
Fazla mal göz çıkarmaz

158. Arvadı boşıyan topığına bahmaz
Avradı boşayan topuğuna bakmaz

159. Arvadıv ortağlı olsın, malıv ortğlı olmasın
Ortaklık iyi olsa, iki adam bir avrat alır

160 Arvad var év dayağıdı, arvad var incane boyağıdı – év tezegi –
Kadın var arpa unundan aş yapar, kadın var buğday unundan keş yapar

161 Arvad var év yapar, Arvad var év yıhar
Avrat var ev yapar, Avrat var ev yıkar

162. Asilden hata çıhmaz
Asil ile taş taş, bedi asıl ile yeme aş

163. Asili dad hasirde yat
Soyu soydan, köpeği mandıradan almalı

164. Aslan öldü yavrusu ḳaldı
Aslan doğan aslan ölür

165. Aslını inkâr éden bicdi
Aslını saklayan haram zadedir

166. At ‘Ali’nin (göt) Veli’nin
At Âli’nin (göt) Veli’nin

167. At adamına göre degi, adımına göre yérir
At adamına göre değil, adımına göre yürür

168. At almadan ahur yapırı – yapılmaz –
Doğmadık çocuğa don biçilmez

169. At at oluncaya ḳeder sahabı mat olı
At at oluncaya kadar sahibi mat olur

170. At atlasa duşman çatlar
At atlarsa düşman çatlar

171. At atlını tanır
At binicisini (atlısını) tanır (bilir)

172. At bulunı meydan bulunmaz, meydan bulunı at bulınmaz
At bulunur meydan bulunmaz, meydan bulunur at bulunmaz

173. At ere uyar
At yiğidin yoldaşıdır

174. At işler eşşeg yér
Atın kazancı eşek için

175. At minenin ḳilinc ḳuşanındı
At binenin kılıç kuşananın

176. At sahabına göre ḳişner
At sahibine (binicisine) göre kişner

177. At teper, ḳetir teper, ara yérde eşşeg öli
Atlar tepişirken, eşekler ayakaltına kalır

178. At yéddi günde, it yédiği günde belli olı
At yedi günde, it yediği günde semirir

179. Ata arpa, igide pilav
Ata arpa, yiğide pilav

180. Ata minen na'lını arar
Ata binen nalını mıhını arar

181. Atanın sözünü tutmıyan vaydan uzağ olmaz
Ulusunun sözünü dinlemeyen uluyu uluyu gider

182. Ataş ataştan söndirilmez
Ateş ateşi söndürmez

183. Ataş demeğten âğız yanmaz
Ateş demekle ağız yanmaz

184. Ataş düştiği yéri yandırı
Ateş düştüğü yeri yakar

185. Ataş ḳış mévesidi
Ateş kış günün meyvesidir

186. Ataşın dostı olmaz
Ateşin dostluğu olmaz

187. Ataş olsa özini yandırmaz
Yağmur olsa kimsenin tarlasına düşmez

188. Ataşsız duman çıhmaz

Ateş olmayan yerden duman çıkmaz

189. Ataştan barud bir yerde olmaz
Ateş ile barut bir arada bulunmaz

190. Atdan düşmeğ eşekten düşmeğden daha eyyidi
Attan düşen ölmez, eşekten düşen ölür

191. Atı at yanında bağlasav ya tepme alışı ya da çifte
Kır atın yanında duran ya huyuna ya husuna

192. Atı atasıydan ḳetiri nenesiyden
Atı atasıyla, katırı anasıyla överler

193. Atı beslenirken, ḳızı isterken
At beslenirken, ḳızı isterken

194. Atılan oh geri dönmez
Atılan ok geri dönmez

195. Atına bahan arhasına bahmaz
Atına bakan ardına bakmaz

196. Atın bahtsızı ‘arabanaya düşer
Atın bahtsızı arabaya düşer

197. Atın her yorulduğu yérde han yapılmaz
Eşeğin yorulduğu yere han yapılmaz

198. Atın ölümü arpaydan olsın
Atın ölümü arpadan olsun

199. Atın ürkegi, igidin ḳorhağı
Atın ürkeği, yiğidin korkağı

200. Atlı piyadeden çoh gider
Atlı ile yaya bir değil

201. Attan düşene yorğan, eşekten düşene ḳazma kürek
Attan düşene yorgan, eşekten düşene kazma kürek

202. Ayağı altına sabun sürtdüler
Ayağının altına karpuz kabuğu koymak

203. Ayağıvı yorğanıva göre uzat
Ayağını yorganına göre uzat

204 Ayağ yalın gézene tiken batar
Gezen ayağa taş değer

205. Ay görmiş yulduza ne minnet
Ayı gördüm yıldıza itibarım yok

206. Ayı gördüv tut, ayı gördüv ut
Ay gör, oruç tut; ay gör, bayram et

207. Ayı ḳocalsa, balalar daşşağında oynar
BKZ Ḳurt ḳocalsa köpeklere mezzeḳ olı

208. Ayın on béşi işşiğdi, on béşi ḳarannığ
Ayın on beşi karanlıksa, on beşi aydınlıktır

209. Ay menim olsın, barmağım yulduz götine
BKZ Ay görmiş yulduza ne minnet

210. Az ataş çoh odun yandırı
Az ateş çok odun yakar

211. Az az ziyaret téz tézden eyyidi
Ayda gel (seyrek git ki) dostuna, kalksın ayak üstüne, günde gel dostuna yatsın(yatar) yan üstüne.

212. Azı begenmiyen çohı da begenmez
Aza kanaat etmeyen çoğu hiç bulamaz

213. Azıcığ aşım ağrısız başım
Azıcık aşım kaygısız başım

214. Az olsın öz olsın
Az olsun öz olsun

215. Az temeh çoh ziyan getiri
Az tamah çok ziyan getirir

216. Baba haḳḳı ödenmez
Ata hakkı ödenmez

217. Baba koruk yer, oğlunun dişi ḳamaşır
Baba koruk yer, oğlunun dişi kamaşır

218. Baba malı téz tükeni
Baba malı téz tükenir, evlat gerek kazana

219. Babamın adı Hıdır, elimnen gelen budı
Babamın adı Hıdır, elimden gelen budur

220. Babanın san‘atı oğlına mirastı
Babanın sanatı oğula mirastır

221. Baba oğluna bağ bağışlar, oğlan babasına bir zalhım üzüm vérmez
Baba oğluna bir bağ verir, oğul babaya bir salkım üzüm vermez

222. Babası inf édip, burnınnan düşüp
Hık demiş(babasının, anasının) burnundan düşmüş

223. Babasını tanımıyan Allâh’ını da tanımaz
Atasını tanımayan Allah'ını da tanımaz

224. Bablı babıydan, çemçe ḳabıydan
İftar kebabıyla, herkes erbabıyla

225. Badamça badam olmaz, yétimçe adam olmaz
BKZ Görmemiş gördi gümüş oldı ḳudurmış

226. Bağ baḳḳalsız, çem çaḳḳalsız olmaz
Ayısız orman olmaz

227. Bağdad kimin şehr olmaz, ḳardaş kimin yar olmaz
Bağdat gibi diyar olmaz, ana gibi yar olmaz

228. Bağ dévesiz olmaz
BKZ Bağ baḳḳalsız, çem çaḳḳalsız olmaz

229. Bağ dü‘e yoh, bélçe ister
Bağ dua değil, çapa ister

230. Bağıvda gül varken, gül üzüve (ögüve) Bağıvda gül tükendi, kül üzüve (ögüve)
Vardı bağım malım, gelirdi kardeşlerim, tükendi yağım halım, gelmiyor kardeşlerim

231. Bağı vér bağvançıya, yarısın da yese
BKZ Nanı vér nanavaya yarısını da yésin

232. Bağvan bağvan olsa, nédiri bağ divarı
Adam uğru olmasa, bağ bekçiyi neylesin

233. Bahtsız bağına yağış yağmaz
Bahtsızın bağına yağmur, ya taş yağar, ya dolu

234. Bal alan, bal yemez? (soru şeklinde)
Bal alan bal yemez mi?

235. Bal bal demeğten âğız şirin olmaz
Bal demekle ağız tatlanmaz

236. Balığ baştan çohtan beri ḳohıp bahağ ḳuyrığına ulaşıptı?
BKZ Balığ baştan ḳohar

237. Balığ baştan ḳohar
Balık baştan kokar

238. Balığ suda me‘mele olmaz
BKZ Denizde balığ bazarlığ olmaz

239. Bal olan yérde çibin de geli
Bal olan yerde sinek de olur

240. Bal tutan barmağı yalanır
Bal tutan parmağını yalar

241. Bal yémedim belama çattım
Aşından yemedim, tütününden kör oldum

242. Barlı ağaca daş atallar
Meyveli ağacı taşlarlar

243. Baruttan ataşın oyını olmaz
Barut ile ateşin oyunu olmaz

244. Başa dolanmağ, yaşı azaltmaz
El öpmekle ağız aşınmaz

245. Başa gelen çekili
Başa gelen çekilir

246. Başa gelen dilden geli
Bana gelen olur her ne olursa, başım rahat olur dilim durursa
247. Başa gelmese bilinmez
Başa gelmeyince bilinmez

248. Başa yazılan geli
Başa yazılan gelir

249. Başa yazılanı göresen
BKZ Başa yazılan geli

250. Baş başa vérmeyince, daş yérinnen çıhmaz
Baş başa vermeyince taş yerinden kalkmaz

251. Baş gédince, ayağ peyder olmaz
Baş gidince payidar olmaz ayak

252. Baş haraya giderse ayağ oraya gider
Baş nereye giderse ayak da oraya gider

253. Başımı kessek ḳırdı, keşke bir daş olaydı
BKZ Ağzımı bulamac yandırdı keşke bir aş olaydı

254. Başına gelen başmahçıdı
Başına gelen başmakçıdır

255. Başın sağlığı dinye varlığı
Baş sağlığı dünya varlığı

256. Baş ḳaşamağa vahtım – vahtı – yohtı
Başını kaşıyacak vakti olmamak

257. Bayaz cannan ḳere can, suya gédince bilini
Ak bacak, karabacak, sudan geçitte belli olacak

258. Bayazın adı var, esmerin dadı var
Beyazın adı var, esmerin tadı var

259. Bayaz ipek her reng boyanı
Renkler her dili konuşur

260. Bayğuşın rızḳı ayağına geli
Baykuşun kısmeti(rızkı) ayağına gelir, sıçramadan alamaz

261. Bayğuşun rızḳını Allâh véri
BKZ Bayğuşın rızḳı ayağına geli

262. Bayramda borc ödeyene Ramazan ḳıssa olı
Bayramda borç ödeyene Ramazan kısa gelir

263. Baz bazdan, ḳaz ḳazdan
Baz bazla kaz kazla, kel tavuk topal horozla

264. Begenmediğiv daş baş ḳırar
Ummadığın taş baş yara

265. Beleş ‘araḳı mulla da içer
Bedava şarabı kadı da içer r

266. Beniadam sığır degi bir donda ḳalsın
BKZ İlan ilde bir don degişdiri

267. Besledim yétim, çimredi götim
BKZ Ḳarğa besledim gözim çıharttı

268. Béş barmağıv bir degi
Beş parmak bir değil

269. Beşer çayır köki kimin bir birine géçip
BKZ Beniadam çayır kökidi

270. Beyyüg balığ, küçük balığı yer
Büyük balık küçük balığı yutar

271. Beyyüg baş devletti, beyyüg ayağ negbetti
Baş büyük devlet, ayak büyük mihnet

272. Beyyüg luḳma yé, beyyüg söz ḳonışma
Büyük lokma ye büyük söz söyleme

273. Beyyügünü bilmiyen Allâh’ını da bilmez
Büyüğünü tanımayan Allah'ını da tanımaz

274. Béz alırsav Musul’dan, ḳız alırsav asıldan
Bez alırsan Musul’dan, kız alırsan asıldan

275. Bilen bilip, bilmiyen bilmez
Bilen bilir, bilmeyen aslı var sanır

276. Bilene bir sele, bilmiyene bin ohı
Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az

277. Bilene bir söz besti, bilmiyene bin söz azdı
BKZ Bilene bir sele, bilmiyene bin ohı

278. Bilmemeğ ‘eyyib degi, sormamağ ‘eyyibdi
Bilmemek ayıp değil, öğrenmemek ayıp

279. Bin bilsev, bir bilennen danış
Bin bilsen de bir bilene danış

280. Bin def‘e ölç, bir def‘e biç
Bin ölçüp bir biçmeli

281. Bin düşünce bir borcı ödemez
Bin merak, bir borç ödemez

282. Bir ağacda gül de olı, tiken de olı
Bir ağaçta gül de biter diken de

283. Bir âğızdan çıhan, bin âğıza düşer
Bin ağızdan çıkar, bin dile yayılır

284. Bir at bir igid ḳurtarı, bir igid bir memleket ḳurtarı
Bir mıh bir nal kurtarır, bir nal bir at kurtarır

285. Bir baba doḳḳuz oğlan besler, doḳḳuz oğlan bir babanı beslemez
Bir baba dokuz evlat besler, dokuz evlat bir babayı besleyemez

286. Bir başa, bir söz yeter
Bir başa, bir söz yeter

287. Bir buğda üzünnen, bin zuvan su içer
Buğdayın yanında acı ot da sulanır

288. Bir çulum(yüküm) var ataram, harda gelmiş yataram
Bir abam var atarım, nerde olsa yatarım

289. Bir dağ yıhilmezse, bir dere dolmaz
Bir dağ yıkılmazsa, bir dere dolmaz

290. Bir dana bir nahırı bozar
Bir uyuz keçi bir sürüyü boklar

291. Bir delli bir ḳuyuya daş atmış, ḳırh ‘aḳıllı çıhartmamış
Bir deli bir kuyuya taş atmış, kırk akıllı çıkarmamış

292. Bir dellinin yıhtığını yüz ‘aḳıllı yapa bilmez
BKZ Bir delli bir ḳuyuya daş atmış, ḳırh ‘aḳıllı çıhartmamış

293. Bir derdlinin dermanını o derde düşennen al
Kim düşer daldan, o bilir hâldan

294. Bir dinsizin haḳḳınnan bir imansız geli

Bir dinsizin hakkından bir imansız gelir

295. Bir ‘ecci ḳehvenin bin il hatırı var
Bir acı kahvenin bin yıl hatırı vardır

296. Bire degmez bini begenmez
Biri bilmeyen bini hiç bilmez

297. Bir el bir eli, ki el bir üzi yahar
Bir el bir eli yıkar, iki el de yüzü (yıkar)

298. Bir el çaphını çıhmaz
Tek elin sesi çıkmaz

299. Bir elden çaphın çalınmaz
BKZ Bir el çaphını çıhmaz

300. Bir elin nesi var? Ki elin sesi var
Bir elin nesi var, iki elin sesi var

301. Bir girdiğ pir girdiğ (bir geldiğ pir geldiğ)
Bir çıktı pir çıktı

302. Bir gözden mene bah, ki gözden sene bahım
Bana bak bir gözle, bakayım sana iki gözle

303. Bir gülden bahar olmaz
Meseledir gülşen-i âlemde bir gülle bahar olmaz(İzzet Molla)

304. Birisine kelek birisine dümbelek
BKZ Felek haha véribti def dümbelek, bize vérib ğerbil elek

305. Biri yer, biri bahar, ḳıyamat onda ḳopar
Biri yer, biri bakar, kıyamet ondan kopar

306. Bir ḳoltığa ki ḳarpız sıhılmaz
Bir koltuğa iki karpuz sığmaz

307. Bir ḳorhağan bir ordını bozar
Bir korkak bir orduyu bozar

308. Bir ḳoyınnan ki deri soyılmaz
Bir koyundan iki post çıkmaz

309. Bir küllügte ki horuz baynamaz
Bir çöplükte iki horoz ötmez

310. Bir peştamalı var ḳırmızı, hem nenesi bağlar hem ḳızı
Ali dayının abası, bir oğlu giyer bir (de) babası

311. Bir salam bin hatır yapar
Bir selam bin hatır yapar

312. Bir sümbül sayasınnan yüz zuvan su içer
BKZ Bir buğda üzünnen, bin zuvan su içer

313. Bir tecrübe bin nasihattan daha eyyidi
Bir felaket bin nasihatten yeğdir

314. Bir teppe yıhılı, bir dere dolar
Bir tepe yıkılır, bir dere dolar

315. Bir uçtuv çévirke, ki uçtuv çévirke, ahırı sıçtıv çévirke
Bir sıçrarsın çekirge, iki sıçrarsın çekirge, üçüncüde ele geçersin çekirge

316. Bir yémirem, bir yémiremnen ḳorh, bir de gétmirem gétmiremnen
Bir yemem diyenden kork, bir oturmam diyenden

317. Bismille salih niyetlerde bereketti
Besmelesizden hayır gelmez

318. Bişirdiğim nohut, bazara gétti leblebi oldı
Ektiğim nohut, biçtiğim nohut, kasabaya gelmiş, leblebi olmuş

319. Bişmemiş aş ḳarın ağırdı
BKZ Çoh aş, yen ḳarın ağırdı yen baş

320. Borc eyyi güne ḳalmaz
Borç iyi güne kalmaz

321. Borc güle güle gider, yığlıya yığlıya geli
Ödünç güle güle gider, ağlaya ağlaya gelir

322. Borc ısıdı, ama ölmez
BKZ Borclı ölmez ama rengi saralı

323. Borclı ölmez ama rengi saralı
Borçlu ölmez benzi sararır

324. Borctan ḳorhan ḳapsını beyyüg étmez
Borçtan korkan kapısını büyük(geniş) açmaz

325. Borc yédiv datlı datlı, sahabı geldi ḳır atlı
BKZ Borc güle güle gider, yığlıya yığlıya geli

326. Borc yüzü géçtiyse, her gün pilâv ye
BKZ Borc ulaştı bine, vur pilâvın dibine

327. Bostançıya duklak vérri
Tereciye tere satılmaz

328. Boş buğazlığ ḳarın doydırmaz – toh étmez-
BKZ Boş söz ḳarın doldırmaz

329. Boşı boşına hüren köpek ḳurt getiri
BKZ Köpek vahtsız havlasa sahabine zereri var

330. Boş sözden ne hér geli
Boş sözle peynir gemisi yürümez

331. Boş sözden torba dolmaz
Boş fıçı çok (fazla) langırdar

332. Boş söz ḳarın doldırmaz
Kuru laf karın doydurmaz

333. Boş torbaydan at tutulmaz
Boş torba ile at tutulmaz

334. Boya posa bahma, huya usa bah
Boya posa bakma, huya husa bak

335. Boyı uzun béyni boş
Boyu uzun beyni boş, tut kulağından çifte koş

336.Bu birinci néfti öz çırağıva ḳoy
BKZ Eliv yağlıysa öz başıva sürt

337. Bu da bir tavdı Leyleki, çahmağı ḳavdı Leyleki
Bu da geçer yahu

238. Bu déf dümbelek menim sünetimçinmiş
BKZ Yorğan gétdi ḳavğa bitdi

339. Bu derde düşen bili
Kim düşer daldan o bilir hâldan

340. Budunmun étini yé ḳassabın minnetinnen eyyidi
Baldırımın etini yerim, kasaba minnet etmem

341. Bugün bize yarın size
Bugün bana ise yarın sana

342. Bugün yé yarınçın Allâ kerimdi
Bugün buldum bugün yerim, yarına Allah kerim

343. Bugünkü işi yarına bırahma, beke yarın sene yâr olmaz
Bugünün işini yarına bırakma

344. Bugünkü yımırta yarınki tavığdan eyyidi
Bugünkü tavuk yarınki kazdan iyidir

345. Bu ilki ḳuş bildirki ḳuşa civciv édiri
Bu yılki serçe, bıldırki serçeye cık cık öğretir

346. Bu ne pehriz, bu ne lahana turşusu
Bu ne perhiz, bu ne lahana turşusu

347. Bülbülün dili başına bela getirdi
Bülbülün çektiği dili belâsıdır

348. Cami'den hasir umusan
BKZ Kör gözden aş, mulla évinnen aş

349. Cana gelen ḳaza mala gessin
Cana gelecek kaza mala gelsin

350. Can cigerden 'ezizdi
Can cümleden azizdir

351. Can çıhmasa huy çıhmaz
Can çıkmayınca huy çıkmaz

352. Can paranı getiri, para canı getirmez
Mal canı kazanmaz, can malı kazanır

353. Cefanı çekmiyen safanın ḳedrini bilmez
Cefa çekmeyen sefanın kadrini bilmez

354. Cefasını men çektim, safasını olar sürdü
Ben çektim cefayı, eller sürsün sefayı

355. Cemala bahma, kemala bah
Güzelliğe kapılma, huya bak

356. Cema‘at nanca çoh olsa, imam he bildiğini ohır
BKZ Cema‘at nanca çoh olsa, imam sesini ulaştıra bili

357. Cema‘at nanca çoh olsa, imam sesini ulaştıra bili
Cami(cemaat) ne kadar büyük(çok) olsa, imam (yine) bildiğini okur

358. Ceyran ḳaç tazı geldi
BKZ Davşan ḳaç tazı geldi

359. Cüce yımırtadan çıhıp ḳabığını begenmiri
BKZ Çıhıntı Yımırta ḳabığını begenmiri

360. Cülhe béz tapmaz
Çulha don bulamaz, değirmenci un bulamaz

361. Cülhe kefensiz öli
Çulha kefensiz ölür

362. Çağırsav nene nene, kimse neney olmaz, çağırsav arvad arvad hepsi arvadıvı olı
Karı bulunur, ama kardeş bulunmaz

363. Çaḳḳal var baş ḳupardı, ḳurtun adı yamandı
Kurdun adı yaman çıkmış, tilkicik var baş keser

364. Çalışan ekmegini daştan çıhardı
Er olan ekmeğini taştan çıkarır

365. Çalışan mahrum ḳalmaz
Çalışan kazanır

366. Çalışmağ ‘ibadetin nısfıdı
Çalışmak ibadetin yarısıdır

367. Çalma hahın ḳapsını, çalmasınlar ḳapıvı
BKZ Çalsav elin ḳapısını, çalallar ḳapıvı

368. Çalma ḳapını, alma cavabını
BKZ Çalsav elin ḳapısını, çallar ḳapıvı

369. Çalsav elin ḳapısını, çallalar ḳapıvı
Çalma elin kapsını, çalarlar kapını

370. Çayır öz köki üzerine çıhar
Ot kökünün üstüne biter

371. Çem çaḳḳalsız, bal baḳḳalsız olmaz
BKZ Bağ baḳḳalsız, çem çaḳḳalsız olmaz

372. Çıhan ay çıhışınnan bilini
BKZ yaşamayan uşağ pohınnan me‘lümdü

373. Çıhıntı Yımırta ḳabığını begenmiri
Dün yumurtadan çıktı, bugün kabuğunu beğenmez

374. Çıhmıyan canda umud var
Çıkmadık candan umut kesilmez

375. Çırağ dibine şü‘le vérmez
Mum dibine ışık vermez

376. Çibin küççügdü ama mi‘de bulantırı
Sinek küçüktür amma mide bulandırır

377. Çibin pis degi, ama mi‘de bulantırı
BKZ Çibin küççügdü ama mi‘de bulantırı

378. Çibin şireli yere ḳonar
Sinek pekmezciyi tanır

379. Çirkin sahlanı, gözel görini
Çirkin bürünür, güzel görünür

380. Çobanın gévli olsa, erkek géçiden deleme éder
Çobanın gönlü olursa tekeden yağ çıkarır

381. Çobansız ḳoyını ḳurt yer
Çobansız koyunu kurt kapar

382. Çoh açılma savuğ alasan
Çok açılma soğuk alırsın

383. Çoh aş, yen ḳarın ağırdı yen baş
Gönülsüz yenen aş, ya karın ağrıtır ya baş

384. Çoh gézen çoh bili, çoh yaşıyan çoh bilmez
Çok yaşayan bilmez, çok gezen bilir

385. Çohlığ pohlığtı
Nerede çokluk, orada bokluk

386. Çoh méveli ağacın başı aşağıdan olı
Ağaç meyvesi olunca başını aşağı salar

387. Çoh seleşen çoh çaşar
Çok konuşan çok yanılır

388. Çoh söz yalansız, çoh mal haramsız olmaz
Çok mal haramsız, çok laf yalansız olmaz

389. Çoh sulardan géçti topuğu ibinmedi
Denize girse topuğu ıslanmaz

390. Çoh véren maldan, az véren cannan
Az veren candan, çok veren maldan

391. Çürük tahtaya ayağ basmam- basma- basmaz-
Çürük tahta çivi tutmaz

392. Dağa göre ḳar yağar
Dağa göre kar verir

393. Dağ başınnan duman essük olmaz
Dağ başı dumansız olmaz

394. Dağ dağa ḳavışmaz, adam adama ḳavışı
Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur

395. Dağda gézen, ayı da görer, ḳurtta görer
Dağda gezen, ayıya da rastlar, kurda da

396. Dama çıh manḳalaydan, damdan en yerpizeyden
Dut yaprağı açtı, soyun; döktü giyin

397. Damlıya damlıya göl olı
Damlaya damlaya göl olur

398. Darda ḳalan pisig ḳaplan késili
Kediyi sıkıştırırsan üstüne atılır

399. Daşın beyyügü dosttan – yahınnan – geli
Taş ıraktan gelmez

400. Daş yérinde ağırdı

Taş yerinde ağırdır

401.Datlı söz cana yayılı
Tatlı söz can azığı, acı söz baş kazığı

402. Davıl görer oynar, mihrab görer yığlar
Davul görür oynar, mihrap görür ağlar

403. Davılın sesi uzağtan hoştı
Davulun sesi uzaktan hoş gelir

404. Davşan ḳaç tazı geldi
Tavşana kaç tazıya tut (demek)

405. Dédiler: ‘abdal ḳış geldi, dédi durmışam titremeğe
Abdala “ kar yağıyor ” demişler, “ titremeye hazırım ” demiş

406. Dédiler: Miras hara gédisen? Dedi miras yanına
Mirasa « nereye gidiyorsun »demişler ; "esip savurmaya"demiş

407. Degirmen bir satıl suydan dolanmaz
Taşıma(dökme) su ile değirmen dönmez

408. Degme nazlıya , ḳaçar ḳazıya
Şımartma çocuğu, başına çıkar

409. Degme serhoşa ‘aḳibet düşer öziye
BKZ Serhoşa degme özinnen düşer

410. Delliden al heberi
Deliden al uslu haberi

411. Delli delliden hoşlanı
Deli deliden hoşlanır, imam ölüden

412. Delli dellini görende ağacın sahlar
Deli deliyi görünce değneğini(çomağını) gizler

413. Delliliğ bir degi, renga rengti
Delilik yetmiş türlü olur(-muş)

414. Dellinin başı belesizdi
Deliye (göre) her gün bayram

415. Dellüglü muncuğ yérinde ḳalmaz
Delikli taş yerde kalmaz

416. Demir ḳapının ağac ḳapıya işi düşer
Altın eşik gümüş eşiğe muhtaç olur

417. Demir tavında gerekti
Demir tavında (dövülür), dilber çağında(sevilir)

418. Deni denlerden, suyı göllerden
Deni elden suyu gölden

419. Denizde balığ bazarlığ olmaz
Denizdeki balığın pazarlığı olmaz

420. Derd derdi söker
Çivi çiviyi söker

421. Derd gider yéri boş ḳalmaz
Dert gider (amma) yeri boş kalmaz

422. Derdini sahlıyan, dermeni bulmaz
Derdini söylemeyen dermanı bulamaz

423. Derdi véren dermenini de véri
Derdi veren dermanını da verir

424. Dervişin fikri neyse, zikri de odı
Dervişin fikri ne ise, zikri de odur

425. Derya dalğasız, ḳapı helḳesiz olmaz
Deniz dalgasız, kapı halkasız olmaz

426. Deryadan köpüg bağışlırı
BKZ Ağa bağınnan su bağışlırı

427. Déstini ḳıran su getiren de birdi
Suyu getiren de (dolduran da) bir, testiyi kıran da

428. Dev de düşse dişi ḳırını
BKZ Ĕvinde déve düşse dişi ḳırılı

429. Déve ağır gider, amma yol késer
Deve ağır gider amma yol alır

430. De‘veçi, de‘vesinnen vazgéçiri, şahad şahadlığınnan vazgéçmiri
Sahibi razı olur, tellâl razı olmaz

431. De‘veçi ḳazı olsa işivi (imanıvı) Allah'a ısmarla
Hasmın(davacın) kadı ise yardımcın Allah olsun

432. Déveçiyden tanışan-ḳahıp otıran- ḳapısını beyyüg éder
Deveci ile dost olan kapısını büyük açar

433. Déveden beyyük fil var
Deveden büyük fil var

434. Déveden düşüp, hop hopınnan vazgéçmiri
Deveden düşmüş, hop hopuyu elden bırakmıyor

435. Déveden sordılar: işiv nedi? Dedi “ ḳazzazlığ”
Deveye “kârın ne?” demişler –kazazlık

436. Déve déve yérine diz çöker
Deve yerine deve çöker

437. Déve gördimi? Görmedim (ḳığını da görmedim)
Deve gördün mü – vale kulağı

438. Déve öz ayağı altını görmez
BKZ Déve öz ḳamburını görmez

439. Déve öz ḳamburını görmez
Deve kendi kamburunu görmez, karşısındakini görür

440. Déve öz menzilinde diz çöker
BKZ Déve déve yérine diz çöker

441. De‘vetsiz gelen mısafır döşeksiz otırı
Davetsiz gelen döşeksiz oturur

442. Déveye dédiler: boynıv egridi, dédi haram düzdü?
Deveye boynun eğri demişler, nerem doğru ki, demiş

443. Déveye dédiler: san‘atıv nedi? Dedi “ḳazzazlığ”
BKZ Déveden sordılar: işiv nedi? Dedi “ ḳazzazlığ”

444. Déveye ḳazzazlığ yaḳışmaz
Deveden kazaz olmaz

445. Devletlinin düşgünü, yazlığ girer ḳış günü
Fukaranın düşkünü, beyaz giyer kış günü

446. Dırnağıvın kirin yé, kimseye el açma

BKZ Ac ḳal dilenciliğe alışma

447. Dilde sümüg yohtı, nece istesev döner
Dilin kemiği yok, nereye çevirsen oraya döner

448. Dilenci bir tek olsa şekerden besleni
Dilenci bir olsa şekerle beslenir

449. Dili dost, ḳelbi hayın
Arkadan düşman, yüze gelince dost olur

450. Dil kesük baş salamat, dil uzun baş malamat
Dil ebsem, baş esen

451. Dil ögünde sümüg yohtı
Dilin kemiği yok

452. Dişlemeğ istiyen köpek dişini göstermez
Isıracak it dişini göstermez

453. Divarın da ḳulağı var
Duvarın kulağı var, gözünü de unutma

454. Divarı nem yıhar, insanı da ğem ezer
Duvarı nem, insanı gam yıkar

455. Divarlı bağa girilmez
Destursuz bağa girilmez

456. Divar yıhılan deḳḳe tozı çıhar
Yar yıkıldığı gün tozar

457. Diyeller işle dişle
Yemek, emek ister (emeksiz olmaz)

458. Doğrayan bili, yen bilmez
BKZ Yen bilmez, doğrayan bili

459. Doğrı diyen doḳḳuz köyden atılı
Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar

460. Doğrı diyenin börki dellügti
Doğru söyleyenin tepesi delik olur

461. Doğrılığ dost ḳapısı, egri zavalını görer
BKZ Sen düz ol, egri zavalını görer

462. Doğrı söz ‘ecci olı
Doğru söz acıdır

463. Doğrı sözün yeminde ihtiyacı yoh
. Doğru söz yemin istemez

464. Dolu küpün sesi çıhmaz
Dolu küpün sesi çıkmaz

465. Dom gözinde ğerbil elek hacatti
Görmemişe paçavra göster, sırmalı kaftan sanır

466. Dom olsın öziyçin kalaş tiksin (veya ķerbil yapsın)
BKZ Mutrıb olsın öz toyı olsın

467. Donğuzdan ķorhan darı ekmez
Serçeden korkan darı ekmez

468. Donğuz dērrisi dabğ olmaz
Domuz derisi post olmaz, eski düşman dost olmaz

469. Dost ağladı, duşman güldiri
Dost ağlatır, düşman güldürür

470. Dost başa, duşman ayağa bahar
Dost başa bakar düşman ayağa

471. Dost bizi bir ķozdan istesin, ķoy içi de pük olsın
An beni bir kozla, o da çürük çıksın

472. Dost dostın ‘eyyibini üzüne diyer
Dost dostun ayıbını yüzüne söyler

473. Dost dostın halınnan bili duşman bilmez
Dost dostun eyerlenmiş atıdır

474. Dost dost me‘mele dürüst
Dost dost gerek muamele dürüst gerek

475. Dost ‘ecci söyler
Dost acı söyler

476. Dostı göstermeğten duşman ezilmez
Dostu göstermekle düşman ezilmez

477. Dostın eskisi, arvadın yengisi
Her şeyin yenisi, dostun eskisi (makbuldür)

478. Dost istesev zengin ol
Varsa eğer pulun, âlem senin kulun

479. Dostlığ başḳa, alış vériş başḳa
Dostluk başka, alışveriş başka

480. Dostlığ ḳantardan, alışvériş misḳaldan
Dostluk mıskalla, alışveriş kantarla

481. Dost meni alış vérişte görsin
Dostlar alış verişte görsün

482. Dostuva dost, duşmanıva duşman
Dostuna dost, düşmanına düşman

483. Duşmanıv ḳarınça olsa ona hor bahma
Hasmın karınca ise hor bakma

484. Duşman küçük de olsa beyyük iş görer
BKZ Duşmanıv ḳarınça olsa ona hor bahma

485. Duşman seni yemeden, sen duşmanı yéginen
Düşmana yarak (silah) gerek, ya düşmandan ırak gerek

486. Duz ekmek haḳḳını bilmiyen, kör olı
Tuz ekmek hakkını bilmeyen kör olur

487. Dünye biter(tükeni) duşman bitmez
Dünya biter yalan tükenmez

488. Dünye bu huy huya degmez
BKZ Dünye malı dünyede ḳalı

489. Dünyede rehetliğ yohtı meger Allâh vérsin
Dünyanın iki başı bir gelmez

490. Dünyede zulüm éden, ḳıyamatta zulüm görer
Dünyada eken ahirette biçer

491. Dünye Harut Marut'a ḳalmadı
Dünya hazreti Süleyman'a kalmadı

492. Dünye ḳeriş ḳerişti, alış oğlı vérişti

BKZ Alış oğlı vérişdi, dünye ḳeriş ḳerişdi

493. Dünye malı dünyede ḳalı
Dünya malı dünyada kalır

494. Dünyenin ḳuyrığı uzundı
Dünyanın ucu uzundur

495. Dünyesini atsa, Allah'ını atmaz
Düşmez kalkmaz bir Allah

496. Dünye yaziken ḳışın tedbirine bah
Kışın yaba al, yazın soba al

497. Düşenin dostı olmaz, inanmasav düş te gör
Düşenin dostu olmaz, hele düş de gör

498. Düşene yoldaş yohtı
BKZ Düşenin dostı olmaz, inanmasav düş te gör

499. 'Ecci badıncan ḳırağ çalmaz
Acı patlıcanı kırağı çalmaz

500. 'Eyyibini bilen hahı 'eyyiblemez
Elin ayıbını söyleyen seninkini de söyler

501. 'Eyyibsiz dost istiyen dostsız ḳalı
Kusursuz dost arayan dostsuz kalır

502. 'Ecele işin âhırı pişmanlığdı
Acele eden dilini ısırır

503. Ecele çara olmaz
Ecele çare bulunmaz

504. Ecel geldi cihana, baş ağrığı mahana
Ecel geldi cihana, baş ağrısı bahane

505. Edebi edebsizden ögrendim
Edebi edepsiden öğren

506. Egilen baş késilmez
Eğilen baş kesilmez

507. Eger derviş eger henfiş aḳçaydan biter her iş
BKZ Şık şık éden na'lçadı, iş bitiren aḳçadı

508. Egri ağacın düz kölgesi olmaz
Eğri ağacın gölgesi de eğri olur

509. Egri otı, düz seleş
Eğri otur, doğru söyle

510. Egriye zaval, doğrıya ne var
BKZ Doğrılığ dost ḳapısı, egri zavalın bular

511. Ehmed ağaya annat
Derdini Marko paşaya anlat

512. Eken biçer, ḳonan köçer
Eken biçer, ḳonan göçer

513. Ekmediğ bostan, yémediğ ḳarpız
Ekmedim bostan, yemedim karpuz

514. Ekmegi ekmekçiden, altunı altunçıdan sor
BKZ Nanı vér nanavaya yarısını da yésin

515. Ekmegiv arpa olsın, huyuv buğda olsın
Buğday ekmeğin yoksa buğday dilin de mi yok?

516. Ekmegi yohtı yémeğe, atdan gédiri sıçmağa
Ayranı yok içmesine, gömüş köprü ister geçmeğe

517. Ekmek yapındı, Heyder tapıldı
BKZ Harda pilav orda kilâv

518. El degmediği yér avadandı
Ayağının bastığı yerde ot bitmez

519. Eldeki bir ḳuş ağacdaki on ḳuştan daha eyyidi
BKZ Bugünkü yımırta yarınki tavığdan eyyidi

520. Eldeki köpek çemdeki aslannan eyyidi
BKZ Bugünkü yımırta yarınki tavığdan eyyidi

521. El elde baş başta
El elde baş başta

522. El elden üstündü ‘erşe ḳeder
El elden üstündür

523. El eliyden hecc olınmaz(ḳabul olmaz)
BKZ El göziyden dünye görinmez

524. El eliyden iş étme
El eliyle yılan tutma, tutana da yapışma

525. El eliyden ḳuyuya enen yarıdan düşer
El atına binen tez iner

526. El eli yuvar el de döner üzi yuvar
Bir el eli (yuvarsa) iki el yüzü yur(yıkar)

527. El étsev ellisi geli, onın da dellisi geli
Elimi sallasam ellisi, başımı sallasam tellisi

528. El göziyden dünye görinmez
El kazanı ile aş kaynamaz

529. Elime düşse felekini kelek éderem
Elinden geleni ardına bırakma(koyma)

530. Elim vurdum üzüme, özüm éttim özüme
Kendim ettim, kendim buldum

531. Elin attığı daş uzağ düşer
Elin attığı taş baş yarmaz

532. Eliv boşsa şahad ol, parav çohsa kefil ol
İşin yoksa şahit ol, paran çoksa kefil ol

533. Elivden ne gelse ḳusur ḳoyma
Elinden geleni esirgeme

534. Eliv yağlıysa öz başıva sürt
Elin yağlı ise başına sür

535. Eliyden vér, ayağıydan almağa gét
Eliyle veren, ayağıyla almaya gider

536. Elti eltiden ḳaçar
Elti eltiden ḳaçar, görümceler bayrak açar

537. Elti eltiye inanmaz
Elti eltiye éş olmaz, arpa unundan aş olmaz

538. El uşağı adama evlad olmaz

Eloğlundan oğul, çam dalından ağıl olmaz

539. Emegimiz sağduc emegine döndi
Emeğim sağdıç emeğine dönsün

540. Emek véren semeresini yer
Emek olmadan yemek olmaz

541. Emeliv yoh daşşağımda, eliv ne gézer ḳurşağımda
Yüz verdik deliye çemrendi sıçtı halıya

542. En beyyük varlığ sağlığdı
Dünyada varlık sağlıktır

543. Erbab olan aldanmaz
Akıllı iki kere aldanmaz

544. Erbab ol pilâv yé
BKZ Uydur pilâv yé

545. ‘Ereb neneye diyer yumma, sen bunı mennen umma
Havada bulut, sen bunu unut

546. Erkegi olmiyan evin güneşi olmaz
Ersiz avrat, yularsız at

547. Erken ḳahmağın héri yoh işi başarmağ ister
Erken kalktım işime, şeker ḳattım aşıma

548. Eski béz yorğan olmaz, eski duşman dost olmaz
Eski düşman dost olmaz, olsa da dürüst olmaz

549. Eskiden bég olmıyan, soradan bég olmaz
BKZ Eskisi olmıyan yéngisi olmaz

550. Eski eşşeg eski palan
BKZ Eski tas eski hamam

551. Eski pambığ béz olmaz, eski duşman dost olmaz
Eski pamuk bez olmaz, dulavrat kız olmaz

552. Eskisi olmıyan yéngisi olmaz
Eskisi olmayan yenisi olmaz

553. Eski tas eski hamam
Eski tas eski hamam

554. ‘Eşe sévip Fatmanı, ḳırıptı al ḳatmanı
BKZ Ḳazan dingirleni ḳapağını tapar

555. Eşşege altun palan vursav da gene eşşeg ḳalı
Eşeğe altın semer vursalar, eşek yine eşektir

556. Eşşege Yasin ohırı
Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az

557. Eşşegim ölme, bahar geliri
BKZ Ölme eşşegim ölme, yaz geli yonca biter

558 Eşşegin canı yansa bégirden çoh ḳaçar
Eşeğin canı yanınca attan yürük olur

559. Eşşegini sağlam ḳazuğa bağla sora Allâh’a ısmarla
Eşeği sağlam kazığa bağla, sonra Allah'a ısmarla

560. Eşşegi öldürene sürükletiller
BKZ Köpegi öldirene sürükledirler

561. Eşşegi süren gerek osrağını dayansın
Eşeğini süren osuruğuna katlanır

562. Eşşeg ḳazanı – işler – at yer
Eşek kazanır, at yer

563. Eşşeg o eşşegdi, palanı degişip
Eşeğin o eşek, ama çulu değişmiş

564. Eşşeg paḳlavadan ne bili
Eşek baklavadan ne anlar

565. Eşşeg tapılanda haraba tapılmaz, haraba tapılanda eşşek tapılmaz
At bulunur meydan bulunmaz, meydan bulunur at bulunmaz

566. Ĕt dırnağtan ayrılmaz
Et tırnaktan ayrılmaz

567. Ĕt yéni, ḳassab ṭanır
At atlını tanır

568. Ĕv alma, ḳonşı al
Ev alma, komşu al

569. Ĕv bızavı cüte olmaz
Ev danası öküz olmaz

570. Ĕvdeki hisab bazarda çıhmaz
Evdeki hesap çarşıya uymaz

571. Ĕv derdi, dév derdi
Ev dememişler, evren demişler

572. Ĕv hérhizine çara olmaz
BKZ Hérhiziv évden olsa başıvı Allâh'a ısmarla

573. Ĕvi év éden arvattı
Evi ev eden avrat, yurdu şen eden devlet

574. Ĕvinde déve düşse dişi ḳırılı
Sıçan düşse başı yarılır

575. Ĕvlerinnen poh ḳohsı geliri, ḳizlerinin adı Reyhanedi
BKZ Ekmegi yohtı yémeğe, atdan gédiri sıçmağa

576. Evvel düşün annan ḳonış
Önce düşün sonra söyle

577. Eyyi evlâd malı néder? köti evlâd malı néder?
Oğlum deli, malı neylesin? Oğlum akıllı, malı neylesin?

578. Eyyiliğden hiç fenalığ çıhmaz
İyilik eden iyilik bulur

579. Eyyiliğe ḳarşı eyyiliğ bekleni
İyilik eden iyilik bulur

580. Eyyiliğe ḳarşı her igidin kârıdı, kötülüğe eyyiliğ éden merd igidin kârıdı
İyiliğe iyilik her kişinin kârı, kötülüğe iyilik er kişinin kârı

581. Eyyiliğ ét, at deryaha, balığ bilmese Hâlıḳ bili
İyilik et denize at, balık bilmezse Halik bilir

582. Eyyiliğ éttiv başa apar
Kısrağı verdin gemini de ver, deveyi verdin reşmesini de ver

583. Eyyi söz sahabına téz ulaşmaz

BKZ Kötü söz sahabine téz ulaşı

584. Eyyi söz unudulu, kötü söz unudulmaz
BKZ Kötü söz sahabine téz ulaşı

585. Eyyi yoldaş harab ḳardaştan eyyidi
Yakın(hayırlı) dost hayırsız akrabadan yeğdir(iyidir)

586. Farz gelince sünnet baṭaldı
Farz sünneti bastırır

587. Faydasız adam ölümçün eyyidi
Faydasız baş mezara yaraşır

588. Fazla aş, ḳarın ağırdı, ya da baş
Fazla aş ya ḳarın ağrıtır, ya da baş

589. Feḳirin(miskinin) âhı, tahttan endiri şahı
Mazlumun ahi, indirir şahı(yerde kalmaz)

590. Feḳirin atı cirit ḳaçmaz
Fukaranın tavuğu tek tek yumurtalar

591. Feḳirin parası kimin dostı da az olı
Fakir dost çabuk unutulur

592. Feḳirliğ ataştan könegdi
Fakirlik ateşten gömlektir

593. Feḳirliğ ‘eyyib degi, tembelliğ ‘eyyibdi
Fakirlik ayıp değil, tembellik ayıp

594. Felek haha véribti def dümbelek, bize vérib ğerbil elek
Felek kimine kavun yedirir, kimine kelek (kimine davul çaldırır, kimine dümbelek)

595. Fena adamlar birleşse, eyyiler de el ele vérmelidi
Farz duranken sünnet baştı

596. Fetveti anlatmağa göre diyer
Anlatışa göre verirler fetvayı(fetva verirler

597. Fırsat elde iken vérme aman
Fırsat her vakit ele geçmez

598. Fırsatı fut étme –étti-
Akıllı olan fırsatı fevt eylemez

599. Fitneliğ, fenalığ könegidi
Fısıltı ev yıkar

600. Gâvur ekmegi yen, gâvur ḳilinci çalar- atar-
Gâvurun ekmeğini yiyen, gâvurun kılıcını çalar

601. Gâvur gâvur içinde olsın, év év içinde olmasın
Dağ dağ üstünde olur, ev ev üstünde olmaz

602. Géc ossın güc olmasın
Geç olsun güç olmasın

603. Géçinin ḳotırı bulağ başınnan su içer
Keçinin uyuzu pınarın başından su içer

604. Géçinin ḳuyrığı he yuharıdadı, ḳoyınki ḳahsa hoy hoy éder
Keçi geberse(de) kuyruğunu indirmez (kuyruğunu dik tutar)

605. Géçme namerd köprüsünnen ḳoy aparsın su seni
Geçme namert köprüsünden koparsın su seni

606. Géçmişe mazi diyeller
Geçmişe mazi derler

607: Geldi paranın tucı, ḳaldı adamın bici
Akçenin üçü(tuncu) geldi, insanın bici kaldı

608. Gelen gidene rehmet ohırı-véri-
Gelen gidene rahmet okutur

609. Gelen gidene rehmet gönderi
BKZ Gelen gidene rehmet ohırı-véri-

610. Gelennen yoldaş, gidennen ḳardaş
Gelen ağam, giden paşam

611. Gelin altun tas getirip, çıhıp üstünde otırıp
Gelin altın kürsü getirmiş, çıkmış üstünde oturmuş

612. Gelin ata mindi yanasib diyiri
Gelini ata bindirmişler “ya nasip” demiş

613. Gemi ki ḳaptannan yérimez
İki kaptan bir gemiyi batırır

614. Gence varan yumruğ yer, ihtiyara varan ķuyruğ yer
BKZ İhtiyara varan ķuyruğ yer, cahile varan yumruğ yer

615. Genci yoldaşınnan sor
Kişi arkadaşından bellidir

616. Gencliğ bir ķuşıydı uçtu tuta bilmem, ihtiyarlığ bir könegiydi girdim soya bilmem
Gençlik bir kuştur, ihtiyarlık naçar iştir

617. Gencliğinde yorunan, ihtiyarlığında rehet éder
Gençlikte para kazan, ihtiyarlıkta kur kazan

618. Gencliğin ķedrini ihtıyarlar bililler
Gençliğin kıymeti ihtiyarlıkta bilinir

619. Genc olan dinc olı
Genç ol, dinç olursun

620. Gene o tas o hamam
BKZ Eski tas eski hamam

621. Gétdi (am) (sik)meğe (göt)ünü ķoydı üstüne
Mail olduk Amasya'nın bestesine, (am) ararken (göt)ü verdik üstüne

622. Géttiye demeğ olmaz, geldiye demeğ olmaz
Gelene git denilmez

623. Gévil bir şüşedi ķırılse düzelmez
Gönül bir sırça sarayıdır, kırılsa yapılmaz

624. Gévilden gévile yol var
Gönülden gönüle yol vardır

625. Gévil gévilden su içer
BKZ Gévilden gévile yol var

626. Gévil ķocalmaz
Gönül kocamaz

627. Gévil séven sultandı
Gönül ferman dinlemez

628. Gévil var otluğa, gévil var toprağa ķoyılır
Gönül var otluğa, gönül var çöplüğe konar

629. Gezenin, ya dizinedi, ya budına

Gezen ayağa taş değer

630. Gezen ķurt ac ķalmaz
Gezen kurt aç kalmaz

631. Giden bağdan gider, bağvannan ne gider
Ne giderse bağdan gider, bahçıvanın nesi gider

632. Giden gelseydi babam gelerdi
Giden gelse dedem gelirdi

633. Gizli boğa yen âşkar doğar
Gizlide gebe kalan, açıkta doğurur

634. Gögde toy var déseler mümkin olsa arvadlar nerdiven ķoyıb çıhallar
Gökyüzünde düğün var deseler, kadın merdiven kurmaya kalkar

635. Görmediğiy yükün altına girme
BKZ Ağır yükün altına girme béliy ķırılı

636. Görmemişin bir oğlı oldı, ţutdı (sik)(daşağ)ın ķupartdı
Görmemişin oğlu doğmuş, çekmiş (taşağını) yolmuş

637. Görmemiş gördi gümüş, oldı ķudurmuş
Görmemiş görmüş, bayılmış ölmüş

638. Görmemiş zan éder ğerbil elek hacattı
BKZ Dom gözinde ğerbil elek hacatti

639. Görüneni yé insafı elüvden salma
Bağda gez, belde gez, insafı elden bırakma

640. Görünen kende ne ķılavız
BKZ Görünen köy ķılavız istemez

641. Görünen köy ķılavız istemez
Görünen köy kılavuz istemez

642. (Göt)ten vafa ‘araķtan safa
BKZ Ne ‘araķta şifa, ne hizde vafa olmaz

643. Gözden irağ olan, gévilden irağ olı
Gözden ırak olan, gönülden de ırak olur

644. Gözele kim bahmaz
Güzele bakmanın göze faydası var

645. Gözele ne yaḳışmaz?
Güzele ne yakışmaz

646. Gözelliğ ondı, doḳḳızı dondı
Güzellik ondur, dokuzu dondur

647. Gözelliğ ḳırh günde doyılı, eyyi huya ḳırh il de doyılmaz
Yüzü güzele kırk günde doyulur, huyu güzele kırk yıl doyulmaz

648. Göz görer gévil ister
Göz görür, gönül ister

649. Göz gördüğünü ister
Göz gördüğünü ister

650. Göz görer, üz utanı
Göz görür, gönül çeker(ister)

651. Gözüv ḳeyyim ét pilâv yé
BKZ Uydur pilâv yé

652. Göz yaşı da borctandı
BKZ İsid menim için, ölüm senüvçi

653. Gül ağacınnan odın olmaz
Gül dalından odun, beslemeden kadın olmaz

654. Gül degilsev tiken olma
Diken olup batacağına, gül ol da yakaya takıl

655. Güldürenin arhasınca yoh, yığladanın arhasınca gét
BKZ Dost ağladı, duşman güldüri

656. Gül istiyen tikenine dayanı
Gülü seven dikenine katlanır

657. Gülün ḳedrini bilbil bili
Gülü kıymetini bülbül bilir

658. Gülme ḳonşuva geli başıva
Gülme komşuna gelir başına

659. Gül tikensiz olmaz
Gül dikensiz olmaz

660. Güneş girmeyen éve hekim girer
Güneş girmeyen eve doktor girer

661. Güneş me‘lümdi barmağdan göstermeğ istemez
Gün ögi ğerbilden tutulmaz

662. Gün gider ķaza gétmez
Gün geçer, kin geçmez

663. Gün güne benzemez
Gün güne uymaz

664. Gün ögi ğerbilden tutulmaz
Güneş balçıkla sıvanmaz

665. Güvenme bu varlığa, düşesen darlığa
Güvenme varlığa düşersin darlığa

666. Gün var yüz aya deger, ay var bir güne degmez
Ay var yılı besler, yıl var ayı beslemez

667. Ğarazdan- merhemetten- maraz hâsıl olı
Garaz marazdır

668. Ğerib adam kör kimindi
Garip kim, kör o

669. Ğeribin dili ķissedi
Garibin boynu eğri, dili kısa olur

670. Ğeribin dostı yohtı
Garibin dostu yoktur

671. Ğerib ķuşın yuvasını Allâh yapar
Garip kuşun yuvasını Allah yapar

672. Haha bél bağlayan âhırı peşiman olı
BKZ Amanat ata minen téz ener

673. Hah eliyden baş bağlanmaz
El çeyizi ile gerdeğe girilmez

674. Hahın gözindeki çöpi görer, öz içindeki diregi görmez
Elin gözündeki çöpü görür, kendi gözündeki merteği görmez

675. Hahın sözüne uyan ķarısın(arvadını) téz boşar

El ağzına bakan, karısın(avradını) tez boşar

676. Haḳ deryanın dibinde de olsa üze çıhar
Hak yerini bulur

677. Haḳ desev su durar
Hak deyince akan sular durar

678. Haḳ gelince batıl gider
Haḳ gelince batıl gider

679. Hâkimsiz ve hekimsiz köyden köçmeli
Hekimsiz, hâkimsiz memlekette oturma

680. Haḳ ḳonışanın börki dellügdi
Doğru söyleyenin tepesi delik olur

681. Haḳ söz ‘ecci olı
Hak söz ağıdan acıdır

682. Haḳ yérini âlı (tapar)
BKZ Haḳ deryanın dibinde de olsa üze çıhar
683. Halal zada öz sözünün üstüne geli
Helâl zade barıştırır, haram zade karıştırır

684. Hamama giden terler
Hamama giren terler

685. Hamam osrağdan ḳızmaz
BKZ Osrağdan hamam ḳızmaz

686. Hanadannan hata çıhmaz
BKZ Hatun ḳırarsa ḳaza, halayıḳ ḳırarsa ceza

687. Harab ḳonşı, adamı mal sahabı éder
Komşunun kötüsü insanı mal sahibi eder

688. Harab ḳonşının haḳḳınnan meger Allâh gessin
BKZ Mege harab ḳonşının haḳḳınnan Allah glesin

689. Harda hereket orda bereket
Nerde hareket orda bereket

690. Harda pilav orda kilâv
Nerde aş oraya yanaş

691. Hasım hasıma mevlüd ohımaz
Düşman düşmana mevlit okumaz

692. Hatasız insan olmaz
Hatasız kul olmaz

693. Hatun ḳıran ḳabın sesi çıhmaz
BKZ Hatun ḳırarsa ḳaza, halayıḳ ḳırarsa ceza

694. Hatun ḳırarsa ḳaza, halayıḳ ḳırarsa ceza
Hatun kırarsa kaza, halayık kırarsa ceza olur

695. Havıldayan köpek dişlemez
Ürüyen köpek ısırmaz

696. Haydan gelen huya gider, su parası suya gider
Haydan gelen huya gider, selden gelen suya gider

697. Hayın berhudar olmaz
Besmelesizden hayır gelmez

698. Hayın ḳorhağan olı
Hain olan korkak olur

699. Hayvan ayağınnan, insan dilinnen bağlanı
İnsan sözünden, hayvan yularından tutulur

700. Hayvan ḳohlaşa ḳohlaşa, beni adam yahlaşa yahlaşa tanışı
Hayvan koklaşa koklaşa, insan söyleşe söyleşe

701. Hebbe hebbe olı kubbe
BKZ Damlıya damlıya göl olı

702. Hecci laḳlaḳın gévli ṭaḳṭaḳtan hoştı
Leyleğin ömrü lâklâka ile geçer

703. Heketin yavlışı olı, yalanı olmaz
Sözün yalanı olmaz, yanlışı olur

704. Heketi uşağtan al
Çocuktan al haberi

705. Heketi ya uşağtan al, ya delliden
BKZ Sözi ya uşağdan ya delliden al

706. Helve biş âğzıma düş

BKZ alma biş âğzıma düş

707. Helve demeğden âğız şirin olmaz
Bal bal demekle ağız tatlanmaz (tatlı olmaz)

708. Hem satar, hem su ḳatar, hem berber atar
Hem kaçar, hem davul çalar

709. Hencer yarası sağalı, dil yarası sağalmaz
Bıçak yarası geçer, dil yarası geçmez

710. Hendekde humar ölüp, yığışın ḳarğalar
BKZ Hemze bégir öldirip, yığışın ḳarğalar

711. Her ağacda bir ḳurt var
Ağacın kurdu içinde olur

712. Her ağac kökünnen çürür
Her ağaç kökünden çürür

713. Her ağac méve vérmez
Her ağacın meyvesi olmaz

714. Her ağactan ḳaşığ olmaz
Her ağaçtan kaşık olmaz

715. Her ağlamanın bir gülmesi var
Her ağlamanın bir gülmesi var

716. Her aşın duzıdı
Her aşın kaşığı

717. Her başın bir derdi var
BKZ Her kesin bir derdi var, değirmencinin de su derdi

718. Her bir ḳazanın çemçesidi
BKZ Her aşın duzıdı

719. Her damardan ḳan alınmaz
Her damardan ḳan alınmaz

720. Her darlığın bir varlığı var
Her derdin bir davası var

721. Her daş başı yarmaz
Her taş baş yarmaz

722. Her dellüge el sohulmaz
Her deliğe elini sokma, ya yılan çıkar, ya çıyan

723. Hereket olmasa bereket olmaz
Nerde hareket orda bereket

724. Her Fir'onın bir Musa'sı var
Her Firavun'un bir Musa'sı olur

725. Her gecenin bir gündüzü var
Akşamın sabahı var

726. Her göze gülen dost degi
Her göze güleni dost sanma

727. Her gözelin bir 'eyyibi var
Her güzelin bir kusuru var

728. Her gül ḳohlanmaz
Her çiçek koklanmaz

729. Her gün vurma dolmaya, beke bir gün olmaya
Çok dadanma dolmaya, belki bir gün olmaya

730. Hérhiz évden olsa, tapılmağı zehmetti
Hırsız evden olursa mandayı bacadan aşırır

731. Hérhiz güçli olsa, év sahabini suçlı çıhardı
Usta hırsız, ev sahibini bastırır(haksız çıkarır)

732. Hérhiziv évden olsa başıvı Allâh'a ısmarla
Hırsız evden olursa kapı kilit istemez

733. Hérhizliğ bir yımırtaydan başlar
Hırsızlık bir ekmekten, kahpelik bir öpmekten

734. Hérhizliğe çıhsağ, ay işiği olı
BKZ Yohsul hérhizliğe çıhanda dünye ay işiği olı

735. Hér iste ḳonşıva, hér gelsin başıva
Hayır dile komşuna, hayır gele başına

736. Her işin başı sağlığtı
Her işin başı sağlık

737. Her ḳaşığın ḳısmeti bir olmaz
Her kaşığın kısmeti bir olmaz

738. Her ḳazana bir ḳapağ bulunı
Her tencereye bir kapak bulunur

739. Her kelleden bir âvaz
Her kafadan bir ses çıkmak

740. Her kemâlın bir zevalı var
Her kemalin bir zevali vardır

741.Her kes ektiğini biçer
Her kes ektiğini biçer

742. Her kes évinde ağadı
Her kes evinde ağadır

743. Her kesin ‘arşunına göre béz ölçülmez
Her kesin arşına göre bez verilmez

744. Her kesin bir derdi var, degirmençinin de su derdi
Her kesin bir derdi var, değirmencinin de su derdi

745. Her kesin hemiri ekmegine göredi
Her kesin hamuru ekmeğine göredir
746. Herkes öz menfe‘etine bahar
İki çuval, bir harar, herkes faydasını arar

747. Her kes öz ‘aḳlını begeni
Her kes kendi aklını beğenir

748. Her kes öz huyu hoşına gider
BKZ Her kes öz ‘aḳlını begeni

749. Her kes öz ölisiçin yığlar
Her kes kendi ölüsü için ağlar

750. Her kes öz yükündekin satar
Her kes tabağındakini satar

751. Her keste bir delliliğ var
Her kesin bir delilik damarı var

752. Her ḳoyın öz ayağınnan asılı
Her koyun kendi bacağından asılır

753. Her ḳuşın éti yilinmez
Her kuşun eti yenmez

754. Her parlayan altun olmaz
Her ışıldayan altın değildir

755. Her saḳḳalın bir tarağı var
Her sakalın bir tarağı var

756. Her saḳḳallı babası oldığı sanır
Her gördüğün sakallıyı baban zannetme

757. Her şeyin bir vahtı var
Her şeyin bir vakti var, horoz bile vaktinde öter

758. Her şey inceliğten, insan ḳabalığtan ḳırılı
İp inceliği yerden kopar

759. Her şeyi ustasınnan al
Sanatı ustasından görmeyen öğrenemez

760. Her üze gülen dost degi
Her yüze gülen dost değil

761. Her vahıt fırsat ele geçmez
Her vakit fırsat ele geçmez
762. Her zalımın béş gün devreni var
BKZ Ḳudurmuş köpegin ‘ümrü ḳırh gündi

763. Heste bekliyen de heste olı
Hastaya bakmaktan hasta olması yeğdir

764. Heste bekliyen de heste olı
Hastaya bakmaktan hasta olması yeğdir

765. Hesteye döşek sorılmaz
Hastaya (döşek) yatak sorulmaz

766. Hısım hısımın étini yése de, sümügü ḳırmaz
Hısım hısımın ne öldüğünü ister, ne olduğunu ister

767. Hisabı pek olanın üzi ağ olı
Hesabı pak olanın yüzü ak olur

768. Horuz çoh olan köyde sabah géc olı

Horozu çok olan köyün sabahı geç olur

769. Horuz da vahtı vahtında baynar
Horozca horoz, vaktinde öter

770. Horuz öz küllügünde baynar-horuzdu-
Her horoz kendi çöplüğünde öter

771 Horuz öz küllügünde sesi çıhar
BKZ Horuz öz küllügünde baynar

772. Hoş sözden ilan yuvasınnan çıhar
Tatlı söz yılanı deliğinden çıkarır

773. Huḳḳa dört yüz dirhemdi
Okka her yerde dört yüz dirhem

774. Huy can altındadı, can çıhmasa huy çıhmaz
Huy can altındadır

775. Hükmet ‘arabanaydan av éder
Osmanlı, avı araba ile avlar

776. Ismarlama hec ḳabul olmaz
Ismarlama hac, hac olmaz

777. Ismarlamağtan hec olınmaz
BKZ Ismarlama hec ḳabul olmaz
778. ‘İmaret bin günde yapılı, bir günde yıhılı
Yapmak güç, yıkmak kolay

779. İbinen yağıştan ne peki var-ḳorhmaz-
Islanmışın yağmurdan pervası yoktur

780. İgid adam sözünde ḳalı
Yiğidin sözü, demirin kertiği

781. İgid arhadan vurılmaz
Yiğit arkasından vurulmaz

782. İgid oğlan dayısına benzer
Er yiğit dayıya çeker

783. İgid ondı, doḳḳızı ḳaçmağdı
Vurmak da yiğitlik, kaçmak da

784. İgne at yére düşmez
İğne atsan yere düşmez

785. İgneni öz özüve soh sora haha çuvaldızı soh
İğneyi kendine, çuvaldızı başkasına batır

786. İhtiyara varan ḳuyruğ yer, cahile varan yumruğ yer
Ehline giden kuyruk yer, cahile giden yumruk

787. İhtiyarlığ bir könegdi girdim daha soya bilmem
BKZ Gencliğ bir ḳuşıydı uçtu tuta bilmem, ihtiyarlığ bir könegiydi girdim soya bilmem

788. İlan başınnan ezili
Yılanın başı küçükken ezilir

789. İlan çalanı, ip süründüsünnen ḳorhar
BKZ Sütten âğzı yanan yoğurdu ifire ifire içer

790. İlan çalanı yatıp, ac ḳalan yatmıyıp
Yılan sokmuş uyumuş, aç olan uyuyamamış

791. İlan egili bükili, dellügünü –yuvanı-tapar
Yılan eğri akar büğrü akar, deliğine doğru girer

792. İlan imşağsa da, zehiri dişindedi
Yılan yumuşak diye el sunma

793. İlan yarpızdan hez étmez, yarpız da ilanın burnı öginde gögeri
Yılanın sevmediği ot, deliğinin ağzında biter

794. İlan dingilleni dellügünü tapar
BKZ İlan egili bükili, dellügünü –yuvanı-tapar

795. İlk atılan daş uzağa düşer
İlk atılan taş uzak düşer

796. İnanma çoh – sıh – dostuva, saman doldırı posuva
İnanma dostuna saman doldurur postuna

797. İnkâr igid ḳel‘esidi
İnkâr mahkemenin kilidi

798. İnsan beşer, be‘zen çaşar
İnsan beşer, kuldur şaşar

799. İnsan göre göre alışı
İnsan göre göre, hayvan süre süre alışır

800. İnsan sözünnen, hayvanı ḳulağınnan tutallar
BKZ Hayvan ayağınnan, insan dilinnen bağlanı

801. İnsan adı haraba çıhınca canı çıhsın
İnsanın adı çıkacağına canı çıksın

802. İnsanın éti yilinmez, derisi girilmez, şirin dilden başḳa nesi var
Adamın eti yenmez, derisi giyinmez tatlı dilinden başka nesi var

803. İnsanın gözini torpağ toh étmese hiçbir şey toh étmez
Altından ağacın olsa, zümrütten yaprak; akıbet gözünü doyurur bir avuç toprak

804. İnsanın gözi, yerin ḳulağı var
Yerin kulağı var

805. İnsanın ‘izzeti de, devleti de elindedi
Her kes ne ederse kendine eder

806. İnsan insanın şayatanıdı
İnsan insanın şeytanıdır

807. İneg gizli boğa yer, âşkar doğar
BKZ Gizli boğa yen âşkar doğar

808. İnegi üstünde namaz ḳılını?
At üstünde ekin biçilmez
809. İrağ yérin heberini kervan getiri
Irak yerin haberini kervan getirir

810. İsid menim için, ölüm senüvçin
Hasta ol benim için, öleyim senin için

811. İşiğ öz atrafına şü‘le vérmez
Mum dibine ışık vermez

812. İşin evvelinde düşünmeyen âhırında peşiman olı
BKZİşini bilmiyen kişiler, sora pohını işler

813. İşini bilmiyen kişiler, sora pohını işler
Lafını bilmiyen çavuşlar, döner bokunu avuçlar

814. İşlesev ḳohsı geli

Çalışan eşeğin boynu boncuklu olur

815. İşleyen demir pas tutmaz
İşleyen demir ışıldar (pas tutmaz)

816. İşten artmaz, dişten artar
İşten artar, Dişten artar

817. İşüv yohsa şahad, parav çohsa kefil ol
BKZ Eliv boşsa şahad ol, parav çohsa kefil ol

818. İtme hayını- serhoşı- özi düşer
BKZ Sarhoşa degme özinnen düşer

819. İt havlar kervan geçer
İt hürür, kervan yürür

820. 'İzrayıl rüh alırken bahmaz beyyük küççüge-al yéşile-
Azrail gelince, oğul, uşak sormaz

821. Ḳalana ḳar yağar
Kalan işe kar yağar

822. Ḳaldır samanı geli zamanı, saman parasıydan yaptım bu hanı
BKZ Sahla samanı, geli zamanı

823. Ḳana'at en beyyük sa'adetti
Kanaat gibi devlet olmaz

824. Ḳana'at kenzdi hiç bitmez
Kanaat tükenmez hazinedir

825. Ḳapıvı ḳeyyim kilikle, ḳonşuvu hérhiz étme
Kapını sıkı tut komşunu hırsız çıkarma

826. Ḳaplan öli derisi ḳalı, insan öli şühreti ḳalı
At ölür meydan kalır, yiğit ölür şan kalır

827. Ḳaramanın ḳoyını, sora çıhar oyını
Karamanın koyunu, sonra çıkar oyunu

828. Ḳardaş ḳardaşı piçağlamış, dönmiş gene ḳucağlamış
Kardeş kardeşi bıçaklamış, dönmüş yine kucaklamış

829. Ḳarğa balası –yavrısı- olanı, sıçmağa vaht tapmırı

Karga demiş ki: uşaklarım olalı karnım doya bok yiyemedim

830. Qarğa besledim gözim çıharttı
Besle kargayı, oysun gözünü

831. Qarğa qarğanın gözini oymaz
İt itin ayağını basmaz

832. Qarğa qarğaya diyiri üzüv qeredi
Kazan kazana kara demiş

833. Qarğa qazı teqlid étti özünkini de unuttu
Karga kekliği taklit edeyim demiş, kendi yürürünü unutmuş

834. Qarğa nedi? Qazuğu nolsın?
BKZ Serçe nedi şorbası nolsın

835. Qarınçadan 'ibret al yazken qışı düşün
Karıncadan ibret al, yazdan kışa hazırlan

836. Qarınçaya Allâh ğezeb étse ona qanat véri
Karıncanın zevali gelince kanatlanır

837. Qarın qardaştan 'ezizdi
Karın kardeşten yakın

838. Qar nanca yağsa, gene de yaza qalmaz
Kar ne kadar çok yağsa yaza kalmaz

839. Qarnı quruldar, üsti parıldar
BKZ Ekmegi yohtı yémeğe, atdan gédiri sıçmağa

840. Qarpızdan alınan eşşek su yolında murdar olı
BKZ Borctan alınan eşşek, su yolında öli

841. Qarpızı(soğan) yen qurtıldı, qabığın yen tutıldı
BKZ Kaçan kurtulur, kalan harmanı döger

842. Qatıra "babav kimdi?" Dédiler: "dayım atdı" dédi
Katıra " baban kim?" demişler, " dayım attır" demiş

843. Qatrannan olmaz şeker, olsa da cinsine çeker
Katrandan olmaz şeker, olsa da cinsine çeker

844. Qazan âğzı örtülü qaynar
Herkesin tenceresi kapalı kaynar

845. Ḳazana ne ḳoysav çemçeye o geli
Çanağa ne doğrasan kaşığına o çıkar

846. Ḳazan dingirleni ḳapağını tapar
Tencere yuvarlanmış kapağını bulmuş

847. Ḳazan ḳeresi gider, üz ḳeresi gétmez
İs karası çıkar, yüz karası çıkmaz

848. Ḳaz ḳazdan, baz bazdan, keçel tavığ, topal horuzdan
Kaz kazla, daz dazla, kel tavuk kel horozla

849. Kebabı köz éttiğimdi, hepsi öz éttiğimdi
Kebabı köz öldürür, yiğidi söz

850. Keçel hekim olsaydı öz başını timar éderdi
Kel ilaç bilse kendi başına sürer

851. Keçel Hesen, Hesen keçel
Ha hoca Ali, ha Ali hoca

852. Kefen soyan gider, ḳazuğ ḳoyan geli
BKZ Gelen gidene rehmet ohırı-véri-

853. Ḳelbden ḳelbe yol var
BKZ Gévilden gévile yol var

854. Kel ḳafaya şimşir tarağ
Kel başa şimşir tarak

855. Kelle sağ ossın bir kilav he tapılı
Kelle sağ olsun da külah bulunur(eksk olmaz)

856. Ḳereçiden vayı ğerbil elek hacatti
BKZ Dom gözinde ğerbil elek hacatti

857.Ḳerevize yoh, âğıvıza ne‘let olsın hepivize
Ak köpek, kara köpek, ikisi de köpek

858. Kerki öz sapını késmez
BKZ Ḳoyın ḳuzısın basmaz

859. Kése bilmediğim eli öperem
Bükemediğin eli öp

860. Késilen baş yerine ḳoyılmaz
Kesilen baş yerine konmaz

861. Keskün sirke öz ḳabına zerer véri
Keskin sirke kabına(küpüne) zarar(-dır)

862. Ḳılavızı ḳarğa olanın dimdigi pohta olı
Kılavuzu karga olanın burnu boktan çıkmaz

863. Ḳılavızı ḳarğa olan, léş ḳohlar
BKZ Ḳılavızı ḳarğa olanın dimdigi pohta olı

864. Ḳılavızsız köye gidilmez
Kılavuzsuz kuş uçmaz (yola gidilmez)

865. Ḳınama sarhoşa, ‘aḳibet geli başıva
BKZ Gülme ḳonşuva geli başıva

866. Ḳırh hérhiz bir çılpağı soya bilmediler-çalabilmediler-
Kırk hırsız bir çıplağı soyamaz-soymamış

867. Ḳırhınnan sora saz-söz- alışırı
Kırkından sonra saza başlayan kıyamette çalar

868. Ḳısrağı genc göziyden, ḳızı ihtiyar göziyden al
Atın iyisini genç, kadının iyisini ihtiyar alır

869. Ḳısrağı vérdiv gemini de vér, deveni vérdiv reşmesini de vér
Atı verdin, yularını da atıver

870. Ki at bir ḳazuğa bağlanmaz
İki at bir kazığa bağlanmaz

871. Ki cambaz bir ipte oynamaz
İki cambaz bir ipte oynamaz

872. Ki (ikki) dinne, bir ḳonış
İki dinle, bir söyle

873. Ki gévil bir olsa, samanlığ seyran olı
İki gönül bir olunca samanlık seyran olur

874. Ki ḳarpız bir elden tutılmaz
İki karpuz bir koltuğa sığmaz

875. Ki ḳilinc bir ḳiyiye girmez

İki kılıç bir kına girmez (sığmaz)

876. Kilim ‘ifḳe yérinnen yırtılı
Gön yufka yerinden delinir

877. Ḳilinc ḳuşanın, at minenin, köprü géçenin
At binenin(iş bilenin) kılıç koşanın

878. Kim hekim(ṭabib)? Başınnan géçen hekim(ṭabib)
Hekim hekim değil, başına gelen hekim

879. Kimine ahşam kölgesi, kimine sabah kölgesi
Kimine hay hay, kimine vay vay

880. Kimi su tapmaz içmeğe, kimi yol tapmaz géçmeğe
Kimi köprü bulmaz geçmeye, kimi su bulamaz içmeye

881. Kiminin atı öli, kiminin iti sévini
At ölür, itlere bayram olur

882. Kimi yer, kimi bahar, ḳıyamat onda ḳopar
BKZ Biri yer, biri bahar, ḳıyamat onda ḳopar

883. Kim ḳazarsa derin ḳuyını, o düşer üzü ḳuylı
BKZ Ḳuyını ḳazan içine düşer

884. Kim osurdı? Ğerib osurdı
Suç sahipsiz olur

885. Kimse acınnan ölmez
Acından kimse ölmemiş

886. Kimse bilmiri kimin (sik)i kimin (göt)indedi
Kim kime dum duma

887. Kimse kimsenin ḳısmetini yemez
Kimse kimsenin kısmetini yemez

888. Kimse kimsenin türbesine girmez
Kimse kimsenin çukurunu doldurmaz

889. Kimsenin âhı kimsede ḳalmaz
Kimsenin âhi kimsede kalmaz

890. Kimse öz ‘ayranına turştı demez
Kimse ayranım ekşi demez

891. Kim (sik)sin Helme'ni, kim çeksin cerimeni
BKZ Ḳarpızı yen ḳurtıldı, ḳabığın yen tutıldı

892. Kipri sıhışsa oh atar
Arı, kızdıranı sokar-ısırır-

893. Ḳirçil göz bir zinetti
Ak yüzde kara ben zinet

894. Kişim kişi olsın, ḳoy yérim dar olsın
Erim er olsun da yerim çalı gibi olsun

895. Ḳiy ağçaya, gir bahçaya
Parayı veren düdüğü çalar

896. Ḳizini vurmayan dizini vurar
Kızını dövmeyen dizini döver

897. Ḳiz nenevüz daş yésin, yarımşardan béş yésin
Analar taş yesin, yarımşardan beş yesin

898. Ḳiz neneviz dert yésin, her birvüz yarım vérin dört yésin
BKZ Ḳiz nenevüz daş yésin, yarımşardan béş yésin

899. Ḳiz öz başına ḳalsa, ya davılçıya ya zurnaçıya varar
Kızı gönlüne bırakırsan ya davulcuya varır ya zurnacıya

900. Ḳoca gider asılmağa, ḳeri hınna ister
Köy yanar, kahpe taranır

901. Ḳolı késig derdini, ḳolı késig bili
Kim düşer daldan, o bilir haldan

902. Ḳonağ ḳonağdan hez étmez, év sahabi her ikisinnen
Misafir misafiri sevmez, ev sahibi ikisini de sevmez

903. Ḳonışmağ gümüş ise – olsa – süküt altundı
Söz gümüşse, sükût altındır

904. Ḳonşı âhıret yoldaşı
Komşuluk kardeşlikten ileri(-dir)

905. Ḳonşı aşı gévil hoşı, gelmezse daha yahşı

Yarım elma, gönül alma

906. Ḳonşı aşıydan toh olınmaz

BKZ Ḳonşı aşı gévil hoşı, gelmezse daha yahşı

907. Ḳonşı ḳonşıdan mes'üldü

Komşu iti komşuya ürümez

908. Ḳonşı ḳonşıya bahar évini düzer-yıhar-
Komşu komşudan huy kapar, ayranına su katar

909. Ḳonşı ḳonşıdan sor
BKZ Genci yoldaşınnan sor

910. Ḳonşı ḳonşıya bahar gorına ataş yahar
Komşu komşuya bakar, evini ateşe yakar

911. Ḳonşının ṭavığı ḳonşıya ḳaz görini
Komşunun tavuğu komşuya kaz, karısı kız görünür

912. Ḳonşıva gül yağsın ḳohsı sene gelsin
BKZ Hér iste ḳonşıva, hér gelsin başıva

913. Ḳorhanın oğlı olmaz
Korkanın oğlu, kızı olmaz

914. Ḳorhı başa belâdı
Korku dağlar bekletir

915. Ḳoyın, géçi ayağınnan asılmaz
BKZ Ḳoyın, öz ayağınnan, géçi öz ayağınnan asılı

916. Ḳoyın, öz ayağınnan, géçi öz ayağınnan asılı
Her koyun kendi bacağından asılır

917. Ḳoyın öz ḳuzısın basmaz
BKZ Ḳarğa ḳarğanın gözini oymaz

918. Ḳoyın tapılmayanda, géçiye Mehemmed Çelebi diyeller
Adam kıtlığında (koyunun olmadığı yerde) keçiye Abdurrahman Çelebi derler

919. Kömirin irisini, yağın durısını ḳerive sahla
Kömürün irisiyle yağın durusunu marta sakla

920. Köpege hürmet édeller -ekmek atallar- sahabi hatrı için

Köpeği dövmeli, ama sahibinden utanmalı

921. Köpege yaltanma , ḳoy aslan yésin seni
BKZ Géçme namerd köprüsünnen ḳoy aparsın su seni

922. Köpegi köpege salallar
BKZ Ḳuşı ḳuştan avlallar

923. Köpegin âğzını bir luḳmaydan bağla
İt ağzını kemik tutar

924. Köpegin ahmağı paḳlavadan pay ister
Köpeğin ahmağı baklavadan pay umar

925. Köpegin dü‘esi géçseydi, ‘asmannan sümük yağardı
Köpeğin duası kabul olsa gökten kemik yağarmış

926. Köpegin tükü uzansa da ḳırpılmez
İt kılından elek olmaz

927. Köpegin yulduza havıldamağının ne te’siri var
İt havlar kervan geçer

928. Köpegi öldirene sürüklediller
Köpeği öldürene sürütürler

929. Köpeg bayram sümügiyden toh olmaz
Bayram etiyle it (köpek) tavlanmaz

930. Köpeg he köpekti, haltası altun olsa da
BKZ Eşşege altun palan vursav da gene eşşek ḳalı

931. Köpeg ister ‘asmannan he sümüg yağsın
BKZ Köpegin dü‘esi géçseydi, ‘asmannan sümük yağardı

932. Köpeg öz sahabını dişlemez
Köpek sahibini ısırmaz

933. Köpeg öz sahabinin ḳapısında havlar
BKZ Horuz öz küllügünde baynar

934. Köpeg sahabını tapmırı
BKZ Kimse bilmiri kimin (sik)i kimin (göt)indedi

935. Köpeg semiz olsa da éti yilinmez
İt de semiz (amma) eti yenmez

936. Köpegten olan bala köpeg olı
BKZ Ḳurt balası ḳurt olı

937. Köpeg vahtsız havlasa sahabine zereri var
Havlamasın bilmeyen köpek sürüye kurt getirir

938. Köpriden géçinceye ḳeder ayıya dayı diyerem
Köprüden geçiceye kadar ayıya dayı derler

939. Kör göz sürme istemez
BKZ Kör göz mili nédiri

940. Kör gözünnen yaş, mulla évinnen aş
İmam evinden aş, ölü gözünden yaş çıkmaz

941. Körin istediği bir göz o da yarısı pük olsın
Körün istediği bir göz, iki olsa ne söz

942. Kör köre diyer cirit gözüve, bulamac éle sürt gözüve
BKZ Ḳarğa ḳarğaya diyiri üzüv ḳeredi

943. Kör ne istiri? Ki göz, biri egri biri düz
Kör ne ister? İki göz biri eğri biri düz

944. Kötülüğe ḳarşı eyyiliğ, merd igidin kârıdı
Kötülük her adamın, iyilik er adamın kârıdır

945. Kötü söz adamı dinnen çıhardı
Kötü söz insanı dinden çıkarır

946. Kötü söz sahabine téz ulaşı
Kötü haber tez duyulur

947. Köyi köpeksiz gördi, eli ağacsız girdi
Köpeksiz köyü bulmuş değneksiz geziyor

948. Ḳudurmuş köpegin ‘ümrü ḳırh gündi
BKZ Yırtıcı ḳuşın ‘ümri az olı

949. Ḳul yazıdan ḳaçmaz
BKZ Başa yazılan geli

950. Ḳurban olım tesbih sene, kimse güman étmez mene
Kurban olayım atlasa, yamalanmış palaza

951. Ḳurt balası ḳurt olı
Kurtun yavrusu kurttur

952. Ḳurt dédi, ḳulağı çıhtı
Kurttan bahseyle, kuyruğu görünür

953. Ḳurt dumanlı hava séver
Kurt dumanlı havayı sever

954. Ḳurtın töbesi ḳoyını görene ḳederdi
BKZ Pisigin töbesi sıçan görünceye ḳederdi

955. Ḳurt ḳocalsa köpeklere mezzeḳ olı
Kurt kocayınca köpeklere maskara olur

956. Ḳurttan ḳoyın, ḳilincten oyın bir yerde olmaz
Kurtla koyun, kılıçla oyun olmaz

957. Ḳuşı ḳuştan avlallar
Kuşu kuşla avlarlar

958. Ḳuş var éti yilini, ḳuş var ét yer
Kuş var eti yenir, kuş var et yedirilir

959. Ḳuyını ḳazan içine düşer
El için kuyu kazan, evvelâ kendi düşer

960. Külhançıdan hamamçıya
Külhancının beyliği hamamcılıktır

961. Lâḳlâḳ günini taflaḳtan géçiri
BKZ Hecci laḳlaḳın gévli ṭaḳṭaḳtan hoştı

962. Lâlın dilinnen nenesi bili
Dilsizin dilinden anası anlar

963. Lâlın (göt)ini ker yırtar
BKZ Lâlın dilinnen nenesi bili

964. Luḳmanı çeynemesev utılmaz
Lokma çiğnemeden yutulmaz

965. Luḳma ḳarın doydırmaz, mehebbet artırı
Lokma karın doyurmaz, şefkat artırır

966. Mal adama hem dost hem düşmandı

Mal adama hem dost hem düşmandır

967. Mal da şirin can da şirin
Mal canın yongasıdır

968. Malın yémeğini bilmeyen zengin he zügürtidi
Malın yemesini bilmeyen zengin her gün zügürttür

969. Malıvı gözle ḳonşıvı hérhiz étme
BKZ Ḳapıvı ḳeyyim kilikle, ḳonşuvu hérhiz étme

970. Mal sahabi mülk sahabi, hanı munın ilk sahabi
Ev sahibi mülk sahibi, hani bunun ilk sahibi

971. Mal ya ğaraz ya maraz hasıl éder
BKZ Ğarazdan- merhemetten- maraz hasıl olı

972. Manaranı çalan ḳeyyesini hazırlasın
Minareyi çalan kılıfını hazırlar

973. Manaraya herci gétmiyen diyer (sik)idi
Minareyi yaptırmayan, yerden bitmiş sanır

974. Manḳlaydan çıh, yérpizeyden en
BKZ Dama çıh manḳalaydan, damdan en yerpizeyden

975. Maşa varken, elivi yandırma
Maşa varken elini ateşe sokma

976. Mehkeme ḳazıya mal olmaz (ḳatmaz)
Mahkeme kadıya mülk değil

977. Men diyerem bayram heftesi, o diyer manḳala tahtası
Ben derim bayram haftası, o anlar mangal tahtası

978. Meni degmiyen ilan yüz il yaşasın
Beni sokmayan yılan bin yaşasın

979. Meşhur sözdi: her cins cinsine çıhar
Meşhur sözdür: her cins cinsine çeker

980. Meşhur sözdi: ḳoy canım çıhsın hepsi öz éttiğimdi
BKZ Kebabı köz éttiğimdi, hepsi öz éttiğimdi

981. Méve ağacınnan uzağ düşmez
Meyve ağacından uzak düşmez

982. Mevlâm bili kim ḳazanı kim yer
Kimse bilmez kim kazana, kim yiye

983. Meyterin sesi irağtan hoştı
Uzaktan davulun sesi hoş gelir

984. Mısafır év sahabinin eşşegidi
Misafir ev sahibinin(bağlı) kuzusudur

985. Mısafır öz rızḳını yer
BKZ Mısafır rızḳını ayağıydan getiri

986. Mısafır rızḳını ayağıydan getiri
Misafir kısmeti ile gelir

987. Mısafır umdığını yoh, buldığını yer
Misafir umduğunu değil, bulduğunu yer

988. Mızraḳ çuvala girmez
Mızrak çuvala sığmaz

989. Mih vurduğuv yéri deler
Ateş düştüğü yeri yakar

990. Miri mal denizdi, her kim yemez donğuzdu
Devlet malı deniz, yemeyen domuz

991. Muft olsın da zift olmasın
Müft olsun da, zift olsun

992. Mulla osursa cem‘et-sıçar- lillâhilhemd diyeller
İmam osursa cemaat sıçar

993. Nadan elinnen su içme âb-ı hayat olsa
Nadan elinden su içme âb-ı hayat olsa

994. Namaza meyli olanın ḳulağı azana olı
Namaza meyli olmayanın kulağı ezanda olmaz

995. Namerde borclı olma, yen toyda ister, yen bayramda
Ektiye borçlu olma, ya düğünde ister, ya bayramda
996. Nanı vér nanavaya yarısını da yésin
Ekmeği ekmekçiye vér, bir ekmek de üste ver

997. Nasibde olsa geli Yemen’nen, nasib de olmasa çıhar bedennen

Kısmet ise gelir Hind'den, Yemen'den; kısmet değilse ne gelir elden

998. Ne 'arakta şifa, ne hizde vafa olmaz
Zehirden şifa, kahpeden vefa gelmez

999. Ne bazara kör girsin, ne bazar körsiz kalsın
Kör pazarsız olmaz, Pazar körsüz olmaz

1000. Ne bele yap ögül, ne bele yap sögül
Pek eğilme basarlar, pek yükselme asarlar

1001. Ne bu pehrizliğ ve ne de bu lahana turşısı
BKZ Bu ne pehriz, bu ne lahana turşısı

1002. Ne dağda bağım var, ne de çakkala de'vem var
Ne dağda bağım(darım) var, ne de çakaldan davam var

1003. Ne dellini aldat, ne de delliye aldan
BKZ Ne dellini(sik) ne de delliye (sik)iş

1004. Ne dellini(sik) ne de delliye (sik)iş
Çocuk ile yola çıkma, yükü düşerse ağlar, yükün düşerse güler

1005. Neden sora "be'd harabil Basra"
Bâ'de harab-il Basra

1006. Ne duzlı ol atıl, ne duzsız ol satıl
Ne sert ol asıl, ne yavaş ol basıl

1007. Ne eksev onı biçesen
Ne ekersen onu biçersin

1008. Ne falçıya inan ne de falsız kal
Fala inanma, falsız da kalma

1009. Ne doğrasav aşıva, o çıhar kaşuğuva
Kısmetinde ne varsa kaşığında o çıkar

1010. Nefsivde tecrübe étmediğiv şey, 'eleme tavsıya étme
Ele verir öğüdü, kendi kırar söğüdü

1011. Ne korhılı rüya gör, ne mü'ebbire muhtac ol
Ne korkulu rüya gör, ne falcıya muhtaç ol

1012. Ne'let ilanın ağına da keresine de gelsin
BKZ Kerevize yoh, âğıvıza ne'let olsın hepivize

1013. Ne Leyle heste düşsin, ne Mecnun can vérsin
BKZ Ne şiş yansın ne kebab

1014. Nene gézer ķiz gézer, bu cihazı kim düzer
Ana gezer kız gezer, bu çeyizi kim düzer

1015. Nene ķizine taht ķurmış, baht ķurmamış
Ana baba taht yaptırır, baht yaptırmaz

1016. Neneli ķiz belli ķiz, nenesiz ķiz delli ķiz
Analı kuzu, kınalı kuzu

1017. Nenemin ekmegine ķurrı, ‘ayranına durrı démem
Anamın ekmeğine kuru ayranına duru demem

1018. Nenesinin-nenevin- süti kimin halal olsın
Anamın ak sütü gibi helâl olsun

1019 Nenesi medh éden ķızı meger dayısı âlsın
BKZ Ķızını medh éden nene, meger onı dayısına vérsin

1020. Ne sögüt ağacınnan bar, ne de ķehpeden ‘ar
BKZ Ne ‘araķta şifa, ne hizde vafa olmaz

1021. Ne şaşķın-miskin- ol bâsın, ne taşķın ol âsın
Ne yavuz ol asıl, ne şaşkın ol basıl

1022. Ne şiş yansın ne kebab
Ne şiş yansın ne kebap

1023. Ne varlığa güven, ne yohuna gücen
BKZ Güvenme bu varlığa, düşesen darlığa

1024. Ne vérsev elivden, o geli senüvden
Ne verirsin elinle, o gider seninle

1025. Nisan buğdası baştan su içer diyeller
Nisan yağar, sap olur; Mayıs yağar çeç olur

1026. Nisan çiskinleri, şad éder miskinleri
Nisan yağmuru: altın araba, gümüş tekerlek

1027. Nûh diyer Péğember demez
Nuh der Peygamber demez

1028. Ocağdan oh ta çıhar poh ta çıhar
Bir ocaktan otluk da çıkar bokluk da çıkar

1029. Ocağı kör olaydı beslediği oğlannan
Ya evlât bir, ya ocak kör gerek

1030. Oğlan babaya, ḳiz neneye yardı
Oğlan babaya, kız anaya yar olur

1031. Oğlan dayıya, ḳiz halaya
Er dayıya, kız halaya çeker

1032. O hecci bu hecci, kim ola boyacı?
O hacı, bu hacı, kim olacak boyacı?

1033. Olanda halay malay, olmıyanda içime ḳalay
BKZ Olanda şapur şupur, olmıyanda Haḳḳ'a şükür

1034. Olanda şapur şupur, olmıyanda Haḳḳ'a şükür
Ele gelince şapır şupur, eve gelince Allah'a şükür

1035. Oldıysa olıp, olmadıysa hemir suyı
BKZ Oldı, oldı, olmadı, hemir suyı

1036. Osırğan (göt)e arpa ekmegi mahanadı
Osurgan (göt)e arpa ekmeği bahane

1037. Osrağdan hamam ḳızmaz
Osurukla boya boyanmaz

1038. Ot öz köki üstüne gögeri
Ot kökü üstüne biter

1039. Öfkeli ol, ama âşırı gétme
Öfkeyle kalkan, zararla oturur

1040. Ölen öz kisesinnen gider, ḳalanın ne pekidi
Hayıf ölene olur

1041. Ölme eşşegim olme,-odı bahar- yaz geli yonca biter
Ölme eşeğim ölme, yaz gelince yonca bitecek

1042. Ölmeği görmese isitmeye razı olmaz
Ölümü görmeyen bayılmaya razı olmaz

1043. Ölmüş ḳoyın ḳurttan ḳorhmaz

Ölmüş koyun kurttan korkmaz

1044. Ölümden sora ne var?
Ölümden öte köy yoktur

1045. Ölüm hak, miras halal
Ölüm hak miras helâl

1046. Ölüm hemmi dertleri sağlar
Ölen canını kurtarır; vah kalanın hâline

1047. Ölüm ölümdü, hırıldamağı nedi
BKZ Ecel geldi cihana, baş ağrığı mahana

1048. Ölümü gören isitmeye razı olı
Ölümü gören hastalığa razı olur

1049. Ölümün kapısı her kese açığtı
Ölüm bir (kara) devedir, herkesin kapısına çöker

1050. Ölüm var vurar géçer, ölüm var deler géçer
Söz var gelir geçer, söz var deler geçer

1051. Ölü ölümüzdi, gor be gor gétsin
Ölü bizim, Allah rahmet eylesin

1052. Öpülen el dişlenmez
Öpülecek el ısırılmaz

1053. Öyle bostan hizin, böyle olı karpızı
Böyle Efendinin böyle hizmetkârı olur

1054. Öz budımın étini yérem, kassabın minnetini kaldırmam
BKZ Budun étini yé kassabın minnetinnen eyyidi

1055. Öz évimin arpa ekmegini başkasını pilâvına degişmem
BKZ Budun étini yé kassabın minnetinnen eyyidi

1056. Öz ‘eyyibive bah, sora hahı ‘eyyible
Köseyle alay edenin top sakalı kara gerek

1057. Özi düşen yığlamaz
Kendi düşen ağlamaz

1058. Özine ölüm, sahabına zaral
BKZ Kahtıv öz éviv yıhtıv, düştüv hahın évin yıhtıv

1059. Özi osırrı özi tombuzlırı
BKZ Özi suçlı özi güçli

1060. Özi suçlı özi güçli
Hem suçlu hem güçlü

1061. Papaz her vahıt pilâv yemez
Papaz her gün pilâv yemez

1062. Para el kiridi
Para el kiridir

1063. Paralıya efendim diyeller
Parayı domuzun boynuna takmışlar da « Domuz Ağa » diye çağırmışlar

1064. Para mullanı cami'den çıhardı
Para ile imanın kimde olduğu bilinmez

1065. Paranı véren düdügü çalar
Parayı veren düdüğü çalar

1066. Para paranı ḳazanı-çeker-
Para parayı çeker

1067. Parası 'eziz olanın, özi zelil olı
Parası aziz olanın kendisi zelil olur

1068. Parası ucuz olan özi de ḳıymetli olı
Parası ucuz olanın; kendisi kıymetli olur

1069. Para Tanrı degi iş bitirendi
BKZ Para ḳazilhacatti

1070 Paravı vér paraya, atma çaya
Parayı paraya verin, parayı araya vermeyin

1071. Paşanı da arhasınnan sögeller
Padişahın bile arkasından kılıç sallarlar

1072. Piçağ öz sapını késmez
BKZ Ḳoyın öz ḳuzısın basmaz

1073. Pilâv yen ḳaşığı yanında bulundırı
Pilâv yiyen kaşığı yanında(belinde) taşır

1074 Pisige dédiler: pohuv dermendi gétdi samanlığda sıçtı
Kediye “ bokun kimya” demişler, üstünü örtmüş

1075 Pisigin burnı éte ulaşmaz, diyer ķohıptı
Kedi erişmediği ciğere pis der

1076 Pisigin ķaçtığı samanlığa ķederdi
Kedinin gideceği samanlığa kadar

1077 Pisigi sıhıştısav hırmışlar seni
Kediyi sıkıştırsan üstüne atılır

1078 Pohlı çamırlıya güliri
BKZ Ķarğa ķarğaya diyiri üzüv ķeredi

1079 Pisigin töbesi sıçanı görünceye ķederdi
Kedinin usluluğu sıçan görünceye kadar

1080. Reķib olmassa bağ divarı nédiri
BKZ Bağvan bağvan olsa, nédiri bağ divarı

1081 Sabahten ķarnını doyıran, küççükken évlenen aldanmaz
Sabahtan karnını doyuran küçükken evlenen aldanmamış

1082 Sabır ‘ecciyse de âhırı datlıdı
Sabır acıdır, meyvesi tatlıdır

1083 Sabırdan her şey biter
Sabır ile her iş olur

1084 Sabreden ķoradan helve yer
Sabırla koruk helva, dut yaprağı atlas dibi olur

1085 Sağ baş yastuğ-lezķe- istemez
Sağ baş yastık istemez

1086 Sağ elin vérdiği sol el görmesin
Sağ elin verdiğini sol el görmesin

1087 Sağ gözin-elin- sol göze-ele- héri yohtı
Sağ gözün sol göze faydası yok

1088 Sağlığ varlığdan eyyidi
Sağlık varlıktan üstündür(yeğdir)

1089 Sahınan göze çöp batar
Sakınan göze çöp batar

1090 Sahla samanı, geli zamanı
Sakla samanı, gelir zamanı; sakladım samanı, geldi zamanı, sattım samanı, aldım bu hanı

1091. Saḳḳala inanma ‘aḳla inan
Sakal küçük, söz dinlemez

1092. Saman diyer ḳaldır meni yaramazsam yandır meni
BKZ Sahla samanı, geli zamanı

1093. Saman siziv degilse samanlığ sizivdi
Sap senin değilse samanlık da mı senin değil?

1094. Samırsağı gelin édibler, ḳırh gün ḳohsı çihmeyib
Sarmısağı gelin etmişler, kırk gün kokusu çıkmamış

1095. San‘at elde altun bilezigdi
Sanat altın bileziktir

1096. Sarhoşa degme özinnen düşer
Sarhoşa dokunma kendi yıkılsın

1097. Sattı itti aldı bitti
BKZ Alan aldanmaz, satan aldanı

1098. Sayılı ḳoyını ḳurt yemez
Sayılı koyunu kurt yemez (kapmaz)

1099. Say yerine ḳoz ḳoy
Say say da yerine taş koy

1100. Segzen, doḳzan ‘aḳibet bir gün yohsan
Seksen, doksan bir gün yoksan

1101. Sél ögünnen kütüg tutılmaz
Sel önünden kütük kapar

1102. Sen ağa men ağa, inekleri kim sağa
Sen ağa ben ağa, inekleri kim sağa

1103. Sen dereden gel men tepeden
Gel (bana) bir adım, geleyim(sana) iki adım

1104. Sen düz ol, egri zavalını görer
BKZ Doğru ol, eğri belâsını bulur

1105. Seni ne tapan diyer ‘işt, ne de itiren diyer heyf
Tahtadan çuvaldız: ne yitiren acır, ne bulan sevinir

1106. Sennen hereket mennen bereket
Nerde hareket orada bereket

1107. Sennen ögce yıhılana gülme
BKZ Gülme ḳonşuva geli başıva

1108. Serçe dağdan küsüp, dağın heberi de yoh
Tavşan dağa küsmüş, dağın haberi olmamış

1109. Serçe nedi şorbası nolsın?
Serçenin eti ne, budu ne?

1110. Sevde başa beladi
Âşıklık başa belâdır, müşkül iptiladır

1111. Sıçan çıhtığı dellügü tanır
Sıçan çıktığı deliği bilir

1112. Sıçan sideginin deryaha nef‘i var
Sıçan sidiğinin deryaya hayrı var

1113. Sınanmıyan atın ardına géçilmez
Huyunu bilmediğin atın ardına dolaşma

1114. Sırğa da şirin ḳulağ da şirin
BKZ Mal da şirin can da şirin

1115. (Sik)imin étini yerem ḳassabın minnetini çekmem
Kasaba minnet edeceğine kes budunu –sikini- ye

1116. Sirkenin, hamamın, dostın eskisi eyyidi
Her şeyin yenisi, dostun eskisi

1117. Sofîdi soğan yemez, eline düşse ḳabığın ḳoymaz
Sofu soğan yemez, yerse de kabuğunu komaz

1118 Soğan yélli ḳarına mahanadı
BKZ Osırğan (göt)e arpa ekmegi mahanadı

1119. Sona ḳalan dona ḳalı

Sona kalan dona kalır

1120. Son pişmanlığ el vérmez
Son pişmanlık fayda vermez

1121. Soran yolını çaşırtmaz
Yol sormakla bulunur

1122. Sora sora hecce gidili- her şey bilini-
Sora sora (kâbe) Bağdat bulunur

1123. Sögme çoh babamı, sögerem çoh babavı
Sövüşme sövüşme getirir

1124. Sögme gede- dilenci- babamı, sögerem ağa babavı
BKZ Sögme çoh babamı, sögerem çoh babavı

1125. Sögme ḳul babamı, sögmiyim bey babavı
BKZ Sögme çoh babamı, sögerem çoh babavı

1126. Sözi ya uşağdan ya delliden al
Haberi bir çocuktan, bir de deliden

1127. Söz sözi çeker
Laf lafı açar

1128. Söz var halḳ içinde, söz var hulḳ içinde
Söz var halk içinde, söz var halk içinde

1129. Su ahar ‘elem bahar
Su akar deli bakar

1130. Subaşına aparı susız dönderi
Suya götürür susuz getirir

1131. Su bulanmayınca durulmaz
Su bulanmayınca durulmaz

1132. Su cerresi-testisi- su yolında ḳırılı
Su testisi suyolunda kırılır

1133. Suç ölendedi, öldirende degi
Kabahat öldürende değil, ölendedir

1134. Su küççügün, söz beyyügün
Su küçüğün söz (sofra) büyüğün

1135. Surata bahma sirte bah
Surata bakma sırata bak

1136. Su, sabun her şey pekler ille üz ḳeresini peklemez
Su her şeyi temizler yalnız yüz karasını temizlemez

1137. Su varken teyemmüm baṭıldı
Su bulununca teyemmüm bozulur

1138. Su yatar duşman yatmaz
Su uyur düşman uyumaz

1139. Suyın yavaşınnan ḳorh
Suyun yavaş akanından, insanın yere bakanından kork

1140. Sürme çoh olsa, hem göze sürtili hem de (göt)e
Abdalın yağı çok olursa kâh borusuna çalar, kâh gerisine

1141. Sürüden ayrılan ḳuzını ḳurt ḳapar-yer-
Sürüden ayrılanı(kuzuyu) kurt kapar

1142. Sütten ağzı yanan yoğurdu ifire ifire içer
Sütten ağzı yanan, yoğurdu üfleyerek içer

1143. Şarabın mayası duz olsa sirke olı
Şaraptan bozma sirke keskin olur

1144. Şaytanın dostlığı darağacına ḳederdi
Şeytanın dostluğu darağacına kadardır

1145. Şeb ḳaynatmağtan şeker olmaz
Şap ile şeker bir değil

1146. Şer‘ késti̇ği barmağın ḳanı çıhmaz
Şeriatın kestiği parmak acımaz

1147. Şık şık éden na‘alçadı, iş bitiren aḳçadı
Şık şık eden nâlçadır, iş bitiren akçadır

1148. Şirin dil, ilanı dellügten çıhardı
Tatlı dil. Yılanı deliğinden çıkarır

1149. Şu’um gün sabahinnen bilini
Kutlu gün doğuşundan, kutlu yaz yağışından(bellidir)

1150. Şu'um heber sahabine téz ulaşı
BKZ Kötü söz sahabine téz ulaşı

1151. Ṭalı'sız adamı déve üstünde ilan çalar
Talihsiz hacıyı deve üstünde yılan sokar

1152. Ṭamahkarın canı sağ olsın müflis acınnan ölmez
Tamah olmasa müflis acından ölür

1153. Taptım bilmedim, bildim tapmadım
Buldum bilemedim, bildim bulamadım

1154. Ṭas ḳırılsın zilemesin
BKZ Adamın (göt)i çıhsın adı çıhmasın

1155. Ṭavığın gözi he küllügte olı
Horoz ölür, gözü çöplükte kalır

1156. Ṭavığ ḳaz yımırṭası doğsa (göt)i yırtılı
Tavuk kaza bakarsa (göt)ü yırtılır

1157. Ṭavığ su içerken Allâh'ına bahar
Tavukken tavuk su içer, bir göğe bakar

1158. Tazısız ava çıhan davşansız éve döner
Tazısız ava giden tavşansız éve gelir

1159. Tazı olanı bir bele av étmiyipti
Köpek, köpek olalı bir av yakaladı

1160. Tekeni bekliyen şorbasını içer
Tekkeyi bekleyen çorbayı içer

1161. Teḳdirden doğurlanmıyan, haḳḳı kötegdi
Tekdir ile uslanmayanın hakkı kötektir

1162. Ṭali'linin horızı da doğar
Zenginin horozu bile yumurtalar

1163. Teleslemeğde('ecelede) ne fayda var
Acele yürüyen yolda kalır

1164. Terezi kimseden utanmaz
Terazi hatır saymaz

1165. Terezi var, çeki var, her şeyin bir vahtı var

Terazi var, tartı var, her şeyin bir vakti var

1166. Tevekkelin gemisi batmaz
Tevekkülün gemisi batmaz(eşeğini kurt yemez)

1167. Tez giden, tez yorılı
Çok koşan çabuk yorulur

1168. Ţohın ajdan heberi yohtı
Tok, açın halinden anlamaz

1169. Ţopaldan gézen ahsahlığ ögreni
Topalla gezen aksamak öğrenir

1170. Ţoya girer zurna begenmez, hamama girer ķurna begenmez
Düğüne gider zurna beğenmez, hamama gider kurna beğenmez

1171. Tökülen su yığılmaz
Dökülen yağ kabını doldurmaz

1172. Tülki dellüge girebilmez, ķuyrığına bir sipirge bağlar
Sıçan deliğe sığmamış, bir de kuyruğuna kabak bağlamış

1173. Tülkinin fermanı ohınınca derisi dabahanaya gider
Tilki tilkiliğini bildirinceye kadar post elden gider

1174. Ucuz ‘illetsiz olmaz, bahalı ‘illetsiz olmaz
BKZ Ucuzdı ‘illeti var, bahadı hikmeti var

1175. Ucuza alınan bahalıya durar
Ucuz alan pahalı almış olur

1176. Ucuz ét, ķazan dibini deler
Ucuz etin yahnisi yavan olur(yenmez)

1177. Ucuzdı ‘illeti var, bahadı hikmeti var
Ucuzdur vardır illeti, pahalıdır vardır hikmeti

1178. Uçmağa gelince deve, yüke gelince ķuş
Deve yüke gelince kuşum der, uçmaya gelince deveyim der

1179. Ummadığıv daş baş ķırar
Ummadığın taş baş yarar

1180. Ummadığıv dellügden tülki çıhar
Ummadığın delikten tilki çıkar

1181. Umud feḳirin ekmegidi
Umut fakirin ekmeğidir

1182. Ustamın adı Hıdır, elimnen gelen budı
Ustamın adı Hıdır, elimden gelen budur

1183. Uşağ düşmese beyyük olmaz
Çocuk düşe kalka büyür
1184. Uşağın dilinnen nenesi bili
BKZ Lâlın dilinnen nenesi bili

1185. Uşağı işe gönder, ardıca gét
Çocuğu işe sal, ardınca sen var

1186. Uşağlı évde sır ḳalmaz
Çocuğun bulunduğu yerde gıybet olmaz

1187. Uşağ oynamağtan yorulmaz, tembel yatmağtan
Abdal düğünden, çocuk oyundan usanmaz

1188. Uşağsız arvad, mévesiz ağaca benzer
Çocuksuz kadın meyvesiz ağaca benzer

1189. Uşağ yığlemese âğzına süt-meme- vérmezler
Ağlamayan çocuğa meme vermezler

1190. Utananın oğlı olmaz, olsa da hérin görmez
Utananın oğlu, kızı olmamış

1191. Uydır pilâv yé
Erbab ol, pirinç pilavı ye

1192. Uzağtayken boyı hoş, yahuna geldi cébi boş
Boyuna baktım boyu hoş, elimi attım cebi boş

1193. Uzunların ‘aḳlı dabanındadı
Boyu uzun beyni boş, tut kulağından çifte koş

1194. ‘Üzrü ḳabahatinnen beyyügdü
Özrü kabahatinden büyük

1195. Üstı ḳalaylı altı vaveyli
Dışı kalaylı, altı alaylı

1196. Üstı yahşı altı yamalı
BKZ Üstı ḳalaylı altı vaveyli

1197. Üzümi yé, bağını sorma
Üzümünü ye de bağını sorma

1198. Üzüm üzüme baha baha ḳereli
Üzüm üzüme baka baka kararır

1199. Üzüni örter, dizini açar
Bizim kız bizden kaçar, başını örter (göt)ünü açar
1200. Üz üzden utanı
Yüz yüzden utanır

1201. Üz vérme ‘Ali’ye, sıçar ipek halıya
Yüz verdik Ali’ye(deliye) geldi sıçtı halıya

1202. Va‘ad vérdiv başa apar
Vadine vefâ et söz olsun sözün

1203. Vahıt insana her şey ögredi
Vakit insana her şey öğretir

1204. Vahıtsız açan gül tez solar
Vakitsiz açılan gül çabuk solar

1205. Vahıtsız baynayan horızın başı késili- başını késeller-
Vakitsiz öten horozun başını keserler

1206. Var évi kerem évi, yoh évi verem évi
Var evi kerem(varlık) evi, yok evi(darlık)verem evi

1207. Var güni yanımda durduv, yoh güni yaramısan
Vardı bağım malım, gelirdi kardeşlerim, tükendi yağım balım, gelmiyor kardeşlerim

1208. Varını veren utanmaz
Varını veren utanmamış

1209. Varlığtan yohlığa mal, gencliğten ihtiyarlığa can sahla
Gençlikten kocalığa sağlık saklamalı

1210. Varsa hünerüv, hara gétsev var yérüv
Varsa hünerin, her yerde vardır yerin

1211. Veren el derd görmez
Var eli titremez

1212. Veren eli herkes sever-öper-
Veren eli herkes öper

1213. Veren eli kimse kesmez
Veren eli kimse kesmez

1214. Vérirse, el getiri, yel getiri, sel getiri
Allah verirse el getirir, sel getirir, yel getirir

1215. Vér ḳırhı, çekme ḳorhı
BKZ Ḳıy ağçaya, gir bahçaya

1216. Vérmeğten mal tükenmez
Adamakla mal tükenmez

1217. Vérmesin Ma'bud néylesin Mahmud
Vermeyince Mabut, neylesin Mahmut

1218. Vér niyaz al muraz
BKZ Ḳıy ağçaya, gir bahçaya

1219. Vér yim, sal yatım, bekle ölmiyim
Ver yiyeyim, ört yatayım, bekle canım çıkmasın

1220. Vur patlasın çal oynasın
Vur patlasın çal oynasın

1221. Vursav öldir, yédirtsev doydır
Verirsen doyur, vurursan duyur

1222. Ya bu derdi çekmeli, ya bu köyden köçmeli
Ya bu deveyi gütmeli ya bu diyardan gitmeli

1223. Yağdan yağlırı, soğannan dağlırı
Kaşıkla yedirir, sapıyla göz çıkarır

1224. Yağdan yavşan yilini
Yağ ile yavşan sirke ile tavşan

1225. Yağış yağmadan evvel küpüvü doldır
Yağmur yağarken küpleri doldurmalı

1226. Yahudi yohsul olanda dügün çügün ahtarı
Yahudi züğürt kalınca eski defter kurcalar

1227. Yalançının évine ataş düşse-yansa- kimse inanmaz

Yalancının evi yanmış kimse inanmamış

1228. Yalançının mumı yassıya ḳeder yanar
Yalancının mumu yatsıya kadar yanar

1229. Yalanın ‘ümri ḳısadı
BKZ Yalancının ipi kısa olur

1230. Yalğuz ḳalanı ḳurt yer
Yalnız kalanı kurt yer

1231. Yalğuzlığ Allâh’a gelibti
Yalnızlık Hakk’a mahsustur

1232. Yan yattı, çamıra battı
Yan yattı, çamura battı

1233. Yara sahabini incidi
Ateş düştüğü yeri yakar

1234. Yara sıcağken sarılı
Yara sıcakken sarılır

1235. Yassıdan sora dükken açan ne ḳazanı
İkindiden sonra dükkân açılmaz

1236. Yaşamayan uşağ pohınnan me‘lümdü
Yenecek aş bağından bellidir

1237. Yaş da ḳurrı ayağına yanar
Kurunun yanında yaş da yanar

1238. Yaşına bahma, başına bah
BKZ Saḳḳala inanma ‘aḳla inan

1239. Yaş yétmiş iş bitmiş
Yaş yetmiş iş bitmiş

1240. Yatma tülki kölgesinde, ḳoy yesin aslan seni
BKZ Géçme namerd köprüsünnen ḳoy aparsın su seni

1241. Yavlış hisab Bağdat'tan döner
Yanlış hesap Bağdat'tan döner

1242. Yéddi kere düşin annan seleş
Evvel düşün, sonra söyle

1243. Yédiğiv ḳaba sıçma
Köpek bile yal yediği kaba pislemez

1244. Yél eken fırtana biçer
Rüzgâr eken fırtına biçer

1245. Yen bilmez, doğrayan bili
Yiyen bilmez, doğrayan bilir

1246. Yéngi giren varlıya müberek olsın, feḳire de bu hardan sene diyeller
Zengin giyerse “sağlıkla”,fakir giyerse “ nerden buldu ki" derler

1247. Yéngi şerbe suyı savığ olı
Taze bardağın suyu soğuk olur

1248. Yer âğız, utanı üz
BKZ Âğız yer, üz utanı

1249. Yér beyyügün, su küççügündü
BKZ Su küççügün, söz beyyügün

1250. Yétimçeni altuna ḳablasav daşağı paḳḳır çıhar
BKZ Badamça badam olmaz, yétimçe adam olmaz

1251. Yığlemeyen uşağa emcek vérilmez
BKZ Uşağ yığlemese âğzına süt-meme- vérmezler

1252. Yığlıyanın bir derdi var, gülenin bin derdi var
Ağlayanın bir derdi var, gülenin beş

1253. Yıhılan ağaca balta vuran çoh olı
Yıkılan ağaca balta vuran çok olur

1254. Yıhılan divar o deḳḳede ṭozı çıhar
BKZ Divar yıhılan deḳḳe tozı çıhar

1255. Yıhılan yıhılanı sever
Yıkılan yıkılanı sever

1256. Yımırṭadan çıhıp ḳabığını begenmiri
Kestane kabuğundan çıkmış da kabuğunu beğenmemiş

1257. Yımırṭa ṭavığdan, ṭavığ yımırṭadan çıhar
Yumurtadan çıkan yine yumurta çıkar

1258. Yırtıcı ḳuşın ‘ümri az olı
Yırtıcı kuşun ömrü az olur

1259. Yohsul hérhizliğe çıhanda dünye ay işiği olı
Öksüz hırsızlığa çıkarsa ay ilk akşamdan doğar

1260. Yohsulluğ ataştan könegdi
BKZ Feḳirliğ ataştan könegdi

1261. Yohsulu déve üzerinde ilan çaldı
BKZ Ṭalı‘sız adamı déve üstünde ilan çalar

1262. Yolcıya yol gerekti
Yolcu yolunda gerek

1263. Yoldan ayrıl yoldaştan ayrılma
Yoldan kal, yoldaştan kalma

1264. Yoldan ögce yolcı, évden ögce ḳonşı sorılı
Ev alma, komşu al

1265. Yoldaşıv eyyise uzun yol tez biter
Refikin iyi ise uzun yol yakındır

1266. Yorğan gétdi ḳavğa bitdi
Yorgan gitti kavga bitti

1267. Yorğanıva göre ayağıvı uzat
Ayağını yorganına göre uzat

1268. Yuharı zevede dileni, aşağı zevede paylar
Aya sofya’da dilenir, Sultan Ahmet’de zekât verir

1269. Yuhu ölümün ḳardaşıdı
Uyku ölümün kardeşidir

1270. Yuva yapan dişi ḳuştı
Yuvayı yapan dişi kuştur

1271. Yuvuntı sabun olmaz, çirkinti hatun olmaz
BKZ Badamça badam olmaz, yétimçe adam olmaz

1272. Yük ağır menzil irağ
Gün uzun menzil ırak, ona göre azık gerek

1273. Yük bacınnan ahsamaz

Yük bacından aksamaz

1274. Zalımın da bir günü var
BKZ Her zalımın beş gün devranı var

1275. Zaman en beyyük hocadı
Zaman elimize bırakılmış bir hazinedir

1276. Zamanı bekleme, zaman kimseni beklemez
Hiçbir iş yapmadan bekleyince zaman durur, insanı çıldıran da budur

1277. Zaman sene uymasa, sen zamana uy
Zaman sana uymazsa, sen zamana uy

1278. Zaman zamana uymaz
BKZ Gün güne benzemez

1279. Zaralın yarısınnan dönmeğ kârdı
Zararın neresinden dönülürse kârdır

1280. Zehmetsiz iş olmaz
Zahmetsiz rahmet olmaz

1281. Zengin ekmegi tendirden beklemez, feḳir degirmennen bekler
Zengin, helvasını bal ile pişirir, züğürt derman için pekmez bulamaz

1282. Zenginin ‘arabası dağda dönmez, feḳirki düzliğde döner
Zengin arabasını dağdan aşırır, züğürt düz ovada yolunu şaşırır

1283. Zenginin malı her bir ‘eyyibi örter
Mal melameti örter

1284. Zenginin malı yohsılın başını ağırdı
BKZ Zenginin parası, feḳirin çenesini yorıntırı

1285. Zengin osursa(yarhamkum Allâh), feḳir ahsırsa yaman sayhadı diyeller
BKZ Yéngi giren varlıya müberek olsın, feḳire de bu hardan sene diyeller

1286. Zenginin parası, feḳirin çenesini yorıntırı
Zenginin malı züğürdün çenesini yorar

1287. Zor oyını bozar
Zor oyunu bozar

1288. Zurnada pişrav olmaz
Zurnada peşrev olmaz(ne çıkarsa bahtına)

2.2. TÜRKÇEDE KARŞILIKLARI BULUNMAYANLAR

1289 ‘Adar, sümbülü yerden ḳazar
1290 ‘Aḳıl eyyi şeydi, ege insanda olursa
1291 ‘Aḳıl olan yérde, şeref te olı
1292 ‘Aḳıllı o kimsedi hiçbir hileyden aldanmaz
1293 ‘Aḳıllı seleşende çoh söze gerek yohtı
1294 ‘Aḳıllı toplar, delli dağıdı
1295 ‘Aḳibet ḳuş ḳondırı ḳebrim başına
1296 ‘Aḳḳıl hikmet yığar, cahil servet
1297 ‘Aḳḳıl üz vérmez edebsize
1298 ‘Aḳlın yéri baştı
1299 ‘Aḳlını séven ‘araḳ içmez, namusunu séven ‘elemin namusuna bahmaz
1300 ‘Ali’si gider, Veli’si geli
1301 ‘Ar babasına olı mar(ilan)
1302 ‘Ar étmiyene ne diyesen?
1303 ‘Araḳ baş belasidi
1304 ‘Araḳ içene ḳız vérilmez
1305 ‘Arsızın canı gidişiri
1306 ‘Arsızın canı ḳeyyim olı
1307 ‘Arsızın çı baş çı (götine) çal
1308 ‘Aşḳ bir deryadı, içinde üzmeği bilmiyen boğılı
1309 ‘Datli ‘adatinnen vaz géçmez
1310 ‘Eefferim nece üz nece haya
1311 ‘Eḳreb balası nenesini yer
1312 ‘Eḳreb, balasını ḳarnında besler
1313 ‘Elem düşene güler
1314 ‘Elem ḳahırı namaza, biz ḳahırığ ebdese

1315 ‘Elemçin yéngeçsen bizimçin hesteg ol
1316 ‘Eleme ‘adetse, bize bid‘etti
1317 ‘Eleme ḳulağsa, bize gözdi
1318 ‘Eleme ögüt véren mulla, özi (göt veren) mulla
1319 ‘Elemi bézer edennen Allâh ta bézerdi
1320 ‘Elemin ‘ağzına, ḳırh ‘arşın béz yétişmez
1321 ‘Elemnen dişiv çeksev, ‘elem seni séver, dünyeden eliv çeksev Allâh’ta seni séver
1322 ‘Eşe paşanı sévdi
1323 ‘Eyyib nedi bilmez
1324 ‘İse tutıp, Musa ifirip
1325 ‘İzzetten ‘izzet gör, eyyi bişir lezzet gör
1326 ‘Usmanlı dévrinde olabilirdi
1327 A‘uzu billâ sele, şaytanı ḳavar
1328 A‘yana a‘yan dile
1329 Aclığ çeken çoh şey ögreni
1330 Acuğ geli üz saralı, acuğ gider üz ḳaralı
1331 Adam, adam acuğuna bir kévic duz yer
1332 Adam aslan olsın hava olmasın
1333 Adama yahınnan daş deger
1334 Adama yardan yar olsın
1335 Adamı ḳilinc öldirmez bir tehne söz öldiri
1336 Adamın kölesi, Allâh’ı belasi
1337 Adamın öz eli öz kisesi
1338 Adam isterem (...)den közer dögsin onı da bir gözel yésin
1339 Adam ḳanatsız ḳuştı
1340 Adam öz eliyden ḳaşamazsa doymaz
1341 Adam öz gözine körliğ istemez
1342 Adam sözden, uşağ gözden
1343 Adam var bir ekmegden bin ét aldadı, adam da var bin ekmegden bir ét aldatmaz
1344 Adıv nedi? Gerebit, işiv nedi? Gel gét
1345 Ağa bağınnan su bağışlırı
1346 Ağac çuvaldızıdı ne itiren ḳehir yer, ne tapan kéfleni
1347 Ağacın her ki başı da pohtı
1348 Ağac ḳabalığınnan ḳırılı
1349 Ağactan düşen dalına sarılı
1350 Ağ baht, altun taht
1351 Âğız suyu ilana zehirdi
1352 Ağ ḳarğanın éti yilinmez
1353 Ahlaḳ paradan evlâdı
1354 Alçağa boyun egen, alçağdı
1355 Alçağda durar, yuharı siyer
1356 Alçağda durup yuharı bahırı
1357 Alçağın éttiği iş, örtülü ḳalmaz
1358 âldığıv ebdes, ḳorhuttuğuv ḳollbaḳaya degmez

1359 Allâh seni yarattı, dünye boş ḳalmasın
1360 Allâh Sultan Mahmudtan da beyyügtü
1361 Alt dudağı yer sipiri, üst dudağı gök sipiri
1362 Altunnan âğırıydım, samannan yüngül oldum
1353 Al yéşil mavi ipek, arada gelen gidendi
1364 Aman aman içinde ğerbil saman içinde
1365 Am véren beriye emcek véren geriye
1366 Arı bal yuvasına meraḳtı
1367 Arı yuvasına torpağ sepiri – sepilmez –
1368 Arvada bél bağlama, at ile avrada inan olmaz
1369 Arvad erkegiyden ögünür, ḳuş da ḳanatıydan
1370 Arvadın silehi yiğlemeğdi
1371 Arvadın yıhmadığı év, bin il ḳalı
1372 Arvadtan ḳorhanı öli say
1373 Arvad var güninin dostıdı
1374 Aslan tavınnan düşmez
1375 Aşı yoh, ekmegi yoh, çalın Hebeş toyıdı
1376 At ‘Abbasın pul bulbasın çal çatlasın
1377 At atılmaz, sat satılmaz
1378 At dabbanınnan tanılır
1379 At dişinnen tanılır, igit işinnen
1380 At sattıv ḳusurı ḳaldı?
1381 Attan düşmeyen atlı olmaz
1382 Attan, arpa bir yerde olmaz
1383 Atına eşşek dileyip
1384 Atma mene ḳırmızı güli
1385 Avçı yatar ceyran otlar
1386 Ay ḳarannığı ahşamdan me‘lümdü
1387 Ayağlar nece varsın gévli gétmeyen yére
1388 Aydın gece ikindiden bilini
1389 Ayı balasını ohşırı
1390 Ayı darıdan küstü, darı bir tağar fazla késti
1391 Baba: başıv ḳarpıza benziri, oğlan: ala ḳarpız isterem
1392 Baba nene vérdiği öğüt, oğlıv da sene véri
1393 Babanın Hebeş tab‘ı, oğlına devéder
1394 Babasına yaptığını oğlınnan görer
1395 Babasını görmeseydi, Hûle pohçının yahasını tutardı
1396 Babasını incideni, Allâh incidi
1397 Babasının gévli hoştı, ocağı var
1398 Babasının ocağı kör olaydı
1399 Babava yaptığıvı oğluvdan göresen
1400 Bacı bacıdan ḳısḳanı
1401 Bağ bağçıvana yar, ḳoyın çobana yar
1402 Bağ bağvanındı
1403 Bağ sehebsiz olmaz
1404 Bağdad’a giren peşiman, çıhan peşiman

1405 Bağdan bir gül séçti
1406 Bağı bağvan, sürünü çoban yér
1407 Bağı bağvan yér, ḳoyını çoban
1408 Bağıv yohsa dögmec éle, unuv yohsa bulamac éle
1409 Bağvan inegi olaydım bağda
1410 Bahalığda yédiği tazılar, indi yazıya çıhmehçın halamat édiri
1411 Bahar bulutu kimin vahtsız yağar
1412 Bahar bulutuna benziri
1413 Bahar ḳodığı kimin, oynahlısan-oynahlırı-
1414 Baharda heste olan yazda âyını, güzde heste olan türbede âyını
1415 Bahçavızdan bir gül dilemeğe geldim
1416 Bal arısı da çalarken acıdı
1417 Balığa pıçağ yohtı
1418 Balığ çuḳur su ahtarı
1419 Balığ kimin béli ibinmez
1420 Balığ kimin elden siyirili-elde çirpini-
1421 Balı olan çibini Şamdan geli
1422 Baltanın yıhmediği évi göz yıhar
1423 Bar véren ağaca hizmet olını
1424 Bar vérmiyen ağacı késeller
1425 Baş ağrığı cehennem ‘azabınnan beterdi
1426 Başı ağıran şapalağ yér, ḳarnı ağıran topalağ yér
1427 Başı bir, dili hazar-bin-
1428 Başı daştan ḳeyyimdi
1429 Başıma gelen başıva gelse, onda bilesen
1430 Başıma gelen duşman başına gelmesin
1431 Başıva geleni diyesen
1432 Başıvın tüki ḳeder nedamet édesen
1433 Baş lezḳesı oldı
1434 Batmannan alı, misḳaldan véri
1435 Bayaz saç ihtiyar étmez
1436 Bayğuşa dünye necedi? Dédiler: ḳelbim kimin dédi
1437 Bayğuş kimin, haraba gözler- gözlerem-
1438 Bayğuş vérene bekler
1439 Bayram çınağına döndi
1440 Bazar ağası bazardadı
1441 Béd asıl minnet bilmez, barmağıv mum étsev ona
1442 Bektaşinin nesi var? Bir post bir keşkül
1443 Bél baltası ḳırılıp
1444 Bé namazdan keramet umırı- umma –
1445 Beniadam çayır kökidi
1446 Besledim, âhırı emeg hiç, maya hiç oldı
1447 Beyyügün ḳedri öziydendi
1448 Beyyük su töker, küççük ayağ sürter
1449 Bic paḳla kimin atlanıp düşiri
1550 Bic suya düşse boğılmaz

1451 Biğini taraş étti güzgüni eline vérdi
1452 Biğleri üstünde laḳlaḳ yuva yapar
1453 Bilbil besledim başıma ḳarğa çıhtı
1454 Bilbil öz güniçin yığlar
1455 Bilbilin zevḳi güldedi
1456 Bilen baş ölsin o başa ulaşsın
1457 Bilirsev seleş ders alsınlar, bilmesev sküt ol adam sansıllar
1458 Bir ağacın kölgesinde bir sürü yatar
1459 Bir ağactan bin kibrit çıhar, bir kibritten bir milyon ağac yakar
1460 Bir âhırda at da öli, eşşek de
1461 Bir avuc para ki avuc heḳiḳetten daha güclidi
1462 Bir baş var bin sévde
1463 Bir daha bu dervişi tekkede görsev çemçeni(götine) ḳoy
1464 Bir damla balın topladığı çibini bir ḳartal zift toplamaz
1465 Bir daş bin ḳuş uçurdu
1466 Bir daş yérinnen ḳopsa daha yérini tutmaz
1467 Bir def‘e görmeğ, bin def‘e éşitmeğden eyyidi
1468 Bir duşmanı ‘affétmeğ, dostı ‘affétmeğden çoh daha kolay
1469 Bir el ḳırılsa egri tutılı
1470 Bir eşşek ahtaran geli
1471 Bir huḳḳa ét satırığ
1472 Bir igid yohsıl olsa, ona el ayağ güler
1473 Bir ḳapıda ki dilenci olmaz
1474 Bir kereyden manara başına çıhılmaz
1475 Bir köye géttiğ gözi şireli, biz de oldığ o tireli
1476 Bir köyün ağası Salman ossın, o köyde ne harman ossın?
1477 Bir ḳulağın yél édip, bir ḳulağın yağış
1478 Bir küp ḳırılınca yüz cerre ḳırılı
1479 Bir manḳırçın ‘Antebe gédiri
1480 Bir nanamaz ki cami‘ arasında
1481 Bir özi bir Fatması
1482 Bir paraya Fettah paşa diyiri
1483 Bir tavığın ayağını aça bilmez
1484 Bir yémiyençin bir yen tapındı
1485 Bir yerde yatmazki altınnan su géçsin
1486 Bir yérden yaralıyam, yüz yérden ḳanım ahar
1487 Biri aya bahar biri çaya bahar
1488 Biri işler yorılı, o biri işlemez ḳazanı
1489 Birinnen sordılar: haralısan? Dédi, hele arvad almamışam
1490 Birsi polat olsa gerek birsi demir olsın
1491 Biz çobansız ḳoyına benziriğ
1492 Biz gédiriğ heste sormağa, heste gédip gelin görmeğe
1493 Biz razı oldığ ḳaza, ḳaz ḳıçın(götin) ḳoydı naza
1494 Bize gelen bize benzer, daşşağları ḳoza benzer
1495 Borc al zekât vér
1496 Borc ulaştı bine, vur pilâvın dibine

1497 Boşına çalışmağ, ahan suyı teklemeğ kimindi
1498 Boy bégi, ‘Ereb şéhi
1499 Boynı uzun béyni boş
1500 Boynım vuran callad keşke bir merd olaydı
1501 Boynuzsuz géçinin, boynuzlu géçide haḳḳı ḳalmaz
1502 Börküv ḳeyyim tut yél aparmasın
1503 Bugün saydığıv yarı çıhmaz
1504 Bugünün turşısını, yarının şirinine vérmem
1505 Buğazınnan tükli tavığ géçmez
1506 Buğdaya hor bahan belaye düşer
1507 Buğdaya şükr étmiyen Allâh’a şükr étmez
1508 Bu halıma gâvır, İslam olı
1509 Bulağ başı bulannığ olanda bütün çaylar bulanı
1510 Buldı aşna, ḳaldı başına
1511 Bulut gider Erbil’e, çoban ḳoyını dur éle
1512 Bu öli bu şivana degmez
1513 Bu yél bele eserse, bu manḳas bele késerse, ne biğ ḳoyar ne saḳḳal
1514 Burnını tutsav, canı çıhar
1515 Cafa çeken safa sürer
1516 Cahilin körden ferḳi yohtı
1517 Cahil öz özinin duşmanıdı nece başḳasının duşmanı olmaz?
1518 Cami‘ mullasız olmaz
1519 Cami‘den kilim çalsam halıva tamah étmem
1520 Cami‘e börki düşse ḳamişten çıharı
1521 Can dédim, derd ḳazandım
1522 Canımnan bir ḳuş uştı, mene uçmağ ögretiri
1523 Canını çölde tapıp
1524 Cannan malım senivdi, ḳırılı tabaḳa degme
1525 Cannan sora cihan harab ossın
1526 Can ne çekerse dil üzünnen çeker
1527 Can vérmesev sekkiz can ḳazanmasan
1528 Cébiv ağır daştan doldır
1529 Cébiv boş olsa ḳardaşıv da sennen ḳaçar
1530 Cülhe mekküki kimin gelip gédisen
1531 Çaḳır tiken kimin he orta yérde şingilipsen
1532 Çarpaz göz, zinet olı
1533 Çay daşıydan çay ḳuşını vurar
1534 Çayır geldi, pambığ köç
1535 Çekirde çoh olsa, tavığ bini geçer
1536 Çemde çaḳḳal azıydı bu da geldi üstüne-gemiyden-
1537 Çévirke çoh olsa, tavığ bini géçer
1538 Çévirke gögde, taya yérde
1539 Çı eşşegi apar yük yanına, çı yükü geti eşşek yanına
1540 Çibin şireli yére ḳonar
1541 Çibinin derisini soyırı
1542 Çingene çalar, ḳızı oynar

1543 Çini yoğurdu yé, ama ḳaymağını ḳırma
1544 Çoban ahşam ağacını atar, sabah tapmaz
1545 Çoh gülen çoh yığlar
1546 Çohı gétti azı ḳaldı
1547 Çoh ḳonışan puhta ḳonışı
1548 Çoh yatan ihtiyar hestesidi
1549 Çölde gül bitmez, cahile söz yétmez
1550 Dabbannan giren azar, baştan çıhar
1551 Dağ bizim, ceyran bizim, avçı burda ne ahtarrı
1552 Daha ḳan da yoh yımırta da yoh
1553 Darı ḳuşı kimin, yériv- yéri- me‘lüm degi
1554 Daş degene, yol gidene me‘lümdi
1555 Daşı at sahabı ḳaldırı
1556 Davşannan ḳorhan ilan çıhar ögine
1557 Dédi Türkmenler bu ahşam o ahşam pilâv yeller(yavaşça söylenir), biz de bu bayram o bayram (hızlıca söylenir)
1558 Dédiler: ‘İzra’il uşağ paylırı, dedi özinki öziçin, bizimkine degmesin
1559 Dédim adam ol, démedim ḳadam ol
1560 Degirmençi dirri olaydı, unu bele irri olaydı
1561 Degirmen işin görer çaḳ çaḳa baş ağırdı
1562 Delliler ve uşağlar girmi yaşınnan, girmi ḳuruş bitmez sanarlar
1563 Delliye yél vér, eline bél vér
1564 Demir dögüle dögüle polat olı
1565 Demirçi dükkeni öginnen géçen çatlanka yer
1566 Denizde ğaraḳ ol, namerde boyın egme
1567 Derdi bir usturadı, utsam yaralar, atsam yaralar
1568 Derdim var Ḳaf dağıca
1569 Derdinnen tütünü ‘asmana çıhırı
1570 Derdsiz başıvı derde sohma
1571 Dere çöl-helvet-, tülki bin-bég-
1572 Désev bir derd, démesev ki derd
1573 Déve dallalığ éder eski hamam içinde
1574 Déve irağına, ḳatır dırnağına bahar
1575 Déve kimin hop hop édiri-édisen-
1576 Déve ḳuşı kimin sahlanmağ istese başını ḳuma sohar
1577 Déveden sordılar: Hardan gelisen? Hamamdan dédi
1578 Déveni bir ciger için boğırı
1579 Déveni çemçeyden suvarrı
1580 Déveni görmediğ, ḳuyrığını gördiğ
1581 Déveni igne gözinnen géçirri
1582 Déveni soydığ ḳuyrığı ḳaldı
1583 Déveye dédiler: Balav oldı, dédi yüküm arhamdadı
1584 Déveye dédiler: boynıv uzundu, dédi: Uzağ yolı gözlerem
1585 Déveye dédiler: hardan gelisen? dédi: Hamamnan
1586 Déveye sırğa tahırı

1587 Di gel bu ḳulağsız eşşegi çamırdan çıhart
1588 Dil ‘aḳıl hezinesinin ḳilincidi
1589 Dil ustası, iş hestesi
1590 Dilenciden dilenciye, hecci baba ḳazançıya
1591 Dili diyer, göti yer
1592 Dilim ip oldı, ḳarnım küp oldı
1593 Diline kimse ulaşmaz
1594 Dilinnen kimse ḳurtılmaz
1595 Diliyden dünyeni şam éder
1596 Dilüv yérine ayağıv yorult
1597 Dininnen döner, dédiğinnen dönmez
1598 Dişsiz insan daşsız degirmen kimindi
1599 Dişte gören, işte görmez
1600 Dişüv ağırdı çek ḳurtın, başıv ağırdı(ḳonşıv kötiyse) köç ḳurtın
1601 Divar yıhılı tozı ḳalı
1602 Diyesen ataş üstüne otırıpsan
1603 Diyesen ḳudurmuş ḳurt dişleyip özini
1604 Doğrı ol aslan yolınnan yéri
1605 Dolmada birşey yohsa neçi sarılırı
1606 Dombalan çıharırken bélçeni ḳırdı
1607 Donğuz darıdan küser, darı bir tağar fazla késer
1608 Dost şeker ossa, birden- hepsini- yéme
1609 Dost üzünnen, duşman gözünnen bilini
1610 Dostına hayın bahan göz kör olsın
1611 Dögüşendey de barışmağa üz yéri ḳoy
1612 Dul alma, gül al
1613 Durğun su téz ḳohar
1614 Duşmanı şeker suyıdan ez
1615 Duznan ekmek duşman olmaz
1616 Dü‘eyden gelmiyen, beddü’eyden ölmez
1617 Dünye bir ḳararda durmaz
1618 Dünye bir penceredi, her gelen bahar géçer
1619 Dünye Harut Marut’tan sihirbazdı
1620 Dünye kimiyden başa gelip
1621 Dünye tembelden gédibti, kim kimden heberi var?
1622 Dünyeye bah, biri yığlırı, biri güliri
1623 Düşme dul arvad torına, sıçar yétmiş arhavın gorına
1624 Düz oldı(olsa) oh, egri oldı (olsa) yay
1625 Düz yoldan çapan, Allâh’ın ğazabına çarpar
1626 Edeb ‘aḳlın yazdan görünüşüdü
1627 Edebhanaya düşse edebhananı pisler
1628 Eger horız baynamasa da sabah olı
1629 Eger yağıy çohıysa, başıya sürt.
1630 Egri ağac düz olmaz, rende vursav yüz yérden
1631 Eken öküz, biçen öküz, harmana gelen de hoha
1632 Ekincinin yarı ‘ümri çölde géçer

1633 Ekme bitmiyen yére, can vér itmiyen yére
1634 Ekmegi tendirden tereziyedi
1635 Ekmeksiz év, köpeksiz köy olmaz
1636 Ekmek tendirden çıhsa bir daha yapışmaz
1637 Elden çıhtı, ḳısmetten çıhmasın
1638 Elden ele, Haḳtan dile
1639 El düşendedi, yohsa yaḳışandadı
1640 Elek geti, ğerbil apar
1641 El evlâdı adama evlâd olmaz
1642 Elhamdin başı şükürdü, kitabın da başıdı
1643 Elinde tas apardı, évine yas apardı
1644 Eliri kepegine ḳatırı
1645 Eliv ataşa sohma eliv yanar Ateşle oynanmaz
1646 Elti eltiye bahar, goruna ataş salar
1647 Elti, elti(güni, güni) acuğuna évin(özin) bezedi
1648 El uzatılan yére, dil uzatılmaz
1649 Erkegin tüklisi ‘Ali’ye, arvadın tüklisi ayıya benzer
1650 Erkek arvadın ḳanatıdı
1651 Erkek eşşek altınnan ḳodığ çıhardı
1652 Erkeklerdense évliler her ḳadını ét kimin ekmeginden yerler
1653 Eski dost bahalı ata benzer
1654 Eski dost unutulmaz
1655 Eski harmanı (samanı) savırma
1656 Eskinin ḳedrini bilmiyen, yéngiye degmez
1657 Eski ḳafa eski vafa
1658 Eski ḳazana yéngi ḳulp, he bu gecedi şarp şurp
1659 Eski yara üstüne yéngi fitil ḳoyıldı-ḳoyırı-
1660 Eşşegden géttiler, ḳatırdan döndiler
1661 Eşşegim arpaydan ölse şehid sayılı
1662 Eşşegim (göt véren) olsa, ḳulağını késerem
1663 Eşşek kimin bir arpaydan ‘anḳırrı
1664 Eşşek (sikini) uzatsa, gelin kabablığ ister
1665 Eşşek yağış yérine, arpa yağmağı ister
1666 Ĕv sahabı hérhizi tutınca hérhiz év sahabını suçlı çıhardı
1667 Ĕv sahabı mısafırın eşşegidi
1668 Ĕvde öz başın bağlıya bilmez, toyda gelin(küreken) başını bağlar
1669 Ĕvde soğan ekmek yer, yazda (biğin burar) dişin pekler
1670 Ĕvi daştan doldır, baştan doldırma
1671 Ĕvimin arpa ekmegi başḳasının pilavınnan eyyidi
1672 Ĕvin köpegi ol, küççügi olma
1673 Evvel ferec bazirganıydı, indi igne saḳḳız satırı
1674 Evveli maydan, âhırı zindan
1675 Eyyi er ana babadan eyyidi, kötü er ḳapılardan eyyidi
1676 Eyyi evlâde göz pimi yédirtsev azdı
1677 Eyyi insan çoh yaşamaz
1678 Eyyiliğ éderken ḳarşılığını düşünme-bekleme-

1679 Eyyi yaptıv désem Allâh'tan ḳorharam, kötü yaptıv désem özimnen ḳorharam
1680 Eyyiyden ḳahan otıran eyyi şey ögreni
1681 Falan cömerde benziri
1682 Falanın burnına çibin ḳonmaz
1683 Feḳirin altunına bézdi, zenginin bézine altundı diyeller
1684 Feḳirin bélini büken aclığdı
1685 Feḳirin ekmegi tendirde yanar
1686 Feḳirin tavığı da doğmaz
1687 Fena bilmeğdense bilmemeğ daha eyyidi
1688 Filisi olmıyan, filise degmez
1689 Fitneliğ, feneliğ könegidi
1690 Géc gelen mısafırın gileyliği öziydendi
1691 Géc taptım, téz itirdim
1692 Gece ipek, gündüz köpek
1693 Gece müşterisi ya hérhiz olı, ya da hérsiz
1694 Geceler helve yeller ḳaçallar
1695 Géçen géşti gelene(indiye) bah
1696 Géçen iller 'ümürden géçiri
1697 Géçi can vayında, ḳassab pim vayında
1698 Géçinin âhırı şer olsa ('emeli azarsa) çoban ekmegini yer
1699 Gel bu adamnan ekin ek biçin biç
1700 Geldi yat, gétti yat
1701 Gelen aldı, giden aldı, bize ne ḳaldı
1702 Gelin çiçek her dédiği gerçek, ḳeyin ilan her dédiği yalan
1703 Gelin yüz il yaşadı, yéngi bélin ḳurşadı
1704 Gelinin 'eyyibini ḳeyin nenesinnen sor
1705 Gelinnen girer kürekennen çıhar
1706 Gemide otırıp gemicinin gözini çıhardırı
1707 Gene geldi faslı bahar
1708 Gétdi menim çağım ğezel oldı bağım
1709 Gétti oh kimin, döndi poh kimin
1710 Géttiğ gelin görmeğe, gelin gédip tezek yığmağa
1711 Gévli balığ istiyen savığ suya girer
1712 Gévli hoştı, babasının ocağı var
1713 Gézdim İran'ı Turan'ı, cennet buldum buranı
1714 Giden gün geri dönmez, güni güne çalsav da
1715 Gorı var kefeni olsın?
1716 Gög yığlamayınca yér gülmez
1717 Gögce muncuğ kimdedi, menim gévlim ondadı
1718 Gördüv henek, görmediv gerçek
1719 Görmemişi altuna ḳablasav, daşşağı paḳır çıhar
1720 Görmemişin eline bit düşüp
1721 Götümün yérin édim, gör sene neler édim
1722 Göz açmamış kör yara balasına benzisen- benziri-
1723 Göz de şirin, tane de şirin

1724 Göz görmez üz utanmaz
1725 Göz var ziyaret édili, tifirmeğe de göz var
1726 Gözel ona diyeller, gözel söz ḳonışı
1727 Gözeli seveller éve géçince, ‘aḳḳılı seveller ölüp gédince
1728 Gözi beyyükliğtedi, aclığ bélini ḳırıp
1729 Gözünü yumdı ağzını açttı
1730 Güciy çatmadığı işe girişme
1731 Gülden tiken, tikennen gül
1732 Güler üz duşmanı aldadı
1733 Gülün altında köz var
1734 Gümanlı göt özinnen gırpıldar
1735 Gün günnen beterdi
1736 Günahınnan sahınmıyan öz suçuna giriftar olı
1737 Günde bir dala ḳonar
1738 Günü güne satma
1739 Güz bızavı kimin, he yisen yatısan
1740 Güzgüye bah, üzüy gör
1741 Ğaddarı Allah’a teslim ét
1742 Ğafil ḳuşun avçısı çoh olı
1743 Ğayret paylananda hazır degildi
1744 Ğazab atına minipti
1745 Ğem yardan vafalıdı hiç döndermez üz mennen
1746 Ğeribin parası pul, ḳerisi dul
1747 Ğurbetin ataşı yurdun tütünü kimin parlaḳ degi
1748 Hahın elin öpince, öz elimi öperem
1749 Hahın sesi, Haḳḳın sesi
1750 Hahın ḳedrini bilen öz ḳedrini bili
1751 Hahı saḳḳız edip çeyniri
1752 Hahsı eşşege mindiğ osırğan çıhtı
1753 Haḳḳ aldanmaz
1754 Haḳlı haḳınnan vazgéçmez
1755 Halal zada barıştırır, haram zada ḳarıştırır
1756 Halal zada öz sözünün üstüne geli
1757 Halının tozı tükeni, dellinin sözi tükenmez
1758 Hamamçının tası yoh péştamalın ortası yoh
1759 Hamam suyıydan bacılığ édiri
1760 Hamavın kör bégiri kimin âhır getirip
1761 Ham demir dögülmez
1762 Hançı hanında, yolçı yolında
1763 Harab adam zavalını bular
1764 Harab yoldaşı yérinde ḳoy géç
1765 Hara géttim balığ başı arpa ekmegi
1766 Harda meyter orda ‘attar
1767 Harda pilav orda kilâv
1768 Hatun ḳıran ḳabın sesi gelmez

1769 Hatun soyıp, halayıḳ girip
1770 Hava insanı haviyeye atar
1771 Havanın sesine, destesi sebeti
1772 Havasın terk éden her şeyden emin olı
1773 Hayâsızdan üz göz olma
1774 Hayâsızdan üz göz olma
1775 Hayâ üzde bir ḳatra sudı
1776 Hay huy bazara bir gül gelipti
1777 Hay huy biter dünye bitmez
1778 Hayınnan bir şey sorma(umma)
1779 He çamırı bele yuğurulıptı
1780 He dédiv malım mülkim hiç démediv ölüm var
1781 Hediyeyden ḳız alınmaz
1782 He kerki kimin öz ögüve çekisen
1783 Hem adağtan, hem budağtan oldığ
1784 Hemd édenler cennet ehlin evvel zümresidi
1785 Heme lete mezeḳi oldı
1786 Hem sığırı késti, hem küpi ḳırdı
1787 Hemze bégir öldirip, yığışın ḳarğalar
1788 Henek henek (göte) vurdılar degenek
1789 He nenemi soran var, babamı soran yoh
1790 Her ‘aşıḳın bir-beş-gün dévreni var
1791 Her ağacın kölgesi olmaz
1792 Her ay Receb olmaz, olsa da ‘eceb olmaz
1793 Her bahçanın öz bahçıvanı var
1794 Her çalınan davılın ögündedi
1795 Her évin bir edebhanası var
1796 Hérhiz evlâd babasının ocağında pencer eker
1797 Hérhiz! ‘arabanada bél var
1798 Hérhizden ḳalanı falçıya vérdi
1799 Hérhizden sora başıva altun al
1800 Her hüren köpege daş atsay daşlığ tükeni
1801 Her insanın sözi bir degi
1802 Her insan saldığı çul üzerine otırı
1803 Her işin ögünde Allâh’ı yadıva sal
1804 Her ḳazuğa bir torba asar
1805 Her ḳebilenin bir köpegi var, sen o ḳebilenin köpegi olma
1806 Her ḳereye bulanan matran olmaz
1807 Her kese hürmet éle seniy de hürmetiy olsın
1808 Her kesi igneden iplige ḳeder sayırı
1809 Her kes nene baba cigeridi
1810 Her kes öz évinin hizmetçisidi
1811 Her kes öz sufrasınnan yer
1812 Her ḳuş şahin olmaz
1813 Her ḳuyunun suyu içilmez
1814 Her küpeye girip boyanmıyıp

1815 Her mévenin mevsimi var
1816 Hérséverliğ zenginliğden daha fazla dost yığar
1817 Her sévilen Allâh'tan ğayri 'aridi
1818 Her suça Allâh bir daş başa çalsaydı güneh ḳalmazdı
1819 Her şeyden şirin dildi
1820 Her şeye dudağ büzer (büker)
1821 Her şeyin bahalısı ucuzdı
1822 Her yımırtadan civ civ çıhmaz
1823 Her yımırtadan cüce çıhmaz
1824 Her zaman üzdedi
1825 Hesen Hüsén için yığlemiri, helim için yığlırı
1826 Hesen soh degirmenidi
1827 Hestenin gévli nar ister
1828 Heşir de ḳalabalığdan hoştı
1829 Heşişe içeni ilan çalsa incitmez
1830 Horuz baynamasa da sabah olı
1831 Hûle bar ekâ, Bıle kepr ekâ (Kürtçe)
1832 Hule naib, bele kâtib, veleh olıp haznadar
1833 Hu sele Hüsénem, ḳelenderem
1834 Hükmet bir filis hetriçin bir dinar sarf éder
1835 Hükmetin canı uzundı
1836 Hükmetin ignesini yen, çuvaldız sıçar
1837 Hükmetten pehle vurulmaz
1838 Hükmet yatsa adam adamı yer
1839 Hünerüv var işe başla
1840 Hüsénnen sora ḳere girdi
1841 İçi var çévirkesi yohtı
1842 İçtiğiyi suya tifirme
1843 İdareye dünye darlığı diyeller
1844 İftar kababıyla, her kes arbabıyla
1845 İgid bir def'e, ḳorhağan yüz def'e öli
1846 İgidin eyyisi dayısına danışmaz-çıhar-
1847 İgidin kötüsü, ḳilincini dayısında sınar
1848 İgnesin yen çuvaldız sıçar
1849 İlan dellügüne barmağ dürtiri
1850 İlan feḳirse de zehirlidi
1851 İlan késilmiş ḳuyrığını unutmaz
1852 İlan kimin ahar, 'eḳreb kimin sohar
1853 İlan sıcağ yére ögrenip
1854 İlanam torpağ yim?
1855 İlanı basmasav çalmaz
1856 İlanı görene ne'let, görüp öldürmeyene ne'let
1857 İlanın ağına da ḳeresine de na'let
1858 İlannan olan, torba dağarcığ ahtarı
1859 İnci oğlı sarayı oldı
1860 İncig harda, rüh-can- orda

1861 İneg gizli boğa yer, âşikar doğar
1862 İnegi üstünde namaz ḳılını
1863 İnsan gözini torpağ toh étmezse hiçbir şey toh étmez
1864 İnsan kissesine el vursa her gün börek paḳlava yer
1865 İnsan ne bularsa dilinnen bular
1866 İnsan ne bularsa dilinnen bular
1867 İnsanın öz yurdu her şeyden gözeldi
1868 İnsan olan bir def'e öli
1869 İrağ yérin dögmeci hollaydan dögüli
1870 İsitme titremeni borçtan âlı
1871 İstiri hem beleş olsın hem de otlanmamış olsın
1872 İş hestesi, söz ustası
1873 İşin âhırına bah
1874 İşin bilmeyen kişiler, sora pohını işler
1875 İşin evvelinde düşünmeyen âhırında peşiman olı
1876 İş ḳırıldı béşigde dağıldı
1877 İşliyenin elinnen, ohumuşun dilinnen bilini
1878 İşsiz mévesiz ağaca benzer
1879 İten inege her kes sahab çıhar
1880 Ḳabağın başın uçurtdu
1881 Ḳabuğu bir türlü, içi bin türlü
1882 Ḳaçanı tut, ḳalan malımızdı
1883 Ḳaçmağ igidliğin yarısıdı
1884 Ḳadın dünyede cennet ve cehennemdi
1885 Ḳadın ḳabırğa sümügü kimindi düzeltmeğ istesev ḳırılı
1886 Ḳadını dinne ona uyma
1887 Ḳadının harabı ḳabir 'azabınnan harabtı
1888 Ḳahtıv öz éviv yıhtıv, düştüv hahın évin yıhtıv
1889 Ḳalıbtı öz başına, örtüptü béz başına
1890 Ḳallanḳuç hecci laḳlaḳı aldadırı
1891 Ḳallanḳuçın zararını biber ekennen sor
1892 Ḳallanḳuç uçtı dama, velvele düşti (am)a
1893 Ḳan ussu olmaz
1894 Ḳapıv çalan ḳapısı çalını
1895 Ḳapıyı bağlayan huda lâbud açar bir gün
1896 Ḳarannığ yére peştav sıhırı
1897 Ḳarannığın âhırı aydınnığdı
1898 Ḳardaşın beyyügü babadı
1899 Ḳardaşlar dögüştü ahmaḳlar inandı
1900 Ḳardaşsız olan, ḳanatsız ḳuş kimindi
1901 Ḳarğa balası olanı, sıçmağa vahıt tapmırı
1902 Ḳarğa besledim bilbil çıhtı
1903 Ḳarğa besledim gözim çıharttı
1904 Ḳarğa ḳarğanın gözini oymaz
1905 Ḳarınçanın da duşmanı var
1906 Kâr ḳudurtu, mayanı yédirtti

1907 Ķarpız yensen? Yohsa(bostan yolansan) bağvan öldürensen?
1908 Ķassab döğüşüne benziri
1909 Ķassab öz nenesine de sümük satar
1910 Ķaşanmıyan yérleri ķaşırı
1911 Kâtibe sarmaya göz, gevezeye de sözdi
1912 Kâtibin ne suçı var? Heddem diyip yaz bele
1913 Kaveli kimin, günde bir köydesen
1914 Ķavun rengten degi
1915 Ķazan ķeresi gider, üz ķeresi gétmez
1916 Ķazan otdan, beni adam hakattan
1917 Ķazan üç daş üstünde ķurulu- durar-
1918 Ķazanc ķudırdı, mayanı yipti
1919 Ķazanda ét ķalmadı üşkünkür baş ķaldırdı
1920 Ķazı Allâh'ın has ķulıdı
1921 Ķazı ki şahad elinde esirdi
1922 Ķazı razı, müftiye neleğ
1923 Keçel başına lesķe ne yapar
1924 Keçel helve yer, parasına minnet
1925 Keçel ķaz başın yahırı, yen yel olı, yen yağış
1926 Keçel keçel tas keçel, ķış geli bayramdı, gene geldi yaz keçel
1927 Keçel kerkez baş ķaldırdı
1928 Keçel tavığ topal horızdan
1929 Keçeller çayı içeller ķaçallar
1930 Kefen çalmağdan zengin olınmaz
1931 Kefen parası mene ulaşsın o gor be gor gétsin
1932 Ķehpeni (sik) öldürmez, be'büz öldiri
1933 Ķehpeni söz öldiri
1934 Ķehrimnen mars oldım ķaldım
1935 Kel baş tarağ istemez
1936 Kelden keramet, cindirden bit hasıl olı
1937 Ķelem âl elive, içimi yaz
1938 Ķelem bildiğin yazar
1939 Ķelem ķilincden keskindi
1940 Ķelemnen yazılan, baltaydan bozılmaz
1941 Kelle geti dilsiz olsın
1942 Kemal ķelemden incedi
1943 Ker davıldan ne annar
1944 Ķere aspat, béşigiv al damda yat
1945 Ķere aspatın savığı, pine teper tavığı
1946 Ķere eşşek gök badıncan ķoy ķarşıva çal başıva
1947 Ķere göz sürme istemez
1948 Ķerede gézen, izi bilinmez
1949 Ķereden oyana boyağ var?
1950 Ķereden sora ağ olmaz
1951 Ķereden sora başķa ne reng var
1952 Kereviz, vahtı geli göreriz

1953 Kerkük'ün ḳel'esi var, yérlisine belasi var
1954 Kerkükli ilde yüz ḳıran ḳirsiye parası véri
1955 Kervan göç étti, biz ḳaldığ yarı yolda
1956 Ḳırh degirmende bir pulçası- bir avuc unı- yohtı
1957 Ḳırh ḳuruş vérdi, ḳırh degenegi de yédi
1958 Ḳırılan kol egri biter
1959 Ḳırmızı könek kimin yahasınnan ya ḳolınnan he görili
1960 Ḳısır arvad, sügüt ağacına benzer
1961 Ḳısḳanan yastığ istemez
1962 Ḳısmetine razı olana Allâh véri
1963 Ḳış güneşi kimin hesretindeyem
1964 Ḳış günü yorğan, yaz günü 'ayran
1965 Ḳışa bir ḳere savığ diyeller
1966 Ḳışın ortasında bağçıvan ḳavılmaz
1967 Ḳıştan çıhtı oğlağım, ḳış götine barmağım
1968 Ḳız köpridi her gelen basar géçer
1969 Ḳız küllügtü téz beyyük olı
1970 Ḳızımız varsa ḳoçımız da var
1971 Ḳızını medh éden nene, mege onı dayısına vérsin
1972 Ḳızı olanın günüsü olı
1973 Ḳızı olan téz ḳocalı
1974 Ḳızıv oldı, günüv oldı
1975 Ḳızıv oldı, ḳırmızı donı çıhart
1976 Ḳızlarını ohutmıyan millet oğlanlarının sefaletine ağlasan
1977 Ḳız var yeddi oğlana deger
1978 Ki âdar bir nisan, meger cevâhır misal
1979 Kibarlığ Allâh'a gelipti
1980 Ki bilbil bir dalda ḳonmaz
1981 Ki el ḳırılsın, bir başı yola aparmasa
1982 Ki (göt) bir tumanda
1983 Ki ölini bir ḳazan suydan çıharttı
1984 Kilimin dört ücünü suya vérip-salıp-
1985 Ḳili yağdan ayırrı
1986 Kim kimnen evvel öleceğini Allâh bili
1987 Kimse bilmiri kimin (sik)i kimin (göt)indedi
1988 Kimse öz gözine körliğ istemez
1989 Kirli adama kimse yahın düşmez
1990 Ḳiz yalan, oğlan yalan 'ümrüme düştü talan
1991 Ḳizilciğ ataşı kimin téz yanar téz söner
1992 Ḳolı ḳırılıp ayağını bağlıllar
1993 Ḳonağı gelenin ḳazanı boş ḳalmaz
1994 Ḳonşı ge dögişeğin, dalda ḳoy barışağın

1995 Ḳonşı ḳızı osurğan olı
1996 Ḳonşılığ vérdi ardınca geldi
1997 Ḳonşıma şer ossın,hérim içinde ossın
1998 Ḳonşıva gül yağsın ḳohsı sene gelsin
1999 Ḳonşıya umudlı olanın ekmegi doğranmış ḳalı
2000 Ḳorhağan yarı yoldan döner
2001 Ḳoy canım çıhsın hep öz éttiğimdi
2002 Ḳoyın başlı ḳurt dişli
2003 Ḳoyın da géçi ayağına gider
2004 Ḳoyın görmemişseğ ḳıyyığını görmişiğ
2005 Ḳoyını ḳurta ısmarladı-ısmarlırı-
2006 Ḳoyınlar bir yere yığışanda, ḳurt da ḳorhar
2007 Ḳoynımda send ağlar
2008 Ḳoy su aparsın seni
2009 Ḳozı toz annırı
2010 Köheyden hisablaşan borclı çıhar
2011 Kölgeye peştav sıhırı
2012 Köpege ekmek vér sifleye vérme
2013 Köpege nanca daş çalsay, o ğarta havlar
2014 Köpegi ac ḳoy arhavca düşsin
2015 Köpegi gül ağacına bağlırı, adını mondi ḳoyırı
2016 Köpegi semiz etme ki seni yésin
2017 Köpegin gévli sümükle hoştı
2018 Köpek girse tük töker
2019 Köpek ḳasabhanadan bir ayağ apardı, o da öz ayağıydı
2020 Köpek köpek étini yemez
2021 Köpek sümük ḳırar, ḳuyrığının ḳuvvatıydan
2022 Köpek sümükten ḳaçmaz
2023 Köpekden ac, ilannan çılpağ
2024 Körden vayı gözliler-‘elem- her vahıt étten pilâv yeller
2025 Körden yé, haḳḳı ortada ḳoy
2026 Kör elinde bit gördi
2027 Kör göz işiği sevmez
2028 Kör göz kılavız ister- istemez-
2029 Kör göz mili nédiri
2030 Kör gözden yaş, mulla évinnen aş
2031 Körin tutuşu, kerin vuruşu
2032 Kör köre diyer, atlan ögüvde ḳuyu var
2033 Kör odı, düştüğü ḳuyuya bir de düşer
2034 Kör olana ḳeder bir göz hesretinde-emelindedi-
2035 Kör ossın o göz dostına hayın bahar
2036 Kör ossın o göz öz duşmanını tanımaz
2037 Kör pisig, évinnen hér görmez
2038 Kör yédi(yésin), köse sıçtı(sıçsın)
2039 Kötü adam eyyi adamın ḳedrini bilmez
2040 Kötü adam zavalını bular

2041 Kötügün beyyügünü âdara ḳoy
2042 Köymize bir tazı gelip boynında haltası yoh
2043 Ḳumar parasıydan cami‘ yapılmaz
2044 Ḳumarçının canı sağiken müflis acınnan ölmez
2045 Ḳurrı dirsegden samırsağ dögülmez-dögisen-
2046 Ḳurrı ḳurbanıv olım, yaş başıva dolanım
2047 Ḳurta dédiler: çoban ol, dédi: ayağım yalındı
2048 Ḳurt ac olsa ḳurt yer
2049 Ḳurt âğzınnan ḳuzu alınmaz
2050 Ḳurt bizden irağ ossın, yédiği ḳuyrığ ossın
2051 Ḳurt derisini degişti
2052 Ḳurt geldi, çaḳḳal geldi
2053 Ḳurt ḳarnınnan çıhtı, çaḳḳal ḳarnına girdi- düşti-
2054 Ḳurt ḳırdı çaḳḳal yédi
2055 Ḳurt ḳıyamata ḳeder ḳalmaz
2056 Ḳurt ḳurtı yemez
2057 Ḳurttan güler, ḳoyınnan yığlar
2058 Ḳurttan ḳorhan çoban olmaz
2059 Ḳurttan ḳorhan ḳoyın beslemez
2060 Ḳurttan ḳorhan, köpeg besler
2061 Ḳurttan ḳoyın bir arhta su içer
2062 Ḳurttan yer, ḳoyınnan şivan éder
2063 Ḳuş da çemde tek yaşamaz
2064 Ḳuş uçurdan kimin gözüv he dam divardadı
2065 Ḳuşa den sepiri
2066 Ḳuyı derindi, suyı serindi
2067 Ḳuyıya ipsiz enilmez
2068 Küççüg arvad üreg başı, beyyüg arvad ocağ başı
2069 Küççügden hata, beyyügden ‘ata
2070 Küççügü ḳan, beyyügü furḳan
2071 Küfür Ehmed küfür ohırı, yérin görer küfür ohır
2072 Lelem diyer ‘avan ol şerri baştan ḳavan ol
2073 Leylan cerresine Béşir çemberesi tahırı
2074 Leyle bile yatmaz
2075 Lili- ninni- bilisen nişin yatmısan?
2076 Lire de küççügtü
2077 Luḳmalar haram olıp dü‘ler müsteceb olmaz
2078 Mal ardı gider
2079 Mal gider bir yere, güman gider bin yere
2080 Mal malek mal haramak, âtıv cile bağlama
2081 Mal özini gösteri
2082 Mal sahabine benzemezse haramdı
2083 Mal tapılı can tapılmaz
2084 Mal üç kere adama baş vurar, küstiyse dönmez
2085 Malı gidenin imanı da gider

2086 Malı ya babası ölmişten, ya kéfi gelmişten âl
2087 Malını bit yer, canını ét yer
2088 Malını ét yer, canını bit yer
2089 Malıv mal olmasın, bazarıv bazar olsın
2090 Malıvı hérhiz apardı, ‘aḳlıva ne oldı
2091 Manaraya ekmek ulaştırı
2092 Manḳas palanı késti
2093 Maraḳ insanı mezara aparı
2094 Mavıldıyan pisig sıçan tutmaz
2095 Meclisde hazır olmıyanın arvadını kişiye véreller
2096 Mege harab ḳonşının haḳḳınnan Allâh gelsin
2097 Men billem nahsı inegin bızavıdı- bızavısan-
2098 Men bunın cemadilevvelini tanıram
2099 Men dédim dertli menem, bilmedim mennen dertli çohıymış
2100 Men dédim ğem azalsın, ğem geldi ğem üstüne
2101 Men diyirem babam acınnan öldi, o diyiri helve külçe yohıydı yésin
2102 Men diyirem hadımam, o diyiri uşağdan neyiv var
2103 Men ektim her gelen derdi
2104 Men gözele, gözel démem, gözel menim olmasa
2105 Men hançı sen kervançı
2106 Men içten yaralıyam
2107 Men istedim hah safasını sürdi
2108 Men ḳoydım géttim, siz sağlığtan ḳalasız
2109 Men onın için ağlıram elim namerd elindedi
2110 Men razı, sen razı, ne ḳarışı kör ḳazı
2111 Men sensiz bir pula degmem
2112 Mene degi içine bah
2113 Meni bir ilan çaldı, dilimi bilen çaldı
2114 Menimkini vér, senivki ḳalsın
2115 Mennen âldığını mene satırı
2116 Mescidte minber yapmadan kör ‘asasını dayadı
2117 Meşhûrdı: özleri çalsınlar, özleri oynasınlar
2118 Meşhûrdı: sığır başı küpte ‘ası ḳaldı
2119 Meşhûrdı: uşağımız yoh etegimiz poh
2120 Meyterçi çal hisabmız doğrı geldi
2121 Mısafır yemeğ yisen?
2122 Mirveti duhtur mirvetine döndi
2123 Muharram sığırına dönipti
2124 Mulla mulladı, üzümü zalhımıydan yer, diyer gülle gülledi
2125 Mulla Nasraddin dédi: Arvad hiç sözüv tutmamışam bunı tutacağam
2126 Mulla Nasraddin dédi: Yé kürküm yé
2127 Mulla Nasraddin hakatı oldı
2128 Mulla Nasraddin ḳuyrığsız eşşegiynen ḳuyrığı he gebededi-dedi-
2129 Mullanın ağacı cenntten çıhıp
2130 Mutrıb olsın öz toyı olsın
2131 Na ğarta dostıy varsa, o ğarta da duşmanıy var

2132 Nahırçılığ édiri, ekmek yığmağ ‘eyyibine geliri
2133 Nahırda inegim yoh, nahırçıdan hisabım çoh
2134 Nahırı yapan ekmegi de yığar
2135 Nakşa bahma nakkaşa bah
2136 Namaz kılmağtan allı şişip
2137 Namerd arhadan söz diyer
2138 Namerde bél bağlama kırar bélüv
2139 Namerde yaha vérme
2140 Nanca bu kere köpegin canı sağdı uşağvız he bele sıçar
2141 Nanı vér nanavaya yarısını da yésin
2142 Nardan şeker kız évlendirilmez
2143 Ne bahardı ne de güz, hardan geldi bu Nergüz
2144 Ne çalaram ne boğılaram
2145 Ne gâmuş sağmışam, ne de déve kırhmışam
2146 Ne gâvur ne müslüman düşmesin menim günüme
2147 Ne gelennen üz dönder ne kaçanı kavan ol
2148 Ne işim işti, ne de elim boştı
2149 Ne izi var ne duzı
2150 Ne malıva ne hüsnüve güvenisen?
2151 Ne men öldim kurtıldım, ne derdime çara buldım
2152 Ne özündedi, ne sözündedi
2153 Ne suya tahın, ne de sabuna
2154 Ne şaytanı gör, ne de (kulhuve Allâhu) ohı
2155 Ne vahıt yağış, o vahıt kış
2156 Ne varın bir oğlı var
2157 Ne yapsın yarası sızlırı
2158 Nece kebre koysınlar yardan ayrılanı
2159 Neçi! İnsan var âğzı kılığına, kılığı âğzına uymaz?
2160 Neçi-nişi- aslan kürki oldı -girmişem-?
2161 Neçi-nişi- bu boyahana küpesidi?
2162 Neçi-nişi- demirçi zındanıyam he sküt olım?
2163 Neçi-nişi- men dağdan gelmişem?
2164 Neçi-nişi- sabır daşıyam he sabr édim?
2165 Neçi-nişi- Yımırta boyadıram senivçin?
2166 Neçi-nişi- yoğırttı âğızda görinsin?
2167 Nefs yétmiş şaytannan şerlidi
2168 Nefse hor bahan, kıyamatta hisab véri
2169 Nefsi beyyük olanı, Allâh sévmez
2170 Nefsin cihadı, Allâh yanında kâfire kilinc çalmağtan daha fazladı
2171 Nefsine uyan düz yoldan sapar
2172 Nefsive vérme macal, seni étsin hayal
2173 Neneden emdiği süt burnınnan geli
2174 Nenem ellere vérsin, babam ellerden alsın
2175 Nenenin évde çektiğini baba bilmez
2176 Nenesi ekmekçi olan ac kalmaz
2177 Nenesi ögen kızı koy kaç, konşısı ögen kızı kap kaç

2178 Neney ḳarınça betegi üstünde doğıptı seni
2179 Nerdivensiz dama çıhılmaz
2180 Nifaḳ dostlığa duşmandı
2181 Nisanın çiskinleri, şad éder miskinleri
2182 O borclıdan Allâ razı olsın, ne véri ne inkar éder
2183 Ocağına pisig siyeydi
2184 Ocağında ‘incir biteydi
2185 O gece gülen, sora yığlar
2186 O göz kör olsın öz ğenemini tanımazsa
2187 Oğlanın igidi dayısına çıhar
2188 Oğlını sünet édiri ḳonşıya minnet édiri
2189 Ohumağ, igneyden ḳuyı ḳazmağ ḳeder zordı
2190 Ohuyan ileri gider, geri ḳalmaz
2191 Oldı, oldı, olmadı, hemir suyı
2192 Olma tuğyan, olasan uryan
2193 On barmağıv mum étsev, birin söndirsev hepsi hiç olı
2194 On bir ay işle bir ay yé
2195 Onı öldürenin eli yéşil olı
2196 Onın Eyyüb sabrı var
2197 Onın için yeddisi béş oldı
2198 Onın pisig kimin yeddi rühi-canı-var
2199 On yaşında, ‘aḳlı başında
2200 Osuran köyde ḳalmaz
2201 Ottan gül, gülden ot
2202 O üz divara sürtülü
2203 O yétişince dévenin ḳuyrığı yere ulaşı
2204 Oyın olsın bizim olsın
2205 Oynamağ uşağ haḳḳıdı
2206 O zaman bilini, merdi kim, namerdi kim
2207 Ögce gülen sora yığlar
2208 Ögüne çögen atan kimdi
2209 Ögüt véren mulla, özi (göt) véren mulla
2210 Ögüve işiğ yandır çuḳura düşme
2211 Öldirrem diyennen ḳorhma
2212 Öli inegin süti datlı olı
2213 Öli inegin sütüni sağırı
2214 Öli ḳorhıdan yérinde ḳalmaz
2215 Ölümnen ḳorhan yaşamaz
2216 Ölünü şahıd étmezler
2217 Öz dilini unutan, babasını da nenesini de unutar
2218 Öz duşmanını şekerden boğdı-boğırı-
2219 Öz gözimi duzlı görisen, diyisen beke degirmençiyem
2220 Özi bir, gévli bin
2221 Özi gözel olmasın, huyı –‘aḳlı – gözel olsın
2222 Özi nedi, cebileti ne olsın
2223 Özi yayan, ekmegi atlı

2224 Özimnen sora dünye véran olsın
2225 Özinde gören öginde çıhar
2226 Özinnen başka yeddi konşıya zaralı var
2227 Özinnen beyyügüne el kaldırılmaz
2228 Özinnen poh kohsı geliri, adı Reyhanedi
2229 Öziyden beyyüge sormadan iş yapma
2230 Öziyden üskege bahma, öziyden alçağa bah
2231 Öziy kazan öziy yé
2232 Öz kızını hahın oğlına degişmez
2233 Öz kurtı özini yipti
2234 Öz oğlını hahın kızına kurban étti
2235 Öz yondığı kazuğı özine girdi
2236 Pakla çoh yenin, ‘aklına helel geli
2237 Para adam sarrafıdı
2238 Para insanı hoş baht étmez
2239 Para kazilhacatti
2240 Parası olanın kanı sıcağdı
2241 Parasız ol, namussuz olma
2242 Padişah girmez saraya, hanada ma‘mur olmasa
2243 Pıçağ gétti, ustıra döndi
2244 Pis âğızdan pis söz çıhar
2245 Pis pisi késer
2246 Pisig balasını sévdiğinnen yer
2247 Pisig töbe étse başına bayaz bağlar
2248 Pisigden oynıyan hırmışına dayanı
2249 Pisigin gözi sıçan dellügündedi
2250 Poh altında kalsa, söz altında kalmaz
2251 Pohçı helveçiye mezzek édiri
2252 Polat polatı késmez, almaz, almazı
2253 Ramazanın béşi kaldı, beniadamın léşi kaldı
2254 Refte şeker var, ama bize göre degi- bize ne-
2255 Rehmet kefen dize
2256 Rezile tamah étme
2257 Rezilin imanı olmaz
2258 Rızık véren Allâhtı
2259 Rızksız baş yér altındadı
2260 Ring üstüne yéeriri
2261 Rüh paraydan olsaydı alınırdı
2262 Sa‘adet servette degi ‘akıldadı
2263 Sabah nahıra, ahşam âhıra
2264 Sabırnan çigler bişer
2265 Sac ekmegi kimin üz astarı yohtı
2266 Sadlığın dostı çohtı
2267 Saf suyı bulandırı
2268 Sağ başına sakkız yapıştırrı
2269 Sağ me‘lüm sakat me‘lüm

2270 Sahabini itiren köpek kimin he ‘avlısan
2271 Sahabsiz köyi buluptı, bele serbest géziri
2272 Saḳḳalın – saḳḳalıvın – her téli altında bin şaytan yatırı
2273 Saḳḳalını taraş étti, eline güzgü vérdi
2274 Sallan boyuv görim
2275 Samana ḳazığ çahırı
2276 Samavarda su ḳeynerken, ataşa öz éttiğimdi diyer
2277 San‘attan san‘at hasıl olı
2278 Sap ḳeynetmeğden şeker olmaz
2279 Sarraf degilse sarraf sekküsidi
2280 Savığ vurmuş ilana, Allâh güneş göstermesin
2281 Sebet altında iş görer-göriri-
2282 Séçe séçe düştim hiçe
2283 Sefalet rezil olmağtan eyyidi
2284 Sen Allâh’ı yad étsev Allâh ta seni yadlar
2285 Sen biç men girim
2286 Sen bir hizmeli, men bir cizmeli
2287 Sen çal men oynıyım
2288 Sen de imamlardan imam cir cir taptıv
2289 Sendeki sende, mendeki mende
2290 Sen geti men yim, bahah kim borca batar
2291 Sen harda ekmek harda
2292 Sen he sele bayramdı
2293 Sen ḳuruşları gözle lire özinnen geli
2294 Sen osurduv men dinlemedim, sennen vayı men bilmedim
2295 Sen sağ men salamat, Allâh zalımın haḳḳınnan geli
2296 Sen saydığıv ḳoy dursun, bahah mevlana ne yapar
2297 Sen yédiğiv hurmanın çincigi cébimdedi
2298 Senüv eyyi dostuv duşmana ḳurban olsın
2299 Serçe harmannan küsüp
2300 Sesi tohlığtan geliri
2301 Seyran bunın sonındadı
2302 Sıçan sidegi kimin namı namdan késmiri
2303 Sığır başı küpte ‘ası ḳalıptı
2304 Sığır ḳassabhanaya ulaşdıhtan sora pıçağ hazırdı
2305 Sırğanın marağda bağı var, üzümü yoh yarpağı var
2306 Sitme satallar, borc âlı
2307 Soğan ḳuparttığ, yérine samırsağ ektiğ
2308 Sona kimin sudan çıhmaz
2309 Soyılannan sora altun âl başıva
2310 Söz geti, dur da otı
2311 Söz var şahad ister, söz var şahadı öziydendi
2312 Söz yérinde ḳalmaz
2313 Sözi ḳış çamırı kimindi
2314 Su dalında durmaz
2315 Su ḳuşı, nece bildiv bu işi

2316 Su yéri sudan serin – savığ –
2317 Surata göre zille çal- vurulı-
2318 Susız şehir vérandi
2319 Suydan ataşın mafarı yohtı
2320 Suydan sabun her şeyi pekler, ille üz ḳereliğini peklemez
2321 Suyı var deni yohtı
2322 Sümügünü ḳırsav içinde poh çıhar
2323 Sürmeni gözden çalar
2324 Sürü ḳoyın sendedi, satılığ mal mendedi
2325 Süt gevlime maya vérdi
2326 Şahine benziri
2327 Şamı köpege yédirtme
2328 Şammızdan artıp çéştmize
2329 Şamnan sora ḳaz ḳantarma
2330 Şamnan sora mezzedi
2331 Şansım çamıra batıp
2332 Şansım her şeyde ḳeredi, yalğuz ḳarpızda
2333 Şattan géçene me‘lüm olı
2334 Şaytan çoh bildiğinnen bir gözi kör olıp
2335 Şaytan ḳazdığı ḳuyuya düşer
2336 Şaytana dédiler: imanıv salamat olsın, dédi: bir dü‘e étmedüvüz Allâh yanında ḳabul olsın
2337 Şen adam güneşe benzer, hara gétse oranı işiğler
2338 Şaytanın bilmediğini biliri
2339 Şaytanın yapmadığını yapırı
2340 Şaytannan ders âlıptı
2341 Şeker édilen şey şeker istemez
2342 Şembe yehûdinin boynındadı
2343 Şerden uzağ ḳal, sennen uzağ ḳalsın
2344 Şeref şüşedi ḳırıldıysa doğrulanmaz
2345 Şişti semiz oldı, öldi ‘eziz oldı
2346 Şohum ağanın, tohum ağanın, geli gelmez pohum ağanın

2347 Şubat, suya bat, damda yat
2348 Ṭalı‘sız uşağın nenesini âl aparı
2349 Ṭali‘iv yar ossa baçta, ekiniv geli başta
2350 Taptı aşına, ḳaldı başına
2351 Ṭavığ bir su içer, bir Allâh’ına bahar
2352 Ṭavığ hayvanlığınnan yımırta doğarken yırtılmaz
2353 Ṭavığ hérhizi degi, arvad hérhizidi
2354 Ṭavığın yımırtası hoştı, pohı haraptı
2355 Ṭavığ ḳullabını tanır
2356 Ṭavığ küli öz başına savırrı
2357 Ṭavığ semiz oldıhça (göti) daralı
2358 Ṭavığ yuvasını tanır

2359 Ţav ţavlıdı, sav savlıdı
2360 Ţavus şişer ayağına bahınca fiş olı
2361 Ţavusu tükiçin késeller
2362 Tazının hizliğinnen davşan samanlığda sıçar
2363 Tek ağacı yél téz yıhar
2364 Tek elek sesi çıhmaz
2365 Tekerlek ol ilerle daş kimin düşme
2366 Tekkeye ḳurban gelip
2367 Tembel her vahıt acdı
2368 Tembel özi, özine iş tapmaz
2369 Temiz eller, dolı ellerden daha ḳıymetli
2370 Tenbeli pohtan olan binenin divarı sidekten olı
2371 Tez eken, tez biçer
2372 Ţohtansa ‘elem ţohtı
2373 Toḳacı suda aḳtı, boynındekin boynıma yaḳtı
2374 Topızı degirmen dolantırrı
2375 Ţoya girmeğ bir ‘eyyib, ţoydan çıhmağ ki ‘eyyib
2376 Ţoyda oyın bilmiyen, ḳabḳacağ ḳaldırı
2377 Ţoydan sora naḳara, hoş geldiv Ḳember ağa
2378 Tozı ḳoz anırrı
2379 Tut yükü, âl bacıvı
2380 Tüken oğruvcadı, ḳır tabaḳa tohınma
2381 Tükli ḳoyını ḳurt yemez
2382 Tülkiye dédiler şahıdıv kimdi ḳuyrığını göserdi
2383 Tülkiye şahıdıv kimdi démişler ḳuyrığımdı démiş
2384 Türbeden çıhmış ölüye benziri
2385 Türkmen oğlı göç étti, seyran bunın sonındadı
2386 Tütünnen ḳaçan oduna düşmez
2387 Uşağ beyyük olınca, nenenin canı çıhar
2388 Uşağ évde ne éşitse, yazda onı diyer
2389 Uşağı olmıyan ihtiyar olmaz
2390 Uşağım yoh, etegim poh
2391 Uşağlığda ögren, beyyükliğde ḳazan
2392 Uşağsız évde sa‘adet olmaz
2393 Uşağ yen şohuma, yen tohuma çeker
2394 Utanan ac ḳalı
2395 Utancağ adam, işini bitire bilmez
2396 Utuzan (sikime) diyer
2397 Uzun girer, ḳıssa çıhar
2398 Uzun yaşlı ağır başlı
2399 Ücün itiren kelefini itiri
2400 Üç ḳardaşa bir kilâv
2401 Üregindekini diline tepti
2402 Üstüm parlar, ataşım yaralar
2403 Üz vérilen canavar degi
2404 Üzlinin üzin tutallar, üzsizi köskinnen iteller

2405 Üzsüz, üzünü asbab kiriyden yahıyıp
2406 Üzüm geti sapı olmasın
2407 Vafasıza emeg vérenin emegi boşa gider
2408 Vahtında ekilen, vahtında çıhar
2409 Var günün yarmasının dar gününe nef‘i var
2410 Véren Allâh, alan Allâh
2411 Vicdan ‘azabı ürek ezer
2412 Vicdanı olan adamnan ḳorhma
2413 Vur başına gözi açılsın
2414 Yabancıdan hér gelmez
2415 Yağdan yarma ḳavuştı, arada soğan bürüşti
2416 Yağınnan teşrib éle
2417 Yağışa razı dögüldüğ, mezrib altında ḳaldığ
2418 Yağışsız buluttan ne fayda var
2419 Yağ suya ḳatışmaz
2420 Yahyava géçisine benziri-benzisen-
2421 Ya ḳırılı bélçe, ya çıhar donbalan
2422 Yalançı Allâh’ın duşmanıdı
3423 Yalançı ölünü de şahıd gösteri
2424 Yalançının yoldaşı olmaz
2425 Yalançıydan yola çıhma
2426 Yalanın bir yolı var, doğrunun bir yolı
2427 Yalannan yapılan év téz yıhılı
2428 Ya malımı ya canımı
2429 Ya merd ol meydana géç, ya bir merde hizmet ét
2430 Yanan özüyçin yanar
2431 Ya öllem, ya öldürrem
2432 Yapmağ zor, yıhmağ ḳolay
2433 Yapraḡ tökülse de ağac yaşar
2434 Yara sıcağken incitmez
2435 Yarasına duz ḳoyırı
2436 Yarı olan yaralı olı
2437 Yarısı ḳaçtı yabana, yarısı ḳaldı çobana
2438 Yarsı balam balası, yarsı ilan balası
2439 Yaslı ol, paslı olma
2440 Yatan aslan da olsa avlanı
2441 Yatan aslan da olsa fırsat gene uyağındı
2442 Yavuz ata minenin ḳanı avıcındadı
2443 Ya zatta, ya sütte
2444 Yaz feḳirin yorğan döşşegidi
2445 Yaz gézer zaral étmez, ya ḳış ?
2446 Yaz yağışı téz géçer
2447 Yaz yatdı, ḳış uyandı
2448 Yéddi il ḳaldı uşağsız, bir oğlan doğdı daşşağsız
2449 Yéddi ip üstünde oynırı
2450 Yédiği ḳaba sıçar- daş atar –

2451 Yédiğiv senüvçin gördüğünü mene sele
2452 Yél ‘Abbasi kimin yérisen
2453 Yéle gelmiş köpek kimin he mehelleleri gézisen
2454 Yél esmese ağac terpenmez
2455 Yél oldı yağış oldı tökti menim yarpağım
2456 Yémeğim yilini, fatihem vérilmez
2457 Yémeyen için bir yen tapıldı
2458 Yénnen ḳorhma, yémiyennen ḳorh
2459 Yén yédi, yémiyen çamıra battı
2460 Yer dudağı ibinmez
2461 Yéri olmayan her yér vatanıdı
2462 Yérin altı üsyünnen hoştı
2463 Yérin nuru güneşse, insanın nuru ‘ilimdi
2464 Yérinde gülmeğini bilmiyene güleller
2465 Yérini tanımıyan yérsiz ḳalı
2466 Yetene yeter, yetmeyene daş atar
2467 Yétim elinde arpa ekmegi(çöregi) gördi
2468 Yétimi (sik) hér éle
2469 Yév içi haḳḳına yétsin, öli gor be gor gétsin
2470 Yığlıyannan yığlar, gülennen güler
2471 Yıhıldığı yérden ṭorpağ ḳaldırrı
2472 Yımırṭa çalan ṭavığ da çalar
2473 Yımırṭa éttim, yavrı uçurtmadım
2474 Yımırṭanı pekledi -pekledim- üçüne bırahtı -bırahtım-
2475 Yımırṭavı dişime çalmışam
2476 Yırtılan (göt) sahabi kissesinnen gider
2477 Yoğurd tökülse yéri ḳalı, ‘ayran tökülse neyi ḳalı
2478 Yohtı ḳan alanım, ḳan ḳaldı ara yérde
2479 Yoldaş tanı yola var, yolda yüz bin bela var
2480 Yoldaş yolda sınanı
2481 Yolına düz gidenin dırnağına daş degmez
2482 Yolını bil onnan ayrılma
2483 Yorğan gétdi ḳavğa bitdi
2484 Yorğın elimi ac ḳarnım üstüne ḳoyaram yataram
2485 Yuhu damağın rehetidi
2486 Yuhu demirden ağırdı, şekerden şirindi
2487 Yuhu ölümün ḳardaşıdı
2488 Yuva yıhanın Allâh yuvasını yıhsın
2489 Yük gidene bellidi, oh degene bellidi
2490 Yüz atlıydan bir köye girmez
2491 Yüz çanağ başında ḳırılıptı
2492 Yüz serçe bir ḳazan doldırmaz
2493 Yüz ṭava termiye bir ḳameri borcını ödemez
2494 Zalıma zaval tohtı
2495 Zalımı Allâh’a havale ét-éttim-
2496 Zalımın hanası vérandi

2497 Zaman insana her şey ögredi
2498 Zaman olı ki hayâlı cihana deger
2499 Zengin ķahar işine, yohsul bahar işine
2500 Zenginlerde el âçığlığı, feķirlerde ķana‘at olsa, kimse dilenmez
2501 Zenginliğ gévildedi, malda degi, beyyüklüğ ‘aķıldadı ‘ümürde degi
2502 Zengin ölmeğdense, feķir yaşamağ daha eyyidi
2503 Zenginin her günü bayramdı
2504 Zenginin osrağınnan hayva ķohsı geli
2505 Zererden ķorhan kâr éetmez
2506 Zuvanlı hemire benzisen

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. IRAK TÜRKMENLERİN DEYİMLERİ

Eskiden “durûb-i emsal’’ başlığı altında toplanan deyim ve atasözleri, hep birbirine karışarak geçerdi. Değerli yazar ve araştırmacımız Av. Atâ Terzi

bası'nın "Eskiler sözü" adlı kitabında, ayrıca, rahmetli tarihçimiz Şakir Sabır Zabit'in "Irak Türkmenleri Ağzında Atasözleri" adlı kitabında hep böyle geçmiştir.

Deyimin atasözünden farklı olduğu açıktır. Deyim, normal anlamın dışında, söz ve cümleden çıkan bir durumu, bir kavramı, bir niteliği veya bir görüşü canlandırır. Atasözü ise, aklı ve tecrübe ile elde edilip yarar sağlayan, yol gösteren veya bir düşünceyi ortaya koyan bir kavramı yansıtır. Pek az yerlerde deyimin atasözüne dayandığını görebiliriz. Örnek olarak: "balığı suda pazarlamak" deyiminin kaynağı "Balık suda pazarlanmaz" atasözüdür. "At gelmeden ahır yapmak" atasözünden alındığı bellidir. Bu gidi deyimler, alınmış oldukları atasözlerinin anlamına benzer bir anlam taşıyorlarsa da, bazen değişik bir anlam da taşıyabilir. Örneğin "Habbe habbe olur kubbe", tedbirli davranmakla az para veya maldan büyük bir miktar biriktirilir, anlamına gelirken, aynı atasözünden gelen "Habbeden kubbe etmek" deyimi, bir sözü yahut bir işi büyütüp karıştırmak ya da abartmak anlamında kullanılır.

Tezde deyimleri ele alırken, önceden onların özelliklerini, güzellik ve niteliklerini

açıklamaya çalışacağız. Renkli ve ahenkli bir şiir duygusu uyandıracak kadar güzel ve ince deyimlerimiz vardır. Bunlardan birkaç örnek verelim:

Görmemiş gördü gümüş, oldu kudurmuş,

Baba delli nene delli, kırran kırmış hepsi delli,

Ağa bağından gül bağışlamak,

Neney yesin dert yesin, yarımşardan dört yesin,

Hamama girer kurna beğenmez, toya girer zurna beğenmez,

Şam şamaması, Acem elması,

Uzun bir hikâyeyi, birkaç sözle özetleyen deyimlerden:

Dili gidişiri (Kaşınıyor anlamına gelen gidişiri sözcüğü yerine)

Kaçanı tut, Kalan malımızdı (.....r)

Onun Cemaziyülevvelini tanırım

Irak Türklerinin ağzındaki deyimler, hemen hemen Türkçe konuşulan her ülkede, çok az farklılıklarla aynı biçim ve kavramda söylenir. Ülkeden ülkeye deyimlerin yapısında bazı farklılıklar görülürse de, anlam aynıdır. Türkiye'nin birçok bölgesinde söylenen "hâli vakti yerinde" deyimi, Irak Türklerinde "halı vahtı yerinde" biçiminde söylenir "yağlı müşteri" deyimi, Türkiye'de bol para harcayan müşteri için kullanılırken, Kerkük ve dolaylarında bunun tersini, yani

alaylı biçimde, çok inceleyip ancak bir şey satın almayan ve para harcamak istemeyen müşteriyi ifade eder. "Ağzından çıkanı kulağı işitmez" deyimi de, Irak'ta sakin, uslu kimseyi dile getirirken, Türkiye'nin birçok yerinde sözlerini düşünmeden ve tartmadan ağzından çıkaran kimseler için söylenir. Irak Türkleri ile diğer ülkelerdeki Türk lehçeleri arasında pek az deyimlerin anlamlarında dikkate değer farlılıklara rastlanır. Irak Türkleri ağzında bir yeri ziyaret etmekten kesilmek anlamında "ayak kesmek" deyimi kullanılırken, bunun karşılığında Türkiye'de "ayağını kesmek" veya "ayağını çekmek" kullanılır. Hâlbuki Irak Türkmenlerinde "ayağını çekmek" birisini aldatmaya uğraşmak anlamına gelir.

Aynı anlamı taşıyan deyimlerin Kerkük'te başka bir çeşidine rastlamak de mümkündür. Meselâ bir kadının gebeliğinin ilk haftalarında bazı yemeklerden tiksinip, kimi yemeklere düşkünlük göstermesini ifade etmeye "yeriklemek" deyimi kullanılırken Türkiye'de bunun için "aşermek" veya "aş yermek" deyimi kullanılır. Deyimin niteliklerinden biri de, onun, kalıplaşmış biçimi dışında başka bir biçimde söylenmemesidir. Öksüz veya sahipsiz kalmak anlamına gelen "arada kalmak" yerine "ortada kalmak" veya "ara yerde kalmak" denemez. "Bağrı üstüne basmak" yerine "yüreği" veya (ciğeri üstüne basmak) ifadesi kullanılamaz. Bunlar gibi, "can atmak" yerine "yürek veya gönül atmak" diyemeyiz. Daha sonra göreceğimiz gibi bunda bazı istisnalar da vardır.

Öte yandan, bazı deyimlerim başka bir netliliği de, ufak bir eklemeyle yahut bir kelimenin değişmesiyle beklenmeyen bir anlam değişikliğine uğramasıdır. Buna bir kaç örnek verelim:

"cana kıymak " deyimi öldürmek anlamını taşırken,

"cana mala kıymak" deyimi cömertlik göstermek anlamına gelir. " göz kızartmak ", öfkeyle bakmayı ifade ederken,

" göz kızdırmak " azıcık uyumayı anlatır. Cömert kimseye

" eli açık " denilirken, " el açmak " dilenmek demektir.

" Dili bir karış olmak " fazla konuşmak, başkaların sözle saldırmak anlamına gelirken, "dili bir karış çıkmak" çok susamış olmak anlamına gelip büsbütün başka bir şeyi ifade eder.

"Göz kaçırmak" ile "gözden kaçırmak", "göz açık" ile "açık göz" aralarındaki anlam farklarına bakılırsa, bazı deyimlerde meydana gelen ufak yapı değişikliklerinin ne kadar etkili olduğu anlaşılır. Bütün bunlardan da anlaşılacağı gidi, deyimlerin kazandığı güçlü form, ferdi aşan bir nitelik kazandırmıştır. Bu yüzden kişiler tarafından bunların üzerinde bir tasarrufta bulunulması, hiçbir netice vermez.

Anonim hikâyelere yahut yakın bir tarihte geçmiş olaylara dayanan deyimlerimiz de vardır. Folklor ve halk edebiyatı bakımından çok önemli olan bu gibi hikâyeler, ayrı bir araştırma konusu olabilecek zenginliktedir[16]. Bunlar arasında:

Hamalata mezzakı olmak,

Hamavun gök eşeği... Yüklendi yorgan döşeği,

Nenev yesin dert yesin, yarımşardan dört yesin

Lolo lolo, mene de "bana da mı lolo?" gibi benzer

Yukarıda geçen dört deyimden ikisinin söylememi ve tarihi belli iken; ikisi zamanı ve kaynağı belli olmayan anonim karakterli ürünledir.

Gözümüzün önünde canlı görüntüler yansıtan yüzlerce deyime örnek olarak aşağıdakilere bir göz atmak yerinde olur:

Ağaç başında olmak,

Gülü burnunda,

Eleyip kepeğine katmak,

Ağzını bulamaç yandırmak,

Aç ayıya dönmek,

Elim olsun yahav (yakan) olsun,

Minareye ekmek aparır (götürür)

Ağzında mercimek ibinmemek (ıslanmamak).

Araştırmamızda ele aldığımız deyimlerin çoğu mastar olarak yazılmış, anlamı da ona göre verilmiştir. "Kulak ardına atmak" deyimine "Kulak ardına attı" veya "atacak" ve başka kiplere göre anlam verilir. Irak Türkleri mastar yapımında (*k*) yerine (*ğ*) kullanırlar. Bunları biz Türkiye Türkçesine uygun diye hep (*k*) ile verdik.

Gelmeğ = gelmek, yazmağ = yazmak, atmağ = atmak, gibi.

Birçok deyim iki türlü, bazen üç türlü söylenebilir. Örnek olarak "Geceyi

[16] İhsan Vasfi**, a. .g. e**,s.12.

gündüze katmak" deyimi "Geceyi gündüze bağlamak" biçiminde de söylenir. "Birbirine girişmek" örnekleri de, bir deyimin bir kaç biçimde söylendiğini gösterir, Bu gibi deyimler hep bir araya toplanarak, değişen kelimeler tire arasında gösterilmiş ve şöyle yazılmıştır:

Geceyi gündüze katmak-bağlamak, -Birbirine girmek geçmek, girişmek

Konuşma dilinde geçen kelimelerin anlamları, aşağıdaki örneklerde görüldüğü gibi alınmıştır:

Barmağını dişlemek "Parmağını ısırmak"

Gelin erkek, toy (düğün) battal,

Aya diyer (söyler) sen bat men çıhım (ben çıkayım)

Deyimin başında gelen konuşma dilindeki bir kelimenin karşılığı verildiği zaman, ardından gelen ayni kelimenin anlamını tekrar vermeye gerek görmedik: Üz = yüz, ilan = yılan, gevil = gönül ve bu gibi kelimelerle başlayan deyimler bu kabiledendir. Pek az farklı olup kolayca anlaşılan yerli ağızdaki kelimelerin yazılı dildeki karşılığını vermekle yetindik. Buna birkaç örnek verelim: çıhmağ = çıkmak, itirmeğ = yitirmek, ağrıyca = ağrınca, hisap = hesap, hiyal = hayal ve buğaz = boğaz gibi. Deyimlerin sayısı 3592'dir, 1596'sı Türkçede karşılığı ve benzeri olanlardandır, kalanı karşılığı be bezerleri olmayanlardandır.

3.1 TÜRK DEYİMLERİNDE BENZERLERİ VE KARŞILIKLARI BULUNANLAR

Bu bölümde Türkmen deyimlerin altında Türk deyimleri belirtilmektedir:

1. ‘Aba dolusu
   Etek dolusu

2. ‘Adli yapılı
   Dört dörtlü

3. ‘Aklı késmeğ
   Aklı kesmek

4. ‘Asmannan zenbilden enipti
   Gökten zembille mi indi?

5. ‘Ecci hakat
   BKZ ‘Ecci söz

6. ‘Ecci söz
   Acı söz

7. ‘Eciz ḳalmağ
   Aciz kalmak

8. ‘Eḳil ermemeğ
   Akıl erdirmemek

9. ‘Eḳil kahyası
   Akıl hocası

10. ‘Eḳil kârı olmamağ
    Akıl kârı olmamak

11. ‘Eḳil ögretmeğ
    Akıl öğretmek

12. ‘Eḳilde tutmağ
    Akılda tutmak

13. ‘Eḳḳil adam kârı olmamağ
    Akıl kârı olmamak

14. ‘Eḳle gelmeyen
    Akla gelmeyen başa gelir

15. Eḳle girmemeğ
    Akla sığmamak

16. ‘Ekli almaz
Aklı almamak

17. ‘Ekli başına gelmeğ
Aklı başına gelmek

18. ‘Ekli başında
Aklı başında

19. ‘Ekli başınnan uçmağ
Aklı başından gitmek

20. ‘Ekli kem
Akıl terelelli

21. ‘Ekli késmeğ
Aklı kesmek

22. ‘Ekli kunda
Kuş beyinli

23. ‘Ekli topuğunda
Aklını kaçırmak

24. ‘Eklinde oynamağ
Aklını oynatmak

25. ‘Eklinde tutmağ
Aklında tutmak

26. ‘Ekline uymağ
Aklına uymak

27. ‘Eklini başına toplamağ
Aklını başına toplamak

28. ‘Eklini başınnan almağ
Aklını başından almak

29. ‘Eklini çalmağ
Aklını çalmak

30. ‘Eklinnen çıhartmağ
Aklından çıkarmak

31. ‘Eklinnen géçmeğ

Aklından geçmek

32. ‘Ereb neneye diyer yumma, sen bunı mennen umma
Havada bulut, sen bunu unut

33. ‘Ezyet çekmeğ
Eziyet çekmek

34. ‘Incırıḳını çıhartmağ
Ilığını cıcığını çıkarmak

35. ‘İfḳe ürek
Yufka yürek

36.‘İnada minmeğ
İnat etmek

37.‘İzrayıla can borclı olmağ
Azraile bir can borcu olmak

38.‘Ümrü billahında
Ömrü billâh

39. Abdes bozmağ
Abdest bozmak

40. Âbır gétmeğ
Foyası meydana çıkmak

41. Ac gözli
Aç gözlü

42. Ac karına ‘ecci sakkız
Aç bi ilaç

43. Ac susuz
Aç susuz

44. Ac susuz kalmağ
Aç susuz kalmak

45. Âcınnan köpik kusmağ
Açlıktan köpük kusmak

46. Acınnan ölmeğ
Acından ölmek

47. Âcuğ çıhartmağ
Acısını çıkarmak

48. Âcuğ gelmeğ
Küplere binmek

49. Âcuğ vérmeğ
Baltayı taşa vurmak

50. Açuğ kapı
Açık kapı

51. Açuğ konuşmağ
Açık konuşmak

52. Açuğda kalmağ
Açıkta kalmak

53. Açuğu çıhmağ
Açığı çıkmak

54. Ad çıhartmağ
Adı çıkmak

55. Ad vérmeğ
Ad vermek

56. Adam étmeğ
Adam etmek

57. Adam kehetliği
Adam kıtlığında

58. Adam olmağ
Adam olmak

59. Adam oluncaya ḳeder elli tendir ekmege ihtiyacı olmağ
Adam oluncaya kadar dokuz fırın ekmek ister

60. Adam sarrafı
Adam sarrafı

61. Adam sarrafı
Adam sarrafı

62. Adam saymağ
Adamdan saymak

63 Adam sen de
Adam sen de

64. Adam yerine koymağ
Adam yerine koymak

65. Adamlar sırasına géçmeğ
Adam sırasına girmek

66. Adamlığ sende kalsın
Adamlık sende kalsın

67. Adamnan saymağ
Adamdan saymak

68. Âdı batmış
Adı batmak

69. Âdı batsın
Adı batasıca

70. Adı kalmağ
Adı kalmak

71. Adı karışmağ
Adı karışmak

72 . Adı koşmağ
Adı koymak

73. Adı var, özi yoh
İsmi var, cismi yok

74. Adıv bağışla
Adını bağışlamak

75. Adlı adıydan (çağırmış)
Adlı adıyla (anılmak)

76. Aforoz étmeğ
Aforoz etmek

77. Ağac yemeğ

Dayak yemek

78. Ağama diyim
Efendime söyleyim

79. Ağır basmağ
Ağır basmak

80. Ağır başlı
Ağır başlı

81 Âğır eşitmeğ
Ağır işitmek

82 Âğır hakat
Ağır söylemek

83 Âğır heste olmağ
Ağır hastalık

84 Ağır ḳanlı
Ağırkanlı

85 Âğıra gétmeğ (âğır gétmeğ)
Ağırına gitmek

86 Ağırına gétmeğ
Ağırına gitmek

87 Âğız açmağ- açmamağ
Ağız açmak- açmamak

88 Âğız açtırmamağ
Ağız açtırmamak

89 Âğız âğıza ḳoymağ
Ağız âğıza vermek

90 Âğız birliği étmeğ
Ağız birliği etmek

91. Âğız dadı
Ağız tadı

92. Âğız dadıydan yemeğ
Ağız tadıyla

93 Âğız değiştirmeğ
Ağız değiştirmek

94 Âğız dolusu söğmeğ
Ağız dolusu (küfür)

95 Âğız egmeğ
Ağız eğmek

96 Âğız kalabalığı
Ağız kalabalığı

97 Âğız kapamağ
Ağzını kapamak

98 Âğız suyı ahmağ
Ağzının suyu akmak

99 Âğız yohlamağ
Ağız yoklamak

100. Âğızda bir çeynem sakkız olmağ
Âğızda sakız ğibi çiğnemek

101. Âğızdan âğıza dolaşmağ
Ağızdan âğza

102. Âğızlara düşmeğ
Ağız düşmek

103. Âğızlarda sakkız olmağ
Ağızlara sakız olmak

104. Ağrıyca altuna deger
Ağırlığınca altın değmek

105. Âğzı açıla kalmağ
Ağzı açık kalmak

106. Âğzı bozığ
Ağzı bozuk

107. Âğzı bulağı yanına ulaşmağ
Ağzı kulaklarına varmak

108. Âğzı gögde
Ağzı havada

109. Âğzı pis
Ağzı pis

110. Âğzı sulanmağ
Ağzı sulanmak

111. Âğzı var dili yoh
Ağzı var dili yok

112. Âğzı yanmağ
Ağzı yanmak

113. Âğzı yavan
Ağzının perhizi yok

114. Âğzım açma
Ağzım açma

115. Âğzına atmağ
Ağzına atmak

116. Âğzına bir çöp koymamağ
Ağzına bir şey koymamak

117. Âğzına geleni döndermemeğ
Ağzına geleni söylemek

118. Âğzına keder
Ağzına kadar

119. Âğzına kuru kaşuğ
Âğzının kaşığı olmamak

120. Âğzında dil olmamağ
Ağzı var dili yok

121. Âğzında mercimeg ibinmeğ
Ağzında bakla ıslanmamak

122. Âğzını açıb gözini yummağ
Ağzını açıp gözünü yummak

123. Âğzını açmamağ
Ağzını açmamak

124. Âğzını bozmağ
Ağzını bozmak

125. Âğzını kapatmağ
Ağzına bir kemik atmak

126. Âğzını kireye véribti
Ağzını kiraya vermek

127. Âğzını toplamağ
Ağzını toplamak

128. Âğzının dadını almağ – annamağ –
Ağzının tadını almak

129. Âğzının payını vérmeğ
Ağzının payını vermek

130. Âğzınnan bal ahmağ
Ağzından bal akmak

131. Âğzınnan bal ahmağ
Ağzından bal akmak

132. Âğzınnan çıhanı éşitmeğ
Ağzından çıkanı kulağı işitmek

133. Âğzınnan çıhmağ
Ağzından çıkmak

134. Âğzınnan kapmağ
Ağzından kapmak

135. Âğzınnan lukmanı kapmağ
Ağzından lokmasını almak

136. Âğzınnan süt kohısı gelmeğ
Ağzı süt kokmak

137. Âğzıva ḳurban
Ağzını öpeyim

138. Âğzıva lâyık

Ağzına layık

139. Âğzıva şeker
BKZ Sözüvü şekerden késim

140. Âğzıvı hére aç
Ağzını hayıra açmak

141. Âğzıvı öpim
Ağzını öpeyim

142. Ah almağ
Ah almak

143. Âhı ‘arşa çıhmağ
Ahı yerde kamamak

144. Âhı tutmağ
Ahı tutmak

145. Âhırını getirmemeğ
Sonunu getirmemek

146. Âhiret yolcusu
Âhiret yolcusu

147. Âhireti boylamağ
Âhireti boylamak

148. Ahşam hemir, sabah demir
Akşam ahıra, sabah nahıra

149. Al ḳana boyanmağ
Al kanlara boyanmak

150. Al yazısı
Alın yazısı

151. Alaca bulaca
Alaca bulaca

152. Alan pişman satan da pişman
Bir alan pişman, bir almayan

153. Alçağ gévilli
Alçak gönüllü

154. Aldığıv abdes ḳorhıttığıv ḳolbaḳaya degmez
Aldığı aptes ürküttüğü kurbağaya değmemek

155. Aldırmamağ
Aldırmamak

156. Alıb satmağ
Alım satım

157. Alıcı göziyden bahmağ
Alıcı gözüyle bakmak

158. Alın teri tökmeğ
Alın teri dökmek

159. Alın yazısı
Alın yazısı

160. Allâh ‘af étsin
Allâh bağışlasın

161. Allâh ‘eḳil vérsin
Allâh akıl fikir versin

162. Allâh ‘eşkine
Allâh aşkına

163. Allâh adamı
Allâh adamı

164. Allâh bağışlasın
Allâh bağışlasın

165. Allâh belesini vérsin- bin bele vérsin
Allâh belasını versin

166. Allâh beyyüktü
Allâh büyüktür

167. Allâh bilir
Allâh bilir

168. Allâh étmesin
Allâh etmesin

169. Allâh için
Allâh için

170. Allâh mısafırı
Tanrı misafiri

171. Allâh sahlasın
Allâh bağışlasın

172. Allâh vérgisi
Allâh vergisi

173. Allâh vérsin
Allâh versin

174. Allah'a amanat olasan
Allah'a emanet ol

175. Allâh'a bir can borclı olmağ
Allâh'a bir can borcu var

176. Allâh'ı séversev
BKZ Allâh 'eşkine

177. Allâh'ı vérmiş
Allâhı var

178. Allâh'ın günü
Allâh'ın günü

179. Allâh'ın günü
Allâh'ın günü

180. Allâh'ın vérgisidi
Allâh'ın vergisidir

181. Allâh'tan ḳorh
Allâh'tan kork

182. Allâh'tan ḳorhmaz
Allâh'tan korkmaz

183. Allaḳ bullaḳ
Allak bullk

184. Allaḳ bullaḳ olmağ

Allak bullak etmek

185. Allımın ḳara yazısı
Alnın kara yazısı

186. Allın teriyden ḳazanmağ
Alın teriyle kazanmak

187. Alma biş, âğzıma düş
Armut piş âğzıma düş

188. Alt étmeğ
Alt etmek

189. Alt üst étmeğ
Alt üst etmek

190. Altına siymeğ
Altına etmek

191. Altında ḳalmamağ
Altında kalmak

192. Altını üstünü yemeğ
Altını üstüne getirmek

193. Altta ḳalanın canı çıhsın
Altta ḳalanın canı çıksın

194. Altun ḳaba ḳan ḳusum
Altın leğene kan kusmak

195. Altun sarrafıdı
Altın sarrafıdır

196. Aman vérmemeğ
Aman vermemek

197. Ara açılmağ
Ara açmak

198. Ara bozmağ
Ara bozmak

199. Ara ḳapı çıhmağ
Arka kapıdan çıkmak

200. Ara vérmeğ
Ara vermek

201. Ara yaḳıştırmağ
‘Arabasını çekmeğ

202. Arada ḳalmağ
Arada kalmak

203. Aralarında Ḳaf dağı olmağ
Aralarında dağlar kadar fark olmak

204. Aralarından ḳere pisig géçmeğ
Aralarından kara kedi geçmek

205. Aralarından ḳil géçmemeğ
Aralarından su sızmamak

206. Arası açılmağ
Arası hoş olmamak

207. Araya girmeğ
Araya girmek

208. Ardı gelmemeğ (késilmeğ)
Ardı arkası kesilmemek

209. Ardınnan seleşmeğ
Arkadan söylemek

210. Ardıyca sapan daşı
Ardından sapan taşı yetişmez

211. Arha çévirmeğ
Arka çevirmek

212. Arha çıhmağ
Arka çıkmak

213. Arhadan vurulmağ – vurmağ –
Arkadan vurmak

214. Arhası – beli – yere gelmemeğ
Arkası yere gelmemek

215. Arhası gelmemeğ
BKZ Ardı gelmemeğ

216. Arhası kesilmeğ – gemeğ –
Arkası kesilmek

217. Arhasına düşmeğ
Arkasına düşmek

218. Arhasını vérmeğ
Arkasını vermek

219. Arhayın olmağ
Arka olmak

220. Arı yuvasına torpağ sepmeğ
Arının kovanına kazık dürtmek

221. Arpa boyunda
Arpa boyu kadar gitmek

222. Arpa ektim darı çıhtı
Arpa ektim darı çıktı

223. Arvad uşağ
Çoluk çocuk

224. Arvadlar hamamı
Kadınlar hamamı

225. Asılsız astarsız
BKZ Asılsız fasılsız

226. Aslan ağzına düşmeğ
Aslanın ağzında

227. Aslan payı
Aslan payı

228. Aslı faslı yoh
Aslı faslı yok

229. Astarı üzüne uymamağ
Aslı astarı olmamak

230. Astarı üzünnen bahalı olmağ
Astarı yüzünden pahalı olmak

231. Aş biş âğıza düş
Aş piş, âğzıma düş

232. Aş bişti bayram géşti
Aş pişti bayram geçti

233. Aş ḳaldı delliye,
Aş deliye kaldı

234. Aşkar olmağ
Aşikâr etmek

235. Aşşağı yuharı
Aşağı yukarı

236. Ataş aparmağa gelmeğ
Ateş almaya mı geldin?

237. Ataş bahasına
Ateş pahasına

238. Ataş késilmeğ
Ateş kesilmek

239. Ataş salmağ
Ateş vermek

240. Ataş üstüde oturmağ
Ateş üstünde oturmak

241. Ataşına yanmağ
Ateşine yanmak

242. Ataştan könek girmeğ
Ateşten gömlek

243. Ataştan oynamağ
Ateşle oynamak

244. Atdan endi, eşege mindi
Attan inip, eşeğe binmek

245. Atdan eşek na‘llandı ḳolbaḳa ḳıçın ḳaldırrı
Ata nal çakıldığını görmüş, kurbağa ayaklarını uzatmış

246. Atına ḳetir demeğ

Atına eşek mi dedik

247. Atıp tutmağ
Atıp tutmak

248. Atlı var arhavca?
Ardından atlı kovarcasına

249. Atlını attan endirmeğ
Atlıyı atından indirmek

250. Av avlandı, tav tavlandı, delli évlendi
Av avlandı, tav tavlandı

251. Avadan ossın (olmağ)
Ziyade olsun

252. Avırdını yırtmağ
Ağzını yırtmak

253. Avuc açmağ
Avuç açmak

254. Avuc gidişmeğ
Avucu kaşınmak

255. Avuc yalamağ
Avucunu yalamak

256. Avurdu avurduna géçmeğ
Avurdu avurduna geçmek

257. Ay aydın hisabı belidi
Ay aydın hesabı belli

258. Ay başı olmağ
Aybaşı olmak

259. Aya diyer sen bat men çıhım
Aya sen doğma ben doğuyorum demek

260. Ayağ altında bırahmağ
Ayakaltında bırakmak

261. Ayağ késmeğ
Ayağını kesmek

262. Ayağ uydurmağ
Ayak uydurmak

263. Ayağ üstü
Ayaküstü

264. Ayağ üstüne durmağ
Ayaküstü durmak

265. Ayağa düşmeğ
Ayağa düşmek

266. Ayağa ḳaldırmağ
Ayağa kaldırmak

267. Ayağı alışmağ
Ayağı alışmak

268. Ayağı altında yımırta var
Ayağının altında yumurta mı var?

269. Ayağı uğurlu
Ayağı uğurlu

270. Ayağı üzengidedi
Ayağı üzengide

271. Ayağı yanmış
Ayağı yanmış it gibi dolaşmak

272. Ayağı yer tutmamağ
Ayağı yere değmemek

273. Ayağına gelmeğ – géçmeğ –
Ayağına gelmek

274. Ayağına ḳapanmağ – düşmeğ –
Ayağına kapanmak

275. Ayağına ḳere su enmeğ
Ayağına kara su inmek

276. Ayağını çekmeğ
Ayağını çekmek

277. Ayağını késmeğ
Ayağını kesmek

278. Ayağının altına sabun sürtmeğ
Ayağının altına karpuz kabuğu koymak

279. Ayağının tozuydan
Ayağının tozu ile

280. Ayağıva gir
Ayak basmak – basmamak – suçuna

281. Ayağlanma
Ayaklanma

282. Ayağları birbirine géçmeğ
Ayakları (birbirine) dolaşmak

283. Aydan ilden bir
Ayda yılda bir

284. Ayı günü üstüne olmağ
Ayı günü

285. Ayın oyın étmeğ
Dalavere çevirmek

286. Az büçüğ
Az buçuk

287. Az çoh
Az çok

288. Az daha
Az daha

289 Az degi
Az değil

290 Az ḳaldı
Az kaldı

291 Azad étmeğ
Azat etmek

292 Baba ocağı
Baba ocağı

293 Babav hérine
Babasının hayrına

294 Babava rehmet
Babana rahmet

295 Babuc sürüklemeğ
Kaldırım mühendisi

296 Babucunu eline vérmeğ
Pabucunu eline vermek

297. Bağrı üstüne basmağ
Bağrına basmak

298. Bağrı yanığ
Bağrı yanık

299. Bağrına daş basmağ
Bağrına taş basmak

300. Bahaya mal olmağ
Pahalıya mal olmak

301. Bahtı kem
BKZ Bahtı ḳere

302. Bahtı ḳere
Bahtı kara

303. Baldırı çılpağ
Baldırı çıplak

304. Balığ olmağ
Balık olmak

305. Balığı bulannığ suda avlamağ
Bulanık suda balık avlamak

306. Barmağ basmağ
Parmak basmak

307. Barmağ hisabı

Parmak hesabı

308. Barmağ ḳaldırmağ
Parmak kaldırmak

309. Barmağ ḳaldırmağ
Parmak kaldırmak

310. Barmağ ücü üstüne yerimeğ
Parmak ucunda (üzerinde çevirmek)

311. Barmağdan gösterilen
Parmakla gösterilmek

312. Barmağında – barmağ ücünde –oynatmağ Parmağında oynatmak

313. Barmağında üzük étmeğ
BKZ Barmağında – barmağ ücünde –oynatmağ

314. Barmağlarını yemeğ
Parmaklarını (birlikte) yemek

315. Barud késilmeğ
Barut kesilmek

316. Baş açığ ayağ yalın
Baş açık, yalın ayak

317. Baş ağırtmağ
Baş ağırtmak

318. Baş ağırtmağ
Baş ağrıtmak

319. Baş ağrısı
Baş ağrısı

320. Baş aşağa olmağ
Baş aşağı gitmek

321. Baş bağlamağ
Baş bağlamak

322. Baş başa ḳalmağ
Baş başa kalmak

323. Baş başa vérmeğ
Baş başa vermek

324. Baş belesi
Baş belâsı

325. Baş beyin ḳalmamağ
Baş beyin kalmamak

326. Baş çekmeğ
Baş çekmek

327. Baş çıharmağ
Baş edebilmek

328. Baş edebilmeğ
Baş edebilmek (bir şeyde)

329. Baş egmeğ
Baş eğmek

330. Baş göstermeğ
Baş göstermek

331. Baş göz étmeğ
Baş göz etmek

332. Baş ḳaldırmağ
Baş kaldırmak

333. Baş ḳoşmağ
Baş koşmak

334. Baş ḳoymağ
Baş koymak

335. Baş sağlığı dilemeğ
Baş sağlığı dilemek

336. Baş sağlığına gétmeğ
Baş sağlığı dilemek

337. Baş sallamağ
Baş sallamak

337. Baş tutmağ

Baş tutmak

338. Baş ücünde bulunmağ
Başucunda

339. Baş üstünde tutmağ
Baş üstünde tutmak

340. Baş üstünde yeri olmağ
Baş üstünde yeri olmak

341. Baş üstüne
Baş üstüne

342. Baş vérmeğ
Baş vermek

343. Baş vurmağ
Başvurmak

344. Baş yemeğ
Başyemek

345. Başa aparmağ
Baş çıkarmak

346. Baş ayağa yarvallı, nece gündi
Ayaklar baş, başlar ayak olmak

347. Başa baş gelmeğ
Başa baş gelmek

348. Başa baş gétmeğ
Başa baş

349. Başa çıhmah
Başa çıkmak

350. Başa gelmeğ
Başa gelmek

351. Başa ḳahmağ
Başa kalkmak

352. Başa kimin olsın
Allâh bağışlasın

353. Başı altınnan çıhmağ
Başı altından çıkmak (bir kimsenin)

354. Başı aşağa olmağ
Baş aşağı gitmek

355. Başı belade ḳalmağ
Başı belâde

356. Başıboş dolaşmağ
Başıboş bırakmak

357. Başı bozığ
Başı bozulmak

358. Başı derde ḳalmağ – düşmeğ –
Başı dertte
359. Başı dinc olmağ
Başı dinç olmak

360. Başı dolanmağ
Başı dönmek

361. Başı hoş olmamağ
Başı hoş olmamak

362. Başı ḳalabalığ
Başı kalabalık olmak

363. Başı ḳoltığında
Başını koltuğunun altına almak

364. Başım alım- hiç bilmem- hara gédim
Başını alıp gitmek

365. Başına bela olmağ
Başına bela olmak

366. Başına derd açmağ
Başına dert açmak

367. Başına devlet ḳuşu ḳonmağ
Başına devlet kuşu konmak

368. Başına gelen toyda osuranın başına gelmesin

Başına (bir hal) gelmek

369. Başına gelmeğ
Başına gelmek

370. Başına iş açmağ
Başına iş açmak

371. Başına turşu tökmeğ
Başına çorap örmek

372. Başına vurmağ
Başına vura vura

373. Başını ağırtmağ
Başını ağrıtmak

374. Başını alıb gétmeğ
Başını alıp gitmek

375. Başını bağlamağ
Başını bağlamak

376. Başını çalmağ
Başını çalmak

377. Başını daşa vurmağ
Başını beğendiği (istediği) taşa vurmak

378. Başını derde sohmağ
Başını belaya sokmak

379. Başını ezmeğ
Başını ezmek

380. Başını yemeğ
Başını yemek

381. Başının çarasına bahmağ – bulmağ –
Başının çaresine bakmak

382. Başının étini yemeğ
Başının etini yemek

383. Başınnan atmağ
Başından atmak

384. Başınnan beyyüg işlere girişmeğ
Başından büyük işlere kalkmak

385. Baştan aşağı
Baştan aşağı

386. Baştan ayağa
Baştan ayağa

387. Baştanbaşa
Baştanbaşa

388. Baştan çıharmağ
Baştan çıkarmak

389. Baştan çıhmağ
Baştan çıkmak

390. Baştan savma
Baştan savma

391. Baştan savma iş görmeğ
Baştan savma (iş)

392. Bayaz kümbet
Pirinç pilavı

393. Bayram étmeğ
Bayram etmek

394. Bayramnan bayrama
Bayramdan bayrama

395. Begenmiyen ḳızını vérmesin
Beğenmeyen kızını vermesin

396. Begenmiyen oğlına almasın
Beğenmeyen küçük kızını vermesin

397. Bel bağlamağ
Bel bağlamak

398. Bel ḳırmağ
Bel kırmak

399. Belasına çatmağ
Belaya çatmak

400. Belaya ḳaldı – çarptı – çattı
Belaya çatmak

401. Beli bükülmeğ
Beli bükülmek

402. Belini kırmağ
Belini kırmak

403. Belinnen gelmeğ
Belinden gelmek

404. Bendeniz cennet ḳuşu
Bendeniz cennet kuşu

405. Bereket vérsin
Bereket versin

406. Berhudar ol parav çoh olsın
Berhudar ol

407. Beş paralığ étmeğ
Beş paralık etmek

408. Béşik ḳertme
Beşik kertme nişanlı

409. Béşigini belemişem
Beşiğini sallamak

410. Beyin dımrıhlanmağ
Beynini kemirmek

411. Beyninnen vurulmuşa dönmeğ
Beyninden vurulmuşa dönmek

412. Beyyüg atmağ
Büyük (söz) söylemek

413. Biğ altınnan gülmeğ
Bıyık altından gülmek

414. Biğ burma

Bıyık burmak

415. Biğden ḳaldırıb saḳḳala ḳoymağ
Sakaldan kesip bıyığa eklemek

416. Biği terlemeğ
Bıyığı terlemek

417. Bikez
Bir az

418. Bilmezliğten gelmeğ
Bilmezlikten gelmek

419. Bin dereden su ahıtmağ
Bin dereden su getirmek

420. Bin ḳat
Bin kat

421. Bin pişman olmağ
Bin pişman olmak

422. Binde bir
Binde bir

423. Bini bir paraya
Bini bir paraya

424. Bir ağacda béş ḳuş görmese bir daş atmaz
Bir dalda dokuz ceviz görmeyince taş atmamak

425. Bir araya gelmeğ
Bir araya gelmek

426. Bir avuc
Bir avuç

427. Bir ayağ üste
Bir ayaküstünde bin yalan söylemek

428. Bir birine girmeğ
Bir birine düşmek

429. Bir bu essükti
Bir bu eksikti

430. Bir çeynem saḳḳız olmağ
Bir sakız çeynedi

431. Bir çırpıda
Bir çırpıda

432. Bir damcı su
Bir damla

433. Bir daştan ki ḳuş vurrı
Bir taşla iki kuş vurmak

434. Bir dédiği ki olmaz
Bir dediği iki olmamak

435. Bir dédiği ki olmaz
Bir dediği iki olmamak

436. Bir dehe
Bir daha

437. Bir deri bir sümüge dönmeğ
Bir deri bir kemik kalmak

438. Bir étti, pir étti
Bir çıktı pir çıktı

439. Bir hallı tır hallı
Bir hal olmak

440. Bir igne bir iplige dönmeğ
BKZ İgne iplige dönmeğ

441. Bir igneye malik degi
Bir dikili ağacı olmamak

442. Bir ḳelemde
Bir kalemde

443. Bir ḳeriş suda boğılmağ
Bir kaşık suda boğacak(birini)

444. Bir könek fazla yırtmağ
Bir gömlek fazla eskitmiş olmak

445. Bir nefeste
Bir solukta

446. Bir o yana bir bu yana
Bir o yana bir bu yana

447. Bir olmağ
Bir olmak

448. Bir sürü
Bir sürü

449. Bir tahtası essüg
Bir tahtası eksik

450. Bir varıydı bir yohıydı
Bir varmış bir yokmuş

451. Bir yastuğa baş ḳoymağ
Bir yastığa baş koymak

452. Birbirini çalmağ
Birbirine girmek

453. Bire bin ḳatmağ
Bire bin katmak

454. Bire bir olmağ
Bire bir gelmek

455. Birre kimin
Bir koşu

456. Bişinceye ḳadar beklediv, savıyncaya ḳadar de bekle
Pişene kadar sabredip, soğuyana kadar sabretmemek

457. Bişmiş aşa savığ su tökiri
Pişmiş aşa soğuk su katmak

458. Bizim gelin bizden ḳaçar, başın örter götün açar
Bizim gelin bizden kaçar tutar elini başını açar

459 Borc bini géçmeğ
Borç bini aşmak

460 Borc menim ḳayğu senin

Borç benim kasavet senin mi?

461 Borca batmağ
Borca batmak

462 Boş hakat
Boş söz

463 Boş vérmeğ
Boş vermek

464 Boş yere
Boş yere

465 Boy ölçmeğ
Boy ölçmek

466 Boy vérmeğ (vérmemeğ)
Boy vermek (vermemek)

467. Boyı yere girsin
Boyu devrilsin

468. Boyın borcı
Boyun borcu

469. Boyın bükmeğ
Boyun bükmek

470. Boyın egmeğ
Boyun eğmek

471. Boyın egmeğ
Boyun eğmek

472. Boyın olmağ
Boyun olmak

473. Boylu boslu
Boylu poslu

474. Boynı ḳilden ince olmağ
Boynu ḳilden ince olmak

475. Boynını vurmağ
Boynunu vurmak

476. Boynının ölçisini almışam
Boyunun ölçüsünü almak

477. Boynu bükük
Boynu bükük

478. Bu dehe dünenin uşağıdı
Dünkü çocuk

479. Bu du‘aya âmin demem
Kabul olunmayacak du‘aya âmin demek

480. Bu elden vérib o elden almağ
Bir elle verdiğini öbür elle almak

481. Bu hemir çoh su apardı
Pirinç çok su götürür

482. Bu ḳulağdan girer, o ḳulağdan çıhar
Bir kulağından girip, öbür kulağından çıkmak

483. Bu ne pehriz, bu ne lahana turşusu
Bu ne perhiz, bu ne lahana turşusu

484. Buğaz buğaza gelmeğ
Boğaz boğaza gelmek

485. Buğaz buğaza girmeğ
Gırtlak gırtlağa gelmek

486. Buğaz ḳurumağ
Boğaz kurumak

487. Buğazına – ḳarnına – düşkün olmağ
Boğazına düşkün

488. Buğazına ḳeder borca batmağ
BKZ Hirtlegine ḳeder borca batmağ

489. Buğazında durmağ
Boğazına durmak

490. Buğazınnan géçmemeğ
Boğazından geçmemek

491. Buğazınnan késmeğ

Boğazından kesmek

492. Bullu bulaşşığ
Karma karışık

493. Bunnan bele
Bundan böyle

494. Burası menim orası seniv
Şurası senin, burası benim

495. Burın burına gelmeğ
Burun buruna gelmek

496. Burın ḳaldırmağ
Burnu büyümek

497. Burınnan seleşmeğ
Burnu havada olmak

498. Burnı beyyüg
Burnu büyümek

499. Burnı dibinde dolaşmağ
Burnunun dibinde

500. Burnı havada
Burnu havada

501. Burnı ögine şingilmeğ
Burnunun dikine (doğrusuna) gitmek

502. Burnı üskek
Burnu Kaf dağında (olmak)

503. Burnına ḳonan çibini ḳurşunnan vurmağ
Burnu yere düşse almaz

504. Burnını ḳırmağ
Burnunu kırmak

505. Burnını sohmağ
Burnunu sokmak

506. Burnınnan düşen çibin bin parça olmağ
Burnundan düşen sinek bin parça olmak

507. Burnınnan fitil fitil çıhmağ
Burnundan fitil fitil gelmek

508. Burnınnan ḳan gelmemeğ
Burnu bile kanamamak

509. Burun ḳaldırmağ
Burun şişirmek

510. Buz tutmağ
Buz kesilmek

511. Bülbül kimin seleşmeğ
Bülbül gibi konuşmak

512. Can atmağ
Can atmak

513. Can buğaza gelmeğ
Canı ağzına gelmek

514. Can ciger olmağ
Can ciğer kuzu sarması

515. Can çekmeğ
Can çekmek

516. Can çekmeğ
Can çekmek

517. Can damarınnan vurulmağ
Can damarı

518. Can diyib derd ḳazanmağ
Canım dese, canın çıksın diyor sanmak

519. Can duşmanı
Can düşmanı

520. Can hevli
Can havli (ile)

521. Can hevlinde olmağ
Can havliyle

522. Can istemeğ
Can istemek

523. Can ḳorhısı
Can korkusu

524. Can sağlığı
Can sağlığı

525. Can sıhıntısı
Can sıkıntısı

526. Can sıhmağ
Can sıkmak

527. Can vérmeğ
Can vermek

528. Can yoldaşı
Can yoldaşı

529. Cana ḳıymağ
Cana kıymak

530. Cana yahun
Cana yakın

531. Canı burnına gelmeğ
Canı burnuna gelmek

532. Canı cehennemnen olmağ
Canı cehenneme

533. Canı çıhmağ
Canı çıkmak

534. Canı gévilden
Canı yürekten

535. Canı sağ ossın
Canı sağ olsun

536. Canı sıhılmağ
Canı sıkılmak

537. Canı sıhılmağ

Canı sıkılmak

538. Canı şirin
Canı tatlı

539. Canı vayına düşmeğ
Canının kaygısına düşmek

540. Canı yanmağ
Canı yanmak

541. Canına gétmeğ
Canına geçmek (işlemek, kâr etmek)

542. Canına ḳıymağ
Canına kıymak

543. Canına minnet
Canına minnet

544. Canına taḳḳétmeğ
Canına tak demek

545. Canını çölde tapmağ
Canını yabanda mı bulmuş?

546. Canını yandırmağ
Canını yakmak

547. Canınnan bézer olmağ
Canından usanmak

548. Cannan bézer olmağ
Canından bezmek (bıkmak)

549. Ceb hercliği
Cep harclığı

550. Cebe endirmeğ
Cebine indirmek

551. Cebi yırtığ
Cebi delik

552. Cehennem ‘azabı
Cehennem azabı

553. Cehennemin dibine – dib terecesine
Cehennem dibine gitmek

554. Cemazilevvelini tanımağ
Cemazilevvelini bilmek

555. Cerme çekmeğ
Cermesini çekmek

556. Ceyran ḳaç tazı geldi
BKZ Davşan ḳaç tazı geldi

557. Cıcığını çıhartmağ
Cıcığını çıkarmak

558. Cıḳ çıharmamağ
Cık dememek

559. Cifte atmağ
Çifte atmak

560. Cigeri kebab , ‘ümri harab olmağ
BKZ Cigeri kebab olmağ

561. Cigeri kebab olmağ
Ciğeri yanmak

562. Cigeri yanmağ
Ciğeri yanmak

563. Cigeri yanmağ
Ciğeri yanmak

564. Cigerini yandırmağ(birinin)
Ciğerini yakmak(birinin)

565. Cin kimin
Cin fikirli

566. Cin tutmağ
Cin tutmak

567. Cinleri başına gelmeğ
Cinleri başına toplanmak

568. Cinnet getirmeğ
Cinnet getirmek

569. Çalı çırpı
Çalı çırpı

570. Çalıb çırpmağ
Çalıp çırpmak

571. Çarh étmeğ
Çark etmek

572. Çaya ulaşmadan paçasını çımarmağ
Çayı görmeden paçalar sıvamak

573. Çek ‘arabavı
Çek arabanı

574. Çeki düzen vérmeğ
Çeki düzen vermek

575. Çene çalmağ
Çene çalmak

576. Çenesinin mihi çıhsın
Çenesi kuvvetli

577. Çıhart paḳlanı ağzıvdan
Baklayı ağzından çıkarmak

578. Çıhmaza girmeğ
Çıkmaza girmek

579. Çibin ḳavmağ
Sinek avlamak

580. Çigin çigine vérmeğ
Omuz omuza

581. Çoban başı
Çoban başı

582. Çoh bilen
Çokbilmiş

583. Çoh sulardan géçib topuğu ibinmemeğ

Denize girse topuğu ıslanmaz

584. Çohı gétti azı ḳaldı
Çoğu gitti azı kaldı

585. Çoluğ çocuğ
Çoluk çocuk

586. Çuḳḳurunu ḳazmağ
Çukurunu kazmak

587. Çürük çalığ
Çürük çarık

588. Çürük tahtaya ayağ basmağ
Çürük tahtaya basmak

589. Çürümüş ḳalmış
Çürük çıkmak

590. Dabban dögmeğ
Taban tepmek

591. Dabban ḳaldırmağ
Tabanları kaldırmak

592. Dadı damağında ḳalmağ
Tadı damağında ḳalmak

593. Dadı duzı ḳalmamağ
Tadı tuzu ḳalmamak

594. Dadına doyılmaz
Doyum olmamak

595. Dadında ḳoymamağ
Tadına bırakmak

596. Dadını almağ
Tadını almak

597. Dadını çıhartmağ
Tadını çıkarmak

598. Dağ ayısı
Dağ ayısı

599. Dağ daşa düşmeğ
Dağlara düşmek

600. Dağ etegi
Dağ eteği

601. Dağdaki geli bağdakini ḳavar
Dağdangelip bağdakini kovmak

602. Daḳnavuz zamanınnan
BKZ ḳalu beladen

603. Dal budağ étmeğ
Dal budak sarmak

604. Dal budağ salmağ
Dal budak salmak

605. Daldan dala ḳonmağ
Daldan dala ḳonmak

606. Dalğa vurmağ (géçirmeğ)
Dalga geçmek

607. Damarı altına girmeğ
Damarına girmek

608. Damarına tıhınmağ
Damarına basmak (birinin)

609. Damarını basmağ
Damarına basmak

610. Darağacı
Darağacı

611. Dar ḳafalı
Dar kafalı

612. Dara düşmeğ
Dara düşmek

613. Darda ḳalmağ
Darda kalmak

614. Darısı başıvıza
Darısı başına

615. Darlığa düşmeğ
Dara düşmek

616. Daş ürekli
Taş yürekli

617. Daş üstünde daş ḳoymamağ
Taş taş üstünde bırakmamak

618. Davşan ḳaç tazı geldi
Tavşana kaç tazıya tut (demek)

619. Davşan yuhusu
Tavşan uykusu

620. Davul zurna çalsav éşitmez
Davul çalsan işitmez

621. Dediği dediğ olmağ
Dediği dedik olmak

622. Def‘ bela étmeğ
Def-i bela kalbinden

623. Defter tutmağ
Defter tutmak

624. Defteri ḳapamağ
Defteri kapamak

625. Defterinnen silmeğ
Defterden silmek

626. Delli ḳanlı
Delikanlı

627. Dellig beyyüg, yamağ küçük
Delik büyük, yama küçük

628. Dem vurmağ
Dem vurmak

629. Deni çöllerden, suyu göllerden
Ekmek elden, su gölden

630. Derd ortağı
Dert ortağı

631. Derd yanmağ
Dert yanmak

632. Derdini tökmeğ
Derdini dökmek

633. Dereden tepeden
Dereden tepeden

634. Dereden tepeden seleşmeğ
Dereden tepeden konuşmak

635. Deve yapmağ
Deve yapmak

636. Deveden ḳulağ almağ
Devede kulak

637. Deveni barıydan yemeğ
Deveyi humuduyle yutmak

638. Devlet ḳuşu
Devlet kuşu

639. Devletten düşkün
Devlet düşkünü

640. Dibine kibrit suyu çalmağ
Köküne kibrit suyu dökmek

641. Dil açmağ
Dili açılmak

642. Dil çıharmağ
Dil çıkarmak

643. Dil otu yemeğ
Dil otu yemiş

644. Dil tökmeğ
Dil dökmek

645. Dil uzatmağ

Dil uzatmak

646. Dil yarası
Dil yarası

647. Dili açılmağ
Dili açılmak

648. Dili bir ḳerişti
Dili bir karış

649. Dili damağı ḳurumağ – yanmağ
Dili damağı kurumak

650. Dili damağına yapışmağ
Dili damağına yapışmak

651. Dili dost, ḳelbi hayın
Arkadan düşman, yüze gelince dost olur

652. Dili dönmemeğ
Dili dönmemek

653. Dili ögünde sümüg yohtı
Dilin kemiği yok

654. Dili şirin
Dili güllü

655. Dili tutulmağ
Dili tutulmak

656. Dili uzun
Dili uzun

657. Dili ücünde – üstünde – olmağ
Dilinin ucuna gelmek

658. Dilinde tük çıhmağ
Dilinde tüy bitmek

659. Diline kimse ulaşmamağ
Diline yörük

660. Dilini bağlamağ – késmeğ –
Dilini bağlamak

661. Dilini tutmağ
Dilini tutmak

662. Dilinin belasını – cezasını – çekmeğ
Dilinin belasını – cezasını – çekmek

663. Dilinnen ilan çalsın
Dilini eşek arısı soksun

664. Dilinnen kimse ķurtulmamağ
Dilinden kurtulmamak

665. Dilinnen salmamağ
Dilinden düşmemek

667. Dillerde – dilden dile – dolaşmağ
Dillere dolaşmak

668. Dillere destan olmağ
Dillere destan olmak

669. Dini imanı gévremeğ
Dinden imandan çıkmak

670. Dinine bağlı – dini ķeyyim-
Dini bütün

671. Dirhemini yen ķuduru
Dirhemini yiyen it kudurur

672. Diş kiresi istemeğ
Diş kirası

673. Dişini ittitmeğ
Dişini sıkmak

674. Dişini sıhmağ
Dişini sıkmak

675. Dişini sıkmakten dırnağtan artırmağ
Dişinden tırnağından artırmak

676. Diz çökmeğ
Diz çökmek

677. Diz dize oturmağ – vérmeğ –

Diz dize

678. Dizine çalmağ
Dizini dövmek

679. Dizinin bağı ḳopmağ
Dizinin bağı çözülmek

680. Dizlerine ḳapanmağ
Dizlerine kapanmak

681. Doḳḳuz yetimnen bir mağarada ḳalıb ‘acaba
Dokuz öküz ile bir mağaraya mı kapandı?

682. Dombalandı yérden çıhsın?
Mantar gibi yerde bitmek

683. Donğuzdan ḳil ḳupartmağ
Domuzdan kıl çekmek

684. Dost meni alış vérişte görsin
Dostlar alış verişte görsün

685. Dosta duşmana ḳarşı
Dost düşmana karşı

686. Dört ayağ üstüne düşmeğ
Dört ayak üstüne düşmek

687. Dört bucağdan
Dört bucak

688. Dört divara ḳapanmağ
Dört duvar arasında kalmak

689. Dört elden sarılmağ
Dört elle sarılmak

690. Dört gözden beklemeğ
Dört gözle beklemek

691. Dörtnal ḳaçmağ
Dörtnalla kaldırmak

692. Dudağ büzmeğ
Dudak büzmek

693. Dudağ sallamağ
Dudak sarkıtmak

694. Durduğu yerde
Durduğu yerde

695. Duşman késilmeğ
Düşman kesilmek

696. Duşmanı çatlatmağ
Düşmanı çatlatmak

697. Duşmanıva nasip olmasın
Duşmanıv görmesin

698. Duz ekmek étmeğ
Tuz ekmek hakkı

699. Duzlayım ḳohmayasan
Tuzlayayım da kokma

700. Dügün dernek
Düğün dernek, hep bir örnek

701. Dünen bir bugün ki
Dün bir, bugün iki

702. Dünenin uşağı
Dünkü çocuk

703. Dünye ‘elem
Dünya âlem

704. Dünye ‘elem
Dünya âlem

705. Dünye durduğça dursun
Dünya durdukça

706. Dünye ḳeder
Dünya kadar

707. Dünyeden bé heber
Dünyadan haberi olmamak

708 . Dünyeden elini etegini çekmeğ
Dünyadan elini eteğini çekmek

709. Düşünceye dalmağ
Düşünceye dalmak

710. Ecel ‘arabanası
Ecel beşiği

711. Ecel béşigi
Ecel beşiği

712. Egri bügri
Eğri büğrü

713. Egri oturub düz seleşmeğ
Eğri oturup doğru konuşmak

714. Egri yola sapmağ
Yoldan çıkmak

715. Ekmediğ bostan, yémediğ ḳarpız
Ekmedim bostan, yemedim karpuz

716. Ekmegi atlı özi yeyen
Ekmeğini taştan çıkarmak

717. Ekmegi nar ḳabuğuna dönmeğ
Ekmeğiyle oynamak

718. Ekmegini çıharmağ
Ekmeğini çıkarmak

719. Ekmegini daştan çıhartmağ
Ekmeğini taştan çıkarmak

720. Ekmegini ḳazanmağ
Ekmeğini kazanmak

721. Ekmegini késmeğ
Ekmeğinden etmek

722. Ekmegini yemeğ
Ekmeğini yemek

723. ekmekten yemeğ

Aklını peynir ekmekle yemiş

724. El açmağ
El açmak

725. El altında olmağ
El altında

726. El atmağ
El atmak

727. El avuşturmağ (ovuşturmağ)
El ovuşturmak

728. El ayağ çekilmeğ
El ayak çekilmek

729. El ayağ öpmeğ
El etek öpmek

730. El ayağa düşmeğ
El ayağa düşmek

731. El ayağı bağlanmağ
Eli ayağı bağlı olmak

732. El ayağı bağlı
El ayağı bağlı

733. El ayağını bağlamağ
Eli ayağı bağlı kalmak

734. El ayağtan düşmeğ
Eli böğründe kalmak

735. El basmağ
El basmak

736. El çabuḳluğu yapmağ
Eli çabuk

737. El çekmeğ
El çekmek

738. El degi
El değil

739. El degiştirmeğ
El değiştirmek

740. El degmeğ – degmemeğ –
El değmemiş

741. El elde, baş başta
El elde, baş başta

742. El ele vérmeğ
El ele vermek

743. El eliyden ilan tutmağ
El eliyle yılan tutmak

744. El eliyden iş yapmağ
BKZ El eliyden ilan tutmağ

745. El etek öpmeğ
El etek öpmek

746. El étmeğ
El etmek

747. El geleni yapmağ
Elden gelmek

748. El henegi
El şakası

749. El ḳaldırmağ
El kaldırmak

750. El ḳapısını çalmağ
El kapısına düşmek

751. El kiri
El kiri

752. El ḳoymağ
El koymak

753. El mennen şifası Allâh'tan
El benden sebep Allah'tan

754. El oğuşturmağ
El bağlamak

755. El pence durmağ
El pençe divan durmak

756. El sıhmağ
El sıkmak

757. El tayı ḳeder
El kadar

758. El uşağı
Eloğlu

759. El uzatmağ
El uzatmak

760. El üstünde tutmağ
Ellerde gezmek (el üstünde tutulmak)

761. El vérmeğ
El vermek

762. El vurmağ
El vurmak

763. El yahamağ
El yıkamak

764. Elçiliğe gétmeğ
El istemeye gitmek

765. Elde olmamağ
Elde olmamak

766. Elden almağ
Elden almak

767. Elden çıhartmağ
Elden çıkarmak

768. Elden ele haḳtan dile
El bebek, gül bebek

769. Elden gétmeğ
Elden gitmek

770. Elden salmağ
Elden salmak

771. Ele almağ
Ele almak

772. Ele géçirmeğ
Ele geçirmek

773. Ele gelmeğ
Ele gelmek

774. Ele vérmeğ
Ele vermek

775. Eli açuğ
Eli açık

776. Eli ağır
Eli ağır

777. Eli altında olmağ
Eli altında olmak

778. Eli boş gévli hoş olmağ
Eli boş

779. Eli boş olanın üzü de ķere olı
Elim boş, yüzüm kara

780. Eli dar
Eli dar

781. Eli darda ķalmağ
Eli darda olmak

782. Eli ekmege ulaşmağ
Eli ekmek tutmak

783. Eli iş tutmağ
Eli ayağı tutmak

784. Eli işte gözi oynaşta
Eli işte, gözü oynaşta
785. Eli ķana batmağ

Eli kana bulamak

786. Eli ḳelem tutmağ
Eli kalem tutmak

787. Eli ḳıssa
Eli dar

788. Eli ḳoynında
Eli koynunda

789. Eli olmağ
Eli olmak

790. Eli pek
Eli pek (eli sıkı)

791. Eli sıh
Eli sıkı

792. Eli uzun
Eli uzun

793. Eli üregi üstünde olmağ
Eli yüreğinin üstünde olmak

794. Eli yağ balda olmağ
Bir eli yağda, bir eli balda olmak

795. Eli yüngül
Eli hafif

796. Elim yağlı ḳarnım ac
Eli hamur, karnı aç kalmak

797. Elinden çıhmağ
Elden çıkmak

798. Eline bahmağ
Eline bakmak

799. Eline düşmeğ
Eline düşmek

800. Eline ḳalmağ
Eline kalmak (birinin)

801. Elini ḳana bulamağ
Elini kana bulamak

802. Elini oynatmağ
Elini oynatmak

803. Elini yahamağ
Elini yıkamak

804. Elinnen – elini – tutmağ
Elinden tutmak

805. Elinnen geleni ḳusur ḳoymamağ
Elinden geleni yapmak

806. Elinnen gelmemeğ (bir iş gelmemeğ)
Elinden bir iş gelmemek

807. Elinnen iş gelmeğ
Elinden iyi iş gelmek

808. Elinnen ḳaza çıhmağ
Elinden bir kaza çıkmak

809. Eliv var ossın
Eline sağlık

810. Elivin hemiriyden ne erkek işine ḳarışısan
Elinin hamuru ile erkek işine karışmak

811. Elleri nasır éti bağlamağ
Elleri nasır bağlamak

812. Ellerini sallaya sallaya dönmeğ
Elini kolunu sallaya sallaya gelmek

813. Emegi sağduc emegine dönmeğ
Emeği sağdıç emeğine dönmek

814. Emeliv yoh daşşağımda, eliv ne gézer ḳurşağımda
Yüz verdik deliye çemrendi sıçtı halıya

815. Emrét ḳoz ḳabığına girim
Emreyle fındıkkabuğunun içine gireyim

816. Eski dağacığları ahtarmağ

Eski defterleri yoklamak

817. Eski harmanlar savurmağ
BKZ Eski dağarcığları ahtarmağ

818. Eski püski
Eski püskü

819. Eski tas eski hamam
Eski tas eski hamam

820. Essik etek
Eksik etek

821. Essük doğmağ
Eksik doğmak

822. Essük gedik
Eksik gedik

823. Essük olma
Eksik olma

824. Essük olma
Eksik olma

825. Eşek cenneti
Ceza evi

826. Eşşege gücü yetmiyip palanı taptamağ
Eşeğe gücü yetmeyip semerini dövmek

827. Eşşegi at yerine bağlamağ
At yerine eşek bağlamak

828. Eşşek kimin bir arpaydan ‘anḳırmağ
Eşek cilvesi

829. Etegi pis
Eteği düşük

830. Etegi tutuşmağ
Etekleri tutuşmak

831. Etegi üstünde namaz ḳılını
Art eteğinde namaz kılınmak

832. Etegine ḳapanmağ
Eteğine düşmek

833. Etegini béline çalmağ
Eteği belinde

834. Etek dolusu
Etek dolusu

835. Etek öpmeğ
Etek öpmek

836. Éti size sümügü bize
Eti senin kemiği benim

837. Év açmağ
Ev açmak

838. Év avradı
Ev kadını

839. Év hérhizi
Ev hırsızı

840. Év uşağ
Çoluk çocuk

841. Év yıhmağ
Ev yıkmak

842. Évdeki hisab bazarda çıhmamağ
Evdeki hesap çarşıya uymamak

843. Eyyi étmeğ
İyi etmek

844. Eyyi gün dostu
İyi gün dostu

845. Eyyiye eyyi haraba harab démeğ
İyiye iyi kötüye kötü demek

846. Eyyüb sabrı
Eyüp sabrı

847. Faḳ ḳurmağ
Faka bastırmak

848. Faḳa ilişmeğ
Tuzağa düşmek

849. Falaḳaya çekmeğ – falaḳa yemeğ –
Falakaya çekmek

850. Farḳ étmeğ – göstermeğ –
Fark etmek

851. Farḳına varmağ
Farkına varmak

852. Farta atmağ
Farta furta atmak

853. Fartu furt étmeğ – partu purt olmağ
Cart curt etmek

854. Felegin hışmı ğazabına oğramağ
Feleğin sillesini yemek

855. Fırsattan istifade étmeğ
Fırsatı ganimet bilmek

856. Fi tarihinde
Fi tarihinde

857. Filan oğlu fistikan
Filan feşmekân

858. Fit vérmeğ
Fit vermek

859. Fitil fitil burnınnan çıhmağ
Fitil fitil burnundan gelmek

860. Fitne fasat
Fitne fücur

861. Fiyat ḳırmağ
Fiyat kırmak

862. Gece ḳuşu

Gece kuşu

863. Geceli gündüzlü
Geceli gündüzlü
864. Geceyi gündüze ḳatmağ – bağlamağ –
Geceyi gündüze katmak

865. Géçmiş olsın
Geçmiş olsun

866. Géçmişe mazi diyeler
Geçmişe mazi, yenmişe kuzu derler

867. Gehte bir
Binde bir

868. Gel geleğin
Gel gelelim

869. Gel zaman gét zaman
Gel zaman git zaman

870. Gelen ağam, giden paşam
Gelen ağam, giden paşam

871. Gem vurmağ
Gem vurmak

872. Geri ḳalmamağ
Geri kalmamak

873. Gévil açılmağ
Gönül akmak

874. Gévil almağ
Gönül almak

875. Gévil bağı
Gönül bağı

876. Gévil bulanmağ
Gönül bulandırmak

877. Gévil çekmeğ
Gönül çekmek

878. Gévil hoşluğuydan
Gönül hoşluğu ile

879. Gévil ḳırılmağ
Gönlünü kırmak

880. Gévil ḳırmağ
Gönül kırmak

881. Gévil ohşamağ
Gönül okşamak

882. Gévil vérmeğ
Gönül vérmek

883. Gévil yapmağ
Gönül yapmak

884. Gévilden ḳopanı vérmeğ
Gönlünden kopmak

885. Gévli bulanmağ
Gönlü bulanmak

886. Gévli çekmeğ
Gönlü çekmek

887. Gévli olmağ – olmamağ –
Gönlü olmak

888. Gevli toh
Gönlü tok

889. Gévline göre
Gönlüne göre

890. Gévline göre çabalamağ
Gönlüne göre

891. Gévlini hoş étmeğ
Gönlünü hoş etmek

892. Gévlini ḳırmağ
Gönlünü kırmak

893. Gévlinnen géçmeğ

Gönlünden geçirmek

894. Gir çıh étmeğ
Gidip gidip gelmek

895. Göbegi düşmeğ
Göbeği düşmek

896. Göbegi suḳaḳta késilmeğ
Göbeği sokakta kesilmek

897. Gökde ararken yerde bulmağ
Gökte ararken yerde bulmağ

898. Görmiş géçirmiş
Görmüş geçirmiş

899. Göt ister dayansın bu işe
Göt ister (bu şeyi yapmaya)

900. Götini yırtmağ
Götünü yırtmak

901. Göz açabilmemeğ
Göz açamamak

902. Göz açmağ
Göz açmak

903. Göz açtırmamağ
Göz açtırmamak

904. Gözaltına almağ
Gözaltına almak

905. Göz ardı étmeğ
Göz ardı etmek

906. Göz atmağ
Göz atmak

907. Göz aydına gétmeğ
Göz aydına gitmek

908. Göz aydınlığa gétmeğ
Göz aydına gitmek

909. Göz bebegi
Göz bebeği

910. Göz boyatmağ
Göz boyatmak

911. Gözdağı vérmeğ
Gözdağı vermek

912. Göz degmeğ
Göz değmek

913. Göz étmeğ
Göz etmek

914. Göz gézdirmeğ
Göz gezdirmek

915. Göz göre göre
Göz göre göre

916. Göz göze diş dişe
Göze göz, dişe diş

917. Göz gözi görmemeğ
Göz gözü görmemek

918. Göz ḳamaştırmağ
Göz kamaştırmak

919. Göz kenarıydan bahmağ
Göz ucuyla bakmak

920. Göz ḳırpmağ
Göz kırpmak

921. Göz ḳoymağ
Göz koymak

922. Göz ḳulağ olmağ
Göz kulak olmak

923. Göz nefes
BKZ Göz degmeğ

924. Göz nuru tökmeğ
Göz nuru dökmek

925. Göz ögünde tutmağ
Göz önünde tutmak

926. Göz ögüne almağ
Göz önüne almak

927. Göz sulanmağ
Gözleri sulanmak

928. Göz süzmeğ
Göz süzmek

929. Göz tikmeğ
Göz dikmek

930. Göz yummağ
Göz yummak

931. Göz yummamak
Göz yummamak

932. Gözden çıhartmağ
Gözden çıkarmak

933. Gözden düşmeğ
Gözden düşmek

934. Gözden irağ olmağ
Gözden uzaklaşmak

935. Gözden itmeğ
Gözden kaybolmak

936. Gözden ḳaçmağ
Gözden kaçmak

937. Gözden ḳaçmağ
Gözden kaçmak

938. Gözden sürmeni çalmağ
Gözden sürmeyi çalmak

939. Gözden yemeğ
Gözle yemek

940. Göze çarpmağ
Göze çarpmak

941. Göze gelmeğ
Göze gelmek

942. Göze giritmeğ
Göze girmek
943. Göze girmeğ
Göze girmek

944. Göze ḳara su enmeğ
Göze kara su inmek

945. Gözi ac
Gözü aç

946. Gözi açılmağ
Gözü açılmak

947. Gözi açuğ
Gözü açık

948. Gözi ağalığta olmağ
BKZ Gözi beyyüglihte olmağ

949. Gözi ahmağ
Gözü akmak

950. Gözi almamağ
Gözü almamak

951. Gözi bağlı
Gözü bağlı

952. Gözi beyyüglihte olmağ
Gözü büyüklükte olmak

953. Gözi dar
Göz dar

954. Gözi dolıhmağ
Gözleri yaşarmak

955. Gözi dolmağ

Gözleri dolmak

956. Gözi dönmiş
Gözü dönmüş

957. Gözi fal daşına dönmeğ
Gözleri fal taşı gibi açılmak

958. Gözi içinde ḳalmağ
Gözü kalmak
959. Gözi ḳan çanağına dönmeğ
Gözü kan çanağına dönmek

960. Gözi ḳorhmağ
Gözü korkmak

961. Gözi kör ossın
Gözü kör olsun

962. Gözi kör ossın
Gözü kör olsun

963. Gözi olmağ
Gözü olmak

964. Gözi olmağ
Gözü olmak (bir şeyde)

965. Gözi pek
Gözü pek

966. Gözi toh
Gözü tok

967. Gözi üskekte olmağ
Gözü yüksekte olmak

968. Gözi yazda olmağ
Gözü dışarıda

969. Gözi yolda ḳalmağ
Gözü yolda kalmak

970. Gözi yollarda ḳalmağ
Gözleri yollarda kalmak

971. Gözinde beyyüg olmağ
Gözünde büyümek

972. Gözine girmeğ
Gözüne girmek

973. Gözine görinmez
Gözüne hiçbir şey görünmemek

974. Gözine yuhu girmemeğ
Gözüne uyku girmemek
975. Gözine yuhu girmemeğ
Gözüne uyku girmemek

976. Gözini açmağ
Gözünü açmak

977. Gözini çıhartmağ
Gözünü çıkarmak

978. Gözini doldırmağ (doldırmamağ)
Gözleri doldurmak

979. Gözini dört açmağ
Gözünü dört açmak

980. Gözini hayata yummağ
Gözlerini hayata yummak

981. Gözini ḳan tutmağ
Gözünü kan bürümek

982. Gözini ḳorhıtmağ
Gözünü korkutmak

983. Gözini sévim
Gözünü seveyim

984. Gözini yumup açınca
Göz açıp kapayıncaya kadar

985. Gözleri çuḳura girmeğ
Gözleri çukura gitmek

986. Gözüv aydın ossın
Gözün aydın

987. Güce gétmeğ
Gücüne gitmek

988. Gülle kimin
Gülle gibi

989. Gün açılmağ
Gün ışığına çıkmak

990. Güngörmüş
Güngörmüş

991. Gün hardan çıhıp
Hangi rüzgâr attı

992. Gün tutulmağ
Güneş tutulması

993. Günehi boynıva
Günahı boynuna

994. Günehine girmeğ
Günahına girmek

995. Günehini çekmeğ
Günahını çekmek

996. Güneş olsa kimsenin üstüne doğmaz
Güneş olsa kimsenin üstüne doğmaz

997. Günlerini saymağ
Günleri sayılı olmak

998. Günnen güne
Günden güne

999. Gürültüye gétmeğ
Gürültüye gitmek

1000. Ğafil avlamağ
Gafil avlamak

1001. Ğafil avlanmağ
Gafil avlanmak

1002. Ğem yemeğ
Gam çekmek

1003. Haḳ yemeğ
Hak yemek

1004. Hakat yétirmeğ
Haḳbaḳa çıhartmağ

1005. Haḳḳın rehmetine ḳavışmağ
Hakkın rahmetine kavuşmak

1006. Haḳḳını vérmeğ
Hakkını vermek

1007. Haḳḳınnan gelmeğ
Hakkından gelmek

1008. Haḳsız yere
Haksız yere

1009. Hal vahtı yerinde olmağ
Hali vakti yerinde

1010. Halal süt emipti
Helâl süt emmiş

1011. Haldan annamağ
Halden anlamak

1012. Ham hayal étmeğ
Hayal-i ham

1013. Hamballığın étmeğ
Hamallığını etmek

1014. Har vurup harman savurmağ
Har vurup harman savurmak

1015. Harab gözden bahmağ
Kötü gözle bakmak

1016. Harab yola düşmeğ
Kötü yola sapmak

1017. Haram olmağ

Haram olmak

1018. Harda pilav orda kilâv
Nerde aş oraya yanaş

1019. Hatır almağ
BKZ Hatırını hoş etmeğ

1020. Hatır saymağ
Hatır saymak

1021. Hatır sormağ
Hal hatır sormak

1022. Hatır tutmağ
Hatır saymak

1023. Hatırda hayalda olmağ
Hatırda kalmak

1024. Hatırı ḳalmağ
Hatırı kalmak

1025. Hatırını hoş etmeğ
Hatırını hoş etmek

1026. Hatırını istemeğ
BKZ Hatır saymağ

1027. Hatırını ḳırmağ
Hatırını kırmak

1028. Hatırınnan çıhmamağ
Hatırından çıkmamak

1029. Hava degişmeğ
Hava değişmek

1030. Havanda su dögmeğ
Havanda su dövmek

1031. Havanta ahtarmağ
Hav şar köpeğine benzemek

1032. Havaya savurma
Havaya savurmak

1033. Havsalası küçük
Havsalası olmamak

1034. Hayala dalmağ
Hayale kapılmak

1035. Hayat géçirmeğ
Hayat geçirmek

1036. Hayat memat mes'elesi
Ölüm kalım meselesi

1037. Hayata göz yummağ
BKZ Gözini hayata yummağ
1038. Hebbeden kubba étmeğ
Habbeyi kubbe etmek

1039. Heber almağ
Haber almak

1040. Heber salmağ
Haber salmak

1041. Heber vérmeğ
Haber vermek

1042. Heddini bildirmeğ
Haddini bildirmek

1043. Hedsiz hisabsız
Haddi hesabı yok

1044. Heleb ordaysa 'arşuni burda
Halep ordaysa arşını burada

1045. Helvete çekilmeğ
Halvet olmak

1046. Hem satar, hem su ḳatar, hem berber atar
Hem kaçar, hem davul çalar,

1047. Henek menek
Şaka maka derken

1048. Heneksiz

Şakası yok

1049. Hep bir âğızda
Hep bir âğız olmak

1050. Her aşın ḳaşşığı
Her aşın kaşığı

1051. Hérhize yol göstermeğ
Hırsıza yol göstermek

1052. Hérin göresen
Hayrını görmek

1053. Hérini görmeğ
Hayrını görmek

1054. Hesret çekmeğ
Hasret çekmek

1055. Hestesi olmağ – bir şeyin –
Hastası olmak – bir şeyin –

1056. Heşe hazırdan
Sözüm meclisten dışarı

1057. Heşe sennen
Sana tenzih ederim

1058. Hıllıḳ heşek
Ivır zıvır

1059. Hırtpırt
Ivır zıvır

1060. Hiç olmazsa
Hiç olmazsa

1061. Hiç yere
Boş yere

1062. Hiçe saymağ
Hiçe saymak

1063. Hirtlegine ḳeder borca batmağ
Gırtlağına kadar borcu olmak

1064. Hirtlegine yapışmağ
Gırtlağına sarılmak

1065. Hirtlek hirtlege gelmeğ
Gırtlak gırtlağa gelmek

1066. Hisab görmeğ
Hesabını görmek

1067. Hisaba gelmemeğ
Hesaba gelmez

1068. Hisaba ḳatmağ
Hesaba katmak

1069. Hisabdan çıhmağ
Hesaptan düşmek

1070. Hor görmeğ
Hor bakmak

1071. Hoş bulduğ
Hoş bulduk

1072. Hoş geldiviz
Hoş geldiniz

1073. Hoş görmeğ
Hoş görmek

1074. Hoş günler dostu
İyi gün dostu

1075. Hoş peş étmeğ
Hoş beş etmek

1076. Hoşına gétmeğ
Hoşuna gitmek

1077. Hoşuna gétmeğ
Hoşuna gitmek

1078. Hurda defek
Ufak tefek

1079. Hurda hurda
Yavaş yavaş

1080. Hükmet ḳapsı
Hükümet kapısı

1081. Hükmü géçmeğ
Hükmü geçmek

1082. Hüküm vérmeğ
Hüküm vermek

1083. İcabına bahmağ
İcabına bakmak

1084. İçi çekmeğ
İçi çekmek

1085. İçine sıçmağ
İçine sıçmak – bir şeyin –
1086. İçinnen çıhmağ
İçinden çıkmak

1087. İflahı késilmeğ
İflahı kesilmek

1088. İflahını késmeğ
İflahını kesmek

1089. İgne iplige dönmeğ
İğne ipliğe dönmek

1090. İgneden iplige ḳeder
İğneden ipliğe kadar

1091. İgneli söz
İğneli söz

1092. İgneyden ḳuyu ḳazmağ
İğne ile kuyu kazmak

1093. İki ayağını bir babuca ḳoymağ
İki ayağını bir pabuca koymak

1094. İki bükülmeğ
İki büklüm

1095. İki eli bir tepesi ḳalmağ

İki eli böğründe kalmak

1096. İki paralığ étmeğ
İki paralık etmek

1096. İki rehmetten biri
İki rahmetten biri

1097. İki üzlü
İkiyüzlü

1098. İl on ikki ay
Yıl on iki ay

1099. İlan kimin ahıp, ‘eḳreb kimin sohan
Yılan gibi sokmak

1100. İlan matalına dönmeğ
Yılan hikâyesi
1101. İlanı ḳarnında olmağ
Yılanı koynunda beslemek

1102. İligine sümügüne yayılmağ
İliğine işlemek

1103. İmanı gevremeğ
İmanı gevremek

1103. İnce tarağa salmağ
İnce eleyip sık dokumak

1104. İpe un sermeğ
İpe un sermek

1105. İpi ḳırmağ
İpi kırmak

1106. İpin – kelefin – ücün itirmeğ
İpin ucunu kaçırmak

1107. İpsiz sapsız
İpsiz sapsız

1108. İrağ ossın
Allâh etmesin

1109. İska çekmeğ
İnce hastalık

1110. İster istemez
İster istemez

1111. İş ‘inada minmeğ – düşmeğ –
İş inada binmek

1112. İş açmağ
İş açmak

1113. İş başa aparmağ
İş bilmek

1114. İş başa düşmeğ
İş başa düşmek

1115. İş başında ḳırılmağ
BKZ İş başa düşmeğ
1116. İş görmeğ
İşini görmek

1117. İş işten géçmeğ
İş işten geçmek

1118. İş ḳızğın – sıcağ – iken
Sıcağı sıcağına

1119. İşe girmeğ
İşe girmek

1120. İşe yaramağ
İşe yaramak

1121. İşi çiriş olmağ
İşi duman olmak

1122. İşi düşmeğ
İşi düşmek

1123. İşi yolında olmağ
İşi yolunda olmak

1124. İşin içinde iş olmağ
İşin içinde iş var

1125. İşine gelmeğ – gelmemeğ –
İşine gelmek

1126. İşini Allâh'a ısmarlamağ
İşi Allah'a kalmak

1127. İşinnen olmağ
İşinden olmak

1128. İşiv asan ossın
Kolay gelsin

1129. İşler çatallaşmağ
İş çatallanmak

1130. İştah açılmağ
İştah açılmak

1131. İşten atılmağ
İşten atılmak

1132. Ḳabığına çekilmeğ
Kabuğuna çekilmek

1133. Kafin yırtmağ
Kefen yırtmak

1134. Ḳalbini ḳırmağ
Kalbini kırmak

1135. Ḳalıbına sohmağ
Kalıbını basmak

1136. Ḳalu beladen
Nuh Nebi'den kalma

1137. Ḳan çekmeğ
Kan çekmek

1138. Ḳan ḳardaşı
Kan kardeşi

1139. Ḳan ḳusmağ
Kan kusmak

1140. Ḳan ḳustırmağ
Kan kusturmak

1141. Ḳan susuzu
Kana susmak

1142. Ḳan tere batmağ
Kan ter içinde kalmak

1143. Ḳanı âğır
Kanı ağır

1144. Ḳanı bozığ
Kanı bozuk

1145. Ḳanı ḳeynemeğ
Kanı kaynamak

1146. Ḳanı sıcağ
Kanı ısınmak

1147. Ḳanı sıcağ
Ḳanı sıcak

1148. Ḳanına ekmek doğramağ
Kanına ekmek doğramak

1149. Ḳanına girmeğ
Kanına girmek

1150. Ḳanını ahıtmağ
Kan akıtmak

1151. Ḳanını içmeğ
Kanını emmek

1152. Ḳapı ḳapı dolaşmağ
Kapı kapı dolaşmak

1153. Ḳapı ḳonşısı
Kapı komşusu

1154. Ḳapıdan çıhıp pencereden girmeğ
Kapıdan kovulsa bacadan girmek

1155. Ḳapılarda ḳalmağ

Kapıda kalmak

1156. Ḳapısını arha üstü açmağ
Kapıyı büyük açmak

1157. Ḳarın ça kimin ḳeynemeğ
Karınca gibi kaynamak

1158. Ḳarınçanın ḳavmi çıhmağ
Karıncanın kavımı çıkmış

1159. Ḳarnı burnına dayanmağ
Karnı burnunda

1160. Ḳarnı ḳan olmağ
İçi kan ağlamak

1161. Ḳarşı gelmeğ – ḳoymağ-
Karşı gelmek

1162. Ḳarşılığ vérmeğ
Karşı koymak

1163. Ḳaş çatmağ
Kaş çatmak

1164. Ḳaş göz étmeğ
Kaş göz etmek

1165. Keçel Hesen, Hesen keçel
Ha Ali Hoca, ha Hoca Ali

1167. Kel ḳafaya şimşir tarağ
Kel başa şimşir tarak

1168. Ḳeleminnen ḳan fışḳırmağ
Kaleminden kan damlamak

1169. Kem küm étmeğ
Kem küm etmek

1170. Ḳere gün dostı
Kara gün dostu

1171. Ḳere heber
Kara haber

1172. Ḳereḳoşi hükmi
Hükmü Karakuşi

1173. Keyfi gelmeğ
Keyfi yerine gelmek

1174. Kéyfi yerinde olmağ
Keyfi yerinde olmak

1175. Ḳıç atmağ
Kıç atmak

1176. Ḳırdığı potlar yüzü géçti
Kırdığı ceviz bini aştı

1177. Ḳırhı çıhmağ
Kırkı çıkmak

1178. Ḳıssadan hisse almağ
Kıssadan hisse almak

1179. Ḳıssasınnan késmeğ
Kısa tutmak

1180. Ḳış ḳıyamatta
Kış kıyamette

1181. Ḳıyamat ḳopmağ
Kıyamet kopmak

1182. Ḳıyamat ḳuparmağ
Kıyamet koparmak

1183. Ḳız almağ
Kız almak

1184. Ḳız ḳapmağ – ḳaçırmağ –
Kız kaçırmak

1185. Ḳız vérmeğ
Kız vermek

1186. Ki üzlü
BKZ İki üzlü

1187. Ḳili ḳırh yaramağ

Kılı kırk yaramak

1188. Ḳili yağdan ayırmağ
Tereyağından kıl çeker gibi

1189. Kim bili
Kim bilir

1190. Kim kimedi
Kim kime, dum duma

1191. Kimsesi yoh
Kimi kimsesi yok

1192. Kissenin âğzını açmağ
Kesenin ağzını açmak

1193. Kissesine bir şey girmemeğ
Kesesine bir şey girmemek

1194. Ḳohsı çıhmağ
Kokusu çıkmak

1195. Ḳol budun çımarmağ
Kollarını sıvamak

1196. Ḳol ḳola girmeğ – vérmeğ –
Kol kanat olmak

1197. Ḳonı ḳonşı
Konu komşu

1198. Ḳozı toz annamağ
Kazı koz anlamak

1199. Kök salmağ
Kök salmak

1200. Köküne kibrit suyu calamağ
Köküne kibrit suyu dökmek

1201. Kökünü késmeğ – ḳurutmağ –
Kökünü kurutmak

1202. Kölge étmeğ
Gölge etmek

1203. Kölgesinnen ķorhmağ
Gölgesinden korkmak

1204. Köpege vérsev yemez
İte atsan yemez

1205. Kör dögüşü
Kör dövüşü

1206. Kör kütük
Kör kütük (sarhoş)

1207. Köskü üstüne daş ķoymağ
Göğüs kabarmak

1207. Kötek yemeğ
Kütek yemek

1208. Ķulağ asmağ
Kulak asmak

1209. Ķulağ asmağ (asmamağ)
Kulak asmak (asmamak)

1210. Ķulağ mısafırı olmağ
Kulak misafiri olmak

1211. Ķulağ tikmeğ
Kulaklarını dikmek

1212. Ķulağı civildemeğ
Kulakları tıkamak

1213. Ķulağı civildesin
Kulakları çınasın

1214. Ķulağına ohumağ
Kulağına söylemek

1215. Ķulağınada sırğa étmeğ
Kulağına küpe olmak

1216. Ķulağını açmağ
Kulağını açmak

1217. Ķulağını çekmeğ
Kulağını çekmek

1218. Ķulağını çekmeğ
Kulağını bükmek

1219. Ķulpunu tapmağ
Kulpunu bulmak

1220. Ķur‘an’a el basmağ
Kitaba el basmak

1221. Ķurşuna düzmeğ
Kurşuna dizmek

1222. Ķurttan ķoyun bir arada yaşamağ
Kurt ile koyun yürür

1223. Ķuş – tavuğ – yuhusu
Kuş uykusu

1224. Ķuyruğ bulamağ – sallamağ –
Kuyruk sallamak

1225. Ķuyruğu ķapı arasında ķalmağ
Kuyruğu kapana kısılmak

1226. Ķuyruğuna sipirge bağlamağ
Kuyruğuna teneke bağlamak
1227. Ķuyu ķazmağ
Kuyusunu kazmak

1228. Lam cim yoh
Lamı cimi yok

1229. Lolo, lolo, mene de lolo?
Bize de mi lolo?

1230. Macal vérmeğ
Fırsat vermek

1231. Mahana ahtarmağ
Bahane aramak

1232. Mal étmeğ
Mal etmek

1233. Maraķ salmağ

Merak sarmak

1234. Marhabayı ḳaldırmağ
Merhabayı kesmek

1235. Mata ḳalmağ
Küçük dilini yutmak

1236. Matal démeğ
Masal okumak

1237. Maydan ohumağ
Meydan okumak

1238. Mehkeme divarı kimindi
Surat (değil) mahkeme duvarı

1239. Men hançı sen kervançı
Ben hancı sen yolcu (oldukça)

1240. Mene göre hava hoş
Bana göre hava hoş

1241. Mene ne
Bana ne

1242. Nazı geçmeğ
Nazı geçmek(birine)

1243. Ne ‘aḳla hizmet édiri
Ne(hangi) akla hizmet ediyor

1244. Ne bu pehrizliğ ne de bu lahana turşusu
BKZ Bu ne pehriz, bu ne lahana turşusu

1245. Ne çaramaz var
Ne çare

1246. Ne de olsa
Ne de olsa

1247. Ne güne ḳaldığ
Ne günlere kaldık

1248. Ne munasebet
Ne münasebet

1249. Ne olı ne olmaz
Ne olur ne olmaz

1250. Ne var ne yoh
Ne var ne yok

1251. Neçi – nişi – babası hérinedi
Babasının hayrına mı?

1252. Nefes çalmağ
Soluk soluğa

1253. Nefes étmeğ
Nefes etmek

1254. Nefsine yédirmemeğ
Nefsine yedirmemek

1255. Neme lâzım, dayı
Kazım neme lâzım

1256. Neneden doğma
Anadan doğma

1257. Neneden olduğuna pişman olmağ
Anasından doğduğuna pişman etmek

1258. Neneden sora
Anneden sonra

1259. Neneli babalı beslenmeğ
Ana baba yavrusu

1260. Nenenin haraş oğlu
Anasının körpe kuzusu

1261. Nenesi ḳızı
Anası kılıklı

1262. Nenesinnen emdiği süt burnunnan çıhmağ – gelmeğ
Anasından emdiği süt burnundan gelmek

1263. Nenev kül babav torpağ seni gülden yarattı
Anası soğan, babası sarımsak, kendisi gül beşek olmaz ya

1264. Neye deger
Kaç para eder

1265. Neyin nesi
Neyin nesi, kimin fesi

1266. Neyiydi bilmiriğ
Ne idiği belirsiz

1267. O gün oldu bugün oldu
Ogün bugün

1268. O ḳapı seniv bu ḳapı menim
Orası senin, burası benim

1269. Ocağ kor
Ocak kör kalmak

1270. Ocağı sönmeğ
Ocağı sönmek

1271. Oğlan sıçtı béz yétir
Sıçtı Cafer, bez getir

1272. Oğruv hér ossın
Yolun açık olsun

1273. Ohhay étmeğ
Oh demek

1274. Olan biten
Olan biten

1275. Orta hallı
Orta halli

1276. Ortadan ḳahmağ
Ortadan kalkmak

1277. Ortaya atmağ
Ortaya atmak

1278. Öbür dünyeni boylamağ
Öbür dünya

1279. Ödü çatlamağ – patlamağ –
Ödü patlamak

1280. Ögüne sümüg atmağ

Önüne bir kemik atmak

1281. Ögünü almağ
Önünü almak

1282. Ögüyce – ögüne – ḳatmağ
Önüne katmak

1283. Ölüm Allâh'ın emri
Ölüm Allah'ın emri

1284. Ölümden dönmeğ
Ölüp ölüp dirilmek

1285. Ölümü göz ögüne almağ
Ölümü göze almak

1286. Örtbas étmeğ
Ört pas etmek

1287. Öteberi
Ötede beride

1288. Öz başına ḳalmağ
Kendi havasına gitmek

1289. Öz başına
Kendi başına

1290. Öz çulunu sudan çıharmağ
Keçesini sudan çıkarmak
1291. Öz derdine düşmeğ
Kendi derdine düşmek

1292. Öz ekmegine şaḳ çalmağ
Kısmetini ayağıyla tepmek

1293. Öz eliyden özünü ataşa atmağ-sohmağ-
Kendini ateşe atmak

1294. Öz ḳazdığı ḳuyyuya düşmeğ
Kazdığı kuyuya kendisi düşmek

1295. Özü çalıp özü oynamağ
Kendi çalıp kendi oynamak

1296. Özüne gelmeğ
Kendine gelmek

1297. Özünü ağır satmağ
Kendini ağır satmak

1298. Özünü begenmeğ
Kendini beğenmek

1299. Özünü dév aynasında görmeğ
Kendini dev aynasında görmek

1300. Özünü itirmeğ
Kendini kaybetmek

1301. Papla Süleyman
Çavuş kuşu

1302. Para buzmağ
Para bozdurmak

1303. Para dükünü
Para canlısı

1304. Para étmeğ – étmemeğ –
Para etmemek

1305. Para ölümü – dellisi –
Paraya tapmak

1306. Para tökmeğ
Para dökmek

1307. Para vurmağ
BKZ Para yemeğ

1308. Para yatırtmağ
Para yatırmak

1309. Para yédirmeğ (yemeğ)
Para yedirmek (yemek)

1310. Paravı vér paraya, atma çaya
Parayı paraya verin, parayı araya vermeyin

1311. Paraya ḳıymağ
Paraya kıymak

1312. Pardağ étmeğ
Sinekkaydı tıraş

1313. Patakut
Çarçabuk

1314. Peke pek olmağ
Berabere kalmak

1315. Péşine düşmeğ – taḳılmağ –
Peşinde koşmak

1316. Péşini salmamağ
Peşinde dolaşmak

1317. Peşkeş étmeğ
Peşkeş etmek

1318. Pıçağ buğaza dayanmağ
BKZ Pıçağ sümüge dayanmağ

1319. Pıçağ çekmeğ
Bıçak çekmek

1320. Pıçağ sümüge dayanmağ
Bıçak kemiğe dayanmak

1321. Poh yémeğ
Bok yemek

1322. Post hesirden ucuzdı
BKZ Astarı üzünnen bahalı olmağ

1323. Pot ḳırmağ
Pot kırmak

1324. Put kimin durmağ
Put kesilmek

1325. Püsküllü bela
Püsküllü bela

1326. Rehmet kefin çalana
Gelen gidene rahmet okutur

1327. Rengi bozarmağ

Rengi atmak (uçmak)

1328. Renk alıp renk vérmeğ
Renkten renğe girmek

1329. Ruh teslim étmeğ
Ruhunu teslim etmek

1330. Sabah ossın hér ossın
Sabahlar hayrolsun

1331. Sabrı tükenmeğ
Sabrı tükenmek

1332. Saç – saḳḳal – ağartmağ
Saç baş ağartmak

1333. Saç saḳḳal basmağ
Saç sakal birbirine karışmak

1334. Saç saḳḳal yolmağ
Saçını başını yolmak

1335. Saçı degirmende ağartmağ
Sakalı değirmende ağartmak

1336. Saçını sipirge étmeğ
Saçını süpürge etmek

1337. Saçıv késilsin – saçı késilmiş –
Saçı bitmedik yetim

1338. Saçma sapan
Saçma sapan

1339. Sağ sol bilmemeğ
Sağa sola bakmadan

1340. Sağduc emegi
Sağdıç emeği

1341. Sağı solu olmamağ
Sağı solu olmamak

1342. Sahab çıhmağ
Sahip çıkmak

1343. Salam sabahı késmeğ
Selam sabahı kesmek

1344. Saman siziv degilse samanlığ sizivdi
Sap senin değilse samanlık da mı senin değil?

1345. Sarı cızmalı Mehmed Ağa
Sarı çizmeli Mehmet Ağa

1346. Savığ ḳanlı
Soğukkanlı

1347. Say yerine ḳoz ḳoy
Say say da yerine taş koy

1348. Se‘eti bir degi
Saati saatine uymamak

1349. Sebil étmeğ
Sebil etmek

1350. Sen Alla
Yapma ya

1351. Sen sağ men salamat
Sen sağ ben selamet

1352. Seniv canıv candı, menimki badıncandı
Seninki can da benimki patlıcan mı?

1353. Senliğ menliğ olmasın
Senli benli (olmak)

1354. Ses çıhartmamağ
Ses çıkarmamak

1355. Ses vérmemeğ
Ses vermemek

1356. Sıçmaz ac olmasın
Acıkacağım diye sıçmaya korkar

1357. Sıh sıh
Sık sık

1358. Sıhıntı basmağ
Sıkıntıya düşmek

1359. Sıhıntı çekmeğ
Sıkıntı çekmek

1360. Sırrı ḳeyyim
Ser verip sır vermemek

1361. Sıyırıp silmeğ – sipirmeğ –
BKZ Silip sipirmeğ

1362. Silip sipirmeğ
Silip süpürmek

1363. Sizden eyyi olmasın
Sizden iyi olmasın

1364. Sorguya çekmeğ
Sorguya çekmek

1365. Soyup soğana döndermeğ
Soyup soğana çevirmek

1366. Söz açmağ
Söz açmak

1367. Söz almağ
Söz almak

1368. Söz altında ḳalmamağ
Söz altında kalmamak

1369. Söz anamaz
Söz anlamaz

1370. Söz annayan beriye gelsin
Söz anlayan beri gelsin

1371. Söz birliği étmeğ
Söz birliği etmek

1372. Söz dinnemeğ – dinnememeğ –
Söz dinlemek

1373. Söz döndermeğ
Sözü çevirmek

1374. Söz éşitmeğ

Söz işitmek

1375. Söz gelişi – gelimi-
Söz gelişi

1376. Söz getirip aparmağ
Söz getirmek

1377. Söz hakat
Dedi kodu

1378. Söz ḳaldırmamağ
Söz kaldırmamak

1379. Söz késmeğ
Söz kesmek

1380. Söz olmağ
Söz olmak

1381. Söz savurmağ
Palavra savurmak

1382. Söz sözü çekmeğ
Laf lafı açar

1383. Söz tutmağ – tutmamağ –
.Sözünü tutmak

1384. Söz vérmeğ
Söz vermek

1385. Sözü suya – yére – düşmeğ
Sözü yere düşmek

1386. Sözü yérimeğ – géçmeğ –
Sözü geçmek

1387. Sözüm yabana – ona –
Sözüm yabana

1388. Sözün ḳısası
Uzun lafın (sözün) kısası

1389. Sözünde durmağ – durmamağ –
Sözünde durmak

1390. Sözüne gelmeğ
Sözüne gelmek

1391. Sözünnen çıhmamağ
Sözünden çıkmamak

1392. Sözünü bilmeğ
Sözünü bilmek

1393. Sözünü geri çekmeğ
Sözünü geri almak

1394. Sözünün sahabı olmağ
Sözünün eri olmak

1395. Sözüvü şekerden késim
Sözünü balla kestim

1396. Su aparan
Su götürür

1397. Subaşına aparıp susuz döndermeğ
Suya götürüp susuz getirir

1398. Su kimin ezberlemeğ
Su gibi ezberlemek

1399. Su kimin gétmeğ
Su gibi gitmek

1400. Su kimin
Su gibi

1401. Su tökmeğ
Su dökmek

1402. Sudan çıhmış balığa dönmeğ
Sudan çıkmış balığa dönmek
1403. Suyuna çekmeğ
Suyuna çekmek

1404. Suyuna gétmeğ
Huyuna gitmek

1405. Suyunnan teşrib éle
Suyuna tirit

1406. Suyunun suyu
Suyunun suyu

1407. Sümügü yüngül
Cana yakın

1408. Sütü bozuğ – pis –
Sütü bozuk

1409. Sütü pek
Sütü sümüğü pak

1409. Şaḳaya döndermeğ
Şakaya vurmak

1410. Şaytan diyiri ki
Şeytan diyor ki

1411. Şaytana külah biçer
Şeytana külahı ters giydirmek

1412. Şaytana uymağ
Şaytana uymak

1413. Şaytana yol ögredi –gösteri –
Şeytanın art ayağı (sol ayağı)

1414. Şaytannan ders alıp
Şeytanın yattığı yeri bilmek

1415. Şerrinnen ḳurtulmağ – uzağ durmağ –
Şerrine lanet

1416. Şert olsın
Şart olsun

1417. Şeş beş görmeğ
Şeş beş görmek
1418. Şirazesi bozulmağ
Şirazesinden çıkmak

1419. Tabur bozan
Arabozan

1420. Tahta saḳḳal

Tak altı

1421. Tahtası şaş
Tahtası eksik

1422. Talihi çamıra batmağ
BKZ Şansı çamıra batmağ

1423. Talihi ḳohmağ
BKZ Talihi yar olmağ

1424. Talihi yar olmağ
Talihi yar olmak

1425. Tavığ yuhusu
Tavşan uykusu

1426. Tazıya dönmeğ
Tazıya dönmek

1427. Tebelleş olmağ
Tebelleş olmak

1428. Tek tük
Tek tük

1429. Tenge nefes olmağ
Soluğu kesilmek

1430. Tepeden dırnağa ḳadar
Tepeden tırnağa kadar

1431. Terbiyeli meymun kimin
Terbiyeli maymun gibi

1432. Tere batmağ – ter tökmeğ –
Ter dökmek

1433. Tetti tetti yérimeğ
Tıpış tıpış yürümek

1434. Tıfaḳ dağılmağ
Bacası tütmez olmak

1435. Tifirdiğini yalamağ
Tükürdüğünü yalamak

1436. Top atmağ
Top atmak

1437. Top yekûn
Top yekûn

1438. Toppal eşşekten kervana atılmağ
Topal eşekle kervana katılmak

1439. Topun âğzında olmağ
Topun ağzında olmak

1440. Turrahat hakat
Saçma sapan

1441. Tuttuğuv torpağ altun olsun
Tuttuğu toprak altın olmak

1442. Tükleri şiş şiş durmağ
Tüyleri diken diken olmak

1443. Tülkü yuhusuna vurmağ özünü
Tilki uykusuna yatmak

1444. Ucuz atlatmağ
Ucuz atlatmak

1445. Ucuzdan ḳurtunmağ
Ucuz kurtulmak

1446. Ufaḳ defek
Ufak tefek

1447. Umurunda olmamağ
Umurunda olmamak

1448. Utancınnan yére girmeğ
Yerin dibine geçmek

1449. Uzağını görmeğ
Uzağı görmek

1450. Uzağtan marhaba olmağ arada
Uzaktan merhaba

1451. Uzağtan uzağa

Uzaktan uzağa

1452. Uzağtayken boyı hoş, yahuna geldi cébi boş
Boyuna baktım boyu hoş, elimi attım cebi boş

1453. Uzun uzadıya
Uzun uzadıya

1454. Ücsüz bucağsız
BKZ Ücü bucağı olmamağ

1455. Ücü bucağı olmamağ
Ucu bucağı olmamak

1456. Ücü tohunmağ – birine –
Ucu dokunmak

1457. Ücü ücüne gelmeğ
Ucu ucuna gelmek

1458. Üç ağac
Darağacı

1459. Üregi bayılmağ
İçi bayılmak

1460. Üregi ezilmeğ
Yüreği ezilmek

1461. Üregi rehet olmağ
İçi rahat etmek

1462. Üregi savımağ
Yüreği serilemek

1463. Üregi sızlamağ
Yüreği cızetmek

1464. Üregi yanmağ
Yüreği yanmak

1465. Üregine ataş düşmeğ
İçine ateş düşmek

1466. Üst vérmeğ
Üste vermek

1467. Üsti ḳalaylı altı vaveyli
Dışı kalaylı, altı alaylı

1468. Üstü başını girmeğ
Üst başa geçmek

1469. Üstünde durmağ
Üstünde durmak

1470. Üstüne – üzerine – almağ
Üstüne – üzerine – almak

1471. Üstüne arvad almağ
Üstüne evlenmek

1472. Üstüne düşmeğ
Üstüne düşmek

1473. Üstüne gelmeğ
Üstüne gelmek

1474. Üstüne oturmağ – yatmağ –
Üstüne yatmak

1475. Üstüne titremeğ
Üstüne titremek

1476. Üstüne yérimeğ
Üstüne yürümek

1477. Üz âğıydan yaşamağ
Yüzünün akıyla çıkmak

1478. Üz çévirmeğ
Yüz çevirmek

1479. Üz döndermeğ
BKZ Üz çévirmeğ

1480. Üz görmeğ
Yüz bulmak

1481. Üz görünce astar istemeğ
Yüz bulunca astar istemek

1482. Üz göz olmağ
Yüz göz olmak

1483. Üz gözün turş étmeğ
Yüzünü ekşitmek

1484. Üz ḳeresi
Yüz karası

1485. Üz ḳızartıcı
Yüz kızartıcı

1486. Üz suyu tökmeğ
Yüzsuyu dökmek

1487. Üz üze gelmeğ – degmeğ –
Yüz yüze gelmek

1488. Üz vérmeğ -vérmemeğ-
Yüz vermek

1489. Üze çıhmağ
Yüze çıkmak

1490. Üze gülmeğ
Üze gülmek

1491. Üzerinde durmağ
Üzerinde durmak

1492. Üzerine ḳalmağ
Üzerine kalmak

1493. Üzü daştan olmağ
Yüzünün derisi kalın

1494. Üzü gülmeğ
Yüzü gülmek

1495. Üzü ḳalmamağ
Yüzü olmamak (kalmamak)

1496. Üzü ḳere olmağ
Yüzünü kara çıkarmak
1497. Üzü ḳızarmağ
Yüzünü kızartmak

1498. Üzü pek
Yüzü pek

1499. Üzü savığ
Yüzü soğuk

1500. Üzü suyu hürmetine
Yüzü suyu hürmetine

1501. Üzü turş
Ekşi yüz

1502. Üzü üstüne
Yüz üstü bırakmak

1503. Üzü yérde
Yüzü yerde

1504. Üzü yohtu
Yüzü yok

1505. Üzüne bahmamağ
Yüzüne (bir daha) bakmamak

1506. Üzüne çalmağ
Yüzüne vurmak

1507. Üzüne gözüne bulaştırmağ
Yüzüne gözüne bulaştırmak

1508. Üzüne gülmeğ
Yüze gülmek

1509. Üzüne ḳan gelmeğ
Yüzüne kan gelmek

1510. Vahıt öldürmeğ
Vaktini öldürmek

1511. Var yoh
Var yok

1512. Varını yohını vérmeğ
Varı yoku
1513. Vayında olmamağ

Umurunda olmamak

1514. Ve‘di gelmeğ
Vadesi yetmek

1515. Vér yim, ört yatım, bekle canım çıhmasın
Ver yiyim, ört uyuyayım, bekle canım çıkmasın

1516. Vur dédiğ, öldür démediğ
Vur dedikse öldür demedik ya

1517. Vücudunu ortadan ḳaldırmağ
Vücudunu ortadan kaldırmak

1518. Ya hara ya vara
Ya herrü ya merrü

1519. Yağ bal
Yağ bal olsun

1520. Yağ tuluğu
Yağ tulumu

1521. Yağını çıhartmağ
Pastırmasını çıkarmak

1522. Yağlı mişteri
Yağlı müşteri

1523. Yaha ele vérmeğ
Yakayı ele vermek

1524. Yaha silkmeğ
Yaka silkmek

1525. Yahasına yapışmağ –ilişmeğ –
Yakasına yapışmak

1526. Yahasını salmamağ
Yakasını bırakmamak

1527. Yalan atmağ
Balon atmak

1528. Yalan yére
Yalan yere

1529. Yalançı pehlivan
Yalancı pehlivan

1530. Yan bahmağ
Yan b

1531. Yan gözden bahmağ
Yan gözle bakmak

1532. Yan yattı, çamıra battı
Yan yattı, çamura battı

1533. Yanağınnan ḳan fışḳırmağ
Yanağından kan damlamak

1534. Yanında ḳoymamağ
Yanına bırakmamak (komamak)

1535. Yanınnan geçilmez
Yanına varılmaz

1536. Yaradana sığınmağ
Yaradana sığınıp

1537. Yarası üzerine duz sepmeğ
Yaraya tuz biber ekmek

1538. Yarasını – derdini – açmağ
Yara açmak

1539. Yarı yarıya bölmeğ
Yarı yarıya

1540. Yarı yolda bırahmağ
Yarı yolda bırakmak

1541. Yarım âğız
Yarım ağızla

1542. Yarım yamalığ
Yarım yamalak

1543. Yarınnan – bugünnen- tezi yoh
Yarından tezi yok

1544. Yaşlı başlı

Yaşını başını almak
1545. Yazığ olsun
Yazıklar olsun

1546. Yé kürküm yé
Ye kürküm ye

1547. Yéddi rühlü
Yedi canlı

1548. Yél sipirsin yağış aparsın
Yel üfürdü, su götürdü

1549. Yéle vérmeğ
Yele vermek

1550. Yér yarılıp içine girmeğ
Yer yarılıp içine geçmek

1551. Yér yérinnen oynamağ
Yer yerinden oynamak

1552. Yérden göge ḳeder
Yerden göğe kadar

1553. Yérden yére çalmağ
Yerden yere vurmak

1554. Yére batsın
Yere batsıca

1555. Yére çalmağ
Yere sermek

1556. Yéride yéller esmeğ
Yerinde yeller esmek

1557. Yérini hoş görmeğ
Yerini yadırgamak

1558. Yérini tutmağ
Yerini tutmak

1559. Yérli yérsiz
Yerli yersiz

1560. Yol açmağ
Yol açmak
1561. Yol aramağ
Yol aramak

1562. Yol iz itirmeğ
Yol iz bilmemek

1563. Yol késmeğ
Yol kesmek

1564. Yol vérmeğ
Yol vermek

1565. Yola düşmeğ
Yollara düşmek

1566. Yola gelmeğ
Yola gelmek

1567. Yola vurma
Salla parta

1568. Yola vurmağ
Yola vurmak

1569. Yolu düşmeğ
Yolu düşmek

1570. Yoluna ḳoymağ
Yoluna koymak

1571. Yolunu çaşırtmağ
Yolunu şaşırmak

1572. Yolunu tapmağ
Yolunu bulmak

1573. Yorğun arğın
Yorgun argın

1574. Yorğunluğunu almağ
Yorgunluğunu almak

1575. Yuhsu âğır
Uykusu ağır

1576. Yuhsu avucunda olmağ
Uyku gözünden akmak
1577. Yuhsu ḳaçmağ
Uykusu kaçmak

1578. Yuhu basmağ
Uyku bastırmak

1579. Yuhudan olmağ
Uyku tutmamak

1580. Yuhunu gözlemeğ –beklemeğ-
Uykuyu beklemek-gözlemek-

1581. Yuhusuzluğtan kör olmağ
Uykusu başına sıçramak

1582. Yuhuya dalmağ
Uykuya dalmak

1583. Yulduzu barışmağ
Yıldızı barışık(olmak)

1584. Yulduzu parlamağ
Yıldızı parlamak

1585. Yuvası dağılmağ
Yuvasını bozmak

1586. Yük olmağ
Yük olmak

1587. Yükünü tutmağ
Yükünü tutmak

1588. Zar tutmağ
Zar tutmak

1589. Zerre ḳeder
Zerre kadar

1590. Zevḳini ohşamağ
Zevkini okşamak

1591. Zihni – Fehmi- açuğ olmağ

Zihni açılmağ

1592. Zil zurna serhoş olmağ
Zil zurna olmak

1593. Zora gétmeğ
Zora koşmak

1594. Zoru olmağ
Zoru olmak

1595. Zoru zoruna
Zoru zoruna

1596. Zülfü yâre dohunmağ
Zülfü yâre dokunmak

3.2. TÜRK DEYİMLERİNDE BENZERİ VE KARŞILIKLARI BULUNMAYANLAR

1597 ‘Abdal böreki
1598 ‘Acaḳ macaḳ
1599 ‘Acayıbına gétmeğ
1600 ‘Âciz ḳalmağ
1601 ‘Aklını almağ
1602 ‘Ali canab
1603 ‘Ansara olmağ
1604 ‘Arına gelmeğ (gétmeğ)
1605 ‘Arsızlığa vurmağ
1606 ‘Ası olmağ
1607 ‘Attal battal
1607 ‘Ayan olmağ
1608 ‘Ebret olmağ
1609 ‘Ecci iş
1610 ‘Eceb ‘ecub
1611 ‘Ecel béşigi
1612 ‘Ecel gelmeğ
1613 ‘Ecem alması
1614 ‘Ecem ipegi
1615 ‘Eciz étmeğ
1616 ‘Edet étmeğ
1617 ‘Efferim nece üz nece haya
1618 ‘Eḳil ḳazanmağ
1619 ‘Eḳil paylamağ
1620 ‘Eḳli yer étmeğ
1621 ‘Eḳline göre çabalamağ
1622 ‘Eḳline gülmeğ
1623 ‘Elem ‘ebretliği
1624 ‘Elemnen ayrı
1625 ‘Eli mısallası
1626 ‘Ellev cellev
1627 ‘Emel azmağ
1628 ‘Emeline ḳalmağ
1629 ‘En ḳestene
1630 ‘Entikeliğ étmeğ
1631 ‘Ereb heleyi

1632 ‘Ereb şivanı
1633 ‘Eşe cenderme
1634 ‘Etkétmeğ – hetkétmeğ –
1635 ‘Eyyibini çıhartmağ
1636 ‘Eze müze
1637 ‘Ezmi ḳuvvatlı
1638 ‘Ezmini ḳırmağ
1639 ‘Infıt çıhmağ
1640 ‘İlaḳa ḳatmağ
1641 ‘inad atına minmeğ
1642 ‘irze géçmeğ
1643 ‘Lum ḳunḳula
1644 ‘Ücübünnen gelmemeğ
1645 ‘Ümrünnen hér görsün doysın
1646 ‘Ümrüve bereket
1647 A‘sab bozılmağ
1648 Âbır aparmağ
1649 Ac ayıya dönmeğ
1650 Ac kurt kimin
1651 Acığ gelmeğ
1652 Âcuğ étmeğ
1653 Âcuğ savımağ
1654 Âcuğ tutmağ
1655 Âcuğ yemeğ
1656 Açılmağ
1657 Açuğ göz
1658 Açuğ meşref
1659 Ad ‘Ali’nin göt Veli’nin
1660 Âd itirmeğ
1661 Adağa gétmeğ
1662 Adahlamağ
1663 Adam ‘ekilli
1664 Adam yazı
1665 Adam yen
1666 Adamçıl
1667 Adamı donınnan çıharmağ
1668 Adamına göre seleşmeğ
1669 Adamını bilmeğ
1670 Adı göndermeğ
1671 Adı öziyden olmağ
1672 Adını defterden silmeğ
1673 Ağ gün
1673 Ağac başında kırılmağ
1674 Ağac başında olmağ
1675 Ağalığ satmağ
1676 Ağı kereden ayırmağ

1677 Âğır ayağ
1678 Ağır baş, batman kalaş
1679 Ağır heste olmağ
1680 Âğır yuhu
1681 Âğır yük
1682 Ağırlamağ
1683 Âğız âğıza koymağ
1684 Âğız bulamağ
1685 Âğız bulaştırmağ
1686 Âğız dağıtmağ
1687 Âğızlara bahan
1688 Ağrığ çekmeğ
1689 Ağrığ tutmağ
1690 Ağrığı olmağ
1691 Ağu leplik
1692 Âğzı düz
1693 Âğzı görüb karnı görmemeğ
1694 Ağzı yırtığ
1695 Âğzına bahmağ
1696 Âğzına çalmağ
1697 Âğzına olmağ
1698 Âğzına vérmeğ
1699 Âğzınnan ataş atmağ
1700 Ah çekmeğ
1701 Ah çekmek
1702 Âhı dağı daşı yandırmağ
1703 Âhır getirmeğ (getirmemeğ)
1704 Âhır hér
1705 Âhır uhur
1706 Ahşam kölgesi
1707 Ahşam üstü
1708 Aht tutmağ (eht tutmağ)
1709 Al aparmağ
1710 Al keddeh vér keddeh étmeğ
1711 Al narınc
1712 Al nenesi
1713 Alavand olmağ
1715 Alaz kapaz
1716 Alçağda durar, yuharı siyer
1717 Alçağda durup yuharı bahırı
1718 Alçağdan ḳahma
1719 Aldağ dil vérmeğ
1720 Allâh hetriçin
1721 Allâh izin vérse
1722 Allâh ḳapısında oturmağ
1723 Allâh ḳarı

1724 Allâh senivden
1725 Allâh üzüne bahsın
1726 Allâh vekil, Peğember kefil
1727 Allâh vér dagırmana buğda
1728 Allâh yoluna
1729 Allâh'a ağır gelmesin
1730 Allâh'a çoh gelmesin
1731 Allâh'a dayanmağ
1732 Allâh'a hoş gelmez
1733 Allâh'a ḳalmağ
1734 Allâh'a şükür
1735 Allah'ı iş görmeğ
1736 Allâh'ın adını geti
1737 Allâh'ın belesi
1738 Allâh'ın defterine salmağ
1739 Allâh'ın emrin bitirmeğ
1740 Allâh'ın hısmı ğazebi
1741 Allâh'ın hısmı ğazebine uğrasan
1742 Allâh'ın mahlûḳu
1743 Allâh'ın rehmetine ḳavışmağ
1744 Allâh'tan bulsun
1745 Allâhın ḳoyunu
1746 Allı ballı
1747 Allı yéşilli
1748 Allıvdan öpim
1749 Alma sapı
1750 Almaz parçası
1751 Alnı yerden ḳahmamağ
1752 Alnı yere degmiyib
1753 Alt dudağı yer sipirri, üst dudağı gök sipirri
1754 Alta salmağ
1755 Altı vaveyli, üstü ḳalaylı
1756 Altına sıçan uşağ kimin
1757 Altına siyen
1758 Altınnan çıhmağ
1759 Altınnan sıyrılmağ
1760 Alttan bahan
1761 Alttan buran
1762 Alttan yer üstten yiğler
1763 Altunu yez, ketteni bez
1764 Amanat diş
1765 Aparmağ getirmeğ
1766 Ara açılmağ (bozulmak)
1767 Ara atı, kör fatı
1768 Ara görmeğ
1769 Ara köpegi

1770 Ara salıştırmağ
1771 Arada savığlığ olmağ
1772 Aradan aparmağ
1773 Aradan gétmeğ
1774 Aradan itmeğ
1775 Araları açılmak
1776 Araları késilmeğ
1777 Aravına salmağ
1778 Araya gelmeğ
1779 Araya soğukluk girmek
1780 Ardına bahmamağ
1781 Ardına ögüne bahmamağ
1782 Arha üstü düşmeğ
1783 Arhasında daşımağ
1784 Arı yuvası
1785 Arvad kişi
1786 Aslanağzı
1787 Aslan ağzınnan kurtarmağ
1788 Aslan kürküne dönmeğ
1789 Aşı – ḳazanı – asmağ
1790 Aşına olmağ
1791 At ḳaştı torba düştü
1792 At ḳuyruğu yağış
1793 At ḳuyruğu yağmağ
1794 Ataş ahı
1795 Ataş atmağ
1796 Ataş bahası
1797 Ataş ḳaldırmağ
1798 Ataş kimin
1799 Ataş olmağ
1800 Ataş parçası
1801 Avcına bahmağ
1802 Ay dede
1803 Ay işiğine havuldamağ
1804 Ay parçası kimin
1805 Ayağ açılmağ
1806 Ayağ çalmağ
1807 Ayağ daşı
1808 Ayağ salmağ
1809 Ayağ tutmağ
1810 Ayağ tutulmağ
1811 Ayağ uzatmağ
1812 Ayağ üstünde tutmağ
1813 Ayağ vérmeğ
1814 Ayağ yolı
1815 Ayağa çalmağ

1816 Ayağı ilişmeğ
1817 Ayağı sıyrılmağ
1818 Ayağı tuman görmemeğ
1819 Ayağı tuman sevmemeğ
1820 Ayağı yazda
1821 Ayağı yüngül
1822 Ayağına düşmeğ
1823 Ayağına girmeğ
1824 Ayağtan düşmeğ
1825 Ayağtan gétmeğ
1826 Ayağtan yérimeğ
1827 Ayak basmak
1828 Ayaz vurmağ
1829 Ayı balası
1830 Ayı balasını ohşamağ
1831 Ayı henegi
1832 Ayın on dördi kimin
1833 Ayın oyın
1834 Ayın oyınçı
1835 Azad olmağ
1836 Babanın hayrına (değil)
1837 Babası çıhmağ
1838 Babası oğlu olmağ
1839 Babasın (ölüsü) éşmeğ
1840 Babasın çıhartmağ
1841 Babasını tanımamağ
1842 Babasının oğlu
1843 Babavın hérine degi
1844 Badam içi
1845 Bahalığtan çıhmağ
1846 Bahar çibini
1847 Bahar ḳoduğuna benzemeğ
1848 Bahar yağışı
1849 Bahtı açık
1850 Bahtı açılmağ
1851 Baḳḳal çaḳḳal
1852 Bal yemedim, belame çattım
1853 Balağı sıyırmağ
1854 Balağın çımramağ
1855 Baltaydan de‘ve étmeğ
1856 Bara gelmeğ
1857 Barallâh étmeğ
1858 Baray vermeğ
1859 Barıhın barığ
1860 Barmağ dürtmeğ
1861 Barmağ salmağ

1862 Barmağ şarḳıldatmağ
1863 Barmağı olmağ – oynamağ –
1864 Baş almağ
1865 Baş barmağ
1866 Baş beyin aparmağ
1867 Baş bir étmeğ
1868 Baş bulamağ
1869 Baş çeken
1870 Baş çıhartmamağ
1871 Baş göz olmağ
1872 Baş gözü sınığ
1873 Baş ḳahıncı
1874 Baş ḳavmağ
1875 Baş késen
1876 Baş kölgesi
1877 Baş ḳupartmağ
1878 Baş oğlan
1879 Baş örtük
1880 Baş sığatlamağ (sığıtlamağ)
1881 Baş tutan
1882 Baş yen
1883 Başa dolanmağ
1884 Başa gétmeğ
1885 Başa göt
1886 Başa ḳonmağ
1887 Başa yatmağ
1888 Başa yazılanı görmeğ
1889 Başarığı bağlamağ
1890 Başı belalı olmağ
1891 Başı bir dili hazar(bin)
1892 Başı çamurlu
1893 Başı çıhmağ
1894 Başı çılpağ
1895 Başı ḳabağ
1896 Başı savığ
1897 Başı sıcağ
1898 Başına bayaz düşmeğ
1899 Başına hınna ḳoymağ
1900 Başına soğan doğramağ
1901 Başına yatmağ
1902 Başına yemind içili
1903 Başında çanaḳ ḳırılmağ
1904 Başında hurma dalı çıharsa da
1905 Başında ḳırılmağ
1906 Başında oynamağ
1907 Başında sağlanmağ

1908 Başını bir étmeğ
1909 Başını dagırmanda ağartmağ
1910 Başını keçel étmeğ
1911 Başını ḳızdırmağ
1912 Başınnan gelmeğ
1913 Başınnan yuharı
1914 Başıv ḳarpıza benziri
1915 Başta gelen
1916 Baştan dırnağa ayağa
1917 Baştan göz üstüne
1918 Baştan ḳohmağ
1919 Bayram ahşamı
1920 Bayram çanağı
1921 Bayram götü
1922 Bayram te‘ziyesi
1923 Bayrama çanağ getmeğ
1924 Bazar ağası
1925 Bazar köpegi
1926 Be‘büz étmeğ (vurmağ)
1927 Be’bizlemeğ
1928 Bed günye
1929 Béd hal
1930 Béd nam
1931 Beddü‘e basmağ
1932 Bégir nisbet
1933 Begler begi
1934 Bel baltası ḳırılmağ
1935 Bel taptamağ
1936 Beli boş olmağ
1937 Beli ḳırılmağ
1938 Beli var baltası yoh, çulu var haltası yoh
1939 Beli yere gelmeğ
1940 Belle‘ başlı
1941 Belle‘ belle‘ bahmağ
1942 Beş barmağın mum étmeğ
1943 Beş günlüğ
1944 Beşir namazı
1945 Beyni almamağ
1946 Beyni dolmağ
1947 Beyni ḳaba
1948 Beyni ḳalın
1949 Beyni ḳan
1950 Beyni ḳan dolu olmağ
1951 Beyni pars tutmağ
1952 Beyni patlamağ
1953 Beynine girmemeğ

1954 Beynine yerleşmemeğ
1955 Beynini çarha vurmağ
1956 Beyyüg arvad
1957 Beyyüg baş
1958 Beyyüg çille
1959 Beyyüg étmeğ
1960 Beyyüg köpek
1961 Beyyüg olmağ
1962 Beyyüg padişah
1963 Bınâğa vurmağ
1964 Bırrav étmeğ
1965 Bic pakla kimin araya girmeğ
1966 Bicin babasını sormağ
1967 Bin bir mahana ahtarmağ
1968 Bin bir türlü
1969 Bina daşı
1970 Bir alma ikiye bölünüb
1971 Bir arpaydan ‘ankırmağ
1972 Bir baş
1973 Bir daş bir göle düşmeğ
1974 Bir derdi sağlamaz
1975 Bir el ataş étmeğ
1976 Bir eli zor
1977 Bir évli kimin olmağ
1978 Bir gözü aya bir gözü çaya bahmağ
1979 Bir hal étmeğ
1980 Bir heviş uşağ
1981 Bir keter
1982 Bir- ki – üç ağız yahamağ
1983 Bir lukma ekmek olmağ
1984 Bir suda çıharmağ
1985 Bir tavır
1986 Biri enine biri uzununa çekmeğ
1987 Birine vurulmağ
1988 Birre kimin
1989 Bit basmağ
1990 Bizimki bize vérildi
1991 Borc alıb zekat vérmeğ
1992 Boş buğaz
1993 Boş buğazlığ étmeğ
1994 Boş kabağ
1995 Boşuna olmağ
1996 Boy begi
1997 Boy sallamağ
1998 Boya biçilmeğ
1999 Boyağ ezmeğ

2000 Boyına dolanmağ
2001 Boynı ḳaba
2002 Boynı yoğun
2003 Boynına çellolmağ
2004 Boynına ilişmeğ
2005 Boynına ḳalmağ
2006 Boynına sarılmağ
2007 Boynını azad étmeğ
2008 Boynını burmağ
2009 Boynını ḳırmağ
2010 Boynınnan étmeğ
2011 Boynınnan olmağ
2012 Boynu buruḳ
2013 Boynu ḳırığ
2014 Börkini havaya atmağ
2015 Bu ölü bu şivana degmez
2016 Bugün yarında olmağ
2017 Buğaz yırtmağ
2018 Buğazı düşmeğ
2019 Buğazında poh pülüşü durmağ
2020 Buğazınnan tüklü tavığ géçmez
2021 Buğazlarına yetiştirmeğ
2022 Bulut kimin guruldatmağ
2023 Buna degib ona degmeyib étmeğ
2024 Burdan gelib burdan gétmeğ
2025 Burnınnan çıhmağ
2026 Burnınnan ḳere tütün çıhmağ
2027 Buzav burın
2028 Cami‘den kilim – hesir – çalmağ
2029 Can ağırmağ
2030 Can çahmağ
2031 Can ḳırğınlığı
2032 Cana düşmeğ
2033 Cana mala kıymağ
2034 Cana salmağ
2035 Cana sinmeğ
2036 Canı gidişmeğ
2037 Canı ḳeyyim
2038 Canına düşmeğ
2039 Canına gelmeğ
2040 Canına girgi düşmeğ
2041 Canına ḳızmağ
2042 Canına salmağ
2043 Canına sinmeğ
2044 Canına zehir etmeğ
2045 Canınnan can ḳopmağ

2046 Canıva lâyıḳ
2047 Cannan bézer étmeğ
2048 Carıs étmeğ
2049 Carıs olmağ
2050 Ceb késmeğ
2051 Cehennem kötügü
2052 Cennet bağı
2053 Cerd çıhmağ
2054 Ceyran boynızı
2055 Cıḳḳını çekmeğ
2056 Cibre ‘ayran
2057 Cifriḳi çıhmağ
2058 Cifriḳini çıhartmağ
2059 Ciger çıharan
2060 Ciger yanığı
2061 Cigeri buğazına gelmeğ
2062 Cigeri ḳeyyim
2063 Cine dönmeğ
2064 Cinlenmeğ
2065 Cinlere yol vérmemeğ
2066 Cinleri dağılmağ
2067 Cülhe meküküne dönmeğ
2068 Cüm‘e daşı atmağ
2069 Cüm‘eden can dilemeğ
2070 Cür‘et almağ
2071 Cüt aşuğ atmağ – oynamağ –
2072 Cüt hey basmağ
2073 Çakaçaḳ étmeğ
2074 Çaḳḳal toyı
2075 Çal başına gözi açıjsın
2076 Çal meni çaldım seni
2077 Çalıdan çalıya vurmağ
2078 Çamır başına
2079 Çamır déve
2080 Çamıra batmağ
2081 Çamırı bele yuğırılıb
2082 Çanağ başında ḳırılmağ
2083 Çanağı başında ḳırmağ
2084 Çarasına bahmağ
2085 Çaş ḳalmağ
2086 Çaşır çuşur
2087 Çaşır çuşur étmeğ
2088 Çay asmağ
2089 Çay daşıydan çay ḳuşu vurmağ
2090 Çem aslanı
2091 Çemde çaḳḳal azıydı bir de geldi gemiyden

2092 Çıḳnama düşmeğ
2093 Çıḳnama salmağ
2094 Çınar ağacı
2095 Çibin daşşağ çıharmağ
2096 Çiçik tutmamağ
2097 Çig söz
2098 Çigle biş
2099 Çilleli arvad
2100 Çingi çağana
2101 Çini ḳaşuğa degmeden
2102 Çobansız ḳoyın
2103 Çöle çıhmağ
2104 Çömçele ḳız
2105 Çöpi çekmeğ
2106 Çuğutma tutmağ
2107 Çuḳḳur düşünmeğ
2108 Çul çirpeğini eline vérmeğ
2109 Çul çirpeğini yığıştırmağ
2110 Çulça put
2111 Çulunu sudan çıharmağ
2112 Dabban çıhmağ
2113 Dabban ḳilinc
2114 Dabbanıv yansın
2115 Dağ adamı
2116 Dağ ayısı
2117 Dağ dağı basmağ
2118 Dağda beyyüg olmağ
2119 Dam daş sahabi olmağ
2120 Damağı alçağ
2121 Damağı ḳaba
2122 Damağına şeker ezmeğ
2123 Damarlanmağ
2124 Dammağ olmağ
2125 Dan gelmeğ
2126 Dana gétmeğ
2127 Dana gözü
2128 Dangur dungur
2129 Dar düdük
2130 Dar düşünceli
2131 Dar günü
2132 Daraz daraz olmağ
2133 Darı dünyeside
2134 Darma dağan olmağ
2135 Daş çalmağ
2136 Daş dile gelmeğ
2137 Daş dögec

2138 Daş dögec
2139 Daş késen
2140 Daş késilmeğ
2141 Daş ķoy üstüne
2142 Daş vurmağ
2143 Daşa tutmağ
2144 Daşlamağ
2145 Davar késilen gün
2146 Dedi ķodu
2147 Def dümbelegini çalmağ
2148 Degme nazlıya, ķaçar ķazıya
2149 Degmez ona
2150 Delli biber
2151 Delli dubur
2152 Dem almağ
2153 Dem gününde yaramağ
2154 Deme vérmeğ
2155 Demir at
2156 Demir dumar
2157 Derdi açılmağ
2158 Derdi ağır
2159 Derdini çekmeğ
2160 Derdinin başı keşem aşı
2161 Derdleşmeğ
2162 Dere çöl, tülkü beg olmağ
2163 Derisinde çabalamamağ
2164 Derisine çekilmeğ
2165 Derisini dabbağa göndermeğ
2166 Derman için bulunmamağ
2167 Deryadan köpük bağışlamağ
2168 Deve hamama girib
2169 Deve kimin gevşemeğ
2170 Deve ķoz sıçarken
2171 Devenin ķuyruğu yere deginceye ķeder
2172 Dil ķırma
2173 Dili ağzı palas olmağ
2174 Dili diyer, götü yer
2175 Dili gidişmeğ
2176 Dili keskün
2177 Dili ķırılmağ
2178 Dili ķısa – uzun – olmağ
2179 Dili peltek
2180 Dili pis Dili pis
2181 Dili sıyrılmağ
2182 Dili şah ‘arşuni olmağ
2183 Dili tutmamağ

2184 Dili varmamağ
2185 Dili yağlı
2186 Dili zehirli
2187 Dilim ip oldı ḳarnım küp oldı
2188 Dilini bilmeğ
2189 Dilini çalmağ
2190 Dilini ḳırmağ
2191 Dilinnen annamağ
2192 Dilinnen asılsın
2193 Diri baş olmağ
2194 Dişi ḳana batmağ
2195 Diyesen türbeden çıhıp
2196 Dizden düşmeğ
2197 Dörtnal sürmeğ
2198 Dudağı ibinmeğ
2199 Duşmanlığ sürmeğ
2200 Duvar sıhma oynamağ
2201 Duvarlı bağa girmemeğ
2202 Duz dağı
2203 Duzu kem
2204 Dügün çügün
2205 Dünye ‘azabı
2206 Dünye adına çağırılmağ
2207 Dünye malına deger
2208 Dünye mévesi
2209 Dünye üzüne çıhmağ
2210 Dünyeni bir birine çalmağ
2211 Dünyesinnen bézer
2212 Dünyeye şer satmağ
2213 Düşünüb daşınmağ
2214 Ehtétmeğ
2215 El ‘eleme ḳarşı
2216 El ayağ
2217 El ayağ çalmağ
2218 El ayağ tahımı
2219 El be yaha olmağ
2220 El birliği
2221 El birliği etmeğ
2222 El carığı
2223 El salmağ
2224 El uzunluğu étmeğ
2225 El üzmeğ
2226 El vérmez
2227 El vurduğu torpağ altun olsın
2228 El yatanda
2229 Ele düşmeğ

2230 Ele düşmemeğ
2231 Ele salmağ
2232 Eleyib kepegine ķatmağ
2233 Eli daş altında ķalmağ
2234 Eli degmeyen yerin safası var
2235 Eli düz
2236 Eli fıdıl
2237 Eli gelmemeğ
2238 Eli gider
2239 Eli hérli olmağ
2240 Eli tetikte
2241 Eli varmamağ
2242 Eli yırtığ
2243 Eli zehirli olmağ
2244 Elim olsın yahav olsın
2245 Elimin ardını ķohlamamıştım ki
2246 Elinde ķırıķ çalmağ
2247 Elinde olmamağ
2248 Elini ac ayı çignesin
2249 Elini bulamağ
2250 Elini işten çekmeğ
2251 Elini tutmağ
2252 Ellerde ķalmağ
2253 Ellere bahan
2254 Ellere uymağ
2255 Emcek vérmeğ
2256 Emcekten késmeğ
2257 Ene ķona (enine ķonına)
2258 Erci olmağ
2259 Erkek serçeden utanmağ
2260 Eski han
2261 Eski ķavan
2262 Eski zaman içinde , ķerbil saman içinde
2263 Eşek damarı tutmağ
2264 Eşşe sevdi Fatma'nı, giribti tavlatmanı
2265 Eşşek 'inadı
2266 Eşşek béyni yemeğ
2267 Eşşek cennetine gétmeğ
2268 Eşşek damarı tutmağ
2269 Eşşek heneği
2270 Ét basmağ
2271 Et dirsegi
2272 Éti 'ccidi – yilinmez –
2273 Éti pis
2274 Éttiğini bulmağ
2275 Év basmağ

2276 Év biti
2277 Év dayağı
2278 Év harab
2279 Év ḳızı
2280 Év tutmağ
2281 Évi avadan ossın
2282 Évi harab
2283 Évi yapılmış
2284 Évi yıhılsın
2285 Évinnen év töremeğ
2286 Eyek çalmağ
2287 Eyyi demezler ona – özine –
2288 Eyyi gelmeğ
2289 Eyyiliği başa aparmağ
2290 Ezer bezer
2291 Ezer bezer seleşmeğ
2292 Ezile ezile
2293 Fani dünyeden köçmeğ
2294 Fani hayata göz yummağ
2295 Fanustan ahtarmağ
2296 Faracı vérilmeğ
2297 Farasatı bağlanmağ
2298 Farasatı bozılmağ
2299 Farḳında olmağ
2300 Farḳsız olmağ
2301 Farta atmağ – savurmağ –
2302 Fatarat ḳupartmağ
2303 Fatarata oğramağ
2304 Fehmi kör
2305 Fereḳ vérmeğ
2306 Fır‘ın olmağ
2307 Fırıht olmağ
2308 Fırsat ḳaçırmağ
2309 Fısat avlamağ
2310 Fikirde ḳalmağ
2311 Fikre düşmeğ
2312 Filan comarda benzemeğ
2313 Filan comart
2314 Filise Fettah paşa demeğ
2315 Fitil ohu kimin
2316 Fitil ohu kimin
2317 Fizzeh basmağ
2318 Gece adamı
2319 Gece ḳeyneden
2320 Gécik ağacı
2321 Geçen gün

2322 Geçi kimin götü yazda ḳalmağ
2323 Geçmiş gündü
2324 Gel buna köy vér
2325 Gel gét étmeğ
2326 Gel gét ögrenmeğ
2327 Gel sabrım gel
2328 Gelenin évi, gidenin yoludu
2329 Gelin ayağı
2330 Gelin erkek toy battal
2331 Gelin ḳaşı
2332 Gemgem âğız
2333 Gemide oturub gemicinin gözünü çıharmağ
2334 Gerdeğe girmeğ
2335 Germeçe burun
2336 Gét ağzıvın boyını al
2337 Gét yarın haḳ divanında cevab vér
2338 Gétsin gelmesin o günler
2339 Géttiğiv gündü
2340 Gévil açılmağ içi açılmağ
2341 Gévil istemeğ
2342 Gévilden géçmeğ
2343 Gévli istemeğ – almağ –
2344 Gévli sınığ
2345 Gévli yol vérmemeğ
2346 Gévlindeki – ḳarnındaki – diline vurmağ
2347 Gévlindeki âğzında olmağ
2348 Gévline almağ
2349 Gévline degmeğ
2350 Gévline girmeğ
2351 Gévlini almağ
2352 Gévlinin sévdiği
2353 Gider gelmez yol
2354 Gilap üzüve
2355 Gilav olmağ
2356 Girgi almağ
2357 Girgi düşmeğ (cana girgi düşmeğ)
2358 Göbek düşmeğ
2359 Göbekten salmağ
2360 Gök dügün
2361 Gök ḳere girmeğ
2362 Gök muncuğ
2363 Gökde yıldızı olmamağ
2364 Gör be gör gétmiş
2365 Görmemiş sonradan görme
2366 Görmezliğden gelmeğ
2367 Göt altı

2368 Göt altı étmeğ
2369 Göt burmağ
2370 Göt döndermeğ
2371 Göt yéri ḳızdırmağ
2372 Göt yırtan
2373 Göti âğır
2374 Göti çılpağ
2375 Götine baha baha ḳaçmağ
2376 Götine girmeğ
2377 Götine tahmağ – yapmağ –
2378 Götine tepmemeğ
2379 Götini naza ḳoymağ
2380 Götinin yérini étmeğ
2381 Götte ḳalmağ
2382 Göz ‘ayarı
2383 Göz açığ
2384 Göz ağartmağ
2385 Göz alıcı
2386 Göz alışğanlığı
2387 Göz altınnan bahmağ
2388 Göz boyağı
2389 Göz çıhardan
2390 Göz degizdirmeğ
2391 Göz dolandırmağ
2392 Göz doluhmağ
2393 Göz göz olmağ
2394 Göz işiği
2395 Göz ḳaçmağ
2396 Göz ḳalmağ
2397 Göz ḳamaşmağ
2398 Göz késtirmeğ
2399 Göz ḳırmağ
2400 Göz ḳızartmağ
2401 Göz ḳızdırmağ
2402 Göz nefes étmeğ
2403 Göz nefese gétmeğ
2404 Göz nefese gétmeğ
2405 Göz sığırı
2406 Gözden almağ
2407 Gözden suyı almağ
2408 Göze bahmağ
2409 Göze gétmeğ
2410 Gözi ağarmağ
2411 Gözi arhasıyca ḳalmağ
2412 Gözi atmağ
2413 Gözi düşmeğ

2414 Gözi ilişmeğ
2415 Gözi itti
2416 Gözi kem
2417 Gözi keskin
2418 Gözi ḳeyyim
2419 Gözi ḳırçıl
2420 Gözi olmamağ
2421 Gözi partlamağ
2422 Gözi pis olmağ
2423 Gözi teppesine çıhmağ
2424 Gözi tutmamağ
2425 Gözi tütünnemeğ
2426 Gözinde dursın
2427 Gözinde olmamağ
2428 Gözine gelmeğ
2429 Gözine ilişmeğ
2430 Gözini ayırmamağ
2431 Gözinin mişrihini açmağ
2432 Gözinin pek çayırını açmağ
2433 Gözinin perdesi ḳalḳmağ
2434 Gözinnen ḳaçmağ
2435 Gözlerine inanmamağ
2436 Gözümün nuru , ‘ümrümün sururu
2437 Gözüv aç ḳapa
2438 Gözüyden görmüş
2439 Gücü yetmeğ
2440 Gül batman
2441 Gül şarabı
2442 Güler üz
2443 Gülle çahmağ
2444 Gülle çalmağ
2445 Gülle ögine vérmeğ
2446 Gülle yarası
2447 Gülmeğten bayılmağ
2448 Gülü burnunda
2449 Gün ağarmağ
2450 Gün batan
2451 Gün batmağ – çıhmağ –
2452 Gün be gün
2453 Gün çıhan
2454 Gün günnen beter olmağ
2455 Gün ḳararmağ
2456 Gün kimin açuğ olmağ
2457 Gün saralmağ
2458 Gün sarısında
2459 Güneh yahamağ

2460 Günehini ḳaldırmağ
2461 Günehive kefaret
2462 Güneş – sıcağ vurmağ
2463 Güni geli
2464 Güni geli göresen
2465 Güni güne bağışlamağ
2466 Güni ḳere géçmeğ – olmağ –
2467 Günülüğ sürmeğ
2468 Gürc olmağ
2469 Güz buzavı
2470 Ğelet işlemeğ
2471 Ğeribine gétmeğ
2472 Ğeribliğe düşmeğ
2473 Hacamat ḳondurmağ
2474 Hakat ahtarmağ
2475 Hakat getirmeğ
2476 Hakat üzde
2477 Haḳḳa boyın egmeğ
2478 Haḳḳı olmamağ
2479 Halavarlığ étmeğ
2480 Halına tamah étmeğ
2481 Halsız olmağ
2482 Halt étmeğ
2483 Ham şeker
2484 Hamam suyınnan bacılığ étmeğ
2485 Hamavın kör bégiri kimin âhır getirmeğ
2486 Han ḳapısı
2487 Handaḳta himar ölüp
2488 Hane bézar
2489 Har vurup harman savurmağ
2490 Harasan étmeğ
2491 Harasan olmağ
2492 Harda ḳırıldıysa orda ḳalsın
2493 Harunlamağ
2494 Hasıla yetmeğ
2495 Hat havar étmeğ
2496 Hatun soyıp halayıḳ girip
2497 Havada bulut var
2498 Havarı ‘asmana çıhmağ
2499 Havarına gelmeğ – ulaşmağ –
2500 Havas ḳaçmağ
2501 Havas salmağ
2502 Havas savımağ
2503 Havşar köpegi
2504 Havuz başına tas ḳoymağ
2505 Hay havar çağırmağ

2506 Hayt huyt étmeğ
2507 Hazır mal
2508 Hazıra salavat
2509 Hebere tırran
2510 Heberi késilmeğ
2511 Hecci Hamavın gök eşegi, yüklendi yorğan döşegi
2512 Heddi yoh
2513 Hefet yemeğ
2514 Hele hatırıv ḳalmasın
2515 Heleb ḳendrine dönmeğ
2516 Helemet étmeğ
2517 Helli heşek
2518 Helvete çekmeğ
2519 Hem adağtan hem budağtan olmağ
2520 Hem hez édiri hem naz édiri
2521 Hem yer hem göze barmağ dürter
2522 Hem yerem hem dögerem
2523 Hemelete mezeḳi olmağ
2524 Hemir çayı
2525 Hemir suyu
2526 Hemze ipi olmağ
2527 Hencer bazarı
2528 Hencer yarası
2529 Henek henek vurdular degenek
2530 Hér âşın havuncu
2531 Hér hudaya düşmek
2532 Her ḳazığa bir torba asmağ
2533 Her olup olmaz
2534 Her tükü altında bir şaytan sahlanıp
2535 Her zaman üzde olmağ
2536 Herçi perçi
2537 Hereşe étmeğ
2538 Hérhiz év sahabinnen güçlü çıhmağ
2539 Hérhiz yatağı
2540 Hesen ḳurt geldi
2541 Hesen soh dagırmanına dönmeğ
2542 Hesrette ḳalmağ
2543 Hestemiz bédhaldı
2544 Heşel feşel
2545 Hey başımıza gelenler
2546 Heyfini almağ
2547 Heyyif almağ
2548 Heyyif sınmağ
2549 Heyyirde ḳalmağ
2550 Heyyül hüy étmeğ
2551 Hılt almağ

2552 Hıra yıhılmağ
2553 Hırtı pırtı
2554 Hırtık pırtık
2555 Hıyalı pilâv étmeğ
2556 Hiç puç
2557 Hil heşek
2558 Himmete gelmeğ
2559 Hin oğlı hin
2560 Hind yağı
2561 Hindi ḳanı
2562 Hirs çıhartmağ
2563 Hirs tutmağ
2564 Hirsini çıharmağ
2565 Hop kere top étmeğ
2566 Horı horı gézmeğ
2567 Horı köpek
2568 Hoydı hoydıya tutmağ
2569 Hozık canıva
2570 Hulḳsız – hulḳı dar – olmağ
2571 Hum hum
2572 Hurdu haş étmeğ
2573 Huvardalığ étmeğ
2574 Huylanmağ – huy tutmağ –
2575 Hüsküt olmağ
2576 Hüsküte çekmeğ
2577 İ‘tibara minmeğ
2578 İçmeden serhoş olmağ
2579 İçten yaralı olmağ
2580 İgne gédip çuvaldız dönmeğ
2581 İki arvadlı
2582 İki ataş arasında ḳalmağ
2583 İki baş bir yastuğda olmağ
2584 İki bayram aşınnan olmağ
2585 İki canlı İki canlı
2586 İki yarpağ
2587 İlan ahtarmağ
2588 İlan başı essük olmağ
2589 İlan çamışa dönmeğ
2590 İlan dellügüne barmağ sohmağ
2591 İlan kimin don degiştirmeğ
2592 İlan zehiri
2593 İlana zehir véren
2594 İlde ayda bir
2595 İlden aydan
2596 İlişip ḳalmağ
2597 İller boyınca

2598 İmam bayındı
2599 İmamlardan imam serpetini tapmağ
2600 İmana gelmeğ
2601 İmansız ölsün
2602 İmşağ üzlü
2603 İmşağ yer
2604 İnce ilan
2605 İnce yél
2606 İpi boynında
2607 İpin ki ücü pohlu
2608 İpin uzatmamağ
2609 İpin ücünü suya vérmeğ
2610 İpini – ipligini – çek
2611 İpsiz ḳuyuya enmeğ
2612 İpten ḳaçan, ḳendire sıçan
2613 İrağ canıvızdan
2614 İrağ éşidennen
2615 İş çıhartmağ
2616 İşiği vérmeğ
2617 İten, paşanın tapılan oğludu
2618 Ḳabahata ezan çekmeğ
2619 Ḳaçanı tut, ḳalan mamızdı
2620 Ḳadası canıma düşsün
2621 Ḳadasını almağ
2622 Ḳadır Cadır kervanı
2623 Ḳaf dağı
2624 Kâğıttan çıhma
2625 Ḳahtıy öz éviy yıhtıy, düştiy bizim évimizi yıhtıy
2626 Ḳalan ḳulan
2627 Kalaş sürüklemeğ
2628 Ḳaldır ḳoy
2629 Ḳalhan ḳulağ
2630 Ḳamçı ḳanat
2631 Ḳamzi berat ohumağ
2632 Ḳan ağlamağ
2633 Ḳan almağ
2634 Ḳan çanağı
2635 Ḳan da‘vası
2636 Ḳan daşı
2637 Ḳan étmeğ
2638 Ḳan gevde aparmağ
2639 Ḳan ḳohmağ
2640 Ḳan ḳohsı gelmeğ
2641 Ḳan oturmağ
2642 Ḳan tökilmeğ
2643 Ḳana bulamağ

2644 Ḳana girmeğ
2645 Ḳana ḳan istemeğ
2646 Ḳanı avıcında
2647 Ḳanı ohşamağ
2648 Ḳanı savığ
2649 Ḳanı şirin
2650 Ḳanı yüngül
2651 Ḳanı yüngül – şirin –
2652 Ḳanına bulaşmağ – ḳana boyanmağ –
2653 Ḳapı bağlama
2654 Ḳapı köpegi
2655 Ḳapı vurmağ
2656 Ḳapış ḳapan étmeğ
2657 Ḳar ḳırav
2658 Ḳardaşıva vur ḳorhma
2659 Ḳarın açmağ
2660 Ḳarın vérmeğ
2661 Ḳarınçalanmağ
2662 Ḳarnı âğırrı
2663 Ḳarnı beyyüg
2664 Ḳarnı çıhmağ
2665 Ḳarnı olmağ
2666 Ḳarnına daş bağlamağ
2667 Ḳarnına düşkün
2668 Ḳarnındaki soğurcanlar ḳoltuğ ağacıydan yérri
2669 Ḳaşığ degişip
2670 Ḳaşına ḳaşına çıhtı sedir başına
2671 Ḳavıl almağ
2672 Ḳayarı uzanmağ
2673 Ḳayın ḳuda
2674 Ḳazan dibi
2675 Ḳazının eşşegi öleydi
2676 Kebin késmeğ
2677 Kebini gelmeğ
2678 Keçel lasḳası olmağ
2679 Keçel oğlan matalı
2680 Ḳedid olmağ
2681 Ḳedir ḳimet étmeğ
2682 Ḳedrini bilmeğ
2683 Kefin soyan gider, ḳazuğ ḳoyan geli
2684 Ḳehir çıhartmağ
2685 Ḳehir yemeğ
2686 Ḳehrine boyanmağ
2687 Ḳehrini çıhartmağ
2688 Ḳehrini tökmeğ
2689 Kelle ḳabağ olmağ

2690 Kelle ķulağ
2691 Kelle ķulağ olmağ
2692 Kelle paça
2693 Kelle vurma
2694 Kellem oğruvcadı
2695 Kellesine degen
2696 Kelleye degmeğ
2697 Kem fırsat
2698 Ķere âğız
2699 Ķere ayağ
2700 Ķere basmağ
2701 Ķere boyağ
2702 Ķere dabasn
2703 Ķere daş
2704 Ķere gözlü
2705 Ķere gün
2706 Ķere ilan
2707 Ķere ķış
2708 Ķere ķilciğ
2709 Ķere ķul
2710 Ķere mal
2711 Ķere naz
2712 Ķere oğlan
2713 Ķere sévde
2714 Ķere yatağ
2715 Ķere yatalığ
2716 Ķere yazı
2717 Ķerelemeğ
2718 Ķeretepe çamırı
2719 Ķeriler bazarı
2720 Kés biç étmeğ
2721 Kes kimsesiz
2722 Késtirme yol
2723 Kesük etek
2724 Ķeyde deger
2725 Kéyfine bahmağ
2726 Kéyifsiz olmağ
2727 Ķeyin nenev séviri seni
2728 Ķeyķuba ķerisi
2729 Ķeynemeğ
2730 Ķeyneten dudağ
2731 Ķeynetmeğ
2732 Ķeyye çekmeğ
2733 Ķeyye götü
2734 Ķıddını ele vérmeğ
2735 Ķıfaya ķoymağ

2736 Qılığ degiştirmeğ
2737 Qılığ yanaştırmağ
2738 Qır tök tayfası
2739 Qırdı qaçtı
2740 Qırh kindi
2741 Qırh yalan
2742 Qırığ qopığ
2743 Qırım qıtlığdan yaşamağ
2744 Qırnata – qavan – çalmağ
2745 Qırran qırmış
2746 Qırran qırran
2747 Qırran qırran çağı
2748 Qırrını içeriye çekmeğ
2749 Qırsaqqız kimin yapışmağ
2750 Qırsaqqız olmağ
2751 Qısır sancı
2752 Qısmetli qahmağ
2753 Qısmetten çıhmağ
2754 Qış ahşamı
2755 Qış günü
2756 Qış mat
2757 Qıyamatta elim ossın yahav ossın
2758 Qız be qız – qız be qanşar – étmeğ
2759 Qız çıhmağ
2760 Kız oğlan kız
2761 Qızıl ét
2762 Qızlığını almağ
2763 Kifteye fılta démeğ
2764 Qil başı
2765 Qil qisti
2766 Qil köprüsü
2767 Kilav qapmağ
2768 Kilim çürüden
2769 Qilinc qalhan
2770 Qiline dohunmağ
2771 Kim hez éder öz eliyden öz évini yıhsın
2772 Kimi ölürü kimi götüne qazuğ dürtürü
2773 Qir qazanı
2774 Qir qir
2775 Qir saqqız
2776 Kir tökmeğ
2777 Kirden boğulmağ
2778 Qiriğ qopuğ
2779 Qiriğ şahra
2780 Qirini tökmeğ
2781 Kirkiri açılmağ

2782 Ḳirme ḳitme
2783 Ḳirsiye étmeğ
2784 Kirt étmeğ
2785 Kirti hayas
2786 Kirtim kirtim
2787 Kisse tikmeğ
2788 Kissesinde ḳalmağ
2789 Kisseve bereket
2790 Kişi istemeğ
2791 Ḳoç yolu
2792 Ḳohı almağ
2793 Ḳohlanmamış gül
2794 Ḳol g”zmeğ
2795 Ḳol ḳanat çalmağ
2796 Ḳol ḳanattan düşmeğ
2797 Ḳol ḳoyun olmağ
2798 Ḳoltuğu altına girmeğ
2799 Ḳoltuğunda yımırta bişer
2800 Ḳolunu çımarmağ
2801 Ḳonşılığ vérip arhasıyca gétmeğ
2802 Ḳonşının daşşağı şişip, de‘vesi bize düşip
2803 Ḳonşuluğ aşı
2804 Ḳonum ḳonşu
2805 Kora çıhmağ
2806 Kora ḳadayı
2807 Kora şaş étmeğ
2808 Kora şaş olmağ
2809 Ḳora yétim
2810 Ḳoyını ḳurta ısmarlamağ
2811 Ḳoynında ilan beslemeğ
2812 Ḳoz elli, hisab belli
2813 Ḳoz ḳabuğuna girmeğ
2814 Ḳoz soymağ
2815 Köpek halı
2816 Köpük ḳusmağ
2817 Kör arh
2818 Kör dügün
2819 Kör pisik
2820 Kör pişman
2821 Kör yolu
2822 Köre ḳadayı
2823 Körü körüne
2824 Kösküne çıhmağ
2825 Köz ataşı
2826 Ḳucağ dolusu salam göndermeğ
2827 Ḳudurmuş köpege dönmeğ

2828 Ķudurmuş köpek
2829 Ķulağ ardına atmağ
2830 Ķulağ dolusu dinnemeğ
2831 Ķulağı dolmağ
2832 Ķulağını dik tutmağ
2833 Ķundahlamağ
2834 Kunfeyekun étmeğ
2835 Ķur‘annan könek girmeğ
2836 Ķurnaya çekilmeğ
2837 Ķurru bühten
2838 Ķurru ekmek
2839 Ķurru ķalabalığ
2840 Ķurru minnet
2841 Ķurru naz
2842 Ķurru söz
2843 Ķurruya ķalmağ
2844 Ķursağı dar
2845 Ķursağı uzun
2846 Ķursağında ķalmağ
2847 Ķurşun çahmağ
2848 Ķurt geldi çaķķal geldi
2849 Ķurt henegi
2850 Ķurt ķırdı çaķķal yédi
2851 Ķurttan ķıyamata ķalmağ
2852 Ķurttan yip ķoyunnan şivan étmeğ
2853 Ķurtu ķarnında
2854 Ķurtu ķeynemeğ
2855 Ķuruntu satmağ
2856 Ķuş dili
2857 Ķuş dimdigini poha batırmadan
2858 Ķuş géçirmez
2859 Ķuş gétse ķanat töker, ķetir gétse dırnağ töker
2860 Ķuş ķanatında
2861 Ķuş tükü
2862 Ķuş vuran
2863 Ķuşa benzemeğ
2864 Ķuşķunu boş
2865 Ķut lâ-yemut
2866 Ķutu ķurutmağ
2867 Ķuyruğu yalan
2868 Ķuyu ķazan
2869 Ķuzu ķulağı
2870 Küçüg arvad
2871 Küçüg bacı
2872 Küçüg barmağ
2873 Küçüg çille

2874 Küçüg düşmeğ
2875 Küçüg köpeg
2876 Küçügü ḳan, beyyügü furḳan
2877 Küçügü ḳan beyyügü furḳan
2878 Kül başına
2879 Külhançıdan hamamçı olmağ
2880 Küllüge zibilliğe gétmeğ
2881 Külünü savurma
2882 Kümbet ne gözlisen
2883 Küp götü
2884 Küp götünnen savığ
2885 Küpeye giren ḳarı
2886 Küpeye giren keri
2887 Kürk tavuğ
2888 Küsen arvad horuzu
2889 Kütek çalmağ
2890 Laḳlaḳı basmağ (çalmağ)
2891 Lale dağı
2892 Layıḳını vérmeğ
2893 Lefkü lüfk étmeğ
2894 Leggamlığ étmeğ
2895 Leğden seleşmeğ
2896 leke sürmek
2897 Léş kimin yatmağ
2898 Leylan cerresine Beşir çemberini géçirmeğ
2899 Leyle bilisen nişin yatmısan
2900 Los be los
2901 Luḳma günü
2902 Mahaba olmağ arada
2903 Mahrımlığını çıhartmağ
2904 Maḳam ohumağ
2905 Mal ardı gétmeğ
2906 Mal malek, mal haramek, âtıv cilde bağlama
2907 Mala cana ḳıymağ
2908 Mala paraya hesret
2909 Malı çalıp év sahabiyden şivan étmeğ
2910 Malı mal, bazarı bazar olmağ
2911 Malınnan olmağ
2912 Mana çıharmağ sözden
2913 Març murç étmeğ
2914 Marığa vurmağ
2915 Mavantta ḳalmağ
2916 Mayadan yemeğ
2917 Maydan başında
2918 Maydan vérmemeğ
2919 Mazi kelle

2920 Mehelle ḳuşu
2921 Meheng daşına vurmağ
2922 Mehkeme ḳapısı
2923 Mehkeme yolunu tutmağ
2924 Men ne vayda sen ne vayda
2925 Mene yoh, içine poh
2926 Menimki mene vérdi
2927 Menliğ olmasın
2928 Mennen aldığını mene satmağ
2929 Mennen béş beter
2930 Mesele çıhartmağ
2931 Meteliğe ḳurşun sıhmağ
2932 Meymun çehre
2933 Mezzeḳe ḳurmağ
2934 Mırazına ulaşmağ
2935 Mısafır yemeğ yisen?
2936 Mi‘de çekmemeğ
2937 Mihini çahmağ
2938 Minara kölgesi, davşan yımırtası
2939 Minaraya ekmek aparı
2940 Minber ḳuruldu, kör asasın dayadı
2941 Minnet yüklemeğ
2942 Mulla Nasraddin hakatına döndü
2943 Mürvetlere ḳalmağ
2944 Müşteri ḳızdırmağ
2945 Nahır basan
2946 Nahıra kös
2947 Nahırçılığ éder de ekmek yığmağ ‘arına geli
2948 Nahsı inegin bızavıdı
2949 Naḳḳara çalmağ
2950 Namaxsız olmağ
2951 Namaz géçmeğ
2952 Nar denesi
2953 Naşükürlüğ olmasın
2954 Naz étmeğ
2955 Ne âlı ne véri olmamağ
2956 Ne bilisen ḳardaşıvı
2957 Ne çıhar
2958 Ne désin
2959 Ne işi işti, ne eli boştı
2960 Ne mene, ne sene
2961 Ne olacağ
2962 Ne para éder
2963 Ne suya ne sabuna dohunmağ
2964 Ne varın bir oğlu var
2965 Ne‘let namalı olmağ

2966 Neden neye varmağ
2967 Nefese gétmeğ
2968 Nefesi uzun
2969 Nefesini içeri çekmeğ
2970 Nefesini késmeğ
2971 Néfiske olmağ – néfiskeliğ étmeğ-
2972 Nefsi ahmağ
2973 Nefsi eline ağac almağ
2974 Nefsini kör étmeğ
2975 Neme nedi
2976 Neneli ḳız
2977 Nenesi ayağta doğup
2978 Nenesi oğlu
2979 Nenesiz ḳız
2980 Nenev ḳız babav oğlanıyken
2981 Nenev ölsün
2982 Nenev seni cüt doğaydı
2983 Nenev yésin derd yésin, yarımşar dört yésin
2984 Nur ayı
2985 O Baştan gelmeğ
2986 O yan bu yan étmeğ
2987 Ocağı kör olaydı
2988 Ocağı yanmağ
2989 Oduna yanmağ
2990 Oğlan uşağ elinde ḳalmağ
2991 Oğur ossın
2992 Ohhay étmesin
2993 Oldu oldu, olmadı hemir suyu
2994 Olup olmaz – hér olup olmaz – olur olmaz
2995 On barmağını mum étmeğ
2996 Ona degip, buna degmiyip
2997 Ortada ḳalmağ
2998 Ortalığ ḳerermeğ
2999 Ortalığda bulunmağ
3000 Ortalığı ağarmağ
3001 Ortalığı ataş ḳaldırmağ
3002 Ortaya almağ
3003 Osrağdan hamam ḳızdırmağ
3004 Ot ocağ yandırmağ
3005 Oturmuş kız
3006 Oturmuş ḳız
3007 Oyın oyın ḳurmağ
3008 Oyınlar başı
3009 Oyınlar nenesi
3010 Oynıva barakallâ
3011 Oynıya oynıya

3012 Ög be ög
3013 Ögine den sepmeğ
3014 Ögiyce ḳaçmağ
3015 Ögün vérmeğ
3016 Ögüne çögen atmağ
3017 Ögüne tikilmeğ
3018 Ölgün borc
3019 Ölü güneşi
3020 Ölü inegin sütünü sağmağ
3021 Ölü ölümüzdü, gor be gor gétsin
3022 Ölüm ahtarmağ
3023 Ölüm ölümdü hırıldamağı nedi
3024 Ölüm ölüme gétmeğ
3025 Ölümden penceleşmeğ
3026 Ölümü başı altına ḳoymağ
3027 Ölümü görüp ısıtmaya razı olmağ
3028 Ölümü göziyden görmeğ
3029 Öz alın teriyden yaşamağ
3030 Öz başına olmamağ
3031 Öz canına ḳıymağ
3032 Öz eceliyden ölmeğ
3033 Öz ekmgiyden oynamağ
3034 Öz eli öz ḳoynu
3035 Öz eliyden öz evini yıhmağ
3036 Öz éttiğimdi, kebab köz éttiğimdi
3037 Öz ḳurdu özünü yemeğ
3038 Öz vayına ḳalmağ
3039 Özü osurup tombuzlamağ
3040 Özünnen çıhmağ
3041 Özünnen toh yémiş görmüyüp
3042 Özünü pıçağa yétirmeğ
3043 Özünü tutabilmemeğ
3044 Özünü üskek minaradan atmağ
3045 Özüv öz sütüv
3046 Palas olmağ
3047 Papur yapmırı sennen vayı
3048 Para ḳırmağ
3049 Para zorıydan
3050 Parasını çölde tapmağ
3051 Part purt étmeğ
3052 Paşa ‘arabanası
3053 Paşa balası
3054 Paşa çéşti
3055 Paşa gelmeği
3056 Paşa pisigi olmağ
3057 Patağını çıhartmağ

3058 Patakut yérimeğ
3059 Péğember ḳoyunu
3060 Péğember ḳuzusu
3061 Pek pis étmeğ
3062 Pele (pehle) vurmağ
3063 Peltek âğız
3064 Pembe ḳeyten
3065 Péndir pıçağı
3066 Perbudağ atmağ
3067 Perrem parça olmağ
3068 Perrem perrem
3069 Perreni döndermeğ
3070 Pervasız davranmağ
3071 Pıç pıç étmeğ
3072 Pilâvı lepeye döndermeğ
3073 Pim bağlamağ
3074 Pis baş
3075 Pis buğazlığ étmeğ
3076 Pis ḳasavat
3077 Piş nazı
3078 Pişav pişav étmeğ
3079 Pohlu balağ
3080 Pohlu çamırlıya mezzeḳ étmeğ
3081 Pohlu şehid olmağ
3082 Pohtan minara
3083 Postuna saman doldurmağ
3084 Potağını çıhartmağ – birinin –
3085 Rahat sahat
3086 Rast gelmeğ
3087 Rehim kellesini getirip
3088 Rik tutmağ
3089 Rikini salmağ
3090 Ring üstüne ḳalmağ – yérimeğ –
3091 Ruhunu sökmeğ
3092 Sabah kölgesi
3093 Sabahı pek açmağ
3094 Sabır ağacı
3095 Saç yolma oynamağ
3096 Saçı buçuğ
3097 Saçı saḳḳalı ağarmağ
3098 Saçıv altı
3099 Sağ başına laskа –saḳḳız – yapıştırmağ
3100 Sağ selim
3101 Sağ yağ
3102 Sağanaz tutmağ
3103 Sahabsız köy tapmağ

3104 Sahlambaç oynamağ
3105 Saḳḳal saḳḳala bağışlamağ
3106 Saḳḳalını uşağlar eline vérmeğ
3107 Saḳḳızını çeynemişem
3108 Salam ağası olmağ
3109 Salam sabah “tmeğ
3110 Sallan boyuv görüm
3111 Sallana sallana
3112 Samançı ḳızı
3113 San‘at rezil “tmeğ
3114 Sapa sağlam çıhmağ
3115 Sarı gavur
3116 Sarı ilan
3117 Sarı ḳulağ
3118 Savığ almağ soğuk almak
3119 Savığ davranmağ
3120 Savığ saḳḳal
3121 Savığ saḳḳal étmeğ
3122 Savığ saḳḳal olmağ
3123 Savığ üz göstermeğ
3124 Sedir başına ḳonçalmağ
3125 Seferber étmeğ
3126 Seksene seksene yatmağ
3127 Sél ögünnen kütük tutmağ
3128 Selli belli
3129 Sellim seyyid
3130 Sendeki sende mendeki mende
3131 Seni gören beg olu
3132 Sensiz nahoş
3133 Ses tutulmağ
3134 Sesi yéddi ḳoşıya ulaşmağ
3135 Sesini ḳaldırmağ
3136 Sessiz sadasız Sessiz sedasız
3137 Sezikli yatmağ
3138 Sıcağ vurmağ
3139 Sıçan oynağı
3140 Sığır başı küpte ḳalmağ
3141 Sıhılma tutmağ
3142 Sıhıncım vérmeğ
3143 Sıhıntıdan çıhmağ
3144 Sırfası ḳazığa asılmağ
3145 Sırgum olmağ
3146 Sırma saçlı
3147 Sırrına yétik olmağ
3148 Sıyrınçağda soyulmağ
3149 Siz soranı

3150 Soğan ekmekten yaşamağ
3151 Sona boylu
3152 Soyulmuş nar
3153 Söz aramızda Laf aramızda
3154 Söz atmağ
3155 Söz bütün
3156 Söz çalmağ
3157 Söz çıhartmağ
3158 Söz doḳundurmağ
3159 Söz éşittirmeğ
3160 Söz étmeğ
3161 Söz ḳaöırtmağ
3162 Söz saymağ
3163 Söz ustası
3164 Söz uydurmağ
3165 Söz vurmağ – çalmağ –
3166 Söz yemeğ
3167 Sözden söz çıhartmağ
3168 Söze dayanmamağ
3169 Söze gétmeğ
3170 Söze gétmeğ
3171 Sözü batmağ – tohunmağ –
3172 Sözü géçmeğ
3173 Sözü üzde olmağ
3174 Sözü yarıda –âğızda – ḳoymağ
3175 Sözü yére düşmemeğ
3176 Sözünü bulaştırmağ – ḳarıştırmağ –
3177 Sözünü geri almağ
3178 Sözünü yérine getirmeğ
3179 Su adamı essük
3180 Su adamı tanımağ
3181 Su basmağ
3182 Su késmeğ
3183 Su sığırı
3184 Su üzü görmüyüp
3185 Suçunnan géçmeğ
3186 Suçunu bağışlamağ
3187 Sudan çıhmış sıçana benzemeğ – dönmeğ –
3188 Sular ağası
3189 Sullabını çekmeğ
3190 Sulu ‘ayran
3191 Sulu renk
3192 Summa tedarik étmeğ
3193 Summa yalan
3194 Suya batmağ
3195 Suya girmeğ

3196 Suyu bele tökülüp
3197 Suyu ḳaçmağ
3198 Suyuna salmağ
3199 Suyunu iç
3200 Sümüg ḳıran
3201 Sümügsüz utmağ
3202 Sümügü ağır
3203 Sümügünün içinnen poh çıhmağ
3204 Sürmeni gözden çalmağ
3205 Süt gévline maya vurmağ
3206 Sütü tökilmiş ḳeri
3207 Şafaḳ sökmeğ
3208 Şah damarınnan vurulmağ
3209 Şahadat barmağı
3210 Şaḳ yémeğ
3211 Şaḳaşaḳ yağmağ
3212 Şaḳır şuḳur
3213 Şaḳır şuḳura düşmeğ
3214 Şallav şallav
3215 Şalman atmağ
3216 Şam şamaması, ‘ecem alması
3217 Şam şitili
3218 Şamalı esmemeğ
3219 Şamınnan çéştine artmağ
3220 Şansı çamıra batmağ
3221 Şapalağ yémeğ
3223 Şapur şupur
3224 Şapur şupur étmeğ
3225 Şarp şurp étmeğ
3226 Şat hısımı
3227 Şattan geçerken göt göte degmeğ
3228 Şaytan hambalı
3229 Şaytan kitabı
3230 Şaytana ne‘let
3231 Şaytana ne‘let éle
3232 Şaytannan evvel neneden olıp
3233 Şel kut almağ
3234 Şelte başı
3235 Şeperze almağ
3236 Şer ağanın Marağada bağı var
3237 Şer satmağ
3238 Şırrım şırrım
3239 Şırtı pırtı
3240 Şifte kifte
3241 Şindir mindir
3242 Şirin tifrek utmamağ

3243 Şor étmeğ
3244 Şor göz (Gözü şor)
3245 Taḳ demeden talaḳ düşer, bé namaz arvadın boşar
3246 Taḳ demeden talaḳ düşmeğ
3247 Taḳtaḳ gülmeğ
3248 Tarağ başında ḳırılmağ
3249 Tarumar olmağ – étmeğ –
3250 Tas keçel
3251 Tavığ kimin semiz götü daralmağ
3252 Taya ḳohurdan
3253 Tefreḳe düşmeğ
3254 Tegbirliğ étmeğ
3255 Tekeşer gelmeğ
3256 Tekeşer girmeğ
3257 Tekeşer olmağ
3258 Tendir kösegi
3259 Tendirden tereziye
3260 Tendirliğ firiştesi
3261 Tepeştü ilişti
3262 Terezisi egilmeğ
3263 Terk-i dünya étmeğ
3264 Terse eşşege mindirmeğ
3265 Teşerlemeğ
3266 Tetiğin bozmamağ
3267 Tetik üste durmağ
3268 Tıfı pisik
3269 Tiring olmağ
3270 Toh bazırgan
3271 Toh ḳarına yemeğ
3272 Tohımsız hakat
3273 Tohmahlamağ
3274 Top kimindi – topa benziri –
3275 Toppuzu degirmen dolantırmağ
3276 Toppuzum haḳḳı iş görmeğ
3277 Tor ḳurmağ
3278 Torpağ bahasına
3279 Torpağıca yaşasan
3280 Toy toğlusu
3281 Toy tünnük
3282 Toyda dügündü, hepsi bugündü
3283 Toyda osurana dönmeğ
3284 Toydan sora naḳḳara, hoş geldiv bayram ağa
3285 Tuhafına gelmeğ
3286 Tur vurup turfan-tufan-savurmağ
3287 Turşu tökmeğ -birinin başına-
3288 Tut geldim

3289 Tutğun olmağ
3290 Tutup dolamağ
3291 Tüklenmeğ
3292 Tüküne degmemeğ
3293 Ucuzluğda beyyüg olmağ
3294 Umudunu késmeğ
3295 Uşağ oyunçağı
3296 Uşağ salmağ
3297 Uşağ yoh etegi poh
3298 Uşağı durmamağ
3299 Utanan gül
3300 Utanmağ luḳması
3301 Uydu Helil
3302 Uzağ düşmeğ
3303 Uzağ düşünmeğ
3304 Uzağına bahmağ
3305 Uzağını görmemeğ
3306 Uzun bir nefes almağ
3307 Uzun girip ḳıssa çıhmağ
3308 Uzun hecci
3309 Uzun oturmağ
3310 Uzun yére salmağ
3311 Üç aylar orucu
3312 Üregi ‘ifḳe
3313 Üregi başı şişmeğ
3314 Üregi burḳulmağ
3315 Üregi çatlamağ
3316 Üregi daştan
3317 Üregi düimeğ
3318 Üregi ḳeyyim
3319 Üregi ḳopmağ
3320 Üregi muvalmak
3321 Üregi pim tutmağ
3322 Üregi salmağ
3323 Üregi yanığ
3324 Üregi yaralı
3325 Üregini savıtmağ
3326 Üreginnen gelmemeğ
3327 Ürekten gelmemeğ
3328 Üskekten özünü atmağ
3329 Üst üste
3330 Üstüne – üzerine – almamağ
3331 Üstüne çullanmağ
3332 Üstüne döndermeğ
3333 Üstüne oturduğu dalı késmeğ
3334 Üstünnen gelmeğ

3335 Üz almağ
3336 Üz astarı olmamağ
3337 Üz bar
3338 Üz bar olmağ
3339 Üz be üz demeğ
3340 Üz burunsuz
3341 Üz gözün yére salmağ
3342 Üz istemeğ
3343 Üz salmağ
3344 Üz üstü ḳoymağ
3345 Üz vérilen canavar
3346 Üz yéri ḳalmamağ
3347 Üz yéri ḳoymağ
3348 Üzde durmağ
3349 Üzde olmağ
3350 Üzden çıharmağ
3351 Üzden çıhmağ
3352 Üzden gelmemeğ
3353 Üze çalmağ
3354 Üze göre davranmağ
3355 Üzerine almağ
3356 Üzerine salmağ
3357 Üzerine yérimeğ
3358 Üzsüz
3359 Üzsüz étmeğ
3360 Üzü ağ olsun
3361 Üzü âğır olmağ
3362 Üzü astarı yoh
3363 Üzü bir ḳeriş uzanmağ
3364 Üzü dost ḳalbi hayın
3365 Üzü gülegen
3366 Üzü imşağ
3367 Üzü imşağ yüzü yumuşak
3368 Üzü ḳurru
3369 Üzü ḳuylu düşmeğ
3370 Üzü olmamağ – ḳalmamağ –
3371 Üzü örtülmeğ
3372 Üzü var astarı yoh
3373 Üzünde durmağ
3374 Üzünde görünmeğ
3375 Üzüne bahmağ
3376 Üzünnen ahmağ
3377 Üzünnen géçmemeğ
3378 Üzünnen gül yağmağ
3379 Üzünnen nur yağmağ
3380 Üzünü âğır étmeğ

3381 Üzünü bürüştürmeğ
3382 Üzünü savığ tutmağ
3383 Üzüvde démeğ olsun
3384 Üzüve gilap suyu
3385 Vahıtsız horuz kimin baynamağ
3386 Vahtı vahtına benzememeğ
3387 Varlı olmağ
3388 Vay babav ocağı
3389 Vay halıva
3390 Vay nefsim
3391 Vay nefsim günü
3392 Vayına ḳalmağ
3393 Vayvay yımırtası
3394 Ve‘de çatmağ
3395 Velvele ḳopmağ
3396 Vér gelsin étmeğ
3397 Vér ögüne – âğzına- yapmağ
3398 Vérdiği sütü tepmelemeğ-süte tepme çalmağ
3399 Vérdiğim sütü köpeklere vérseydim
3400 Véren Tarrı olsun
3401 Vır kimin gézmeğ
3402 Vuran vuranın olmağ
3403 Ya gele baş, ya gide baş
3404 Yada düşmeğ (gelmeğ)
3405 Yada salmağ
3406 Yaddan çıhartmağ
3407 Yağ tök yala
3408 Yağ yarası
3409 Yağdan yağlamağ, samırsağdan dağlamağ
3410 Yağınnan teşrib éle
3411 Yağınnan yilinmiri
3412 Yaha ḳurtarma
3413 Yaha salmağ
3414 Yaha yırtığ
3415 Yaha yırtmağ
3416 Yahası elde ḳalmağ
3417 Yahası uşağlar elinde ḳalmağ
3418 Yahası yırtığ
3419 Yahasını salmağ
3420 Yahasınnan olmağ
3421 Yahasınnan tutmağ
3422 Yahasıydan de‘ve étmeğ
3423 Yahasız könek
3424 Yalan ḳırmağ
3425 Yalan palan
3426 Yalan palan

3427 Yalğuz ağac
3428 Yalğuz avlamağ – yalğuzlamağ –
3429 Yalğuz başına
3430 Yalın ḳat
3431 Yaman ad
3432 Yaman adam
3433 Yaman dil
3434 Yamanyara
3435 Yan durmağ
3436 Yan göz
3437 Yan halısı
3438 Yan péşin yere vérmeğ
3439 Yan pürü bahmağ
3440 Yan vérmeğ
3441 Yan yana oturmağ
3442 Yana yana gözlemeğ
3443 Yanda ḳoymağ
3444 Yanıp sızlamağ
3445 Yaralı çaralı
3446 Yarar sağlamağ
3447 Yarı can olmağ
3448 Yarıdan késmeğ
3449 Yarım adam
3450 Yarım âğızdan bütün ekmek ḳapmağ
3451 Yarımçılığ iş
3452 Yarın öbürgün
3453 Yarıya enmeğ
3454 Yarval yahar étmeğ
3455 Yas tutmağ
3456 Yaş ta ḳurru ayağına yanmağ
3457 Yatağa düşmeğ
3458 Yavan âğız – âğzı yavan-
3459 Yavan ekmek
3460 Yay hana yayhana yérimeğ
3461 Yayan çévirke
3462 Yaz divara ḳassın bahara
3463 Yaz günü
3464 Yéddi arhası gözü ögüne gelmeğ
3465 Yéddi yétimden bir mağarda ḳalmağ
3466 Yéddi yuhu almağ
3467 Yéddiden bir
3468 Yédiği ḳaba sıçmağ
3469 Yémehten késilmeğ
3470 Yemind içmeğ
3471 Yéngi dünye
3472 Yéngi ḳahan

3473 Yéngi ḳahan
3474 Yéngi kisse
3475 Yéngi şerbe suyu
3476 Yéngi şerbe suyudu
3477 Yéni bir ‘ümür vérilmeğ
3478 Yér bebegi
3479 Yér ḳlamağ
3480 Yér kökü
3481 Yér salmağ
3482 Yér toh olmaz
3483 Yér yığmağ
3484 Yérden bir étmeğ
3485 Yérden gök arası
3486 Yérden yére çalınmağ
3487 Yéri essük
3488 Yéri görükmeğ
3489 Yéri laḳ olmağ
3490 Yéride ḳalan ayağ salan
3491 Yériklemeğ
3492 Yérin dibine girmeğ
3493 Yérinde olmağ
3494 Yérine getirmeğ
3495 Yérini almağ
3496 Yériviz boşıydı
3497 Yérle yeksan olmağ
3498 Yérli yérindfe
3499 Yéşil tütün
3500 Yétene yéter, yétmeyene daş atar
3501 Yétimçe baş
3502 Yımırta boyatmağ
3503 Yımırta çalmağ
3504 Yımırtasını dişine çalmağ
3505 Yırtığ pırtığ
3506 Yip âğız burnunu silmeğ
3507 Yoğun buğaz
3508 Yoh oğlu yoh
3509 Yoh yoğun oh
3510 Yohsul şikartası
3511 Yol çaşırtmağ
3512 Yol göndermeğ – aparmağ-
3513 Yol göstermeğ
3514 Yol késen
3515 Yol peklemeğ
3516 Yol üstü
3517 Yol vérmemeğ
3518 Yola aparmağ

3519 Yola çıhmağ
3520 Yola salmağ
3521 Yolda gelen
3522 Yoldan çıhartmağ –çıhmağ-
3523 Yoldan çıhmağ
3554 Yoldan döndermeğ
3555 Yolsuzluğ étmeğ
3556 Yolu açuğ olmağ
3557 Yoluna vurma
3558 Yoluna vurma iş
3559 Yolunnan étmeğ
3560 Yolunu görmemeğ
3561 Yolunu késmeğ
3562 Yorğan biti
3563 Yuhsu gözünde ḳırılmağ
3564 Yuhsu yüngül
3565 Yuhsuna girmeğ
3566 Yuhu görmeğ
3567 Yuhuya toh taşmağ
3568 Yulduz ahmağ
3569 Yükünü salmağ
3570 Yüngül ayağ
3571 Yüz degirmende bir avuc unu olmamağ
3572 Yüz ipte oynamağ
3573 Zaḳ bahmağ
3574 Zebun olmağ
3575 Zehir étmeğ
3576 Zehir olmağ
3577 Zehirine boyanmağ
3578 Zehmet çekmemeğ
3579 Zehmet olmasın
3580 Zehmete sohmağ
3581 Zevḳi yérinde olmağ
3582 Zevḳini bozmağ
3583 Zeyisten ḳohsı almağ
3584 Zımrıh çıhartmağ
3585 Zır dédi
3586 Zır zop gelmeğ
3587 Zifi çıhmağ
3588 Zifini çıhartmağ
3589 Zihni Fehmi kör olmağ
3590 Zir zob
3591 Zokuldamağ
3592 Zora zor yétişmeğ

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Düzeltilmiş Tez

SÖZLÜK

‘aba: Kadınların kullandıkları çarşaf, A 1
‘abdal: Aptal, A 405
‘Adar: Mart ayı (Arapça sözcük) A1289
‘adet: Töre**,** A2
‘adetli: Töreli, A2
‘aḳıl: Akıl**,** A 1290
‘aḳibet: Sonuca katlanmak**,** A 1295
‘aḳḳıl: Akıllı, A 15
‘ar etmeğ: Töreye aykırı bir suç işlemek, A 1302
‘ar: Utanma duygusu, A 24
‘arabana: Hamalların kullandıklar el arabası, A 21
‘araḳ: Rakı, A 23
‘Arif: Arif**,** A 26
‘arlanmağ: Utanıp kötülük yapmaktan vazgeçmek,A29
‘Armut: Armut**,** A 27
‘Arnavud: Aptal, A 28
‘arşun: Arşın, D 1044
‘ası olmağ: Baş kaldırmak, A 102
‘asman: Gök, A 931
‘attar: Bakkal, A 34
‘ecci: Acı, D 6
‘eceb: Acaba, A 116
‘ecele: Acele, A 502
‘efferim: Aferin**,** A 1310
‘eḳreb: Akrep**,** A 1311
‘elem: Herkes (dünya âlem)**,** A 1313
‘elemçin: Âlem için, A 1315
‘Ereb: Arap, A 545
‘erş: Arş, A522
‘Eşe: Bayan adı, A 554
‘eyyib: Ayıp, kusur A 1323
‘eziz: Aziz, A 837
‘ıncırık: Cıcık, D 34
‘ibret: İbret**,** A835
‘ifḳe: Yufka, ince A 876
‘imaret: Bina, A 778
‘İşt: Sevinmek, A 1105
‘İzrayıl: Azrail**,** A 820
‘izzet: İzzet**,** A 1325
‘Usmanlı: Osmanlı, A 1326
‘ümür: Ömür**,** , A 948
‘üzür: Özür, A 1194

ac: Aç, A 37
âcuğ gelmeğ: Kızmak, öfkelenmek, D 48
açuğ: Açık, A 60
ağ: Ak, A 89
ağac: Ağaç**,** A 79
ağça: Akça, A 89
âhır: Son, nihayet**,** A 1446
âhıret: Ahiret, , A 904
ahmağ: Akmak, A 924
ahsahlığ: Aksaklık, A 1169
ahsırsmağ: Hapşırmak, A 1285
ahşam: Akşam, A 107
ahtarmağ: Aramak, A 35
ahur: Ahır, A 168
alçağ: Alçak, A 1354
alışmağ: Alışmak, A 116
Allâ: Allah, 342
alma: Elma, D 142
altun: Altın, A 144
altunçı: Kuyumcu**,** A 144
amanat: Emanet, A 147
annan: Sonra, A 576
aparmağ: Götürmek, A 71
arha: Arka, A 106
arhadaş: Arkadaş, A 150
artuh: Artık, A 157
arvad: Avrat, A 158
aşkar: Aşikâr**,** , A 633
ataş: Ateş, A 182
ayağ: Bacak, A 12
aylığ: Aylık, A 28
azıcığ: Azıcık, A 213
babı: Töre**,** A 224
bablı: Denk, A 224
badam: Badem, A 225
badamça: Taze badem, A 225
badıncan: Patlıcan, A 499
bağışlamağ: Bağışlamak, A 426
bağlanmağ: Bağlanmak, A 699
bağvan: Bağcı, bahçıvan, A 232
bağvançı: bk bağvan
baha: Pahalı, A 1177
bahça: Bahçe, A 1793
bahmağ: Bakmak, A1
baḳḳal: Bakkal, 371
balığ: Balık, A 236

barığ: Bari, A 156
barlı ağac: Meyve veren ağaç, A 242
barmağ: Parmak, A 31
barud: Barut**,** A 189
başarmağ: Başarmak, A 547
başmahçı: Başmakçı, A 254
baṭal: Nafile, A 586
batıl: bkz baṭal
bayaz: Beyaz, A 257
bayğuş: Baykuş, A 260
baynamağ: Ötmek, A 770
bazar: Çarşı**,** A 318
bazarlığ: Pazarlık, A 419
be'büz: Orta parmak**,** A 1932
be'd harabil Basra: Bâde harab-il Basra, A 1005
bég: (Paşa)Bey, A 549
begenmeğ: Beğenmek, A 264
bégir: Beygir, A 558
beke: Belki, A 341
bélçe: Kürek**,** A 229
bele: Bela, A 153
belemeğ: Sallamak, D 409
beniadam: İnsanoğlu, A 266
berhudar: Hayırlı, D 400
besti: Yeter, A 277
beyyüg: Büyük, A 270
bırahmağ: Bırakmak, A 41
bızav: Dana, A 569
bic: Biç, A 165
biçin: Hasat, A 1699
bid'et: Bidat, A 1316
biğ: Bıyık, A 1451
bildir: Bıldır, A 345
bilezig: Bilezik, A 1095
bismille: Besmele**,** A 317
bişmeğ: Pişmek, A 319
bişirmeğ: Pişirmek, A 318
borc: Borç**,** A 262
borclı: Borçlu**,** A 323
bostançı: Bostancı**,** A 327
boyağ: Boya**,** A 160
boyın: Boyun, A 335
börk: Külah, takke, A 460
bud: But, A 163
buğaz: Boğaz, D 433
buğazlığ: Boğazlık, A 328

buğda: Buğday, A 154
bulağ: Pınar, A 603
bulamac: Unla yapılan bir çeşit çorba, A 49
bulantırmağ: Bulandırmak**,** A 376
bükilmeğ: Bükülmek, A 791
cami': Cami, 348
cavab: Cevap, 368
cema'at: Cemaat**,** A 356
cerime: Suç, A 893
cerre: Su testisi, A 1132
ceyran: Ceylan, A 358
ciger: Ciğer**,** A 350
cihaz: Çeyiz, A 1014
civciv: Cık cık, A 345
cülhe: Çulha, A 360
cüte: Çifte**,** A 569
çağırmağ: Seslenmek, A 362
çahmağ: Çakmak, A 336
çaḳḳal: Çakal, A 226
çalışmağ: Çalışmak, 366
çamır: Çamur, A 1233
çaphın: Alkış, A 298
çaşmağ: Şaşmak, A 387
çem: Orman, A 226
çemçe: Kepçe, A 224
çenge: Avuç dolusu, A 139
çévirke: Çekirge, A 313
çeyneme: Çiğneme, D 100
çıhartmağ: Çıkartmak, A 364
çıhıntı: Çıkıntı**,** A 373
çıhmağ: Çıkmak, A 42
çılpağ: Çıplak, D 307
çırağ: Çırak**,** A 336
çibin: Sinek, A 396
çiçeg: Çiçek**,** A 157
çig: Çiğ, A 65
çimremeğ: Nankörlük, A 267
çirkinti: Çirkin, A 1271
çocuğ: Çocuk, A 39
çoh: Çok, A 10
çohlığ: Çokluk**,** A 385
çohtan: Çoktan, A 236
dabban: Taban, D 2112
dabğ olmağ: Nar kabuğu ile sürtmek, A 468
dad: Tad, A 258
dadmağ: Tadlamak, A 163

dağarcuğ: Dağarcık, A 35
dalğa: Dalga, A 425
daş: Taş, A 6
daşşağ: Daşak, A 207
datlı: Tatlı**,** A 325
davıl: Davul**,** A 402
davılçı: Davulcu, A 899
davşan: Tavşan, A 404
dayağ: Dayak**,** A 160
de've: Dava**,** A 430
de'veçi: Davacı**,** A 430
de'vet: Davet, A 441
def: Tef, A 594
def'e: Defa, A 280
deger: Değer A 91
degi: Değil, A 13
degil: Değil, A 654
degirmen: Değirmen, A 407
degirmençi: Değirmenci, A 744
degişmeğ: Değişmek, A 563
degmeğ: Değmek, A 31
deḳḳe: Dakika**,** A 456
delli: Deli, A 19
delliliğ: Delilik**,** A 413
dellüg: Delik, A 30
dem: Zor, A 152
demeğ: Demek**,** A 183
derd: Dert, A 420
dermen: Derman, A 423
dērri: Deri**,** A 468
deryah: Derya**,** A 581
dest: Testi, A 427
déveçi: Deveci, A 432
dıbılbaz: Çalgı, A 50
dımrıhlamağ: Parmak ucuyla şaka olarak birisine dokunmak, D 410
dırnağ: Tırnak, A 446
dimdig: Dimdik, A 862
dinc: Rahat, A 619
dingirlenmeğ: Yuvarlanmak, A 846
dinnemeğ: Dinlemek, A 872
dinye: Dünya, A 255
direg: Direk, A 674
dişlemeğ: Isırmak, A 452
divar: Duvar, A 125
doğrı: Doğru**,** A 126
doğrılığ: Doğruluk, A 461

doḳḳuz: Dokuz, A 76
doḳzan: Doksan, A 1100
dolanmağ: Dolaşmak**,** A 244
doldırmağ: Doldurmak, A 332
dom: Acemi**,** A 465
donğuz: Domuz, A 42
dostlığ: Dostluk**,** A 117
doydırmağ: Doydurmak, A 328
dögüş: Kavga, A 1661
döndermeğ: Geri vermek, A 1130
dönmeğ: Dönmek, A 1279
duklak: Acı kavun**,** A 327
durrı: Duru**,** A 1017
duşman: Düşman**,** A 15
duz: Tuz, A 486
dü'e: Dua, A 135
düdüg: Düdük, A 1065
dünen: Dün, D 487
dünye: Dünya**,** A 487
düşgün: Düşkün**,** A 445
düşmeğ: Düşmek**,** A 184
düzliğ: Düzlük, A 1282
ebdes: Abdest, A 1358
edebhana: Tuvalet, A 1795
eger: Eğer**,** A 507
egilmeğ: Eğilmek, A 506
egilmeğ: Eğilmek, A 86
egri: Eğri**,** A 442
ekmeg: Ekmek**,** A 155
emcek: Emcik, A 1365
emeg: Emek, A 539
emmeğ: Emmek**,** A 65
endirmeğ: İndirmek**,** A 589
enmeğ: İnmek, A 523
erbab: Erbap**,** A 543
erkeg: Erkek, A 546
essük: Eksik, A 393
éşitmeğ: İşitmek, A 52
eşşeg: Eşek**,** A 174
evlad: Evlat**,** A 538
eyyi: İyi, A 142
eyyiliğ: İyilik**,** A 578
falçı: Falcı, A 1008
feḳir: Yoksul**,** A 589
feḳirliğ: Fakirlik, A 592
Feḳirliğ: Yoksulluk, A 593

felek: Felek**,** A 529
fenalığ: Fenalık**,** A 578
fetve: Fetva**,** A 596
fırtana: Fırtına, A 1244
Fir'onın: Firavun, A 724
fitneliğ: Fitnelik**,** A 599
futetmeğ: Kaçırmak, A 598
géc: Geç, A 602
géçi: Keçi, A 603
gegirmeğ: Geğirmek**,** A 43
gelmeğ: Gelmek, A 662
genc: Genç, A 619
gencliğ: Gençlik, A 616
gétmeğ: Gitmek, A 28
gévil: Gönül, A 643
gileyliğ: Sitem, A 1690
girmeğ: Girmek, A 361
gor: Mezar, A 910
gög: Gök, A 135
gögermeğ: Bitmek, A 793
görinmeğ: Görünmek, A 379
göstermeğ: Göstermek, A 661
gözel: Güzel, A 644
gözelliğ: Güzellik, A 613
gücenmeğ: Gücenmek, A 1023
güçli: Güçlü, A 1060
güman: Şüphe, A 950
güzgü: Ayna, A 1451
ğalet: Yanlış, D 2470
ğaraz: Garaz, A 667
ğaraḳ olmağ: Boğulmak, A 1566
ğem: Gam, A 105
ğenem: koyun (Arapça), A 2186
ğerbil: Büyük elek, A 304
ğerib: Garip, A 668
ğezeb étmeğ: Lanetlenmek, A 836
hacat: Malzeme, A 465
hah: Halk, A 304
hahsı: Her hangi, A 1752
hakat: Söz, A 5
halal: Helâl, A 1018
halalzada: Helalzade, A 683
halay malay: Şapır şupur, A 1035
halayıḳ: Halk, A 1769
Hâlık: Halik, A 581
halt etmeğ: Katmak, D 2482

hamamçı: Hamamcı, A 760
hanadan: Soylu, A 686
hara: Nere, A 252
harab: Kötü, A 585
harda: Nerde, A 689
hasir: Hasır, A 163
havlamak: Ürümek, A 695
haviye: Tehlike, A 1770
hayın: Hain, A 449
hazar: Bin (Kürtçe sözcük), A 1427
hebbe: Habbe, A 701
heber: Haber, A 55
hecc: Haç, A 523
hecci: Hacı, A 702
hefte: Hafta, A 977
heket: Söz, A 703
helḳe: Halka, A 425
helve: Helva, A 707
helvet: Halvet, A 128
hemdolsın: Hamdolsun, A 32
hemir: Hamur, A 745
hemmi: Hepsi, A 1046
hencer: Hançer, A 709
hendek: Hendek, A 710
henek: Şaka, A 1788
henfiş: Canavar, A 507
hér: Hayır, A 547
herc: Harç, A 973
hereket: Hareket, A 689
hérhiz: Hırsız, A 572
hérhizliğ: Hırsızlık, A 733
heste: Hasta, A 763
hesteg: Tuğla, A 1315
heşe: Hâşâ, D 1056
heyf: Hayıf, A 1105
hezetmeğ: Hoşuna gitmek, A 793
hınna: Kına, A 900
hırmışlamağ: Tırmıklamak, A 1079
hısım: Akraba, A 767
hirtleg: Gırtlak, D 1063
hisab: Hesap, A 570
hiz: Fahişe, A 998
horuz: Horoz, A 1162
hoş: İyi, A 403
huḳḳa: Okka, A 773
hulḳ: Halk, A 1128

ısmarlamağ: Ismarlamak, A 777
ibinmeğ: Islanmak, A 389
ifire ifire: Üfleyerek, A 1142
ifirmeğ: Üflemek, A 1324
igid: Yiğit, A 179
igne: İğne, A 784
ihtiyac: İhtiyaç, A 137
ihtiyarlığ: İhtiyarlık, A 616
il: Yıl, A 345
ilan: Yılan, A 788
imşağ: Yumuşak, A 792
incane: Büyük leğen, A 160
inceliğ: İncelik, A 758
incidmeğ: İncitmek, A 1233
ineg: İnek, A 1879
inf: Hık, A 222
irağ: Irak, A 643
isidmeğ: Sıtma, A 810
işşiğ: Işık, A 208
itirmeğ: Yitirmek, A 1105
İzrayıl: Azrail, A 820
ḳab: Tabak, A 224
ḳabalığ: Kabalık, 758
ḳabığ: Kabuk, A 359
ḳablamağ: Kaplamak, A 1250
kâfi: Kâfi, A 75
ḳahmağ: Kalkmak**,** A 1314
ḳahmağ: Kalmak, A 432
kalaş: Terlik, A 466
ḳalmağ: Kalmak, A 48
ḳana'at: Kanaat, 823
ḳantar: Kantar, A 117
ḳapağ: Kapak, A 738
ḳarannığ: Karanlık, A 208
ḳardaş: Kardeş, A 828
ḳarğa: Karga, A 829
ḳarınça: Karınca, A 122
ḳarpız: Karpuz, A 306
ḳassab: Kasap, A 340
ḳaşamağ: Kaşınmak, A 256
ḳaşığ: Kaşık, A 714
ḳatra: Damla, A 1775
ḳavğa: Kavga, A 1266
ḳavışmağ: Kavuşmak, A 394
ḳaynamağ: Kaynamak, A 1145
ḳazan: Tencere, A 738

ḳazanmağ: Kazanmak, A 1235
ḳazı: Kadı, A 1920
ḳazilhacat: İş bitiren**,** A 2239
ḳazuğ: Kazık, A 559
ḳazzazlığ: Kazazlık, A 435
kebab: Kebap, A 1022
keçel: Kel, A 848
ḳeder: Kadar, A 1228
ḳedir: Kıymet, değer, A 353
kéflenmeğ: Sevinmek, A 1346
ḳehpe: Fahişe, A 1933
ḳehve: Kahve, A 295
ḳel'e: Kale, A 1953
ḳelb: Gönül, A 449
kelek: Kavun, A 302
kend: Kent, A 640
kenz: Define, A 824
ker: Sağır, A 963
ḳere: Siyah, A 90
ḳereçi: Çingene, A 856
ḳeri: Karı, A 919
ḳeriş: Karış, A 115
késig: Kesik, A 901
keskün: Yakıcı, A 861
kessek: Tuğla, A 253
kesük: Kısa, A 450
ḳetir: Katır, A 21
kévic: 18 kiloluk ölçek tası, A 1331
ḳeyye: Kaya**,** A 972
ḳeyyim: Şiddetli, A 1428
ḳılavız: Kılavuz, A 862
ḳırağ: Kenar, A 499
ḳırh: Kırk, A 130
ḳırığ: Kırık, A 77
ḳırmağ: Kırmak, A 77
ḳırpılmeğ: Kırpılmak, A 926
ḳırran: Kıran, A 19
ḳısrağ: Kısrak, A 868
ḳıssa: Kısa, A 262
ḳıyamat: Kıyamet, A 305
ḳıyyığ: Kurutulmuş koyun dışkısı, A 2004
ḳızmağ: Kızmak, A 681
ki: İki, A 613
kilâv: Külâh, A 855
kiliklemeğ: Kilitlemek, A 825
ḳilinc: Kılıç, A 875

kimin: Gibi, A 227
kipri: Kirpi, A 892
ḳirçil: Kırçıl, A 893
kise: Kese, A 1040
ḳisse: Kısa, A 669
ḳiymeğ: Kıymak, A 895
ḳiz: Kız, A 575
ḳodığ: Sıpa, A 1413
ḳohı: Koku, A 575
ḳohlamağ: Koklamak, A 728
ḳohlaşa ḳohlaşa: Koklaşa koklaşa, A 700
ḳohmağ: Kokmak, A 237
ḳolbaḳa: Korbaka, A 1358
ḳoltığ: Koltuk, A 306
ḳonağ: Konuk, A 902
ḳonışmağ: Konuşmak, A 576
ḳonşı: Komşu, A 568
ḳorhağ: Korkak, A 199
ḳorhağan: Korkak, A 307
ḳorhan: Korkak, A 467
ḳorhı: Korku, A 1215
ḳorhılı: Korkulu, A 1011
ḳorhmağ: Korkmak, A 51
ḳotır: Uyuz olan, A 603
ḳoyın: Koyun, A 308
ḳoz: Ceviz, A 1494
köçmeğ: Göçmek, A 512
kölge: Gölge, A 82
kömir: Kömür**,** A 919
köneg: Gömlek, A 616
köpeg: Köpek, A 135
köpri: Köprü, A 938
köpüg: Köpük, A 426
köteg: Dayak, A 1161
kubbe: Kubbe, D 1038
ḳucağlamağ: Kucaklamak
ḳulağ: Kulak, A 1114
ḳullığ: Kulluk, A 118
ḳurrı: Kuru, A 1237
ḳurşağ: Kemer, A 541
ḳurtarmağ: Kurtarmak, A 841
ḳuruldamağ: Açlıktan karından ses çıkmak, A 839
ḳutı: Kutu, A 58
ḳuyı: Kuyu, A 132
ḳuyrığ: Kuyruk, A 236
ḳuyyı: Kuyu, A 118

ḳuzı: Kuzu**,** A 917
küççüg: Küçük, A 376
külhançı: Hamamda servis elemanı, A 960
küllüg: Çöplük, A 309
kütüg: Kütük, A 1101
laḳlaḳ: Laklak, A 702
lezḳe: Yakı, A 1433
lillâhilhemd: Allaha şükür, A 992
luḳma: Lokma, A 272
ma'bud: Tanrı, A 1217
mahana: Bahane, A 155
malamat: Ağrı, acı, A 450
manara: Minare, A 973
manḳala: Mangal, A 396
mar: Yılan (Kürtçe bir sözcük), A 1301
maraz: Maraz; hastalık, A 667
matal: Masal, D 1100
me'lüm: Belli, A 74
me'mele: Pazarlık, A 238
medh: Övme, A 1019
mege: Meğer, A 1971
meger: bkz. mege
mehebbet: Muhabbet, A 961
mehkeme: Mahkeme, A 976
men: Ben, A 79
menfe'et: Menfaat, A 746
merd: Mert**,** A 944
merhemet: Merhamet, A 667
mes'ül: Sorumlu, A 907
méve: Meyve, A 185
mevlüd: Mevlit, A 691
meyter: Mehter, A 983
mezzeḳ: Mizah, A 955
mısafır: Misafir, A 441
mi'de: Mide, A 376
mih: Çivi, A 138
mihrab: Mihrap, A 402
minmeğ: Binmek, A 612
misḳal: Miskal, A 117
muft: Müft**,** A 991
muhtac: Muhtaç, A 123
mulla: Molla, A 23
muncuğ: Boncuk, A 415
muraz: Murat, A 1218
mü'ebbir: Falcı, A 1011
müberek: Mübarek, A 1246

mümkin: Mümkün, A 634
na‘alça: Nalça, A 1147
na‘l: Nal, A 180
nağarta: Ne kadar, A 84
nahır: Büyükbaş hayvan sürüsü, A 288
namerd: Namert, A 605
nan: Ekmek**,** A 996
nanava: Fırıncı, A 996
nanca: Ne kadar, A 356
nasib: Nasip, A 997
ne‘let: Lanet, A 1012
nece: Nasıl, A 1310
nef‘: Menfaat, A 1112
néft: Müft, A 336
negbet: Uğursuz, A 271
nene: Anne, A 1
nerdiven: Merdiven, A 634
nısıf: Yarım, 366
ocağ: Ocak, A 1028
oğıl: Oğul, A 1392
oh: Ok, A 194
ohımağ: Okumak, A 556
olmağ: Olmak, A 119
orağ: Orak, A 45
ordı: Ordu, A 307
ortağlı: Ortak, A 159
osırmağ: Osurmak, A 884
osrağ: Osrak, A 21
osurğan: Osurgan, A 155
oyın: Oyun, A 1287
oynahlamağ: Hoplayıp zıplamak, A 1413
ög: Ön, A 230
ögce: Önce, A 1107
ögrenmeğ: Öğrenmek, A 505
ögmeğ: Övmek, A 1000
öli: Ölü, 749
ölmeğ: Ölmek, A 710
özi: Kendi, A 83
paḳḳır: Pakır, A 1250
paḳla: Bakla, A 1449
pambığ: Pamuk, A 551
paylamağ: Dağıtmak, 9
péğember: Peygamber, A 139
pehriz: Perhiz, A 346
pehrizliğ: Perhizlik, A 1001
pekine: Umurunda, A 1040

peşiman: Pişman, A 672
peyder: Payidar, A 251
piçağ: Bıçak, A 1072
piçağlamağ: Bıçaklamak, A 828
pim: Yağ, A 1697
pisig: Kedi, A398
pisliğ: Pislik, A 103
pişmanlığ: Pişmanlık, A 502
pişrav: Peşrev, A 1288
poh: Bok, A 74
pohlığ: Bokluk, A 385
puhta: Güzel, A 1547
pulça: Düğme, A 1956
pük: Çürük, A 471
rehetliğ: Rahatlık, A 489
rehmet: Rahmet, A 608
reḳib: Rakip, A 1080
reng: Renk, A 259
rengareng: Rengârenk, A 413
rısḳ: rızk, A 266
rüh: Ruh, A 820
sa‘adet: Saadet, 823
safa: Sefa, A 353
sağduc: Sağdıç, A 539
sağlığ: Sağlık, A 542
sahab: Sahip, A 176
sahlanmağ: Saklanmak, A 9
saḳḳal: Sakal, A 756
saḳḳız: Sakız, D 3
salam: Selam, A 450
salamat: Selamet, A 450
samanlığ: Samanlık, A 1074
samırsağ: Sarımsak, A 1094
san‘at: Sanat, A 443
savuğ: Soğuk, A 382
saya: Saye, A 312
sayha: Gürültü, A 1285
sazlamağ: Ölü için ağıt söylemek, A 134
sebet: Sepet, A 9
segzen: Seksen, A 1100
seleşmeğ: Konuşmak, A 41
sepmeğ: Serpmek, D 220
ser: Baş (Kürtçe sözcük), A 60
serhoş: Sarhoş, A 818
sevde: Sevda, A 1110
sıçan: Fare, A 1111

sıçmağ: Sıçramak, A 829
sıhılmağ: Sıkılmak, A 306
sırğa: Küpe, A 1114
sideg: Sidik, A 1112
sipirge: Süpürge, A 1172
sifle: Alçak, A 2012
sirt: Sırt, A 1135
sohmağ: Sokmak, A 722
sora: Sonra, A 20
sormağ: Sormak, A 278
soyılmağ: Soyunmak, A 308
sögmeğ: Sövmek, A 1000
sögüt: Söğüt, A 1020
söndirmeğ: Söndürmek, A 182
süküt: Sükût, A 903
sümüg: Kemik, A 447
sürtmeğ: Sürtmek**,** A 942
sürüklemeğ: Sürüklemek, A 560
şahad: Şahit, A 430
şahadlığ: Şahitlik, A 430
şapalağ: Sille, A 1426
şapurşupur: Sonunu düşünmeden bol bol harcama, A 1034
şat: Nehir, A 71
şaytan: Şeytan, A 62
şeb: Şap, A 1145
şehr: Şehir, A 227
şer': Yasa, A 1146
şerbe: Su testisi, A 1247
şireli: Şıralı**,** , 378
şirin: Güzel, tatlı, A 235
şorba: Çorba, A 1160
şu'um: Kötü, A 1149
şü'le: Şule, A 375
şühret: Şöhret, A 36
şüşe: Şişe, A 623
ṭabib: Hakim, A 878
ṭaflaḳa: Ötmek, A 961
ṭaḳṭaḳ: Lâklâka, 702
ṭalı':Uğur, A 1151
ṭalı'sız: Talihsiz, A 1151
tapılmağ: Bulunmak, A 517
tapmağ: Bulmak, A 934
tarağ: Tarak, A 854
ṭavığ: Tavuk, A 344
te'sir: Etki, A 927
tehne: Kınama, A 1335

teḳlid étmeğ: Taklit etmek, A 833
teleslemeğ: Acele, A 1163
tembelliğ: Tembellik, A 593
temeh: Tama, A 215
tendir: Tandır, A 1281
teppe: Tepe, A 314
terezi: Terazi, A 1146
terpetmeğ: Tekmelemek, A 44
tesbih: Tespih, A 950
tezeg: Tezek, A 160
tifirmeğ: Tükürmek, A 32
tiken: Diken, A 659
timarétmeğ: İlaç sürmek, A 850
titremeğ: Titremek, A 405
toh: Tok, A 43
tombuzlamağ: Yumruklamak, A 1059
topalağ: Tekme, A 1426
topığ: Topuk, A 158
torpağ: Toprak, A 145
toy: Düğün, A 1375
töbe: Tövbe, A 954
tökilmeğ: Dökülmek, A 36
tuc: Tunç, A 607
turş: Ekşi, A 892
tük: Tüy, A 926
tükenmeğ: Tükenmek, A 218
tülki: Tilki, A 1172
ulaşmağ: Ulaşmak, A 1150
ummağ: Ummak, A 545
umud: Umut, A 374
uşağ: Çocuk, A 74
utmağ: Yutmak**,** A 964
uydırmağ: Uydurmak, A 1191
uzağ: Uzak, A 181
ürkeg: Ürkek, A 199
üskeg: Yüksek, A 111
üz: Yüz, A 230
üzü ḳuylı: Yüzü üstüne, A 885
va'ad: Söz, A 1202
vafa: vefa, A 642
vaht: Vakit, A 18
varlığ: Varlık, A 542
vaveyli: Alaylı, A 1195
vay: Sıkıntı, A 181
vazgéçmeğ: Vazgeçmek, A 430
yahamağ: Yıkamak, A 224

yahın: Yakın, A 1333
yahlaşa yahlaşa: Yaklaşa yaklaşa, A 700
yahşı: Güzel, A 905
yalançı: Yalancı, A 1227
yalğuz: Yalnız, A 1230
yaltanmağ: Kendini sevindirmek, A 921
yanasib: Piyango, A 612
yandırmağ: Yakmak, A 184
yapınmağ: Yapınmak, A 517
yaprağ: Yaprak, A 129
yarpız: Yarpuz, A 793
yassı: Yatsı, A 1228
yastuğ: Yastık, A 1085
yavlış: Yanlış, A 703
yazlığ: Yazlık, A 445
yéddi: Yedi, A 1242
yémeğ: Yemek**,** A 968
yen: Veya, A 383
yengi: Yeni, A 552
yérimeğ: Yürümek
yerpize: Yelpaze, A 396
yétimçe: Aç gözlü(aşağılık), A 225
yığlamağ: Ağlamak, A 402
yığlıya yığlıya: Ağlaya ağlaya, A 321
yıhmağ: Yıkmak, A 131
yımırta: Yumurta, A 344
yilinmeğ: Yenmek, 753
yoğunluğ: Yoğunluk, A 88
yoğurd: Yoğurt, A 1142
yoh: Yok, A 10
yohsa: Yoksa, A 9
yohsul: Yoksul, A 35
yohsulluğ: Yoksulluk, A 1260
yolcı: Yolcu, A 1262
yorğan: Yorgan, A 201
yuharı: Yukarı, A 642
yuhu: Uyku, A 46
yulduz: Yıldız, A 205
yumma: Anne (Arapça sözcük) , A 543
yumruğ: Yumruk, A 614
yuvuntı: Çirkin, A 1272
yüngül: Hafif, A 1362
zalhım: Salkım, A 221
zalım: Zalim, A 762
zaral: Zarar, A 1058
zaval: Zeval, A 461

zehmet: Zahmet, A 12
zenbil: Kulplu sepet, D 4
zerer: Zarar, A 861
zeve: Köşe, A 1268
zilenmeğ: Zedelenmek, A 1154
zinet: Güzellik, A 893
zurnaçı: Zurnacı, A 899
zuvan: Acı ot, A 287

SONUÇ

Tezin hazırlanmasında birçok kaynaktan yararlanılmıştır. Yararlanılan kaynakların bir kısmını Irak'ta buldum, böyle kaynakların da Irak'ta bulunması kolay bir iş değil. Irak'ı yöneten rejimler ve hükümetleri yer yer Türkmen dili ile yazılan eserleri yasaklıyordu, özellikle Saddam rejimi zamanında bu türlü eserleri bulmak için arkadaşlık ve dostluk bağlarını kullanmak zorunda kalıyordum. Yerel kaynaklar elime geçtikten sonra, bazı atasözlerinin çözümlenmesinde zorluk çekiyordum, açıklamak için bazı tandık ve dostların yardımına ihtiyacım oluyordu. Irak'taki kaynak eserler Arap alfabesi ile yazılmıştır. En çok çektiğim zorluklardan biri bu yazıların Türkçeye aktarılmasıdır. Bu konuda da bazı arkadaşların yardımı ile ve bilgisi olan yaşlılara başvurarak tezimi son haline getirebildim.

Kaynakların bir kısmı da Türkiye'de yaşayan Irak Türkmen yazarların eserlerdir. Bunların da tezin zenginleştirilmesinde büyük katkısı olmuştur ve bu kaynakların temin etmemde yol gösteren ve bana yardımcı olan Sayın İzzettin Kerkük ve Murat Ata olmuşlardır. Ayrıca Türkmen atasözleri ve deyimlerinin karşılıklarını bulmak için bazı Türk yazarların atasözleri ve deyimleri ile ilgili eserlerinden yararlandım. Ayrıca bu konuda bana Hakikat Vakfındaki arkadaşlar yardımcı ve destekçi olmuştur.

Yararlandığım kaynakları incelediğimde birbirinden farklı görüyordum. Türkmenler hakkında bilgi almak isteyen bir kimse yararlandığım kaynaklara müracaat ettiğinde yeterli görmeyebilir. Çünkü her birinde farklı bilgiler bulunmaktadır. Bu farklı kaynakları bir araya getirmesi sebebiyle atasözleri ve deyimler bakımından bence bu tez Türkmenler'in atasözleri ve deyimlerini anlatan en büyük eser sayılır. Kim bilir belki de ulaşamadığım diğer sereler var olabilir, günün birinde biri gelip bizim yaptığımız araştırmanın daha geniş ve kapsamlısını yapabilir.

Bu çalışmanın Irak Türkmenleri'nin varlığını basit bir şekilde ispat edecek kaynaklardan biri olacağı düşüncesindeyim. Gerçi ayrıntılı bir şekilde Irak Türkmenleri hakkında bilgi vermemesine rağmen, ancak hiç olmazsa, kısa bir şekilde Irak Türkmenleri'nin kim olduğunu, nereden geldiğini, hangi yıllardan beri Irak'ta yaşamış olduklarını belirtmiş oluyoruz. Türkmenlerin kullandıkları dil ve şivenin Osmanlı Türkçesinden pek fazla farkı bulunmadığını bu tezde izah etmiştik.

Bu çalışmanın ana konusuna gelince; Irak Türkmen atasözleri ve deyimleri hakkındaki elde ettiğim kaynakların her birinden yararlandığım bilgileri, hiç bir atasözü veya deyim bırakmaksızın bu teze toplamaya çalıştım.

Görüldüğü gibi, Irak Türkmenleri'nin kullandıkları atasözleri ve deyimlerinin Türkiye Türkçesi'nden pek fazla farkı yok. Bu durum Türkmenler ve Türkler arasında büyük bir yakınlığın mevcut olduğunu göstermektedir, Türkiye ve Irak arasında sınırlar olsa bile iki halkın arasındaki kültür ve sosyal hayat açısından birebir aynılık mevcuttur.

Tezi yazarken, ülkemin şartları nedeni ile başıma neler geldi. Memlekette tezi bilgisayara dizerken, bir grup çete tarafından bilgisayarım ve diğer kıymetli eşyalarımı silah gücü ile evden gasp edildi. Son olarak altı ay önce teröristler tarafından kaçırıldım, para karşılığı ile serbest bırakıldım. Allaha şükür sonunda tezi tamamlayabildim.

Son olarak, bu tezin Türkmen milletine yararlı olmasını ve Türk kültür hazinesine bir katkı sağlamasını temenni ediyorum.

KAYNAKÇA

Aksoy, Ömer Asım: **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**, İnkılâp Kitapevi, 1,2, cilt, İstanbul,1993

Aksoy, Ömer Asım: **Gazi Antep Ağzı**, İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul, 1945.

Bayatlı, Hidayet Kemal: **Irak Türkmen Türkçesi**, T.D.K Yayınları: 664, Ankara, 1996.

Benderoğlu, Abdullatif: **Atasözlerimiz**, 1,2 cilt, Kültür ve Tanıtma Bakanlığı, Türkmen Kültür Müdürlüğü yayınları, Bağdat, 1988.

Benekçi, Şerif: **Ata Sözleri ve Deyimleri Sözlüğü**, 6 bs, Damla Yayınevi, İstanbul, 2002.

Çardağlı, Silver: **Dedeler Sözü**, Irak Türkmen Cephesi, Kültür Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 2002.

Çotuk söken: **Deyimlerimiz**, İlk basım, Varlık yayınları, İstanbul, 1988.

Dakuki, İbrahim: **Irak Türkmenlerin Dilleri, Tarihleri ve Edebiyatları**, Güven Yayınları, İstanbul, 1970.

Dakuklu, M. Horşit: **Eski Sözler Bahçesi**, Kültür ve Tanıtma Bakanlığı, Türkmen Kültür Müdürlüğü yayınları, Bağdat, 1989.

El-Amiri, Tamir Abdulhasan: **Irak Aşiretleri Ansiklopedisi**, 9 cilt, Genel Kültür

Düzeltilmiş Tez

İşleri Dairesinin yayınları, Bağdat, 1995, s.216.

Emir, Sabahat: **Atasözleri ve Vecizlerin Açıklamaları**, 9 baskı, Emir Yayınları, İstanbul, 1970.

Hayder, Çoban Hıdır: **Irak Türkmen Ağızları**, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yayımlanmamış, Doktora Tezi, İstanbul, 1979.

Hürmüzlü, Erşat: **Irak'ta Türkmen Varlığı**, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003.

Hürmüzlü, Erşat: **Türkmenler ve Irak**, Kerkük Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003.

Hürmüzlü, Habib: **Kerkük Türkçesi Sözlüğü**, Kerkük Vakfı, İstanbul, 2003.

Kerkük, İzzettin**:** **"**Türkmenlerin Sözleri**", Kerkük Dergisi**, sayı. 4 (Mayıs 1998), Irak Türkleri Kültür ve yardımlaşma Derneğinin Yayınları, İstanbul, 1998.

Koca oluk, Hayri: **Türkçe Deyimler Sözlüğü**, Koca oluk Yayınevi, İstanbul, 1983.

Kültür Bakanlığı**:** Irak Türkleri ve Dil Özleştirmesi",**Türkiye Dışında Türk Edebiyatları Antolojisi**, 6 cilt, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1997**,** s.446–447.

Maraş, Mehmet Atilla: **Peygamberler Şehri Şanlı Urfa**, Şanlı Urfa Belediyesi Kültür Hizmetleri serisi, Şanlı Urfa,1997, s.139–146.

Milliyet Gazetesi**:** **Altın Sözler ve Deyimler Sözlüğü**, Milliyet, İstanbul,1989.

Oy, Aydın: "Atasözü", **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, c. 4 s.45,47.

Özkan, Nevzat: **Türk Dilinin Yurtları**, Akçağ Yayınevi, Ankara, 2002.

Pala, İskender: **Ata Sözleri Sözlüğü**, 2 bs, LM Yayınları, İstanbul, 2002.

Saatçi, Suphi: **Irak Türkmenleri**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2003.

Sarıca, Salih: **Atasözleri ve Özdeyişler**, Fil Yayınevi, İstanbul, 1990.

Soykut, İ. Hilmi: **Türk Atalar Sözü Hazinesi**, Ülker Yayınları, İstanbul, 1974.

Şahbaz, Hüssein: **Kerkük Türkçesi,** İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1979.

Terzi Başı, Ata**:** **Arzı Kamber Matalı**, Zaman Basımevi, , Bağdat,1964.

Terzi Başı, Ata: **Kerkük Eskiler Sözü**, Zaman Basımevi, Türkmen Kardeşlik Ocağı Yayınlardan, Bağdat,1962.

Tokatlı, Suzan: **"**Irak Türkmenlerin Atasözleri", **Kardaşlık Dergisi** sayı.14 (Nisan-Haziran 2002), Kerkük Vakfı, İstanbul, 2002, s. 33-39.

Topkan, Refik**:** **Atasözü ve Deyimler,** Efem Basımevi, Ankara, 981.

Tülek, Ahmet: **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**, Akçağ, Ankara, 2003.

Türk Dili Kurumu: **Bölge Ağızlarında Ata Sözleri ve Deyimler**, Ankara Üniversitesi Basımevi, T.D.K Yayınları: 131, Ankara, 1996.

Vasfi, İhsan: **Irak Türklerinde Deyimler ve Atasözleri**, 2 bs, İzzettin Kerkük Kültür ve Araştırma Vakfı (Kerkük Vakfı), İstanbul, 2001.

Zabıt, Şakir Sabır: **Irak Türkmenleri Ağzında Atalar Sözü**, El-Basri Basımevi, Bağdat,1961.

Zhussupova, lyazzat: **Kazakça Atasözleri, Deyimler ve Türkiye Türkçesi Karşılıkları**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans tezi, İstanbul, 2001.